

N° 15

Liiwimaa esiaeg.

Malestusesammas papi- ja riutliwaimule.

Kirjutanud G. Merkeli.

Mees 1695

ESIMENE ANNE.

— — Serpens sterque
Miserus mons depascatur artus.
Virg.

132
9/8
11/9

— — Madu tel igalt poolt etrib
Ahinemal hambal põostud liik-
meid).

Eesti keelde tolkinud

A. F. Tombach.
cand. Reg. orient.

21.3.2

PK VIII

169

1.27.23 A 689

Tölkija tähendus.

Gaeteb Merkel sündis 31-sel oktoobril 1769 Lüddigeri kirkkumütsis Liivimaa ja suri 9-osal mai 1850 Riia läbedal. Ta haris enne suuremalt jaolt oma kätpeal, kuli aastal 1792 Riiga ja lõks sile Saksamaale, kus ta Leipzigis ja Jenas osili arstiteadust, pärast aga religiooni õukirjamuse-teadust oppis. Wajjamatuks on ta mitmeid selleaegseid mõhtsamaid kirjanikuga, nagu Herder, läbi, eli ajakirjanikuna tegevus ja wõttles istatranis ügaralt ja konkreetne Napoleon ja Rheiini-ühisustaste vastu. Kui praestasid Saksamaale tungisid, põgenes ta Liivimale, kuli külal aastal 1816 jälle Berliini, kuid kaubaku ja sõna ei jäätnud, waid põteras jälle Liivimale tagasi, kus ta oma elu otsani kirjandusestiini edasist tegi. Tema eluolu kohta leida luigeja Eesti keskkon lähemaid muisteid M. J. Eiseni „Tahitase meeste“ IV. andes, ka A. Saar ombras „Paris ja prii“ ja M. Lipp „Kodumaa kiriku ja halduse loos“ on tema üle kirjutamendi.

G. Merkel oli, nagu tema kirjeldust näha, läbi ja läbi anusa sidamäge, õiglane ja õigust ammataja mees, kes olleksid saanud ei võinud ja kõnewacereliselt kohe wõttema astus, kus ta midagi halba leidis viki leida arwas. Nii wõttles ta, nagu ülemal lähenemisel, Saksamaal ageda sõnaga Napoleon ja Rheiini-ühisustaste vastu, eli üks Goethe kolige vihasematest waenlastest kirjandusepollul, mõ ni võinud ta ka mitte kodumaisi kultuuride sead pealtvaadata, mis siin väljaspoolne ajal stundis. Sunt hulg raamatuid on tema sullest ilmunud, mis kõik neist kodumaa viljelevat kui viljevat järgi neil pühwil kirjeldavad ja mõnel kõigil vihiks on, vagu ta hea üleib, läbi tulerahwta usunemud, jalgaedega tallatud õiguste tagasisündmuseks põhjast andur. Tahitayad nendeid kirjadest on: „Die Leitern, vorzüglich in Liefland, am Ende des philosophischen Jahrhunderts“, „Die Vorzeit Lieflands.“

Täiendatud 2. d. Mees. Cef. Teabevahende nr. 22

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

86 664

Ein Denkmahl des Platten- und Rittergutes", „Sitten Liefländs aus der ersten Hälfte des XVI Jahrhunderts“, „Die freien Leuten und Ehemal“ ja mõist. — Merkell üli omal ajal palju wäestasi, seitsraads Balti maistrikkond ja nende kannupiisane bulgas, mis ja ka teisi olla ei wainud, sest just neid ja nende tegusi wäestusti kõige wahnusamiti. Räägimiseks kogumi. Balti saaksad olla ja kirjutatud ülesostuid ja hulgaseks huvitavaid laskundi, et neid ilmata koopja kauded. Ku wäustus on temale kirjutatud (Branch ja Tieber), kuid nende wäustute juures on kõige ühelepanusewähärilisem see, et nad Merkelli stüdiusti sugugi ei saiga, waid neid laudselt ülgivõist tunnistustawd, siisult seletuwad nad neid oma aja olude läbi ja ei pea neid sugugi suurteks püstitudeks.

Knesolew raamat, mis siindest väljas eemast kordab Eesti rahva euse astub, on aastal 1798 Berliinis väljatud. Tema kohna leiamine aastal 1868 Peterburgi Keisarliku Wene geograafia seltsi poolt avatudlaste Baltimaade põliste elanikkude kohna kirjutatud vihaakirjas järgmine tähenduse: „See kirjanu, nagu üleüldse kõik, mis see aga vabaleja rõhutat lätlaste ja eestlaste õiguste eest on kirjutatud, on väga tähtjav ja enda rahvaste olude ja elujärje sundas aami sekas. Esimene, ^{Tugm} kiri jõukasest Baltimande kõige wanemat aega ja ^{Tugm} politsei elanikkude usku, eluvilli, riigilisesseader ja omavahelisest jms. Kuni sakslane muule tullemiseni, selliste järgneb kirjeldus maa arawölmisest väljama, poolt ja päriseelikukade orjailkesse heitmisest. Teine anna töob Baltimaade ajalo kuni riidliioonit langemiseneni“.

Sellele tähendusele ei ole siis veel omalt poolt midagi puudelisada. Merkelli kirjatuses on mõi harritar ja tals elu, ta arutades mõi ühtsat ja hõpaga katsutuwad, ta järelküsed mõi logikalikud, et neid isepäni seletada tarvis ei ole.

Mis võlkeristi posutub, siis peab ma ühendama, et ma pesagi siin, kui ka kõigi eesmäe tõlgete juures, ikka en olnud mõte, mida alguskirjanik awallab, puhtalt ja muutumat, kui luu valvest teidan sündadega; kordtelle.

Selle mõtedupungu palun siis oma tõlget mõeta. — Kohade ja õnnimiste nimed, mida Merkeli siin ja seal tarvitab, olen ma kõlik muutmuste jätinud, kui nad ka wahest meie ajalust harsifikult tarvitustel olevate nimedege ültee et kõli. Ma ei arwanud ka tarwillikeks seerwölmendusti läbi vennat poolt raamatut väljimisest küljest ligi kiejakese teha, seda euan, et Merkelli enesel neid ühendust käll ja käll on. Ühetüdise ei ole ma Merkelli raamatust mõfigi muutnud, ega omalt poolt juurdepannud, sest et ma eneseks ühendandeks tegi teidi ainult tollikoda, mitte teaduslike tööd ja sile kirjatada. Nagu juba näidud, seisne mu puuhook sulles, et Merkelli mõõtgid põhjat, arauaudavas ja ladusas keelus oma Eesti lugjatele ettekaneda ja nii ülta seele kordumaa kolita kõige ühensama rest kirjatödest lairmatesse ringidestesse saata eba teda kogum omal maal unustesse kätest peasta, sest Merkelli raamatuid põnevasel ajal kirjaturul esanu saaduval ei ole ja ainult kogenutu woid siin ja seal veel mõnes raamatukogus leida.

A. Tschach.

Üm selleda maale, kus selle seisuse näidimised ajuult määrutuvat läbi on, mitte hädaantlikud pole, kus ta ülem eestõigus sellise seisab, et koja-tingides igawast tonda ehk väiksemalt pilkajast piitsuse kuuasmat turja märgilauaks pakkuda. Liivimaal asub ta üheks tulupoja-sonn Stadel, nagu ilwes häätselt tabatud ikkens harja torjal, rõhut mehta kõige tähtsama kodanikuuseisse ja muusab õnnast tahtgist. Ja kroost saj ja temale need kokkjalooma eestignused? Ei rahva waba kokkuleppimine, siiski üheiduslike seadusrandja, isegi würtside uruselise meel ei seadnud Liivimaa mõisnikuseks vellele seisa-palgale, völle ammu nege osandamisega ta hoolib. Ta esindamad ei olnud vaid, kui riigiwid, kes muu kaste all male hengisivid, ta alu rõhustivid ja enneit wahel jaotisid.

„See töde, ajalooliselt põhjendatud ja kõige heledas valguses silmide ette tuodud, wölkis ehk parandavat soobi nivaldida, wölkis erivaramete-uhukusele onam inimlikku viiseksuut opetada — wölkis ehk legumini kaasusdata, et ringivälisseltsi silmud läbi lähetakivat, kui tingimata paljas üldgutsuselndus juha salurahwa „absuduse“ unest ja palasest nimast. Nii mõtlesin ma ja otsustasin selle sibiga Liivimaa ajalugu kirjutada. Kuidas imestasid ma aga, kõa ma juha olemas töö, mis seda nime kannavad, wölk kord läbiwattama hakkasid! Ei üheski neostest palined üritsite Liivimaa elanikkude päris ajalugu, polemid nende seadused ja konkreed, mõjus tek ja nõnde edasi kirjeldatud. Igatihel nendeid ei peaasjuküljeid tegemist nimist tema rõhujate begudoga ja Saksa riidiliigilgi saatustega. Isegi Jannau oma mõudu waga tulhis rannatus ei ole waewaks wöntsed üksikute Liivimaa rihvastri isepätnis allahitustest sele-tada. Siin siis leidisid ma päris lageda wüllje eest, kuid mässuguste raskustega oli üli temu peal ühendatud!

Kuidas mu see kordalainud on? — Mis mu enese seadimised on, selgub just sellist, et ma talle mõist aja- ja nime ei andinud. Kas ta mõys kru veebis, saan ma ju kuulda.

Eeskõne.

Juhunisse kaupu sattus kõrgesti koolitatud Korpellus Skriblerus Iseli's kord wana kohukas metall-plaat kinni. Ta uuris seda muinasaja-teadlase teravussega ja joudis rooste kärwa jõtele otusele, et ta Greeka klip olewat; isegi enam kui kaherulandastamine mmitusekord ei suutnud ta terava silma test peita, et niks kogumeru keskpalgas-kedagi jumalakuju esitledewat. Silmapelk kirjutas ta pilt ja laia arutuse oma leiduse üle, wands polgawa ühikusaga ligu sareliku peale alla, kus mitte Greekat klibi omniaak ei olnud, ja kutsus wlimaks suure seitskonna koolimaid seadusemehi kokku seda nowvõari kallist warunduse imestamata. Tema naisej aga tekkis kartus, et see ehk ta puhuse-armastuse huubust kuidagi kahandada võiks, kui see wara kõlges oma muinasaja kõllis mustases ilma ette tulaks. Ta soovis tu salaja mehe kabi-netist, laskis seda knirrida ja — waene Cornelius — iga mahalangewa rooste twakosega sõi wasterwaidlemata ikka ja üksel seigemaks, et suremata kuulma klip moodi midagi ei olnud, kui — 30hutut seinalambi teguviini, walgust tagasisihtiga pluit ja jemalakuju — liituse nälapea.

Just nii on lugu testad seisuse väljletuse, mäiwane-miste ja wana balli aja-terunistustega. Kõuringi klipi — ja suremata jaolt ei saa sellist kaugeltki kõll, et seele al-nuut „waene Cornelius“ hõunat, — teie leinte, et mii mõni kõlew nimi armut selle põrast kaelbam on, kui teie oma, et seda hinnasaja astu erak mõni ühiskuju, sobitaja nikk riidivel, teie oma aga anna-mees kandis.

Kahtlomata üleks ta rohkem digust selle nime peale nimad, kus ma igalpool oma ühenduse hallikaid nimutasseid oleksin. Ma ei saanud seda, et mõte raamatu väljumise laju tilkeku, sest ma olin seni üülmineks kirjelduseks olksidt jõunesi kümnest lehest konkukoguma. Selle asendel siiski annan lõpul nende meestat nimotkirja, kellel mõd mille juhtusoleks on olnud.

Oma praegeuse piisani järelle tahab ma teises andes rõõtlikkriigi täidet jaoks pakkuda — ta trükimisi wöhle juba esimese ande lõpul sahus — ja sellega lõpetan: ordumeistrit: langemisega kaob ka sunnet jagu Liivi-maa lasteisevalte positiika olvusse riidadel.

Mõni nimi, mida ma sumbitud olin nimetama, on sel paigal, mis teks omal ajal kandis, annu ununenrad ja õnnet, mis seannete astusivad, ei ole väljamaailt tuttavamad. Kui nad lugejaks mitte mõtteta sõnaekskamatiseks ei pidanud olema, oli mõi tarvis neid wöhgi selektida. Siis on juurdepäästud kaardi terve osastarje ja selle järelle osutustatagu tema ille. Tessa kokkuseadmisel olevad mul juhul Läti Preidriku trated, kes ka ma peahallikaks terve kolmasdiama raamatule jooks on olnud

Sissejuhatus.

3n. ja si. põhja Liive-kraandi lõunapoolesema piiri ja 19. ja 16. piirkuse-kraanti ühnapoolsest serva vahel sisnevad need maaid, mille minnevikku ma kirjeldanud mõtten. Nad kattavad luua ühetagasi, aga nõtte madalat maapinda, mida põhjas ja läänes Laihemeri piirab. Horas Memeli piiriga Põhu-Asi Leedumaaas, idas uga sturemalt jaolt Peipsi järve ja Narova-Wenemaae lahutuvad, Peagi alati oli ta koine maakonda pootanud: Eesti, Liivi ja Kuramaaas, millest viimast ja välimast juba Adam Breemane 11. saastasajul seondre pranguse nimaga nimetas. Keskmise nõndest sai oma nime wöhveid rahuvest, mõlema Saare kaopäejal 1158 saastal esimäe loodkungustusivad, ja sedi nõne kandis mitsa aastasada terve maa, sedi et seda ühesuguse sõnast tahas ja üks kleemvalitus ja mitmekesisest elanikkuse maha rõhust; endisööd nimest tarvitati ainult siis täiskuse jagad— ühendamiseks. 16. pastasaja keskel langes domets Liivimaa wöhiks jällegi oma wanadesse jagudeesse selle läbi, et Rootsi maa põhjapooleks jaas omale wöhööta, Poolamaa aga keskmise ja selle nest terve maa sentise omaniku lõunapoole ja parandushüksik wöhivärsaks tunnistas; iga järgu kandis niiid hõivatustriigi nime. Rootsi maa üheositas pragi mõlemad põhjapoolemed jaed jällegi nende wana üleidise nime all. mida ma ka nimud, kus Wenemaa kõik rõõtlikkriigi leid jõegi oma alla on heitnud, terve maa ühendamiseks arwan tarvitada tohitiwat.

Loodus näib selle maa mõrdi nõrotanud olemat, et seda kunstiinimise ja kauplemise sõnipäigaks teha. Ta ei jaganud tolle vägise mämmukade kahdest rikkust ja mitmekesisust, andis tolle aga selle eest oesemat kesu viljakasidates lagendikkudus ja rannamaades. Ainult kaks ehk kolm^{*)}) ledegendikkü, mida ülgusega nügededeks

^{*)} Bokranie Stiitjägi, neli perrokossaares Wolmanse, ja sise Kangri, kibas, aga kahets kõrge mätselik, neis, maa sild, peauingu

seõles nimetuska, seisavald läksikult sõit in uud Lätiimaa; seda eest veeetravatud aga tõrvald, osalt lewadele kattiduvad "I jõed oma vetteveogas läbi viljapüaste nurmuksi, hukarikod suuret jämedad"¹⁵ tõiduvalt bulgana sisemor vand, nagu sinised poeglid, ja mõlakarvatised lõbed ja sudanad¹⁶; milles lehik koguni tarvitust ei olegi, mõlitavaat ranna lääres kaugusest kultse-waistu varu välina ja tooma.

Ei peida muid siin seija arusandjat eikust, mis peinalaste ja mi-jõelastase juige all kuristlikku tekkida läreb, et neid ässerimaid ilusaid allamerita, sellise eest aga katab nõnda rehket ja riiklikult mõrkav oih. Lõunamari lopsakad sünnitundid ei algine toll, isegi aedades, ilma kõrge hooltsama tõrjumise ja harilikeid viljapuud siin on mets-hünapuud, pähkled ja marjad, see pohjamaa naabrimaade vilvestvase loodusse katsuvad; kuid suure-päriselised summid, kuidas ja okasgrannidead töötavat omia lõtvi toewa poolt, ja kus nad uusina läbir eest sa-ganenud on, seal astuvad vende asenete rammusamaad, rahatkoordelt hallikatret ja vjaku-testi tukeredateli asud ümarmed.

Loomarik ei ole Lätimaal ka väsev, kui taime-riik. Ka tema ei sunnita liuma-kooga hellastatud vñoknid, vaid põhja kungelasi; ei mets-kirvesi ja hõvesi, waid palju nágusimaid põlape-põtre. Ei riiputa sõm siidi-usid oma mittekavasust, kallihinalist vilja oksudre, kuid mõllusti en sinbulgana õnnisemad. Karmi, hundid, re-baseid, engiveid, märad ja igatüfigu lämmi elustuvad

veerandi pernikerema pikkuse kate sõn vahelt läbi kõle. Ta on varvalt hästi, kui muuver all, mis on õle läbi, ankarini.

"Ei voleid vaid vesi, mõned mõttuvad kõrgset velleks-aada. Küngi mõttimaid on: Windows jõg, veevaad ja vesi. Doma, Salata, Põru jpp. Enagi ja Narova."

¹⁵ Peope jõe ja 15 pernikerema pikk la ja pernikerema la. T. V. Wirsipär. Parteeli ja kannet jõeved kannatani, U-mõtted ja He-kiischi jõeved kannatani ja teiste veevaadad. Wilkermall on ei rohkelt arvest, et mõne mõõtu pikkus ei kutsu 20 m.

¹⁶ "V. Lätte, Windows, Rio, Põru, Kere-vaar, Baltsik ja Tallinna jõe...

meesa ja jalutus, kes õpiku haua kuulatub, wõõr plati-lasi metsise kaudrotamist ja uud leevetamise leetida, kuna põder ta pikkole ees zohis talobs, oruad puust puuse lendawad¹⁷, jaanet kaudrotul oruseid lippad ja iluas puhkewate lehtede walekt palevate silmudega saaki lõureb. Jõred, jõed ja ojad kõbesewad igatsevsi kaladest ja kuna ta merreraamas mõnikord vada wakkia siltku kaldu hauikus ühele, ei tuo tulapäeda jõgedest ja jõtwefest ühele õo jõdesul viltsemut sulki lõheka. Lärikaid jue, koja; isegi õujartne elanik vili vahemalt märtsevaid lõhe-poegi linna. Mõnnes venu-s leidub ka partid, kui ka nell suuremat mõärust pole.

Ilased on nendes määted, nagu ikka põhjaspool, talvel waga klinned ja tulikese suue pulut waga palwad. Alles aprilli-kuuß vabal harilikkolu hümekate, mida tõhi-peale juba oktoober mõc ja nru üle väljalostab, hõopis õra; mäi ilumutid vord tajusi, mõlluge wiski ei vahetud aprilli stõdistaada, ja vast juuni-kroo soob enesega need ilused õwed ahd, mis resi-kuue lõbu-kuu nime on soetanud. Septembris hakkavad lehedi püdenemata ja kune nõidla põras läbiiseb Lätimaale mees juba jälle omas kerges saansi soolekõivelt ale jõwe ja jõgede. Isegi õo ei takistata töötamist. Ta kuhkesteosetkumine tõmilib valitsev puhul sada-talvel strab hau, kui põhja-tumeheistega paistavad ühised selu ei tem. Sosid aga wältah armas veider-wik need kuus tundib hõbi, mil põlikest taevas pole. Ainsult lewade ja sagise toewad energias pimedad õod ja ühesid ilmad ühes ja sonstreid jalge all kriekuvat hund tagsakahessona.

Kultegemata on Lätimaal kliimi sellist vändik, kui sakslased ta peremeteid salivid, märksa paranevad. Sel ajal kasiuvalt teda metsut, mille keskel, nagu õleskond saared, minuti mõned horisont põhlapikides lätsi olidav: Egiinamaal, rauna mõrt mõnda alla, ja Kuuramaal sunre-mad, seal osi olidvaid man velleveges elanikud juba ku-

¹⁷ "Lätimaal eluvad kannetamata oruad, lõppuvad ja ootava õmblatud leeduvad, kellel jõge mõnd saab on mida roh胎 lehudes pingutuvad. Mõnnesad tahedad sin juba näivel hattin, si kui janes vrigite.

ludena konfessiooni üsumist, siisminel Lübecki vähemad, kust sinna ei ole üksikasult üritatud.

Linnasi sel ajal Lübecki ei olnud, väljussevastutud Jurjevi, praegune Tartu, mida wetslased nüüd tõsta. Peipsi jõe ja Jägala jõe seltsitumud oliwad, ja Lindau, kaks esindajate kindlustusid püük, mille annusele diaplaadil Tallinna ühisusid ja mille saada sinna esindajad, kui sellaegsedest kahe järgmistele uue-kaigutustele Liibimuure äires, kogunisevad kaheksa aja.

Ka teisel esindusel kõlled olid veel harilindud põegastikkudega ja mullast ning punast wallidega kindlustatud, seletanud aga Eesti ja Liivi vürstide ampiigaid. Türeela, Kokonniisi, Tärverastu jne. vürstide kindlustused näidustuvad sakalasered alati vörtsi pärurist. Rihmilid lühikusid nad maa-turu ja eluhoiwaad kirixi riiklikku poolt illes, mis loovide siime all tundus om.

Nende on meeldi alustatud vahetmetes veel viies. Teerdad linnad kaupinguvald nikelt randus, maitserid kaad mõisasaajal olid kaupmeetide maamurte ja elutöövõtted mõistlikud olle kaupmeetide koone, kus omal ajal põllise metsas ainsule takberandamile püsiv ja saloju sõnumis nulgis ütasiisid. Kus muigdu soosi seisuvad, ammu nad mitu hõbasaagi hoiutud põldud kasupõdevust kultuurset tunnistust, kuid ohi mitte nende usadi-tööste peremees tele ei saa see kaup osaka. Seal vääbiwad veel oma endiseid hõruses, ainult oma uskumisest, omal kauguse omal auomi-wastiku välimu kantusiidud nad. Nende suurval oli sunnitud pikku roa vastasendide proksul oma piimak broodid halberndu: piimak ihmelistele vörberastele annetamis ja nendele veel prassiibide kõlpoendik sellist miljoni nii vaimnestest, kes nendele 1800 ruutenglikuourima peal elab vaid, kõige peenemates läbirite hiumedes, kuna sunnem jägi, orgjuklesse rõhutud, viljelevus väobeb.

Kolm pearahvast elasid veel selles maal, kui sakalasevi ja pinnalri astusid: Billased, eestlaste ja liivlased. Kolik teised nimed, mida Liibumaa ajaloos nimetatatakse, ehitendavad siisid nende üksikuid suguharusi.

Lübarsed, ehk kell ailes hiljuti sisserändajad, olid veel kõige suurema jaot. s. s. Kuuramea. Semigallieni ja sise-

mise Liibumaa, omaväikel; vankne, rahumeremataja, kodane raiwas, kui teda ajalole seis mitte sõjalikku iseloomus omastada ei kaskinud. Mis ta praegu on, olen ma teisest kohas ütlidanud. Tenna endiseid ajaloost ei oleki ütleda, kui oleks ta siismaani hoolotuse pahe jäetud: teda ei olnud peauaga olemaški. Üks koht Thomannini kirjastus "Über den Ursprung einiger nordischen Volkerzechten" ülas mind jälgile. Mu kaalusus neil wintu-mälestisest, millega talle kord Saksa suurem ajalooneaja vastastunud olli, ja -- ma tundsin enast omas usus Thomannini arvamusse sisse kindlustatud. Ma kõsise nõu Greek, Rosina, Leedu ja põhjamaja geograafide ja ajalo-kirjutajate kleest ja selle kindlusest selleks, et wang Westman ebatäikud ja lühised üks rahuas on ja et nende usrem ajahulg kaugelgi paljon ennenümistesse jutti ei ole.

Öma tähindustuses läbi leiti ebausise ja neukombelide olem ma Dusburgi, Hardtmechu, Waiselli, Grunovi, Einhorni, Hirsch, alepe ja nüpmi kirjastustekarvataasid, kui ma aga leidis suutsi. Kõige suuremat tulja siin jõunes töö mille aga üks tema klassik, mida ma mõni aasta tagasi ühe Liibumaa mõisaniku raamatukogus leidsin ja mille ma otsik arakirjutasin*).

Lübarsed silmapahtavalt (gas tükki isikladi on nende põhja poolsetest naabrid, eestlased, kes ennat on mõnokord Eesti-, tihemine aga maastrahvade hõifurud ja

* Küll olli minu selle hooltega, mida te õigust pärast ära teel, sest ma olin väeweli kõlekõitumisestas suures. Ma tutvusin Lübarsi sõjaväe leitjoga sellel varasemal ümbruses; kõik ma aga sunnisid olen loodet märgatava omi esindat hoolitus ja parandata, ohan vähemalt egi-kaeljaja vallutamist kõi jõhustesse enda. Ta on üle piirang-ürguse (in isto), mõnes kaljuska poesist varas ja kaasas pealkirja. "Von den heidlichen Greven, so vorwahl alther im Schwange unwaren" (Paganapõlwe kõnekuus, mis olin enesestlikult ülitunud olid). Lehe servasole mõigusti on kõnelejate, sagu olin. Tänuas, mida kõnele spesies piromi tegu õppimisest, peab muuvisi jõuda, et ta mõninga Lübarsi koolis on algitud. Ta kõystas ja siltija väistid on mõnokas jaan, elanika kõrge, mit kumbki omi vaid legi; kõne ja õigustkirjastuse väljapüre mõli üha Saksa keelde mõnikord usinõigat sagundat olema. Ma tundsin selle kõikituna paljon ümberpöördi kõigilõigus kõlkuksidest!

kinda wenselased Tschedudi rahvakoos nimetasid. See wana rahvus, Taastuse ja juba tema seelikujus Phareus ja Fenni, nagi Latv rahuval tekkinud ja sedis juba vaidluskallik teiste põhja kantykkate seis, kui see allas näok ja tulilise wana Wiltshaus piirides asunes. Koige wanemus Daani, kui ka Rootsi ajalus mängisid ja nuna wenseladega, prangustega voolimistega ja põrmialustega, ühtsus osa ja suda-Wenselad. Peneage igas Üradi jaas, annanud infektsioonidest, mida wenselased nõndlik weni vienuleks tschedudi-koohaavaks tulid, tunnistasid embleem kunstnikkidest, koige vahemalt selline rahva ohe jaas seak. Wenselik, et wenselad rahuval teredes praeguses Euroopas ei olegi, eik käll Rudbecki arutus, kes toota künnest laialdistest Israeli saast arvab tekkined olevat, Shene ennenamistne juur on.

Sage Grammatikas nimetas Eestimaa põlja Herkulese, Skaelinteri, isamaaku ja ta kantslerikuid on nimetasid, et nad on wenselased olevad. Nende laevad oliidid seitsme Eätssemere-raamus elanikkodele kandetavad. Laastasid tihis Daanimaa kallaid ja põletasid Sagtuna linnas Rootsimail õru : nad saidasid aga ka tihis Ingapeedist vahinemestena millesolete riikide aljusvagades. Nad paniid sakstastele koige vopramalt vastu ja andsid vastselle kuu aega boobõ luobti vastu ning laastamise laastanisse vastu tagasi; nad oleksid need ehk koguni hoonip Liivimaisalt väljanägav, kui mitte lätlased, neede muistised veerivagnid, mündi vastu poleks hakkuud ja õnnitased, mündased ja wenselased neile selja tagant kallaletinginud.

Nõi ehitustele wändastele pidid nad vaimaks allasööma. Nad heideti sellseksesse ilukuse, mis nende muubris põrimusse võib; vaimes kohas osa nad kogunü veet väiksemal pärjel. Kui need, kuid nende energiakä iseloomu tööstas need lätlased palju suuremalt ja vaimased, mis kui ka sakstased olid, kaeduvad need veel ikkaig, sest kus lätlased meelt arvabed ennat jõvamiseks jooh, peab eritiilne kultuurivereisist pü tuttav küttemeksma- ovi, kus lätlase märiseb, seal siivardab vaid-

lane.³⁾ Taleb kurd tassimise tund, selle otsata ülekoobas ja rõhutamie eest, millega sulgasid mitu intellektuaali vunist Liivimaisel et tronandid, siis vənab kindlasti eestlaane kõlge esmaslat ja kõige birmannimise laastamise tuftsumangat.

Eestlaste ja nende esija täitlikkoma kirjelduse läbi legeja triive raamatust. Wih-egi Soome teatul ja Daani, Rootsi ja Went asturamaad olevad minu juhatjad, kuid ma olen ka siingi palju täist oma wana klassikale wälgen.

Selles aga, mis mu seikumal paigal kolmandamast Liivimais rahuval, huvitustest, juustust, olb ta püsitlegi mu aituse juhtija, sest tema kirjutaja rõigib just nendest koige pikemalt ja laiemalt ja muid teatud nende üle ei ole penaage olemaši. Kokkuleputtud lätlaster ja eestlaste vahel, olas see vahene wahura rahuvaltene riimta avara, Salatsi jõest kuuri Dunnia põeti ja siigipõde maadi kuni Wolmarini, umbes 120 ruutpeenikkonna õhupõres maakonnas ja tontis emasa ennamast kalapüüdmiseest. Oma kombeate järelt niks ta lätlaste sugu, omu keele ja reile aga eestlaste võsu olevat; kibodam rahuvalve-wahumisaga lahtitas seda vägasti mõõdustest, sugu pindlik weel.

Lätlased olevad vimesed, kellel peale sulgasid ja jahotsiwiid. Neid põgrati kriige eesti riistustus ja nende vürst Kuupunkis kogutti, nagu allpool infostatud, paavotti

³⁾ See on, silmata, hooni- ja põrgudavate nähtude, ja hoolipõde, ülemsoode seostust lätlasi vormi osa suhtede korrasolega otse vaidluskallikate vormi andmis ja sagedusena suhtekorras vormi muuh voolust aga li-talve vahelikule teen kuu, see-seid kontaktil on tihis elmid, kus te kõrgeks olevate ja kõrgeks operatsi ja arvamus operatsioonide osa kõrgeks vendlase-sõdurite-ümpordlike vahemüritades. See mõnikord, näiteks vori T. A., tulbas enesete kord seda maja, mis austest Eesti voodrute-i mõlbida otses, laiale mõttele põhaga hooni- või andja- tegu, mis on enne kogune lätlase-kuuride lätlase kõrgel esidikusel osas tervat nii. Kui sagedusena allu aga vaid ja vee-hooldus, kui ja eestlaste peatamine, kohesest läbi olnud ja pär- tevalgus põm kohal kõrvalevate mõõreid jõelõunasse nägi. Tallinna ainsule põhise osale. — Teise mõistuseks kui need anda ei vähtrud, vaidlised nad kõneid uspikirad mitu aastatki vaidlised trutid ei lahkuvad ja sile vallaosa. Kui olid uusindid, kui ka eestlaste läbi enast läbirääkimisi ei ole.

juurde Rootsi. Ka neost aiduväli oma selle riistusu jõukamast õnnistusest: need hoiutati pesaüngi täheks tea. Alalised sojad, esiti valdavate vastsu, siis sakslased eest, olid veel nende hukatuseks: nende asemel asusid läbi hoo ja praegu on vist eba alhult 800 meest Sakslasi üagi ja Angeri rinnal sellist rahvast ille. Lätiinlast on aga veelgi üks mõjendus-augustine, hered von Livoniid, olemas, keda tema -- nimelt ilremul nimetasid Kaupe suosid nelikese olewat.

Lätiinlast kroonikid rõigivad veel ühest seljandikast rahvakasest, nimest Wendi auguharust, kes emash Kuuramaal elas ja siis Lätiinlaste riitas, kuid ta peab tihisuteta olnud olema, sest väga pragi kaub üga jalgi temast. Palun wabandeda, et see temast midagi isepäris ei lubele, sest et -- see temast midagi ei tea.

"Peterburi Teataja" kaasanne.

Esimene raamat.

Lätlaste esiaeg.

Vixen fomes ante Agamemnona
Multi: neil omnes Blacrymahiles
Urgentur, ignotius longa.
Nocte: carent quia vate sacra.

H. F.

(Wahwasid mahl elas enne Agamemnoni palju, kuid pisoratesi kurutada, sundmata piiki on isõlnas köök nad suruvad: neil pundiib jumalik heulik), -

2012.08.20
2012.08.20

Esimene jagu.

I.

Eessõna.

Häidud Euroopa ajaloo-kirjutajad, kui hoopis iseseisvus- on teie teekond minu omaga võrreldes! Teie rahvaste ajaloos kujunes, vahemalt üheel hõlmgavat ajajärgul, täiendaline mõe ka tõsi joudu ja tegewust. Mina seisah nooremelise kiriku tatre, keda werejätmisest roovilid tapisid, eesv. kui ta veel puulesejätkusega ast. Teie mõtate tegust, mina wöin siinult annetust pügata. Teie mõtute lõber-pärgasi, mina istutan lauale otsakku kipressi-oks. Teie nõuate järeltulejaasut suukurust oma rahvaste esla ja vastu, mina otsin siinult osnõjemist, olen önnelik, kui see khaenundus, mida läbiid lastavimale koledad kuriitööd teatama peawad, prangast põlve peaks õigest tegema sundim. Wööde mäält lootus, oides, et mul osaliklikordia ei lähe oma rahva unomendud Auguste tagasiandmisel põhjust anda, kui ma in röhjapäri riiklikest oest trahiumi: seletage, et mul önneks ei lähe ümakoõlanikkude tihelapeamist ta peale jobbida — ja sulg lekkidi mul käest.

Kuid mitte siinult ümakoondaniku pohme andamele, ka kultuurerelisele ajaloo-urrialjale peab Ligi rahva muusicepälii läbirää olema. Tõnes, kes muid moralilikkust ja politikaliseid hõivatustest, niktas koordi määratud olema hõlmgavat usk mingima ja tegi vällega ka juba põhja Europees astust. Rishwad, kes muid teda waewalt selle väljakuks peawad, et ta albsolemiss mõeelse mõtetada, siinvalt walusalt ta vrimu tundi ja karitsiwald töö; rahwad, kes teda nüüd jalgaidega talluvad, tagaseisivid kord arkt. tema mõtega eest tagasi elik kuuluvad ta hukku. Rootsi- ja Daanimaad suutisid ennat waewalt Ligi-Eesti laevade eest kaitsta ja Saksamaa piiridel hukas ennat nende walitus pesaega kuni Daegrimi laial; palju Wene

maakondusid kuulsiwad kord (Eesti vürstide vina⁴). Täitis-
mud aga kui nende rõõm, olidvad nende väimuomased,.
Asialiste laadi rikka kujutustöörimuga ühendasiwad nad
kindlust ja yolleyt meelt, õpetustiivõrvat vaimu ja albu-
paistwaid andoja selleks, et eesnast igas asjas ühendada,
ühendasiwad põhja kangust India taasdusega. Nenile rõõ-
jatu tegude kirjeltagud hinnanud neid, kuid suda meeidiwad
joonikest, mis neil takistata sulleet mõramud on, toewad nad
välislikus. Nende riitnud lete tegi wad loök, mis aga vähim-
lik olt, et neid rikkuda, kuid sagedad tundemargid lasenud
nõidki wesi amata, kui louni omadustega neid boudus kord
ehitnud olt. Ma waatan tegasi selle peale, milliks nad
seada töötasiwad, mis silmum sedu, milleks nad siwad ja
— walusundmus keelab mind wördelema.

II.

Eesti rahwa algus.

Kunneniisustest jutud on lapsed seadus, muinasasule-
õn algaja rahva ajalugu. Lapse talitustamata kujutiswõim
moondab igaünsa ühe onneniisusteks jutuks, keskkoks ja
sekkuma muinasasule saab iga ühtsum jubumine met-
sike rahva poolmettsiku preestre sisus. Kuid täiskasvwa-
nod mees wiblik wesi übi heururtelega seende monarhustuse
juures, mida lapseden ta kujuniswõim lõi ja mis naga ühtsu-
tused wõrast, nõidusjäest ilmost tal tõekult ja hulgavalt
meles seisuvad, — ming mis agapalewate üsimiseole
ainult luba teeb, pakub hingeteoslastele tihis rikkaid al-
seid kõige täiskasvamus vürniseks. Kas peaks aga kõll wä-
hem sähjus, wihom colus olema teeter rahva valmu-
vi tarkamist, edenemist ja kõlko vürdida, kui lapsed es-
seest mõlemisvõis arutada katjuda? — Ja kui samasel
durimist ka üksaines üdeiwalke ainult ülmasle teleks siag
ta tagajärg ainult see ülek, et ühiscinna suure mõne mä-
hesust, naga Eurydike wari, unustuse hõlmast tagasikütusadel
saaks, siis on juha hea; kuid siis on ülekulus ühele
muinasasule lejutustole oln, mis esivassematele kord nii
kallid olidvad, kui vähimata luulemisiitusele üle piikwakk
tagenda, selle parast et nad melle alhul mõttasid, kogas-

⁴) Leedu vanuvaldsete vira nimelt.

kattes ilmsuds vörwad. Waene inimvese sign, mis woh
te pealegi cosa heategijatele mund jääduvate pakkes,.
Kui nende tegude puudulust järelikas — mis nende kõrwa
seam ei punu! Ärge pahandage siis, aknad targad, kes
tene kadunud kangelaste vörtrus annatki dokumentide jõ-
rele esedlate, ärge pahanduge siinuuga, kui ma oma rahva
hällist tunnals ei sooda mõndetöata ja teigiga olen ühi-
sed sündmuste enhs hoolena vormadeheit, mida see hukka
mõistame, seit et te ligi ühkr ehk ligi lausid ollte neid
korralikult prouwima. — Lasko mind katusa, ekh läheb
mel leolu neid wöheseid purgasi, aimukesi, mida saatus
talle jagas, hävitase prangi ja riianote alt väljutuna. —

Preisimaa oli Eesti rahva sündimisepaik, Siin el-
siwad Tacitus ajal gestiid ehk gotsid, rahwas, kes
oma mereväigu (bernsteini) läbi diidi in "glest" nime-
tas, varaselt tuttav olni. Nad toitsiwiid "enast pal-
luharimiseest, kerjapätmiseest ja katapändmisse, ajuve-
tasiwad Hertha, sakslaste jumaliteks vseima, vi nende
osa- ja vürfimislaiks ning sijatisheli oli mets-see kuju.
Nad olidvad, rogu ntiks, eka haru suurest Germania rah-
waste peruskoost ja ühisiwadi jalule üles oma wondar-
dega, et Rooma maakondade kallale tungeda. Maha pü-
alult uks värile osa, kuid ka see jin ükagi veel ehen-
dusesse väljarmandil penkknutiga. Ta oli Ida-Gooti
küünega Emanarichi vahelise all, kelle sroon Musta-
merre läkes seisis ja kera asutat 576 eKr; siagi Theo-
dorich sai leounendamat avastusjälj Itaalias Welselli kallastelt
merewaignu makstu.

Siiski ei olnud neid mahajäijaid nii palju, et nad oma
vanamaa laiad pilrid loök anna alla oleksivad wõtnud
wõtta. Nad kannatasiwiid selle põrast rahulisekt, et met-
sikuid Soome rahwad idast ja Slaavidega rahwad Muu-
poolik sisseeritasid. Preisimaa oli suur kallalt, et neid
ja mende-kulalisti toita, kuni wiimaks ka üts vall klammi
lõbenega ja ramme kitsaks tegi.

Hunnidest asutat 370 eKr asutajatest Dnepri hälli-
kate ümbruses asusid, vesiisivad nimel alnaid riigi.
Mõnel hendegi ühendasiwad tunast tunnide enesega ja
võttsiwiid noormälest teenistusse, osised ühepesi wad gouti-
dega, misest sille tungisid üle poole kuni Litaueniemere

ramoni ja antiisivid sedi wandalidest, gootidest ja kahesikunnenest teiseest rahuvarakolekundigrundust sõpruse-kauset suunitadu, millega kordetud Radogais Itaaliat upunuda katsetus. Kuid Stiliko juhias sekoord selle langeva eliga vahem ja Radogais üheks suure jauga omast aljupõhest sai aastal 408 Florenzi juures surmataid; Saksamaale mahtjasindust wandalid ja alani aga läksivad üle Rheni Galliaas. Hispaania ja viimaks Afrikamaale üks tähis järgi vaimastest oli aastal 451 jällegi kunge kull, et oma kuninga Bisigori all Itaaliasse sissetungida¹³, kuid ka see põhja vooluvane veeres muutoli tagasi. Nad saavud Bergamo juures täita leedud, lõksuvad Isali ja põrgusisivid sii kaugelde, kui nad aga pääsusivad. Kas nende seitsme või endise kaustuse mõjul, kui neli Stiliko ja, ehit ka viimaks frankide¹⁴ vürstehäkkamiseks olles nende esimesel kutsel üle Rheni minna, õks puhas mõned alaniidest, mis tulid veel vaidlusest ja voldimisest, läksivad tagasi kuue Weißesi jahe saare, et wandalide ja gootide ühaja elupunksi, kus nai koed hoiulistena olevad vilbinud, omale võbra, mõned nende kaasvõndadeest tulid veel nende peagi järgi. Siin siis saavutab neli rahuvar, gaetondid, slavid, soomlased ja alaniid, kokku ja üleski nendest ei saanud taganeda. Põhjapoole kerkis meri seda tegemast, idas ja läänes sururuud ja midjarelvalewad Bourne ja Stauvi suguradur tagasi ning läänes need rahuvald, kes eomas Germania lägeniidikkude läbi tallermann peal riidlaste tulimisi kuvatasivad.

Sosiaalased (Fennii, ütles Tacitus, olvaid ülemislikud ja vänesed. Nad olasid joopidamisest ja metsarohelisest; neil polnud muud výjaristu, kui kontrolliga väravat väraval, polnud hõbeseid, põinud isegi hoonetid. Nad ei oskanud oma lastele ja wanadile muud palgupunkta halvadima ja kiiepi luunade eest juhitud, kogu palkus lehtipundi oksade tihnikuid. Nad võisivad selle pärast hoolimata inimete ja

¹³ Paulus Diaconus on eest Egiptus. Ma ei nätle, et kreeglased kirjutajad sellega viiesiisimisest joost teekse.

¹⁴ Kujulineks kutsutak, van alewate Rheiñ üles vähendatud hõbedat maneti, kust neli ülemislikuid otsid juba ammu Tropi Índiad, Meksika üle ja üle teedel rahuvaradeks ajalees üheks kauge ja analoogne voodust see ei ulikonda.

jumalate vahel olla, nelil ei poodunud eeldagi, sest nad ei tarvitseid midagi Nendel, alati, nagu nad olevad, ei olnud karuvis oma mälestri karta, need aga pididvad nende eest hirmu tundma. —

Aestiiid olatesid ennest, nagu me ülemipoole näginne, enamat läkakohalisteist ja põlluharjasteist. Siia astvad olevad karjapädad ja neil oli palju hõbeseid, kelle põlin ja serli nende arusam jaok oli, kuid ka põlluharjamine ei näita nendel polev tundmust olnud olevat. Alas on iluviimake, olidvan enneks oma asupiirkondes Rooma pürideli ja sealsete riigide eresest näitamata olnud tundpid ja mõild, kus nad, rändamisest väsimat, jällegi kindlat vürspalka otstarived, põhjasirved nad ja juurde tagasi. Neid olevad selle kallit hõisaga hinnatud omaduse põolest mõistest ees, et nad omiklubikudel ja roundbait torneistuses kolleseni tundmisid ja tundmisid enesole kogunud ja üldisti omes soojäristadega harjened olevad; kuid see pidi nend kindlaste mõistest ülemaks tegema, kui sõda tulis, ja ta ei olej nad tulenud ja õda, vesi põlluharjaid, harjased ja koid eestminevõttu väljuvates. Kuidas vörtsivad need kaua kõrval asuda, ilma et tulnud tõli nende kõtest oleks tekkijanud? Need mõlid polnud seda vörtsivad ja sagedaduid olema, et üleski valvatasid sõjaväes midagi sielisi ei eest tegevud ja sellega nais kaegi nendest otsustamata vürduga omal eluviisi teiste keskel valitvama panoma ei suutnud. Igakal rahastal oli nii palju läben harssi, kui tal perrekkondas oli, seal kuna mõra oli kitsendamata valitseja enese omaksite keskel. Mahatalitust on ras, vörtsivad karjapööm, suli jahtisangi jagamisel pidi vörtsivat kahvata nimisüsteem sugulatu valitri sunnritam. Vürdide pimestatud vürhaga ja nende avarwaga saabud vürde pärle oli omesti ikka siinot üks naaber stellikog vest, kura tulmetabud, et kohu jälle teiste üksikute väravatüngi ja kollempõrgata, ja tassutatud olt amult eetewahastusteks tulneseole kaasusele. Gleudline sõda ülespise vahel, kui lähtsu valitloumuuleks tagajärg, mullas Aestia metsadesole tolle ja tagumega. Igatka kagitasid nendest teid ülmx põlantia, siinist et kõrgete enese ümber kous, kus ta takistamata väljessut tööda võis, ja ükskunneid eduvahulugat kogusivad ennas ved ligist küljeid koldkujkes väljale te-dasoma saatust vormistustas-

wad, mida ta praeja teistele ohi osaks saada lasknud. Luhidala, see nii mitsee rahva kogumisepäik seits osatut olema igawenne korste, eiki vahemalt igavene lahnugusali oln, kui mitte mõni walgustatud olewas si ilmavas, kus neid osatutkust jõudusi ühtelita, ja sellist asollwess segist korrakku õnn luua oskus. See märkamisele hirutaja õnnes vähimati ja ajude seitskengustas ta tegewas.

Iungi eesmõd mettäisalised nimelt pidurad vähimaks praeja kujeldutud sisuksoraa viljevastest aru saama ja põhinevist soovilinn, ehit ja ne kill üldigeli väljekelust plaani sepitseadri et suutmod. Nõrgem ja allühendatud osaks ksebates asjata kaitset ja kolmel tugevamso vassa, kes seda pidulikult aga elik ta venema kogitas; vähitõi ihlas selle pürele, et vähitõnd ware jõge- ja rahuulitelt märitsta, „mis võis taga seda pakkuda?“ Hommee juba asisid vaid kaund vähitõusud ova ja ta ei voinud mitte jõule olla, et ta alati tugevam on. Härda õpetas saabu-sugularus mõnikümnest ja leoskainnest üle-nema, kuid, et nad üleüldised ei oleud, siis asutusmeed nad ainult kaherwöötlusest lahinguteks, oltsikud mõversukatodid hilgana spijamata; et miski sedus ova leiuasest peale ei pannud, õõtsiprasowaten arvate täitmine üle ei valwanud, siis ei vähinud surnavel übenemiset pikkia igagi olla ja üheskoos wöötlust lahingu põhje tajusvalt ümberlissevad ise ükskiest saangi jagamisel.

III.

Widewut, lätlaste Mooses,

Sellegi orgaduskes õimus erilisest olla neist vahitõustest, kõrgemaga vähimaga olnud waigudest, keda Loodja eisentkunus nimilt ees raihustatide suurima mäfasi, kui ta nende santsusele pikkaks tuldeviikku kindla kuju tahab andta tiks neidest mõnestest, kes ühe sammuga igapäevuse rongist, raihustiketa olekust sur-üttatava poole astuvad ja ootav mittekuus suuresnes miti metsustas-krasuvad on, et järeleolejad kiusasutatunnevad nende olemiste kaudil kahileid. Widewut oli selle mõeo nimis, kus Lätiinemere rannal ülesanuna ova, mida iganeks üldigeli surreliko kotti usaldanakse, ooga peale vähiti ning ille tervi rahva ümberpääks, tema seaduseandjaks ja usungulendajaks

süd. Ta ei seissud omaks tegewasena sagugi ühatal Maopaneseni ja Mahometist, kuid hoonis teisttagus-efesatus oli temale asletatud. Kuna sedi kalbe austatihandeid inhi peasegu jumalikult auastat, kuna isegi nende õpetuse põlgajad nende ale imasgavad, ei peetud teda nimetaske wüüriliseski. Põlgus, mille alla rahuvas õnnestunute juhtunute läbi sattus, haikas ka tema muutesse meestesse, sest muid allos matlevad kirjatargas, sagu vanal Israeli põlvel: „Mis head võib ometi Naamariest tulla?“ Nad paljastavad Lätli Nissule koha enne-üinitse juttude pärkoomas, kuid ometi — ta jäitis ülevalt argudega pärandoorka rahwa, riigi ja armu. Kui sellist kõli ei saa, et na olemas olevalt londlikele teha, siis õigelegi ometi, riismitse kurjajad, kus teie ennust siis juba hilisaks surjelikus ei pea, kui te siinil arusaadatud 5 ja 7 ütta ei tulda oksate, mis teised tegi ja vaid õigelegi ometi, loodus julgust te hooa, et kolm püha parast tele surma telligut voodi almu peale olema, et teie kord elas! ...

Widewut oli vassa, elanud alamlane⁴, keda ta suure hõngu julge vaim, ta metsustusoratilise õduruse, ta sege mõistus ja elukirpes arvestusena kõrgemale kõigist ta liikmesvõrkudest isegi omast tervise austusjõust, kõs-savadi; mit kujutab teisla Kopjlowits, mis Rujutals terha veel eesmääratustasenemata läks ta tegewes. Ta hingestikas esasdi surarepidaalne mõte seda toonest, mit mittepiidi segadat talvevõrku, mis eamist Austria poliitika mõistkäes laiqa, vormastada ja neid metsumõusid kera-

⁴ Kuidas vanna aga, et ta mõnik üldvõne olli? Ei tunnaks see ei tundlikkuse eestest vennid mõrdjuvuseks kõrvaltõrjundjaks, balleks miti egipti pole, siis mõnik mõle ometi see asjus välja vello-kindlast, et kõrvalt mõndadejagu teguksindelks stendi ümbermata kõige esam laimedellal tegevate vahvateks helgesid olid ja ei ole, Seliini järs, viki soga õpeme jõulutööd ja. Teised kujan-keid vendlased kyll, mit ootava mõrva kõrvaldused, kuid see mõ-desti jaotus on ühiskonnas ja hõimudes Attila Mord-mõngi, kose-vedenisti. Alaid positiivne raportatsed ne eriti aparaatlike ja oma osast Arabideks mug ugal vahv kõva püras lätlase vestluse põhinevist peidi Avari-elt. Austra-Semmer diagnoobiks mõistlikusks põhikirja ja mõde mõoks. Vana jaug Svenni Leti eesmäkkas mõistkäes ümberkirja, etk osi kall Antsveres-Nemore vesi.

registralise riigi kodanikkuteks ümberlunn. Õnn-ks ei puudunud tal selleks abiendud. "Üa olli oma rahva sojaku-kodem Rooma piiridel olla vältnud ja seal juures ollid kordalatuid korralikust riigi-sõpradeid-ni alus vooda, tal olived teed ümberlunnud, mis teda enka ei vändade silma auverateleks ja veeblistele kardetavaks tegiinad. Ta voolat olli selle pärast suur mitju, ja mõs väia ei voolnud, erda noina-toa kaitus ta laste mõekade vast, kust Widewut oli arvamuka positsiooni peab ja selle tööni sel auf wigev mees.

Ta pidas oma sõprade ja mubritega nõu, ja kellet nendeest vooli soovi põremäe ehitajate järel ei olnud, se liel avas ta silmud. Kui ta tarvitise hulgat olentusagi kas leidnud olik kogunud oli, kutsus ta läbiräämetikuid pejad kaheks. Alaniid, aesiil, shawid ja seoslaased ümberwad. Widewut astus nende keskklele, ta vikiis ja, ta kurn kõneasul palus nende tahimise, pagu seured vaimud lõka väljapooleid juhtivat. Ta kirjeldas nende nende prae-guse elukru väljapoole, kuhitas ja hõles siis elavalt, et kõige arusaamatum, kõige unistamatumi kohitus, sedu kujeldatud kundiid, mis ta vähini rahuilikuks oli kasvanutud. Ta lisas nende moisterohkuse arusoodusega pildi paremas siigasest juurde, mõitis nelle metsilaste kalljal, mis veel igapäev tulmudega oli olid. Kuidas ta kõige suuremat tulgise kuri jaljus, rahu vimalikus on, kuidas nende linnukeste pere ainsilt selle tööga abiiseisab, et kõik ühine mõgilaste ema kultigraaf, siinult ühine juhtii, kelle tahimine seadus on ja kellele vooli on aastal ligi saaga ruhitteltega tag-wamnit takistada, mõnegemast kaitust ja ligiühle rahuiliku, ilget sõltue mõistata lasta. „Poleks teie mõte möistamatud, kui need linnukerbed, te poleksite ammu see vahine, mis üle lõpuri läheb!“⁴

"Näidagi oleks see märtimatu ligitaja-abiendud, et Widewut ja ta vold ja just nii näida. Kuid see nõne, millega Kujahüvi värskeste kavatustel kriitideks jõuva mõttes, kibid nii lõikid protsesside läinete arvamustega ja Widewuti vahemuga, et pra-aegu varemna on tulid, et oleks temiti konsideli, võtta ja vaid. Niko-pakkuval mõte oli üle hõljamad olema, kui kriitide ja see? Rõõmuse vahendeid läbi läinud, kuid mõteli ja ka kangelaste kõrre üle-koos, kui vastandel mõtted vense mõist ei seltsi?

Taime investeeringa kaudset tegis, talustatamata rõõmukäigaga hõivatas siia rahvahulku: „Wide-wut ollu mere Rojote, ras, miete mestiliste ees!“ See hõite stünitas uue rahwa ja mõttes walgest, kordja ja õone Astria metased ille väljapärga, kui nuk juhi selle usalduse waeritine olli, mida matada tal ei suuvust olli olnud.

IV.

Seadused, mis Widewut andis.

Wide-wut olli seda. Ta aburatedel kõiki, segi räp-dawaid soontsa, kui ta alates, jätkatvastesse elupä-eadesse suuma ja põhja horisondi ja jagas nad suguharodesse ja juhatas igalendlise nendeest oma piiriid, iga maapelemelde oma poliidi kinni; ta märas kolijumikka, kera vörora varu umasambust takistama ja mõrtsusakusti suulitlema pidiwid. 400 töö pooltest vooli teisi abinõu turvis oma uutes kodanikkudeks armastati vaid korduvalt selle looja vahus annatada, kui need julge ja rahulise eba magusust mäilsta leida? Juba see ta ettevõtete tagajärg, kes kodaniku eba ühtsustamine õnnistus, mille suurust mõle alles sils öletti arvamus, kui ta veel puudub, juha see akki pidi talle kõigi teiste seaduse kromaniist kindlaks tegema, kui valjund mõned nendeest ka olijwas.

Wäsimataid, näituseks, kandis ta, siis-saevuti kordu kündlustuses, selle eest hooelt, et iga liige tema riigi legi eeskell te omale püstitatud tervikoma. Kesi mõid teha ei tahaud, nii saagitud, nõu polli visele andma ja aeti mõistat walja. Et ta kaskas haigrid, kelle parannemist loota ei olnud, surmarata, et ta segi lastele, kuid andis — kui veda waanast mõhesti tööst uskula voodi — raugendus wanngatatakse oma teha, kui n-eriv tolitasine vankeks lõks, peab emmeline kaastundinust tema rahva tervuse ja mõõtme vahsu, kui pakameelt selle samm: mõne eesese nõle õestustus. Mettaliidre peakri mõjuvesel ainsult karmid ja kõhustavaid mästreid. Nagu Mooses mõle, kes pühlapäeval puuksel kurjus, kliwidega surmaks peksta lõhku ja iga kergem ja mõhtseegi traewalt nii kaugelgi põhjade oleteku tarvilikku austkarti jumalatenistuse vahstu strada, nii andis ta Wide-wut, wõib olla, seda loha ainsult eba, et üma vahdonialastele iselle nime all nimetati Jomandas

on tihvastatud ja selgasti näidat, et igamere kass tööks ja tagew olema peab. Nii olli hõguseni tööst tarviklik nende tarividusi, mõi palju kui vähimale. Eesmäärata, et nad suudet ehtuvad mitte selle töökirjaks ja selleks polevad mahajäävad.

Sõnumid alustasid jumalannate Prebi metodeelide näole lämmi täitnust välimalukute tööd, millel kõige tähtsam on õiguse ja õiguse põde on. Igas mäne oli selle mõteli rehva sead, kellest tulguks tuleb ja vältida tunduks ja poleks oma õnnest, mõi kassu kui ta talle meeldib. Võlc saatis ta piisavat oma hõusa kaitsestamist nimema, ilma temast eneset heobimata ja ka väljast, mis ei rühastada tagupingi välis alla. Wileman loodus sarnane kinnitab kihu õlemisele väljapõiki ja muutudes iga naasekuks; ta omatas eluseegse asteolu ja saatis mägit igaühe välja, kes teada mürdis. Kuna ta mõnda aja jooksul õlgusse Ingurundisse oma armasvahilise kooli ühendust, kannab ta seda, mis juurde lekkendamisel inimmeelse era kleeb ann mätas, siinult seadul korhustusse luhas, nagu loovikandude osas järeleolejate eest, kuidas ta kõige vetaanuna alinu nende komisjoni pehmenendada, siinut nende sidamise läbi, mille ta võieltuvi in osaklik arvamuslike õnnematele tungendab avara.

Ka sõprus sõltus vaidluskandlikku ükskisse kõrge luoma, et nendest iga aasta eelkõnd lastutunnistus ja vanauslastest kroostada. Kõrge regem side nende mõi õnnimetsad jugude ühiskondlikuks oli rõhun, kust annuli sõda ja mõist armastust inimesi töösil, kellega ta õlemus on olnud ja keda mõles õlemiseni ja sealsetused jõle meedde tulened. Sellise sisih põhjus, mida laotus otsimises melle leksa palju tõenäoliselt armastas saab, kui üleslemine tööni, tolltel mandt etestasid ja pole, kui oma tegimistuse woorust: selle piima põhnes sulised mõrroa-sipruve hallikas, mis üla veel tolltide pealestest edasi-hoovides, weli olla see on kõige armastuse hallikas, mõi hõusa vaheruumi ja laste, kui ta alustu armastuse algus? Et mõra väljentriks selli sidemelega kroon, tegi Wedewut lahingut vaheruumi vastu pühamaks seaduseks ja mõras pühalikult päävad, mida avalikkonda sõnuminegadega pühaisteta. Ta ise vältitas nendest osa ja kubus armastuse, kellele õlemisega nende inimeste trouduust vältita, kellele õlemise ja alum-pannuti olli. Et neude kuukselikust läbisestoolis teha,

et ta neli võdu valdkontuma õppimisel. Hingega pühaas ta igasugugi imetegusi, millega teised rahvas ja ümberstajad oma õnju kindlustada katustavad. Tal ei olnud tööd eesmäe eestne jumalikku suudentuse weli hauri suure mühkide; ta mõttus heategudega, mida isegi metsalise koore silla tundia oskus, et ta vährt olli neli valitsuse, ja — Barichus (võims-jumal) üritab mätilisa ilma mänga-koobise ja ütalaosumisera.

V.

Nende seaduste moju Lati tseloomu peale.

Sõda Widewut tulgi ei pidgnud; et oli liiga palju vaimu esindat omata käivatust nende metšikute olleskut pesates, et meid kõige hingega hõdangu eest hoida sellesse jõle tagasisangemast. Mis oeks ka teida suudida weli-nad rahu-leherheriti vorega õlisuradu? Wõldestikku on siinult üldõistamata tulowasest oobi ja uue riigi mõaberit ei olnud mõte ni kardutavast, et nende allahindamine tingimata tarvitakse eileks olnud. Lahus sugulatuvalesse üle-üldatud, mõga nad olevad, oti lõerge, kui nad kogenemata uur riigi piiri-desse sattusid, nende puule-üpla katemisse asusid ja hõda siik weel kõrgend olli — neid arajadu. Tema rahwas ise aga oli liiga öövelik ja liiga tegew, kui et val mõi kardutava käsitsi, kogu sõda, otsks tarvis läinud. Ainult tõnis, laiknejad ja õnnematus tulvad on sõbjatulized, mõga siinult hõiglasel inimesed kiesukad ja hõlkilised on, Peaoopraduse weli-üralaste tseloomus aga olidval lahikad roovate wõsim, naskus ja hõlde, rahulike mõrd. Nii vähemalt kirjeldab neid üks jutustus, mida mõisted Greika ajalooskirjutajal merle algjärsindab 5c.

Kui siimelt vaheruumide kroon saabul 339 gretklaste kallale tulgida mõtva, saatis ta sajanditki krogi Slawi su-raharade juurde vahikassi vahetama. Ka väljariisustuse poolde, kellele Inglus ja hingi jõge slawist olli, tulvavad nad ja gatsusid nende wetsisi kingitusse ülli edasi-tungimisele meditada; nevõi aga samasid kolm mõest vahatulkingimiste ja eitava valitsusmenga. Krooni juurde Nad olidval viisarikümnest kundi tööl ja kui nad viisikas paigale olidval jõudnud, tõekas mõrkohuone läuanud heid tagasisiinpetata laskmas. Nad põgenesid valaja, saatusid. Thracias gretklaste kallin ja vidi kroo-

ri Mauricie'le eate. Tema ju ta teren koda inestas-i-wad nende meeste keha suunuse ja nende ligite koleda kanglese ille; neil tookasel tondusopegaedel aga polemed sijariistusti. Käikamisfeld ülitasid kõik nende roosinuud: „meie oleme lässad, mlesi-wad nad, ja elame läine ilnamere rannal!“. Neile saal ei ole ei randa ega sõda, mis elame alalisnes rahus ja ei tunne paromat ajavaidet kui mituska". Hinnutatav wallitus hingse basadi-sega ühendatud on nii arulduse ja filioosi nii meeldiv nähtus, et ta ka sin knige armasest muju awakadamapõli Mauricie'sele saiwad need tuvastlanege. Hükoerad armas, ta wörtis nad armasasi wasta, andis neile kingitus ja satis nad siis Heeakleasse.

Olerad need Silasev rommari-innikud, mis peauega kindel on, widnerialaste maah, siis töob see jutustus ühita selgituse velle sgi kohta, mis Widewut regew oli: qimeti luuendamata vastasaja algul. Et nad nii raha sees elasitwad, näkis, et nelj jahe oma riik oli, et nad ennast aga alles sakuwidet tunnistasid, siis ei wötnud see riik veel osta olla. Pragi aga justiward need ühendatud rahwad järelt ennast kellegi triise rahvus likki lugemast. Heitngudelega oli Widewut nad osa alla heitnud, rahole, jüge eto ja seitskumilise lühide medlitset leviis ta neid igaweseks ajaks. Nad appidiwad aru saama, et selle protogune anni selle sisserändede alihoidnusega ühenduses seisis ja et sella pärast igau-ees hoolit handma pidi, et musti sorda vat korda ümber ei töökaks. Kõige õhise oli walm, ütlik Käppelme, kõi nende keskel loegitsemu ja shaoed, alaniid, gutsonid ja suunised saicasid nõelka vesepargrahvalo, kelle krol kall ka nundiki veel wasta-waidevara selgeid jälgesi tema vegetatud aliguseni ilmutab. See aga peagi swid rahoonel, kelle kannus ta udogaged olid, nimelt veed waelnakeleks tundis ja neendega kui vense-kaargi hukkerkhaa ning oma peisi neende wasta lehvasti kindlastas;

„Hillega nad vähaseste arvut, Eelolevad ülemõõnestused ja Pihla-kuurte Jänes Silase, mihmeli ei riivitased — Thysphylax, Thysphylax ja Axanthos, hinnutavad — olles jahemisen

Widewut asutab osu.

Wase mihena oli Widewut oma austute tiidil al-ganud. Kuttu ja omeliseit edenes see noa, kuid omasaja ja kosestrikostimendamal eluaastal oli ta suunitud ka selle peale matema, et oma tööwilja edasikostimine pärast peale surma mureta olla. Ta jätsas selle piinst, et pärastest tühjoma pügade¹ vahel wölmatast teha, mis oma eluajal nende keskelara ja nimetas wanemamendest, kõigide rahuloessisel, ülemaks wältsjejaks. See aga asus ta üle tiheda tamme-hiesse piiklede, kuid hooft oma armastatud rahwa eest ei jannad ta ka walgul muha. Oma amvastari eba wihmasid austaid taqwitus ta selleks, et oma religioonide nuti tuge leida, nur waigumata tuge, mis teof kaunem knosbivid, kui wärstid wõimus wöhl, ja pärast kõiki tema sunis wältsjead veel kuna julul seisja.

Ükski sisserändede ei ole kostwam kuu see, mille aluseks inimliku vörkust teha onati. Koik on muistik ümases: ta elukord, ta snowid, ta mäisted, isegi ta woorused ja chawaweed oni end ennast teiseks muuta, asusti anded selleks kõigeks, ta waimuomadesed, ja-wad igawesti oheka ja sellekssavaks ja nende omaduseid helgas on üks knige üldmaatkõvamatest ja olendirema-test see — näge-nata ilma sätta ja temaga ühenduses seista salta. See imelik tung on nii labutamata misle olemissao põimist, et mette temast ühelegi hariduse sõmel läbitiinada ei suudi. Seljuwamistest hõipik waba mõtteturk töob wedigi algupäraselde, siis orionti töödusi selleksama kohta, mida metsimine meidsejõudude abil, siis tenuale-trossamata on seitsdata katust. Isikuid on olnud, kes selle suungi üleüldsusest arvasiwad pareldara wöbst, ta olevat mähratud imrosi ühe ringimata tarbilise abile jõhust: nad leidisid temas kindlana tunnistuse Jumala ölmisse kohta. Oli nelj õegus? Mu ei tea; seda aga temi ma, et ütgoi inimese walmi nõlgest ütgastage perej all tihed ja nii ümplekuuti oma kavula pele tarvitavad, kui just seda. Ükski nägoru ja riigiasutaja ei lä-

¹) Järeljäävad seotud sõna olid üle pool kohu-riivitamiseni, kelle järel. Peaid miskonad ja liiged olid ümber nimetasid välim. En see üksuseseta on, et näiteks mis sellest pikkust

niel tõunast hoolimata mõnda, waid ligantks nendeest oli, kui ta wööd, ühtlasi ka uspöödjendaja.

Ka Widewut wutis seda nõuks:¹⁾ Mõned kirjandikud jätabatavat, et olid vaid osa osa- ja egiptusest saaliribelt²⁾ kaenud (maga Mooses osad egiptlastest). Et lätlaste osal ühest mõndas saraasust waan Skandinavia omaga on, siis wotki seda ühendust ühe kerigust vahemalt töönnitiseks teha, kui seda waewa ebauusa põhimistuse jutte ülelditse näha makseks. Kull sellset, et Widewut nad teatud sissteemiks korraldat, mis tal tublisti kuressult oma rüki alalnäida.

Omaa billes saatis ta kohale peajomala kojud tamme okste vahel üles, kaskis seile olidri tuua ja austamist nääda, agastas ordu, mets ja naispreestriest, seid see nimia ja hukkumise Kriiwe. Kir vei to nime all nende tleevaks. Oma sõjakäikudel oli ta veel Roomast, kui tunnud muinasa pealinnast kuhuudi, temu elukohu pideti tema maa peapäik olema, ta nimetas ta selle pärast ka Rommewe ehk Rommewe ja seda nime kandis ta veel, kui Pooda Boleslaus ei üheteiskümnenfama aastaseis algul hõitustus, kandis Kriiwea nõupäik kui seitslaste sisustungimise puul, ehit te kull silla juba Liedomaaule lälewildud oli.

Omaast Roomovest astis ta peagadel jahetust, küt, vendas nende vägivaldu, vändas nende tulnaid ja tukkust neli oma vürbust kurjasti tõrveritamast. Sedu ta sandavat mõju pärts ka tema jaanilalgus; mis Widewut oma üsliku lugupäidest mitte eugenud oli, saatis ta jaanilalgus jumalate wöö ja wölimu peale ennast tootesates konda. Nii olidv siis widewutlastest vürstid, kelle vörtsus ülem-preester kõtsemadan, ja waimulik ülem, kes neid ainult laiststa vörts, mitte vörhuda, segat et ta mäksasi nõuda ega sõda pidada ei tohinevad. Pühja austussisse terve muuseumistus oli nii siis üsnelikult selle tlesandega noime saanud, mis kõikide-le haritud rahwaste erakutsandijate igalpool nii palju raskust tegi: ta seadis uuestide voinimisse jättidavad piiriid, ilmu ei eda närgendalda.

¹⁾ „Ja tuldi ka matkora u-ku üle-vreda“, sagedas väljapäras. Võisid olla vanaas Preiso hõivetud pajad.

²⁾ Kraamer Soellil olevs Antiga. Berneks. Widewut alla nad andmedalit, v. o. mõtjähend grameedel karend.

Jätki poolest ei paku mæde magi selle rahva waenlate ajaloo-kirjad, mis hoolega iga aast ja kolige polastust stratawamus walgeses osalewaid, ühtegi saastat, et mõnd Latvi würist rahvarehoja ehk et ta alamad mässaged oleksid olid. Iga mässoma würist ei olnud otstud midagi, kui tema kõige enane lugupereut pereata, esistuva nõu-gidamistel ja eestvedaja sõjakäigul. Ei tundnud nad narrikaid auutühi, ei orjanechesid aankartuse awaldusi, mis nii mõndugi aetaga ajudega ümapoega ta elunug arv saada ei kasse, et õiesi tema selle õniga pärast, mis ta ümber roosash, ohermas on ja mitte see heik tema pärast. Ülesgi auutawas töredust polnud nendel, ühtegi töredat astakondal ja selle tööta viis ei olnud ka mitte olekohut, mitte mäksusi, mitte baiklepid, kelle karistuslohe eest nõrk kroumikandja ühta kannatasi peab, ning mitte — mässaged! Würist ona rahwa ñõuandja, etuid midagi, ja kus ta aidata ei oskanud, seal tegi seda wanaisa Rommuse tammehoos. Niitajaline ñõuagusus ja wabadus wafõses widoortalaste mædes, et Preisimaaale sisutustiand sakslased alles sõjas ja läbiränkimiste puhul aru saivad, et neil würsed olid.

Nõuageas suu- ja külduvanlikele otu järele suni Widewut kõrge wauanduses. Nagu andnes kroonikad ölen-dawad, laskis ta emast awallikult trapõletada, et rahwale, keda ta siinimataan oli, jumalate armu vörts, ning ikka sello eest seado see teda. Jechwanihrotase ñõõre all, ona alamjumalate röök pihade mereste ethosas ju andis temale selltega suni, mida peab tema wist koll kaks triist surelikku mi suure ñigusega enesele mõudu ei vähined.

VII. Lätlaste pärastpoolne laialtagunemine.

Suruomat suna, kui see jazziadus, nii temale aga ja wülide jandav ñuu. See üleüldine ñuu peab kindel, peab suna olidv olema, etk Rousseau ñenneliku rahva sundemärk on suna. Nad kaswasidwad nimekt nii jõudsasti, et nende saakene seile pesgi kitesaks lika. Igasse kolige sunnitud nad muunikkja wälja. Kolige pealt wõtesiwd nad terwe peaguar Preisimaa oma allu, siis tungistidwad nad falmepoole Põtimernisse ja isegi Meklenburgise sisse, kus wost mõne-

val aastasajal wana Preisi krele jääsed sende asumaudse olemisest tunnistust olla andnud. Igapool võttsi end nad esiteks Schaefferite*) ja üheksandamal weli kurnaudamal aastasajal kõik muu Leedumaa ning, jäewingide mõre all, Podlachia oma alla. Siit tõksilised mõned aastakord põhjapeo ja jätwid siisemise Kuura- ja Liwimais paigale. Kuhu nad aga tulid, taganesiweed riindajad daavitud ja soomased eest; esimesed oma settsade keskkalpa. Wimased mererannakate, et oma kalapüldimist ja merevõiminiiduadjusid välida. Igapool raiusid veel saunakud mettad maha, tegiowd netssaluse maa põlhuke ja tulid veel sellest nime „meritslaastajaid“. Latwerschi ja Lintwariiki stadesid Lata ja Lihium, mis koostatud kohta tulendatakuid), igalepoole wintsiwed nad enesega oma patriarhaliku riigiseisuse, oma usu ja tema austust Kristuse wasta lähes. Mehrle, kes tema kepi ehk mõles mnu tema suudetuse tuntemisringi ühes tki, avaldati loige suuremat orupaksumist, nagu Ülisseesse lõhdus, kui ta Agnesmonni skeptrist kivimoidedes, nagu tema mõjuga rahvale kütset pidas.

Mete abdi aga ei õnnestanud nende Ceresi (pülluvõijumala) aputäitele tulnukult elanu anda. Pommerni poolt vastiweed nad stjäjakate germanide loodus. Pidlarhias ja Leedumaa sattusid veel üheksandamal ja kõmendamal aastasajal tekkimud uue Poota ja Wesseriikide peale; siis siis siis ka nende riigi-sisseende välismise ülevaate läbi kõneelaks kirastati. Alaline sõda töödis sijawide-eeswiedaja waheripidamata ameetise põhjust, selle pärast leidisid Saloga röötid Pommerni ja Leedumaa peab terve muu hertsogiri eest. Preisimaa, Kasira ja Liwimaa aga, kus alu ruhulised oli olnud, siinult tulikombe miskondide vörseksi.

“Kujutowez väga Wileviut peagi Latvian väljatandamiseest selle pikkelt ja laul. Ma pane telligevalt mõtta midagi ühendat.”

“Sarasteid näitas, et valusid maa sinu leiu oma peataguvõest viki maa muu hõimustest egaan. Iebih õlauid ja Seeme hõimust mõistis. Niiduks postasid selle mõte abasid Põle, legendik, eestvalvad õhust Ester, jõave. Seesõlmas Lapi ja Narva maa mõistetud on vennid Narvani lätiid, etik Syntepelat, sõdaelasiid, ning Dorec ja selle õlauid LB, ilus, Liva lätiid, Ristva lätiid. — Laiuselasiid mõistetud eriast latvased ainsid veel.

Ka lõlaste iseloomu munitis ennast ühes nende oludega, Cas kirjanik üheteistkümmendamast aastasajast. Adam Bremerlane, kirjeldab Lati sammiasi kui kõige kaastundlikumaid, basemaid, alaandlaid inimesi*), kuid üks teine üheteistkümmendamast aastasajast juhustab juba, kuidas maadeirohuvat wärwadi walkesteor kulakesest nende ligi ei saidi julgesiweed ja kuidas sedandest mündest, mündi alust lastat nihes, kui arglikud ja neised kättide eest põgenemiswad. Nad olivid esitele juba rauast alganustad soetsaudi, üksikuid lippudega sõita ja ehtusisivid kindlusi, mõng kui poedakad astul 1255 jussinglased teavõttisid, eai see rahwas alustas selle läbi hoopis hukka ja nende maa kirebeks, et ükski wõtdeja põgeneda ei alustas ei tahabud.

Preisimaa oli kõige esimalt ristiõuku peõnnise tõid lõlaste kalal tegema halbatud. Põhja Adalbert, Praga templiisikop, süninius Lõviimane, oli missjonarina nende jõerde lähenud, kui aga üriti wana osukõmbade seutaja, astul 997 tapetud. Poodi kuiungas Onilelaus Chrabri ei temots esiteks inuid, kui õnnestus, ümberkuju mõ palju hõbeda eesti väljus, kui ta kaotus, ja hukis ta põhalekk mahjamatta, siis aga, keiser ja paavsti assitsel, wõmis ta mõdu kättemakut, tõusis Preisimale ja laistas ta ñemu ñea. Et siisegi Romnowi arahauvitak, oli si preislaste kõige bellamat tulge puudutusid ja neid leppimata katusmaksale ñitanud. Sellest agast peale mõllis siis alaline, ainult arwa lühikeseks ajaks vahulepingute lähi takistatud sõda preislaste ja poolkäite vahel, millest vugt mõimed Rooma keisrid osa wõtseerad. Wilmus aga sai wad Preisil ñafased nii tageweaks, et nad ütles oma pead Masowia hertsogi Konradi muid talitseiweid ja esitele mäksu riistemena**) jee, tema poolt maksta laikusid. Liikus ñaerata, et esmaast ise laibata, esutustak. Liwimaa aegnegevendade eeskujul, astul 1220 Dohru zind rannlike ordu, ja kui need

*) Seabti lo-mõne hõimustiini, öökõi Adare Brederõuse ja oksano Hebreuski Prants — — kuniigjõlli rega seeriatõstust potentebas.

**) Kuid, kui tal oleva mõlitu veltlaskat ei olnud mõnika, kusjuud ta kõik oma maa hõigustatud mõheri wõraker, ja kuna nad pide polnud vaid, hukkis ta nende vürskott ja endi ülikõsused põhjatõstuse andja.

ka veel liikke näegad oltwad, kutsus ta Saksa ordu appi, kellele ta Kuldi maakonna mõda töötas ja kõike seda peale kaheksa lubas, mida ta püganastel nende hingutestustesse kaheks riisemaa saaks, mille peale rüttid sicksa raevauku tühjastasid — nii nimetasid nad Preiimaa osa eba-reellikute naljatust. — Nüüd siis algasid aastal 1926 need riisimaa põtrumise koledosed, mis põua neist Maaria ja riisimaa muuski vürtsase vürtsaka selle muu eristuse elanikkude, kõigiti lugapeetava rahva, ütlikse hõivatusega lõppesed.

Kuusakümnest aastat⁴ tagasi waren olli needega juba Läti maailma alustatud teedud. Siin elanisvad latvased kuheterikummeid näitasid, kui läbijuised viseradandajad alles lahus. Nod oltwad kõll juha suurema jaan siisemist muud põltsiku harinud, kuid nelj poimud veel kõlasid nad elanisvad ülikutes heonete ja vaksisid Wene viinidele, kelle maksumuudused enisest elanikkol, esitlasted ja liiklased, oltwad, mitsumu maksu. See oli siis Lati riigi kõige närgem jagu ja tema saattua kõige esimene Saksa riivitlusest neid puude ette. Siin portas ennast esiteks poppide salakauvaltes sisse, ja kui ta omale lipusates asuvasi olli kannud, hõikas ta oma abilisi, verejana ja riivitluse, et oma lähkrid perepeehi orjedeks nende eestne koldet teha.

Kasvamine kõigist Latvi rüklitest seisab järel Leedumaa, neli siin oli vahese perejaid kogutud, mõis pügeusid vabadi Preis ja Liivi piirirajatsetest maakondadest kõik hõidalised, kellel vahendas armas oli, kui isaisole piarandas, siis läksid ka wahetpidamata sõjaväed välja oma riibutud vendlade abiks. Leedumaa, mis enesele warakult olema olnud sururüstagi valis, mõtles mitu aastasnaa õmrekkult vahelaste, poolkakte ja vennelaste ja vittis iseltingis viimastriks eesti vürstirikki atra. Ta elanikud sõjaväed oma

⁴ Sibeli siin olnud saloboldest eemnevad, kes ondinaid mõistduks püstita kutsusid. Adam Stenbock otsib oma Lih, de Sri Deneise Konservi lehtis: „This kaputne was-wantgenest, keda demastate lätiisidag rohkki kringlaat läbi valla, on olnud vahendus krik asutatud.“ Adam ont samuti 1926. Arevihooaastal vallitsebad kutsusid osta kaanet, õnn tervest paljo hõlimalas, ja nõi Vopesta Stenboest. — Eks nõi temata kaav. Konservi püseguru. Konservi.

isade usule truuks, kui hõlik mäherkauised maad eesnäid juba önnistust koolutavate kampaajate ille alla oltwad alandunud. Kui viimase isegi viimane Kriive, Allups, argtuse pärast, suurenust Jagjet aga avukartse poledest miedusust vastuvõttesid oltwad, tegi wad nende alamad neljapäevikummeidest aastasja lõpu poolt nende eeskuju sedasama, miste põrkusest, wad et hiljuti riisikute põrjud Poolsa kuningas iiga esitale valige willuse leue kindus⁵.

Löönitud ajaloos mängisid vabulased välja tegewat ova, kuid, enne kui ta vällest rääkima, enne kui ma kohutavat pidi ajata hõitlemisest wahaduse ja isamaa eest looma, enne kui ta oma rahva surunavahilust kirjeldama hakkab, olnu seal lubatud kattfelda, mis ta elus oli. Latvaste iseloomu, ühiskond ja usu kirjeldus kõigu nende hõvitamise luo era.

Lisa.

Imelik lugu em inimese sammatusega, selle ühverge wihastusega, millele arvatu inimesi õnn ja elu ohvrennusse, mida seeju tegudega ja kuritsidega kämsada katsutakse ja mida ta kliige õnnefikum taganbadja omati omas mõtlikujutusev ainsult omaks nimetada toobid. Mis on siis põhjuseks? Kas wõlb digusoga loota seda äteruumi olla? Kurjategijatele, mõakujatele, ainetaheda inimeraistaga, kuna ta täiti oma suurendatud hõttagiuid enam ei mateta, nii pea kui neli onam ülemes ei ole. Juhumises, ainsast kordaltiniid mõttravahilusest saab lähesilgu kõllalt, et tema esandada, ja teineksid ei sita terve kaasutuse, kõige kergesemate politseide põhandid ei ole ümatusse klesi peatis. Taarujuhumi langetab kõberi-pürgasi nõeama kindlusesta klega laiali, nagu ta kruunist jagab. Kas peaks, kõige selle peale waardates,

⁵ See oli põhinesenud, mis eesmäe sagasaja kriitikate kordel alamsa mõju oli, kui siin pügavate punas. Julian Apetriit mõtlik oma sõjapõde kringlaat väljajääd, aga igakuks, kui kringlaat vastavõtsev otsa, pidi mõõdumisraamisse tervi viimist. Rõosse juurilas alustab pildamu, ktag mõimed vahendil üngatust sel viidi õhku mõni hõbikõsta ristküsimus, millele nad püsi kõrku mõõtmasid jäänesid.

mis Wodewot tegi, kelli arwama, et veel waja oleks selges teha, et olewas akapea olemas olmud?

Kuid ajaloos-marija näitkmed sellest ajast on tingimata ja paljust mõttesarutusest ei saa temale küllalt. Meie paavst aenil näitdemi ühtima, ehk misel tulub si pilkamist kannatada ja tundmustada, et meie ennenuusseid juhtus sepiitsevad olema. Hea kelli siis! mu tahab tunnustusi töösi selle kohta, millest ma kirjutasin.

Lahus ja hakiselt ilmuvalt ilmusid, nagu Deus ex machina, pühjamaan ajaloos. Siin ei nende päritolemisest, nende silma asunisest aru anda võlts. Misnguvi endise amberkanduse rahwa hulgast olivid nad? Ei ühegi. Mitte nagu ei ilmutaks nende keel saanust mõne teise rahva kaelaga: ei just Ambergrishind, selleks, et loök naabirrahvad, noormedad, staarivid ja gospid, sibmanhattawalt ollewhõra teda lõusa atasivad ja et ilmusid, selle peale vannutata, nii pra kui nad teg-walks hakkasid, ihu erandide kriigi suurtele värendusteks aituvad, sellest seisak just raskus. —

Preeimaaal leisame üldiselt eesmäki; meie muuseme selle maa endised elanikud ja neiste kindlust, et nad mitte ilmusid ei olnud: kuse õmanurgast sils missugustel teenetel on need sinna riidud! Ajata otanu: välistest teistest rahvustest ajaloos-suriptitel. Nad soudovad mäessihind ehk ungaribüroo-jälgesi Jaemeral ja sõda-Asias pilleliidis, nad sätitavad nende vondalide tungi Liitseemareest Kartingoni, kuid lätlased ei leia mite peale selle maa, mis senini veel samuti jaotit nende pihalt on, kusagil ühtegi jälgje. kusagil ühtegi tunnustusmarki. Miste seda ei leia mõie, kust nad Preeimaaale tulid, vaid seda, kuhu nad ennast sealt igasseks külge laiallactasivad; sellega peab sils see nende sundimisepernik, nende pärise mämaa olema, et al p e a w a d n e d — sest et wanemad elanikud, nagu sellased, mitte lätlased ei olnud — mitte rahvuse segiin tekkimist olema. Sarnaste jõrkeldus on välherasul põhja ajaloos tundjale tarvitiseid aruasutatu — ja kuhu ta välj, sinna joonistavad muid vahemaihi ülevikud näpmälestid. Kusine enne Rooma ja Greekakirjanikuidelt nüüd siult teeme enne kindlaku, mis nad meile pakkuda w o i w a d . Rahwale, kes paatrala penkoornat Italia

ja Greeksmaga valisematest piiridesest eemal walitsel elasimaa ja ruhu sees oma poldu haris, kuna sellest poleja rahvus metsiku mõttsuga lõvanamaa joosta saagi kallale immasivad, wüs ser rahwale kaft waga tuttawaku saanud olla sell-aeganev wahesete õpetlastele, kellel keskel maadeleidus alles nii tundmatu oli? On see üleldisse soolemalik, et nad ta suhtest midagi osavad? Et mõned saabed, mida nende kirjades leiste suuremate rahvaste loobus leame, Preevi ajaloos-kirjutajat ühendustega ületatakse ja et nad välismaa paljalt selle rahva olemas olemisseli tunnustat annavad, on kõik, mis me ütgusega vendelt oiglate väime, ja seda me leame ka.

Taeitus junaab, naga juba ülemalposel tähesarud, et asteldi ehk guttund! Läänenemere rannad Weikseli jõe suus elasivad ja et roomikud nende ühemoodi suurid olivid, kos, nii pea kui guttud eestlasiwid, kalitlemaad nendele järelenikiusid. Viiskümmend aastat pärast Taifust nimetas meie Prodigiumi juha wendini ehk shawist nende maaasukude peresooestena, aga ka guttundid ristustid wod real, naga esprioi ühenduskud maksud tunnusivad, mida Emanrichile ja Theodorichile (waata Grotti Prolegum, tema Historia Gothorum juure, lk. 3 ja gl) mõrvatudid mõseti. — Alaniide ajaloos kohta wissa, naga nende lähingute kantused, nende kokkuseisimine vandaliidiga jne., nende aastatu Läänenemere rannade jne., ei ole miski lohutust, kui de Guignesel, Glödeini⁷⁾ ja kirjanikudel, kelle jõrel nad käsivad, Ammisa-

... „E ühinen allikas õhmas prantsus: „Trice Alas“ asurkondlik üks suuresti jälgitava lätlaseeru kaitse poolt, ühesdag õnnestab põhjapõisse Germania seosturimaga ja jagan mõistet jne.“ ja siu jalle 30-aastas prantsus: „peende (lääne) pagenevate üli väljadeesse ja ühenduse tagurpidikude poole jahots, mõigine Ypsilon väljega üli lätlaseeride voolat...“ — Wod-oluid nende miske elanikud otsas ... onsi obiree saksa Rootsi, riigi maakondade kallike lätienda. — Üpaku Keskogest ja ka Germania põhja-tervase leide, Wandsali, metsust ja burgendust ja mõistat selle seismata sõjavõte kogus, alustat aga, kes omne used kõrvalt lähtek vahemaid olurad leidnud, loes-hoovat omi „rigewa“ koloniseerude jne. — Pärast selle barbareid asunuteket ja heide leomaas (lätlaseeride nudi) siinit pole jõukel leibileku ja halvulatu kõrbele, kus! — — onsi elanikkude jaostikud selle

nil, Jornandresel ja Preocplusel, vähematiki osavõtvat tähendust on.

Nii oleksid veel siis Lüdi rahva alguslooduse koos, mille segiminek juhus ülemalikult olid vädat, kuid veel on veel enam, veel on ka üks tunnustusenem selle kohas. Jornandres, kes kunnendamal astasajjal kirjutas, eelistas vesihoole, et Weiselell jõe suus rahuvas elas, kes vahine trükk rahuvest segist tekkined olli ja kordi vidiinurakas (nimetati*). — nimi, mis mu ingejatele. Widewotki meelde tulgevus ja kahlesataks kindlaks tegemist peab, et siin annab. Alangi targa leitsevalustest pütte on, seda enam, et west Pratorius Samimaad ja tervet Preisipäid Widewotki nimetab ja Liivimaa läbirääver, Preis'i asenlikud, eesmärgi mündiki näituse riigi viitusteks keelatud hittuvad, kogut ja mündil omaks keelata teist nime oma maa jooks, kui Widewotus^{**}, ei oleki. — Kaan meele kõnenamaa kirjanikud ei paku ja eesmärgi viitustest meie nelli lootagi. Mis puudul, peavad mellel koolitulised troonika-kirjutajad kättemõrremaa — ja seda nad teevad.

Ma vahiksin kõll tööd ka veel nimetada, mis chingade kirjutaja. Adalbert Kriisest juurustab, mis Wolfstan,

väljapeo 1864. — Siin annabas Leedu osaist. — Ma põhjatöölt varem läbirääverku poole, seal ei ei heigul vist kõige ligiast kaheksat.

* Ega hõrdu! Theodorasdiu mõttagi jõustab Karl Sophie ja loo se siindest, koha läbiräävesel Liikemere rannat; kuid täiskõne väljapoole koolitustel eelsekkretar arvab vist prantsusest esimesi elik ja kõis sihti oma Tariisse järelt eba, vähemals, kui hukke eesist saheti ekspeda, et daasidest ja anglist, Saksia järelt. Kaitse ülepoole valdab nooremstruktuur-mõnestahed.

** See siin on varem „v. idia“, kõikpätk, vahetust, kuid üraegased vidiolased, Liivimaa läbirääves, ei elanud mitte Lai rügi kõikpätk, vaid tema piiride üles ja rannapäred olid samuti vahetud enesest näivana hõleti, kui elevant maa ümberlaski, vidiolaseks. Tahasid nad vahet teha, siis neuvad nad seda otselepe: mällitõstesse ja seni+ (täpselt Ropelli mõju, mõistet II. aste). — Siia on, et herra Thomassen oma seeriatõstesse oma vidiolase kohale ei viga eelsekkret ei ole, mäge herra egaanvalik Schlesier kaud mündil karuna, seltsitas, et see siin varem on i l i t e ja. Palju nii sihtat ühiseid, valige, mõistet. Olete enne arvutust poleksid, et peaksid vaid üksnes oma selle Saksa koolist saanud ja viderad kinnituskord Liikemere nime läbi koolist vennad olevad

kes Helgolandist kunnendamal astasajal Drausenisse Elbingeni ligipääl reisis, et kohitahku vällaste nõnda nimetatud padirokkide vasts wahetada, ja mis Adam Breemlane ühteistõtumendamal astasajal (Lub. de Stm Dantaet) Preisimaa rüdgirad, kuid nende segude jooks ei-ole veel siid punuliste testade egaan tervis. Kohalised ajaloou-kirjutajad tulenedatid mitte siin appi, kui mõie, nagu loomulik on, nende hulka mitte ainult Liivimaa kirjanikku ei ole, vaid peamiselt kultust Preis'i ja Leedu omasi ja neandest nõu kõne.

Misugune võldus oli siis mõjus kõll metsaliigi jaast lämakuasest mõi kokkusuutamata? Kas siisid nad sella hoopis searaliseks osta ja vaimuliku sisserändade, mida kõik Preis' ajaloou-kirjutajad nende omaks tundsid? Nende kõnnimiste peale vastab Erasmus Stella vanaade minna-juttude järel, vastab Stryskowsky enam kui neljakümne Preis'i, Leedu, Wene ja Poola kroonika järel, vastab Grzesorovic, kes kuuekütmindamala astastaja algin eukaristiat hädaehuga ühest sikupõhilisemist osta vette ja mõedasitis siin sella rahuva saladuse kutsusteadjades ssi, vastab uimaks nende järelle Kojetowitsz kniige lih-saam ja meeldivdamal vassi, ilma etta jutustust Widewotust mõne melun labi morja ajastuta, sest, nagu juha tihendatad, Widewot on kõigi teste usupõhijadate seas. Hermessest poleks kuni Manku Capakini ainsaks, kes oma mõju kindlustamiseks mitte imetlagasi appi ei võtnud. T-ema elulugu on õhn üldendat läbi, nagu ta iseloomi ohi, palju kõigest, mis uskumatu olema osutub, tõnes nii, nagu ma ta oma luugjastega üräjutustas, ja siiski on enes kui üks ajaloou-kirjutaja ülekõttustase nimikirjutussega*) temas mõõdustamiseks heakurwanud. (Si neli selleks aga ka pühiseid, ebat koi nad veel nimetasid, siis olid nad üsim.

* Kui õnnestutav käest maha vahab, kuidas mõne lugu ja üräjutustamise välti. Siis on vältimata välti vahab, vahakõle-steinisse ajaloou-põhje jaas 75-mõne lehekülje peal Widewotil ajalugu. Alamsid, sealt sed, metsustasid Preis'i ülemkondad, mõttes-üle-vahad ise. Kui seidakas, metsustasid metsustasid. Saksia metsustamisvahaga ja mõõdustamislaadi aende lauds ja vooderdegas, kus metsustasid see ka, et Saksia mälestus põhvinisti ei olnud! — Mu arvates, selle ajaloou-kirjutaja neelkunstite maoel kroob mõnd roosat üleloomust.

paista kokkuantud. Neld alin kohal korralt tihendab peasegu nii samsa palju, kui neid waleks tundmetada, ja siit tihangri ma nende tihisust aliumt nagu lennus osidata.

„Wanemad Preisi ajaloο-kirjutajad, nõlataks, ei nimeta Widewuti nime; Stella wiibesiikümnenndamal ja Strykiowski kuuete-istkümnendamal astusid on esimesed, kes tõmasti räägivad“¹. Õige kui, kuid nende on aga ka esimesed, kes esnast parisenlandikude muinasjutturite ja nende järelle kokkusestati saartamaatuse² “i poolte põnevaid”. Nendest wanemad kirjanikud tihistavad terve Lati ajaluu teadete järelle kokkuseadu, mida Rooma, Greska, Saksa ja Briti kirjanikud mõndasimines Eesmäremere ranna elanikkudest andsivad; kus on see väheks mõistet, kui Prantsuse ajalugu selle järelle kokkusaadu tihita, mis ehit Türgi suudlik Pariste koju jõudes tõmasti jutustab? Preisi läbiastu esneste testiroll nad tarvitada ei voinud, sest et nad nendeiga ühes ei elanud ehitukuga ühta mõrdaga pidastvaid. Nende arvabes tulevat Preisi nimi Rethymnia kuningast Prusiasest, kõlastate nimi Rooma riidust Liho jne. Ja sarnaste tõtute tööndustel praktyk esitas tihendust olema, kui Lati lugulauljate esneste üldustel? — „Kojalowicz ja mõni muuvalt onna teated selle ühli kahilas, et nad ka lama luuletust nii samsa usavat ärajuustuvad, nagu Widewuti loegi“. Nad lasevad, näituseks, kellegi riituli Palamoni Italias laevade astuda ja tornist üle nebia mere ja kolmest mereküsteest läbiestud asuda, et Leedu rannal marake tulla ja Leedu aedlinnega asutala.“³ Tõsi kõik!

“Kos on aga need surnusmestad, kelle üle agunud on, kus alust on veevaheks vates ei talenud poliitikali põnevaid. Hei kõli, si ola veel eesmälem, si olemas Strykiowski, kus nendeid väljapanusti tegi, kõikideks siin voldga. Nende mõistne nimesolemin ei sia keelrelike nõlvamate näitaja, kus selle peale mõistab, et Livimaa paetum, sõnumi ja omane muistislik kroonika, Otagase Litovian, aastast 1285 ja 1289 vahel allikat Viljandimaa. Ta üli peaaegu põhiseid iseloomustab ja sellest hõrjatakse tihisteleksid ehit loba läbiatset, kui muor õde — kinnisvarat, bibliotekar, Geuber, neli väljapanusti poleks. Widewuti, et kord kaasvõi sedavõtan Leedu kroonikat ja neeb, mis Strykiowski surjutust rõivab. On nad nii õueti kodumaa hirmid, ala vastsed kõdlaste — et test, et Haka ordu, maha Kultmi kindler Saare-Lääne jahtust, kõik kroonikad, mis ta aga idolevada vanaus. Saapoleb Leedu, poleks Ristburgi ja Jersuanchi.

Aga et võlmata on, et Pilkeami esel tööst khaeltes, tolime me sellist järelidada, et Muusest olemase ei olnud? — Lunkletus Palamoniist ühtendab, öeti nõeldud, ennen Widewuti logo, kui se ta nõua vastu kaiks. Temast on näha, kui hoolega ja vähisseljusti sät, et saedelisusti hiligawastat algust andu ja nii — mõttetürgusti sulgeda, mida tundmine kõig õimesse dhisest ja õhesugusest tekkinisest sunnitaasa pidi. Argeks, seaduslikest haritad Kojałowicze⁴ ei oleks kõdlasti selle näeruvalitõrselt sepiitsetud huuletusega fagedale tulmed, kui sarnane juu, millel ta sel teel just pohipi all arvatuva tähita, mitte nii olikindlaks poleks tehdud olnud, et tõmest võlmata oli wakides moodamanno.

Need on pea vastsuvaidlemise-punktid ja omesti ei ole nad, nagu näha, peasegu selle wakilisedki, et neid waleks ajada. Teised, mida nimede ja ajamääruste mäjal ettenäatakse, ei teeni üritsa vahematriks tihelganemist sta. Esimesel nendeid wõiks, mõistet, mis minna tuleti, nii sama basi tihistusti votta, et Romaluse. Numa ja Julius Casari⁵’i olemas olémist kahitlaseks teha, ja viimased on kõige paremalt korral ehit sellikas alimt head, et wakilda, kas see wiles wõi kunes vastasada oli, nii! Widewut oma imeni ingi; kuid see on libu, mille pärast ma huriitjate peale mitte kude pole. Mis viimaks sellesse puutub, et Strykiowski ja Kojałowicz, näitueks, nii põhjatõlkult kõne siis asjuksataval, mida nende kangelane pidas, omiste öeti kõne esmest, nagu Livius ja Tacitus seda oma kangelastega tegiwal — siis olen ma walmis seda tihisustest. Widewuti vangut pidama, kui mille seitsmad pühjad kinniastutab, kõik olevad hundus, mis nii metatud ajaloο-kirjutajad veel palju põhjalikumalt lis-

¹ Sellikes mõistab teed leiuu herra hõimurik Schöninger, kes omab üldjuhul agju 30-aastas jaoks Leedu ajaloo peassegi ilus Krügeri jõeltele dirigentust.

² „Ja seda“ ühendab prob otsa ei ürite üllatust osta, etki ma tuli Leedu kõrli oskuse ja et abielusine Wujewoli — ülajahvi ja hõimurlikeks ühendust, sest ühendust, sest mõni üle nendeid sepiitsetud. Kas ei võiks arvestada ennen põhjusmeid tekkimist valla? — Reid ma ei näha sarnast põhjusmeid tegutsevaid teha, sest mõisto — mõttagune vall voleks millel vana asutat!

muu segadust jutustasid. Ma arvan, et vähemalt mõneks
on mõlemi kirjastiku juures ülimalasest kõnet leida, mis
nii väga töökohaga ja tundlikkate kohane oleks, nii selgeid
täiduse töödevürtsist kavatks, kui see kõne Alani
targa sunst. --

Aauwärts ja puutserata peab iga ajaloo-auringule see
seadus olema: mitte mõlagi ükski põhjuseta õigela tunnis-
tada, kuid üksmaa üldtöös on teine seadus mitte midagi:
üks kõllaliste põhjuseta kõrvalolekuks. Esimene mõndest
seadustest teeb üksmaajalaks töösise ebat ka siinult enese-
sooldud mõtteteravusega hilgata, viimase paedesteks
tihit üsna põhiosa arvustaja kasi, sunniks teha tihit hoolis
lühiselt kri seda strajutustamata, mis tema enese kavas-
tides ei muhu. Kui magus on õga sururustaval iseteade-
misel nõllegi ille kuhut mõista, oleks see ka siinult väga
raivo-muinaisjõgi! Selle parast on ajaloo-auringud väga
valmis eestneessest seadusest kinnipidama ja teist oma
hekkurvarmine järele vahetepanemata jätni, selle parast
julutanud nad ka ütlesid. Widewunile kohas laulekujutuse
stas, ilma mõile mõistatus. Läti rahva ja tema korral-
datud usutupusest tekkinudset teisel sisilil seletamata.
Ma arvan, ma olen täisasi põhjustid selle lõu ümber-
mõttes ebatõenud ja kõik vastandyravamised ümbertõu-
gamid, nii kaugelt kui selle töö shi tööd võimalik oli.
Ma voin siis digusega Ingrija poolt kutsuga põhreda ajaloo
ühe suurt meest enam tervitada. Ilma et tal kar-
tuse oleks hulg kergesuliste hulka loetud sageda. In-
gowersuks üldlikas ei ole mitte rikas sarnaste iseloomude
poolest, et mõne hoollinnate mõistdamisna töökohime, kui
mõleks oks sündest minewiku wanemete walelt vastu-
paistab.

Teine jagu.

Lätlaste kirjeldus kaheteistkümnendamal aastasajal.

1.

Eessaona.

Kust tulub see harsugune igasots kodu järel, mis
ignatu väliskesis ja rikkumata vähemasest asub ühte rah-
vast ja looduskõdus astus? Kust tulub see kõlgivana-
baw unju, ütla lühitsa, loomuliku eluviisi kirjeldus mõie
peale avatrid ja mõla kungsalmade töredas jaalg
ilmendab ei sonda? Mida sammume meie kirjaniku kunn-
jul eesmäisse ja rõõtmisega mõrelega hoiduseimisele arti-
stikuse, kui hilgava seletskuse ülikirsti vähed kojasse? Olg
olev uvallood, kultura ja püllawa töoreduse orjad! Kui
väga need teid ka riikunud on, siiski nkitute teis esmanu
shik hingama, mit apilugu ehit laule teid säärapilguks selle-
steku jõurde tagasisi, milleks lähtmeni ügige põnust vänd-
dinud on ja milleks nesi -- mõje valmje seda salata, nii
palju kui tabame -- ta seda täitsa olla vähel, mis on olema
peab. Siis tunneb teie, et teie tellitud pääswargust-
teie Shawns, teie suurtsega vältimise hilgaw viljeitus on
selle mõhistage-euse-sundimise kõrvat, milleks hoidusepoeg
teie ees seisab, kui oma peremees ja peremees selle maa-
ble, mis teid piirab! Te tunneb seda ja valgane kahes-
kus oma tahumata alekõnnimiseku põrnust saab teie põmme,
käsite katutud teie vale mõtteturkast teid sellesa tavatõdesta.
Teie konsultatid loodud tsernidiped, teie haamuvarustatud
loobud, teie sunnitud rõmemod, mis teie mõju ei läda, kui
teid ei juunusta ja ümmata, žövik end ei sunula teie

wifetwase-tundmust tütas lämmatada; isegi nende kaige loobrikam ja nimakam eestkoosja viisikaks — keset oma liidudkõnet püllawa ühtkustuse ja hariduse kasut — heammelega kõik need hiligawad hiljad enesest ja põhtraks tagasi heodamimiseks kuhusti sepsi tolda, toreduseta utsikku, lausamele lähtuse ja üh! mõi õndsa oma wali juurde — kui ta emast mitte juha ligi närga ei kannata olema vähemalt õnnelik olla.

Otsa hariduse aste on olema, millel inime kõiki oma jõuduks tekistamata, aga ka moondumata tarvitab ning otmasugustega sündinud, mii et sellist veel kõtkeid ei leki, wemaks saab ja nõnda toomoleku ja seletsikondliku elu kasutukuna määratud omendusi eesleses übenitib. Ta selja taga on torvus, ta ees ülikogus — k. o. algav mädaminemine. Sellist astmel siinult on inime täistimme, sellel astmel peab mõtteturk teis turima, kui ta inimese sihltame ja väsimu töökese tundmisel rikkamat olekus jõuda tahat; paruposte leibid ja siinult ebawoorustse, nätkuse ja wilestuse põhimise. Selliel astmel on tarvis teida kõige pealt kirjeltna, kui toreduse hellitud alukaid välhemalt silmapalguseksi tahetakse pinnastama piima, mille pildilikust tellist saadates, mis nad olla võiksivad ja mis nad annu juha olemaat on jõmat. Selliel astmel seisavad Põhja-Ameerika kõrgohinglised, mihised ja aunsusmetsed rahvad, keda mõte norurüütlik upaskos mõistlasteks nimetab, sellel astmel seisivad ka lõhnedat kahetökkonnendumad aastastajad, kui waenulik saatus salasaged nende rannale ulutus.

II.

Lätlaste haridus, kebakate ja tervis.

Wanad intiased ollesid püs kaevaga ja tugewa kehaga, nende näijumine oli punakas tõmmu, siinad olid vähet siined, siledad pruunid juustud oppisivad ole õlade alla ja hõbeme läksivad nad mii pikales algedas, kui tu aga koosvas nende juures oli lahe, nagu mõõdki wene-laste alumia kiltide juures, zehisjuse ja elukõpuse tagade mille poolt nad suuri rõhku pannenud. Atnakt

selljal, keda nad nähelda, keda nad autaks tunnistaada ühtegi wad, läksivad nad hõbeme maha ja siis ei solistinud ta enam nende koosolekute ühmada: teda nimetati harritud meheks.

Mehed ja naised kandisid talvel laju kasukaid ja auwell enam piinevit linasesid ehk willasesid riideid, mida nad wooga puusa peal koondasid. Kinga punusid nad pajukorutest ja kinnitasid neid paelttega, nagu greeklased oma sandaalid. Naised kandisid ünnesid möida, nelud pilki patsisi, kirje willisesid pürgasid ja kelluseid wihi klijies. Ka noortele näidate ja parg seniks alles, kuni nad poja sommitamise läbi eide-elte peale õigusid siwad; siinult nende läbikesed jookste ja pauduvatid kalluste järele wibis neid tunda.

Nende laaged käisid selle ja talve läbi peaaegu adesti ja tallasid sii rhensasti paljajalu läbi lume, nagu kargakasid nad öitsewatel aasadel, alles sugulise kuppase ligemisest, kui sidrukud ümbergutati peita tubi ja peosi isade tööst wölkisid oma rõtta, hõlesti mrid kõrrapäriselt rüdesse panema.

Sarnaselt karastasid karvatutuseb järgnes teg-w-joo-kas elu. Mehed harisivad peldia, kurtisid metsakoomi, peletasid karu ja tsveltsaagrist ja hundi ka pesast, püldisid kahu oma arwurikates järvedes ja jägedes; naised ühes töölistaste ja lastaga hoidisid karja, polisid metsali, valmistasid töödeid ja tsarbeaspofela mõestetudri saaki. Cleofidine tegewus olendias üle ühine b-tervis. Ilma mõnikesi üritustid naised oma mädrust ja kaks ehk kolm piima pannat vinnamist olivid nad juha jällegi selle sobera keskkonnvi. Et nad oma male tagasipöörata vooligived. Tihelugu johtus koguni, et nad see peal sannitasiwad, lagepe põlisse mätkiniwad ja sii penikourna kruuguseid ja ka kujutustiiswad. Mehed elasid ümnamist märksa wanaks ja mõningi, kes oma kahetökkonnendamast omnia ralws lächingutes oli ühesvõndidead, oli veel kõfikumminek kuni nelikümnenend astast pärvi seits omnia wendude juhatcakas aziend: läbirätklinimist ja põmpidamist. Mõningi Lazi Nestor reguleeris salakiste edutatrongimist siis weli, kui muoremad wõntijad juha palkku lõpidud olivad. Külgehakkavatest ühendust isekannis tead-

sisal õlalased siige vilje, kuni vaksalased osa täpimisega väljasi suurukohalega ütöpad ja nii ütöpeale kaheks läbiplatvastusel; ütöpide ei toonud nad pesaegu miski-sugugi hingust, peale hampude ja wanadel mõrkeuse. Nii-suguvöid hingest aga suutisid nad mitu kord sõure-hooltega ja neidest mõistid ja preestrid pidurad puhavates suunades lõike oma orakumi, arakuksu, et need tervetekit teba. Oli aga see arg mõistida, ilma et parameest oleks mitrgrate olnud, mis tõusutati hingus parandamataks ja hanklikult mõistatud mis kantutatud ise eestsele surma. Siis kutsuti kõik sõbrad ja omakord kolitas ja peddi hingest singi ühress loomipidi, mille pubel trükkivõtet ja kallistavat ei soovitada, ning parast seda pidurad kaks seeliks valitud meest hingest hõltseli stratajama; agümäe, mille tagajärg mõle mõnikord erkuks kohkkuu paneb. Elik on ta aga inimlikum, kui need astet-kordi ümbritsul, mis parandamata kannabatjast austatkuuga olekus hoiavad, milles surma võltsitus kõigi eba-valudega olevad, ilma et nad inimsegele esimese inimust ja ellimese vennust jagalivad.

II

Nende Iseloomu tasadus.

Selle peale vahasutu, et praegu kirjeldatud kombeid iseloomu tõenäol vihik ja Breidada, õhenevad omesti kõik kirjanikud, kes lätlased anna vakslate sisse-tongimise riigivöid, sellise, et nad mõist kui tasav, inimlikku, rihvalist rõhust kirjeldavad ja neid „ominu pacatum genus“¹ sagapoolt rihvalyeks jasimul inimesevöödeks nimetasid. Nad olid näkud, kes et nad peale eile, mis neil oli, midagi etanud et muutinud, olid ümberlaidud, kes et nad tänu vahik ja omal vahil takso-gaemra terveiseks omab elu mürtsi võtjivöid, ning sellse petu olid nad ka kaugendlikud ja ahiajdjal iga hõber väestu. Siis vähendas heew mõiste tõmista astnd,

¹ Jernandes Lih. de rebus Gallicis c. V. Kt. sella kujutatakse nimega rihvalistliku, et muakri, kes seotud olid just kriisivõd vahilasest.

siis töötasid nad oma lootsilistes temale appi k tugi-giudud Eesti ja Liivi merevõvid ja kallide, kõle olli-wad nad vahmis wapralat ja kubermest osa vahem ja sisigivend siis voodi vennuga püstitades omu artikuleerides sobrituse singile. Palju kütvat, üldi Adam Brembane, wõjiks velle inimsearmastaja rahva le-ehetest justusid, kui — nad ainsid kriislasted olidkiid. Nii mõtles tema terve ristiuslikk austasunda. Mis mitte Ruumi peinkarjas-hambakarja hulka ei kalmud, on pülgusid ja huvitustello-pühadand. Meedetunud! Mis on siis teie muu siht ja õpeturite, kui teie voodivõt, et teda mitte paljupiitata naes-tuviituse põhimiseks pidanud ei ole? Mis muud vahib see olla, kui inimesi amusamaks teha, selle taseolu ja voodtaurustuse õpetada? Siis leidvate ote tuliva, kes seda juhje olli, eelleks triit usu õpetusest teid tegema pidivad, ja tere — teie huvitavate ühe ja teistest ja hõitustest jaot ja orjakuittorras, selle parast et — keegi presentset teda wessu õlkkostuid ei olnud, et ta oma põhvi mitte kõige, waid om x püstakupule otsi pütmata.

Ainult aidab! Saksa roöttli väses ilmutas see rahuvas waljust, perekundimust, vennipäe, kuid käs wöök seda temale puhaks peata? Kuidas vedi ta inimlikku vennet vääriste väses ülemähdikata, kes üritamata, õluks miski polyesedest logoeng, kungeli tulived, et ta net-štundil suhaldikoda, et omclid põlerna pata, karijel riigived ja ta jumalate pühadeid paikasi tsoondi, zinuli mille silihgi, et teda armu kõnheid tihelgusena sun-dida? Ja kes nelj kõned vannuvõtis, es laundil sellise õnn-lükusvõt: rügaasne pühites tema orjaks. Kas el pidanud selle tööta sisu see rahuvas ihues ja hingest eel vaheraid vähikuna, kes teda mood pütilasut asusid, kes tahu teha ei tahmel, enne kui nad vahimatuks ole-

¹ „Adam Brembane nimel „Kriisivõd“ nimel, mida Sven lied kutsasid...“ — Edward Scroope von Praet, kõige identifitoidud inimesest, kes kotic ühe riigivöid, kui kõrgi aastal 1614. eelkõik mõistatud kliin samole Kriisivõd! Õppeli tele pole mitte vaherad vaheremest? — Tänu mõist mängul viibida et üttaga-dest, vaid üsna seoses vaherik üleli, vaid pülgusid hõda ja hõbedas ja vaherad vaherad uspa vahre, alust mõiste üttaga-deste kõtadeseid ei kõtisid nad oma järgi õma.

gratitudi olevad, ja kes seda rahu alusel ei kunn pidanud, kuni nad uuteks jõeläbiräätsal jõudu olevad luopunud, kes ei pidanud ta medis hõiskata loomade hulka lugera, kelle hñvitamine siinu tööale järgust ja rahu tuge võist?

Silki leibame meie, et ka olumees nendege väest lähebuses ülkipenile nende loodud inimrenes nähtavatele, kui ja et nad, mis peo kui voleerivad, krõbe jaalle oma endist saanlust ülmatajivad. Komme mõigasende langevad kaed Wiljandi soosis lähebette käte wangi, tehti otusseks neid nälgi surna laste ja, nad paneti selle panust ühte maa-alusesse lõustrumiti kinni. „Miksi peabsiwast õmeli need surjad salaksed nii hästi vähese jumma?“ sellest diis läti naine. „Ma vistkin nad kriidega sunuks“. Kiwide asemel aga pildus ta toidumisena allu. See heaosaluslike pettus tali virmalike sooldlikute posaanhelbed? Ei! Lätlastest polenut pi kriidaseid! Nad hakenedesed ega põlebust ja laskesid wangut valdiks.

IV.

Lähistaste suurus ja lähkus wöereste väestu.

Kolge armaslaste kui tänuvaid nad mõlema osas ülemisse ülikoolise väest. Neulel lõigus polnud waeised, kuid ülikooli mure jalutab innund ei oleks, polnud karpagud, vesi kellel midagi ei olnud, ola ugala pool hõllesti vägavu- ja tuliboline. Needole, kellel omavalitsus ei ole oma kauba ei olnud, andis igu püskam näaber, õebs nad polnud vaid, kus mõts, leibam vaid mõne vimaluspaika tarvitada ja ennen paljupi sarnaselt levata vägi mõnd tagasitunnim, kus nad kolm korda, põegnymid olid. Kellel polnud ei olnud, osta enesel mettas lajipõe sead, mänti püssi peidi mõro ja tegi si püldule, mida aga ees tema pühadesel mõnulikus tunnistus segi see, kellel aknas ega ta jälitus olemin. Nii tunnustada oli miti üga kaetud ja ka iga kultuslik edesmine väestu, et nad kui midagi luku taha ei pannud. Ehitimine, hoidlik, hoiat, kelleleksid lähtu mõnen lähipiiru aurgas on see leostamine ihulise põdenurgi veele ülaobjustsel. Hooga ühanevesti inimene, hoiutuse tõe pidi see olema, kes midagi värastada oleks tihenud seal omak-

jaerwidose ülitõiseks ei olnud tal neandre amuristise sumilakkade juures muid waja, kui aga väljekohast saovi avakõda.

Amult a hel korral ohi baridik wõterast wara tarvitusele võttia; kui seda killalise töökäärmeleks maja läks, siis mindi kartseta lähemasse põresse ja toodi, mis tarvis oli, isegi kui paremest etnast koda ei olnud; temas seda tema tagusibadekul textuaal oli ainudesse oma peale wõtetud kolme. Ja need inimesi tõis stendewat lähtust, tõis aansust ja wemantelit tsitsiawid kõlvalased, rikasid mungad ja munga-seltsimõbed parandatud, harofa? Nad nägivad warava kallali, enne kui neil kordu läks selle rahuvalle oma ülekokut, almost, wirkloost ja oma wörjanu kätte-öpetada. Ja kui see wilmaku õnnestus, siis mõludesinead nad neid inimesi nende öpetusewõitmineest sellige, et nad neid kogje sõgavamus olustuse, erja-meelsuseni alandasiwad.

Lähkus wõterast västra oks läksimis seadus lähistaste juures, magu iga rahva juures, les veel wõterast poist pole läksangul, rõivitul ja rõhmitud swamed; seelens omaduses ilmunud etnast kriige virmalapäevam, kõige veeliksi wano wõcord, siis hõduseainimest loonust lähenab. Kui ka hoon, kui ka hoom, kuer, biger omastabuse väljaveelud eesne lelliipso kallalt, mida ta õe staati o põks, põlebavate stiltsidega, rennide peletad, inimene peaks oma punipünti kannatatakse vense oma katuse all, oma virmalapäev lähesti waudwpünsi, armastusse ja kõhremist lõudamisena ja rohket läbi sedes mõus lõidim, sas tahe wõreltu ja jõendun pilgas wastutuligub. Sedje poole ja anti testale mõldestuswõim, et teise läbi nikkus enese hõla tõrjukas sed tal asuvite tuloksivaid, asti resone tunlikk siida, et ta teise walt ja rõhuna jõues mitte kihluseks ei põks, et ta tungi eneset röömeks wõterest walt wajastada, trierivete organiste alamhõna. Neesama inimese-armsustaja-jumalas, kellel lähkus wõterest väestu nimelik on, väenab ja ka kanadituse santsgomeest, taimetlike leivapõnnude all, vahikate mitgit ja vana saklaste tundsperepuule; wärjalt mõle mõisamaa ülekaalulid wasein, magu kordi lõdles kõiklik. En erikirjel on igapool mõderwad, igapool lõdlewad, sedi moodus ja kirjutus mõle sõdmusse. Kul-

tuta peah tervilisö jalga otsesta rohkondanud olema, kui jõun enes ligi väest tunneld olema, et midaagi lätest straanda. Oba, se harrastab rahvad! Missugune ministeeritavas, mida ta nii väewaga kättevastal püütak ja mellega te sii leuplete, võib selle tagu anda selle ühele kantuse — oma sidumine kantuse — eest?

Kes üldise üksteist ümmetus, seda tervitati rõõmoga. Peremea ne valmistas talle istmetekoha, kandis talle soodud ette; pereimea noor kutsustati mööda ja jäi temaga sõpruseks. Kes ta on, kust tuleb, kuhu läheb? seda ei käsindub kengi, aga kui võõras eesnäid lõi ilmuvalda talitus, siis võiks ta julge olla osavõtmist leida ja igasuguse abi, mis ta selleks vaja. Teda töötati, kuni taginvara jätkus, ja siis viis seda peremees ne lähenemasse peresse, kus juba riisumisagangne väsimuutmine seda ootas. Tehtu temale mõnigi kolmas liiga, siis pidas eesnäene peremees, etki ka teine ja mõnda edasi, osaks pühanaaks kohuseks seda kaitsta, talle tatu nõuda, temas eest kättemaks. Ta ei võinud oma eesnäe-kodumaisel rahulolemisel ja julgusest edasi, kus siin inimestic jaures, keda ta ei vennest ja etki ka viimast korda elus nägi.

Sed siis suuretõeline olek aja loi ka ühli neile hukatust. Nii kaevastevad kord rüttild hingutu siivlasse raha ja niks Saalex pürgen-ja peasisi enast ühe lauluse. Ta eetis laulustega wanta ja peremees ise illos tedi järgutitel päraval Üleksõrve vastima: kha ümberhulkuv Üliu salle aga sattus nende peale ja tappis vähena aru. Sellest tekkinud surmine sõda mõlemi rahuva vahel, mille puhul nendeleks kummalgj pool oma rõõtumisestõl tegi väl.

Kui väga seltsne valguses ilmus aga lätlaste truu-meetellise, auas ja lõhkuva kõreval isedtrapis järgmine juhtumine! Oba Natiinangeni ja Brundzadi kolituwanem kutsus kord palju Inguperad Preisi lätlasti oso ja juurde Lenzbergi lossi küllasse. Siobma ajal aga ilmus ta üles, pani kõik alased hoolega tukko, pletis lossile tule otse ning see põles kõigi ta kõlalistega maha! nad oleuvat saljaka sõu pidamist teda surmata, nii ta eslepuhjusel „Ole, Vollraath oli selle kreimi nimis!“ sõigneega, ütles Densburg, anti talle sõlmumisnäka Kentsaku ja see siisti ... nii töök ta salidus selle truuoduseta see eest.

V. Lätlaste etnauulis.

Lätlaste elumajad olid seda, mis nad nüüdki veel on: onni! koosestatud padiidest, mille valgeid summu-dega täideti. Öökutes olutas pikenguse neljamurga laie, enne selgelt pesa- ja maa- ja piiramist ei kõvasti tamblitud saates, aknaid ja kooreid nad ei sandnud. Esi-meste asemel olid veel lihtsalt augud seimt ares, mida pausid lunkidega kannipuuna vähis. Poole igast eformajast wintitsi suur veskla ooma allia, milles pare kinni hoiiti, teine pool temast oli ruumikas tulba, kus tervise perekonda talvel elas; suvel aga magatihvad nad laikides ehk kus nad ja-rajaja kohal leidisid. Tagapool noo sangits seisisid kru-aliatüri sarnasel kõrgendusel nende kodujumalaid. Esipool oli paranti, abi alla kõestmatu. Sellased olid oma tsellti ja kõrpsatsiund teibid: tsellvi suemias ta nende tyha, täitis teda aga ühliks mit waga suutus, et nad alati luugid hätti püdasid. Sellesaarejõel on läbiast olumajad veel praeegugi peategu kõigis Lätiimbas nukkades. Kuna seejuures Euroopas ei avarustes, nagu ka hariduses edasi-joodnud on, kutsus isegi nende agar-meistrikute riistuska purjatajate järelvõejud mit waga ennest asutnud, mit väga ligipidi perenuid on, et nad ... peale rõhujäämele — wahemardi jälgje oma püritulemisoist enam ida ilmuta, ei ole ilmutas ise elu matusmisi läbudes sammagi elusidastunud. Klik, mis nende endiseks tooruseks nende elu sulitas, mis neid rõhnes, on wagi üles; misut, magu ma juha alemalpool täheendasin, ei kallim wara, mahaimeel, istekalvus ja wahadus, riisut nendele.

Toobaks tarvitasiwael vanaid lätlastest loige pealt maha, mis nendele pole, kütsumine, kari ja külalospük pakkuksid. Aspidamiseest ei näita nendele suurt almo ohmed olevan. Kofalset viljapuid on waga vahel ja nende wili pole just kõige parem. Kneehwiilia aga ei tundnud nad sugugi. Oba Preisi lätlaste, keda kord Baigas lossi vandesi, et waenulist vaheraid raudma tippida, nägi, kauds need kapaid, valistis ja suund sellesarmanit sõlviad. Kuhkunuti tolli ta oma vendlaste jaoks tagasi. „Meie õheme kauunud, alles ta. Nendest meestest ei saa me

isegi saljaga juga; nad sõitvad rohut, magu lõiend ja hõluseid.

Kunida oli igalpool ja igalheit hõbatus, „sest, ühesiised nad, et keegi metsedurju nii nimetati siis nad metsloomis kavatsetanud ega hõitnud ei ole, siis ei ole ka kellegil algust teinele tema tarvitamist leeveldi; ja see selle parasi, kes teada tabab.“ Kõik, mis nad põdigil kättesiivat, siitvad nad ka kava, hundi, rebase ja mõra filia õppimata, magu põdras ja jäneses õhagi. Oma õrtoitoos walimistasiivid nad pealegi puosi mõndas, milleesse nad tulisid kõne väliskasvad; neliküsi pruulitakse pruegugi veel mitteks jürgasid. Küll kontrollitud nad kasestolust riistades, mis tuliid külge ei mõta, mit katus kui neil veeblelik ões on; see keelusviis annab õema kalalihale hea maitse, mida tal muus, väistab ehit saesse mõdules kontrollituid ei ole. Rongade maastusele tserkessiivid nad peale seost, mida nad arvatavasti esabirite kangelastele neljaliivid, isevarsits rüagatusel kampsi-sõnnideid ja kane-pi-piim, a. o. loodades lätiandit seermetradadest alaljumine teel saadud vadelikku; veel praeugut loewad nad moleuvad oma hingruogude hulka.

Jõengiks oli neil enelistel aegadel hõbuse-pilm ja hõbuse-verri, esimesest oskarivad nad, nii nagu tatarlaodid, uhr juovastikat jooki, laumisi, tsba. Pärastponne appidiivid nad kuse- ja valitratrahia kognim; selle tervise püriivid nad aprill-kuni pausa töödeldoge angvid ja latvad väljapinnitisest mahla renode kaudu allspansid cõndesse-woolata. Õlu riitlaviid nad alles sakslaste kõrest sundma õppinud olewan, kellest justo Tacitus kõlab, et nad veijal peal kõrkinud wett vana sarnaselt joogiks rikkude oskasiivid. Mõda¹⁾ selle eest oli Widerutist saadlik nende

¹⁾ Nomenus Theodoreus asendik, Maximus ja Vigilius, les Ante Janus, koolivad, postolevad eeslend sedi aastal 482 Inbarid vabade ja ühe eelse jõupäga, mida Prüdenz kannab eelse roimatub. Ka see on Esi-algatustiivu suur, kuu üldineks on ka kultura siivad. Läti-jaapanlaste oskasiivid, mõda B. Asten, all mõist mõnest kahetükk-kõnesõnastikul aastastpoolt mõistmatu. Mõistmatu põhja õm -valgus-niini siivad mõda, mida nad Pausanias kummik oskasiividid, kui tundmas justi, mis põsenteze mõnade mõttele olenev. Vgl. S. Dittmar. — Walter Schützner. Österreichische Geschichtsschreibung.

rahvuslike jook, nende walimustaja ja nimestaja pilususlikeid. Isagi awakkukudel ohvripidudeel mingis ta pekoos ja nad ei unustasid rõmematoowate mõistkoste edenemist ühe isepainis jumalaesse hõnide anda. Üks wanem ajaloos-kirjutaja, kes läbiid asustuslade harjunud kõmbe püreig pool Greek ja Roma jumalad ja jälleleids arwas, peab seda jumalat Bacchusseks; kuid kusagi ei ole sarnum; narrus naeruväärilisemales saanud, kui siin. Sõweetaks Uusinguvel, selle jumala nimi, tahendab — püha palasid, selle kollase kihli jõrel, mida mesilased omataette külje siisidelt koju kannavad.

Jõengiäudeks oltiwal seit punse kausid ja sarved, mille all otsas puna oli; sai see puna erist aravutetud, weliid neid ka pulgipilliideks tarvitada, mis nende püha-voiksi libostasiviad ning pihil ja sõjas sõrmessõnas kõlakotustasiivid. Nende ratuliseeks tantsudeks, mis — ilma ühegi karmata — mard ei alaud kur roogmuwaldaged, mis eesast tegutsevad transpoomiseks ilmutasiviad, enigas tantsuluguseks torupilj, see loobgi Slawic-, Wendli- ja Soom-sugu rahvaste armus mängurist.

Soyariistad-ks tarvitasiivid lätlased ambusi, odasi, tsukkusi ja välkivedi tammepügud mõist, mis mõnikord diinge soost sihtetud oltvad. Igas mõest kaolis mõne ülisugust maha, kuni tsabel, et neid varaselase, kui mõuk emam ei ülagonud, järgnevistat. Kilpust appisteid nad alles saledusti kutsus tundma; nad tegiwal nad kergest punast ja sii suurel, et nad neid oma, ebs püsti punna ja nende talu peini pogestat vähitkivid.

Ned sojaristiit walimistas ügatud omale ise, nõissama magu niklii majari-stagi. Kuna näisted talvel riist kaudusviad ja hirmustviad, oskasiivid mehed tulve ämbet ja sõolibrasiviad paik, kui arvid kantjate ehit wela kõdukõdeid omalale ei kutsutust. Louvuanidel siimintasid sün kumpanikku, kelle tööde ale sakslased ülm meesmäestid. Kõik, mis nad neid walimistama sagiivid, tegiwal nad inekkergetsi yhle- ja täksivat tilti oma mõistritest ettegi.

Isagi hõri ei mõista nende jõunes, preestreite vähermalt, mõito tundmatu olined olewan. Oma eimoneks la-hingutele rõõlitse venust kaudusviad nad lippu pealkirjaga siirvistatudel: „Jesu! Kurbo!“ ole vilaine lausajate-

wasu! Iis nrid? Teiste lippude pead ollivad sündre kolme peajumala kujud, mis tunnistaab, et neil vahemalt siustus ka mägimisekunstis tehtud oli.

Raha, see iga tervikese ja iga hinnas eestleja, ilma et ta ise tarbeast ja hinnangundja oleks, pole läbiastedes tingimata näenud olega, sedt nel on isetüimi tema jooks ja nad kauplesevalt üige varaselt teiste rahuviisidega. Et nel aga mitte rahas kinkisi oma Jumalatele ei teinud, alaks ka lõivimaid oma maksumi vennatastel mitte rahav olid maksmad, siis on näha, et nad teidi oma keskel ei tarvitannud ja et nel isepaatis oma raha ei olnud. Hobeselviga kannistatud orava körwad, mida nad, Neugiedi mälesti järel, vahlastole esimese kauplemise puhul pakkusid, ollivad väist ainult ehteojad, milleks nad ja ka kogemust saanud rahauksid sel tod muutisid, et nel nel siigad lähipurustavad ja siis nad paedaga korda riutustasid. —

Pärastpoolte kaevu kõik kunstnikusid täideti läbi laste keskel. Nida uuemad teatid, seda tõrevarad ja harjumatumad kujunewad nad neades, seda vahem palgesi komblikest ja lasteõues poolte püstitustest ammestest ilmutawad nad¹⁾. Kuid see on väga arusaadav. Lõhutakse väik õheset ara, siis läheb tingimata ka rohvas mettikumaks; siinult rahva ja vaharahu õhjuvas puukib tõmisesel vaimu õensemõõdus, kunstlõvamust. Nurut ulotkuks oleks selle püritatud vahende laste õle selle järelte osutatakse, milleks nad pärastpoolte siivid ja mis nad voolgivad. Ruumid hävitustulvad nende vaimu, nitsami naga sündi artiklid ja nende rugi. Aastasadade kaupa tõusivad nad kõik Lati rahva asupäigai taastamine ja alustusega. Ükski utsik, mis selle vangustoma rõhuva püritab oli, ei annud silmapilkigi julge rõõvile eest, kus ennesed seda pühaseks pidasid, mida rohkem nad ennes korruktidega koermatse võitlusbaid. ja kes iga silmagilgu kodunuku tunnistasid, mille poold nad mitte ni tapned. Igav peganas nagiend nad oma verejanu

sakki: mitte riistatult olla eli ikkagi selliseks, et vormab-pühandatud saada. Et meister Dierich, aleds üks kreoni, Lörimaad vahetamus käisid ja räikepunnad oli, et temal ligi suur maa tõle paganausulisi seisis, luugus ta palju rahuviis krookku ja tungis Jumala Ämeli Kauramaale, kui iminevis soroks, tegi suurt riututööd ja jäämaslet... Õigusega voodatatakse põlbita mõkutissõni peale, kuid ta oll asutat willkuel mõeldud seits, mis riimti-ordul suurendi mõedui ollivad, eimelt: põhisevetud gatre-kaate-nii igatõe wastra, kus mitte ülemat munka Roccaus ei kumardasid. Põhisevistun uppis õlaikud, need mõtsukud aga kliigistased terveid rahvaid loorjaga.

VI

Politikaline stseenead.

Läbiast politikaline stseenead, nii kui ka sündre kombelik haridus ilmuwad ühetestikõnenendamjal ja kaheteistkõnenendamjal vastasjäi just ülemisku-assemel kõikunirest innumuri-kust sellesse olekusse, milleks Greeku valbergid omu surevaid mõhi, kangelasi, nitsama kui ka mõttetaraksi ja leurnitikku, sinisustasid. Igu loomulikudest püredest püratud mazkond oli riik oma aste, kuid kõikidel neostel latus riikiidet, kui ka nad vahes. Waenlus ja väga üksteisega ollivad, olli ühine põhjam park, ollevalt ühisel jumalal ja proovitud ning kuni saklaist: sissetungisüveni osutusvaid nad alati üheskoos väljusse varendaselt vastsu ja tunnistasid veel remast wendadeles.

Nagu iga mazkond, ni olli ka iga perekond tema püredel riik oma aste, mille vürast pereks olli, kes kitsondamata oma naiste ja laste üle valitsee, emast aga kokkupututumise/ sejte perekondadega ülema vürasti otseks alla andmas. See elas harsilult wallidest ja põrestatikudest püritatud kastets kovagil jis kaidjal ehit mae harjal. Ta oli nahu ujal kohtunek ja väips juhi, kui ta selliseks tulvustus kõllalt olik, kuid mõlemil kordal ei olnud tal kliendimata woli. Et kohtuotsust mõista, kogus ta teatud ja vahemaid perriksid selleks ja pildas nendeja põhjas üles kohut, ja kui siia ühik rahu üle osutus reha tulit, kui-

¹⁾ Toodi sellest ülevaatedega liput on esimene Pariži plakat, millel on kujutatud Belali lastest stiifteid. Tema oli üle, kui Nidus onda sprekkerimiseks kasvanud.

kus ta tolga, mis kusagi tõmka harja põlema pandi, terve rahvuseksel vabujõulamisele. Igakord oli sarnaselt koosolekul hääletus, igameest vörsti hoolida; sest kus kõik nii jahed sellis on, et kellegi algust jaljadega ei tallata, kus igasoks omas algust püsib hõrgusti kaunata wõin, seal ei tulle kellegilt mõlel teid uniansugust millel üleliidise looguduse lõikmeks tunnistada. See egijswallus peab juhu viga olla, kõik olema, kus mitte iga muur täis on lootud ei saa, ja sarnast viga nii mitel vikiidet veel külles ei ole. Igatkes kõneles oskoleku loekontingenuud rahuwaga ja ligataga üli kõnemess, sest ta rakkis tööse mõõtmiseks, õli võimaks ohus tehtas, siis anti temal talonine würstli hoolde. Ta walli suurteid, kes rahva nimel odasi vaimulasegu vahetussaart, kui rahva pidi seltsid saama; ta vallus rahuvalulgi vastu need, kes vahitunnaga läbi läbinud olid, kes rahva tahumise välti mitkras. Söjavägi walisi siis ja omale juhataja ja tööes talbe, kus paenutati kunki pealepannes, truuudust ja sõnakuulimist; aga nii peaa kui vaja läbi läppes, oli ka sema anna otvas ja kõik poliärsöövi tagasisi vahale kõrvald, endisele üleskorrastatule. Siiski ei rahvald nii palju amukarmer ja ligupidamist selle leigulase vastu, kes töök mitu korda vordude oli viinud, et ennakult jaot kõik tunnustat ja pärjatükiteks näivad ja ta resmärgi pärle tegiwas. Kui Toreida wõrtri Kauge roosusti vahastutatud, tegiwas seda ka peamugi kõlik temu nurgu mõhed.

Kuunurad tead jahivald analüüs ühelepaateneisse ja rahuva hooatuse puja peale ning ülitrane poeg, peale ka viga austu olema, kui resmärgest ja usaldusest kuli ei saa ka teda vahitunnate ethewoogteli julgesusannist, et seda ligupidamist antrekonda, mida temale puba este voldatati. See on pärastatise sari esmane algus iga unalma rahuva juures olnud, kuni võimaks sooduvad ja pärastatiseks kinnitustiwal ja nõuda elu-leovriga suure vahendatigiwas, sest nad vahastusival suure meeste õrel tuludejaid varemasti ise muureks suund katsuda ja sinnatasiwal sel teri, ilma et nad tahtnev oleksidest. Iseloodus vahadelegeri ja muuse sari vahel; see eksoomin mõngendas peagi rahuva paremate poegade teguajundi ja hinnus elukorra klassi, mis nastatuhandeld vähitas.

Lühitole jaures walises alles esimene kord, mitte aga veel vahimne, kerg vürstilaua ei olnud veel igapäev pärastatise, ta sii seeliks alles Saksa sidanud ajal. Aadeeliseisust aga oli nende juurra iganike, kelle poolt ungasid ollutad.

VII.

Kodused otud.

Oma perekonna file walises iga mões mälestise perelehesta. Tal oli Alugs oma brakserwamise järele igakord õramäistrat, mõõgust ja lastrit, kreis ja naised pille sinistataval, üleskonnastada talbe; kõiki töised, isetäidis kõige vigaasest vündinud, hukas õra. Sellset ajast peale aga, kui kapoved iseseisvante olewmensu töötetamata hukkisid, ei takistamata kui vahemad nende peimast ja veel munikid üle lühiane mõneipäripud astust pogast: „Kuidas mõni ma seda vundida?“ Ta on inimene magu mõavigi¹¹? Kui see mõtteturvis, see on kaasimissesse vahetuse õnem õpetamine, orjakeikrite näitava vähumise all nii mitu austasid, läbi allejätmud on, mõnah melle märkab ainsa selle rahuva endisest vahitunnast, ja mõni, et edmineks kavatatakad, kes vahituduse vahetamisel oleksid, peaks neid seda vahituduse juha tagsepälvites mõista jaanik ja läbi põrgutamise teel, väljast mõistust kavatda, nelj jahtim. Pöaliikse aga, kes karistaja mõisa all vahingordib ja selle läbi arvaks ja mästikaks ei saa, seda ... tehke ainult vahitunnipäikes, seit krogi et kõllis omas mõhverat põremine selleks, et ennast mõhuta hõtu ja õie triisi rõhenda. — Mõisakuid poljumiinitide lastekasvatusse asjus läbilahutades aitas «lik Rousseau enam Prantsuse vahitudust edendada, kui ema „Centrale social“ läbi. Sellises kirjanduses arvatas ta ainult rahuva ligioidi mõlemann, kuna ta esimesel teel mõiste karmitundlikeks kõrasumipäis, kellel jõudu külj on neid ligioidi malekuvels teha.

Nii pos kui mõne seoses selle ehituslike sõrgus, et õne omen konda seutudy, sedi ta ülitõsa vahituskõsu ja mõju sit, kõpi

¹¹ „Alugs se karmitund teha peab üldseks mu jaani mõhele, kerg õigusid. Ma tundin alusid, mõneid si, seda mõrva, mida tundis õne mõte kõtul ega.

sekkude suurkonnus ja tundlik merialt teda tema tulge ei töötud; merialt sidemed aga oleval miti heasulamiselel hinnustesse jäänes läksid kinni, et wanakosed järged võistevad olla ka kõige hellomat heedekandmist leida, kuni nende elu päljaks kirastemärk ja ka nad ise survus omale peatustades jätkustasid.

Ainuke muhilus, misl kuu sõnakuulutata puude perevõimse vält, oli — teda oma utsikust väljuvahad ja püramäestuse järr. Nisoguteil korral siisus ta peajale kiirele kleibepäga kaela ja üles! „Siin, kus sa osta istu mitte enam ei armastu, kui sulgi soome!“ lind, mille omne teed selle kaasivaraaga, mida lind oma pojale annab? Kättes ülekohre, enne kui pärandas ta õitsel die laevat sari, siia jõe ängi kiirem maha. Olli ta aga osavas käll teda õlesviita, siis oli ta tenu pörsit — ja jääkiv välites, et talle peatusdust murteesid.

Kuu pärandas suli horilikult, nooremale pojale, seest, ülesnevad nad, väsim poeg on kannuks iha värasit ova saanud ja selle püstrast püsib tel eugen vähemlikule elemile oma vana loogude. Noorem poja jõuncle jõi linnas.

VIII

Pulmakkombet ja naiste setsukord.

Naisvõimelise on kõige tähtsam rohkemus nõesse kuu-dusepaja elus; tema pealik-kalutagijad alati kõik rahvad ja ka noored, misl nende kojuasutusviim urile aga kantubatjas, ja kõige tähenedeserikkamad kontbeed, leiamu ülgapool sellele triitsetuse jäänes. Ka lõhlaste jäänes olid veel kumbid vilga mituaksesid.

Oli noormõimed omne kallikesega ülu koldknappe- ja, siis liks ta tema wanemate juurde külasse, ja kuna ta is-arende vega vältis, pildined nimed saloja lähestööpilul klaasides leatumu õnnemise, keda õuso merellit, silm-hirvikul vige-gvallage ürariisuda. Waneni tulsi nendele pesg-nimes isti jõrgi. Kui wanemad tagasipädes nudi kättesasiwad, tekvis silmakuju-võitluses, misl viiraski libihäkkidesega löpetati. Kosklike pakkas ütulinnu ja wintemad tirkas-need vastus, kuni pakutud kaud nende küllalt näitas. Siis mõõdrati puhtapälew ja praat pildras kuni seenis wan-

mote koju tagasi. Need laimbed on tooted, kuid nad poljijenend nõissama läisti, nagu kõrgekt haritud rahvaste juures, hõbenemisse-tundu ja kolibiguse peal, mitte valimist winskuust ka kõige metsikumad rahvad alalhoida katsevad. Tõenäope ühiskond igapool näidatu, kui salliks ta alinu seis, millega te ise miti heasolelega näbat on; ja kui teda sin tõsin ammata riitab ühik, kus ei ole see, ehk kinni karmimai kujul, väärtaks seestama, mis meie õnnemõibel meelis on, kui nad ammu igas-trul ümberlüheneb omale mäntumeise-aga ja palvered, etsee kui temale omne kättebabado, olga ka, et ta õma mäntumeise-ajata ehit palju enam juba annand on! Ka kauplemine hinnu pärast ei pea meile mitte miti kalli näitamata, sedt vistini polemid sellel muud tähendlust, kui et õnnelik armastamit mendeib, kes temale armurid, kantsaseose olivid koustatunud, oma õma tunnistatud maitus, neli selle külje eest, mida ühiskondvald tõtre mõlt frawimaine neli seoma pidit, tasse andu besks arvat. Haritud rahvad ostasid oma tuntudate kaasivaraaga mõhi, sedt et nad ei tea, mis vendega muidu tehis; sellise ei või minu õnnestus vähemalt mitte edenemisse maha. Ühtlasi mõistab, etki õigem raua-likke, olid kas mõni seis, kasutamisest ehit teised sellesugused asjad, juhitus aga ka, et peignebel mahu tegi prundi wanemaid te-nida tuli.

Jõudis viimaks ühtjas põlet katra, siis loogus püst kõik sõberid ja vabansad oma juurele kokku. Saadi pühalikult üheskoos ja sõngi kõpul katusse tulenevale noor peremaine õöks-õuega ühes neisipäipale kantust kuhjema. Walja lindskasaga lätiisid kõik kallikesed temaga terveks pesas ringi. „Oli, hõitdis ta, miti armas isake, miti armas omak!“ Kas ei vidi miti enam teile aset leba ja lauda katta? Kas ei vidi miti enam tulji alipi panus, et teie wanu läänimur soondasid? Kellis kõige, mille aitres mu lajapõõnest sandik püs olin, muid pean ma se-sa poolt vobersil tegema! Armas omu kutsikas, kallid hõivad ja kampojad! ei sin te otu toita enam vina klast, et tõenemata mind ename teie kesamine!“ Kõnik karbasiawad temaga ühes ja tervastasid neli valgete valiel jälle, kuni peignebel mõug ilmus. Siis otseti ta väljadega ja paeltega õhtul vankrisse ja kõik kallikesed soostisid

tuha hoiusse. Iga aro-aares, iga hoiiliku juures, igal riistreel, millest nad veeodaslastest wad, pildus ta puntrakesi punaseel välja suhu, kuna sisejed stema juurde waljust muulaid. Kui ta peigmeleks kodule lähenes, tulit talle mure vastu, kus ühes knes kannatiks mõdu, teises pölewa puuhala kandis. Ta juolesis kõlmikooda, ümber wankri ja pakkus praudile siis kaasi mõanitusega: „Nagu sa wanemate kodu tulid heitsid, nii hoiab teda tulevikus oma kaasi kodus!“ Siis hiljus kutsas, kes annunut Kello-Wesse'i kandis, wankrilt ja ütetas tappa. Siin seisis körgel, wapadega ja padjadega kaetud ise. Läks tal kordia maast ühn hõpperga ta oosa karata, siis oli kõik, mis seda lates kattis, tõenä pärult; kui mitte, siis aga Kello-Wesse hõibiga mõisema. Nüüd wöödi prau sellesama istmuse, peati ta jalgu ja riputati siis seda pesuvest iga aja peale maja, kuna linda ennast kinniste silmadelga ringitudatati, kus juures ta iga uut jalaga avana ja aeras, aidas ja hoiatades, isegi pühkemelumiku otsa, mõned rahatsid mihawiskamata pole, et kõiki seal elustavaid waimust omale armuliseks teha.

Oli see singlikul läpetatud, siis osuti hoiab ja siin, siis kui ka üheksa terve päiku ajal, vi wankandil üalgj-walltse posse ja ühernute laubimine, olgu siis, et teg ajuist pidel olev vaidlefot ehk munk oma haale mõistis, et ühtekordvalole eende austi lehutseid metselise tulemedla ehk mõrbla korraparadeerimat laulu oma käskandile saatel hoiab. Paari tunni parjet läks ühe-lumivesi singi; pruut osuti talle järele, ta röökus vastu ja rüugagi hõökiloga ja hõopidega asemel. Siis sihwad mõlemaid rõpa-taand learm-eidi alikunnurusü türisteest loo ja abieli oli kokku-hüüdetud. Järgunisel hommikul hõigati noorei zomel jaoks veel maha, mille oest ei kingitusi väljapagasi ja kuhunäd vastsi sal. Sestsaundlik võttis ta ilma iseloomlike kombe-toote oja pidest, mis wöödi mõne püewa kesta.

Tühi ja õiguselt ühensätatav, et õnnema sooga ümberkiimine ratsva moruse ehk hariduse kriige kindlam banderöör on, vest aiumit hariduse läbi omandalainimene eesel; selle õlutorusun kihlakas kõha lämmises ja selle

haiglaas brewnise omas hingas, mis solleks tarvis läheb, et isikset aimut sellse pärast astutada, et ta läbi tuus wööb, ja ennast tema ees alandatda, sellse parast et ta — mõrk on, kogu ju märkes nööt pühul eigesti ansah halvatamist nüuda.

Lüdaste tagides oli, maga ma üllesit, alles algamas, sellse pärast ei olnud näistega ümberkiimine mende juures, magu kõigi selleraoliste rahwaste juures, mitte juue kõige ösner. Et pruuti ta isal osteti, pärast seda kui ta silmikirjaks riisustas oli, siis oli loomulik, et mõiste peale kui osna ja riinimise teel saabud stepjaninchuse oga peagle waatati. Ta teenis noest, et aitõnum kogus temaga üheska, ta pesi tema jalgu, pidi igas asjas tema sõna kumma ja peab nii tantsi oma mehe omandaluseks, et veleristi-oma pärast issa surma puja naiste hulka loeti, mõisama magu kõik mui isia wüm teniule sna. Aitõnumehed oli koguni vägas mõnel korral oma naist surmas.

Aitõnumikuidas näisel pöletan kasagi körvalistes parkades ühes oma würgutajatga tra ja mende tulik pilblati tunlde, isegi nende leposed pididval mende sas all kassatama, nad ei wöinud üiti peregrinski saada. Sessama saatus siu ka zendele: naistele osaks, kes oma mõest vasteid aseste hoiusid ühta + rahtmid, miski olla seda süüdi vägi arva ettetõmbeid.

Waremals oli wissik, et naise-i surmud mõeste tulirüttidel enipast surmassewad, nagu bauianide kassad Indias, Parantspoolde aga panirad üttesed pehmema kombe lekkede hoiab mäksas. Kesi osnesti lasteematu olni, sellised miti kala jille mehle minna, tresset wöisiseid noortelõu-asestete üppam su hõiguse, mõis Hartline, kuni nendele lops simdos. Siis astusidval mõd muiswaidelotude orchesse, see lähenedes, olijas pimalate — ja peregrinib.

Ombl sunnis sunnis vahendil lähistele vaned karil-kult hindabed, mõned seijajalgeserit loomadeid, seda mõõduks leidus mende ootum vahelikasfet varustust sellse oja teise loome omatalustega ihastus. Neidusama protski läinb mõödki weli Amerika metselasikkade juures ja wöös varenenne, ulmekas ulmekomedes, peanega kõigi hoiustatud rahwaste püewas leida. Ta polistab mal-

moelikum olevat, kui komme inimest nimega nimetada, mis mõistusele midagi kindlat siin ei maha ja ka tähestatava isikuga omido mõleski ühenduses ei seis. Alles kui seitskonflikti ohule segiminenemisega tostud perekondad enestest isepälisti osadiguselid mõudsivad, kui pärtsulemuse enim tihedasena hoiakas, kui isiklik väärtus, siis alles hakati selle eest huolt kandida, et oma nimega mõelde nimetada, mis lõigus ümber pötri on; see on õks natus enim, kuidas iga kõrvaltekkidõigruse loomulikust ikka inimlendi seitskonna rikkiminenemise peal selles elke teha tikk pühjendata.

IX.

Kombed surmekordadel.

Nimema iselikud olid veel kombed, mis lätsieli surmekordade jaures viisiksi olevad.

Nii peab kui keegi mees suri, peagi ta keha puhtaks, tömmata temale ta parnomad riidet sulga ja siis pandi ta laiu ülemisele otta istuma, mille ümber kõik sagulased ja sõbrad kokkukogusid. Kõige wanem vendest voolatis kausiitide mündi, ja ta surnu poole tulijakes ning kõik tegi wad tema reskujut sedasena. Siis oskus hoiakiss: „Oh, sa ei või enim terwist muutuvatma! Milky surid ja emetil! Milks kurvitusaid sa oleid! Kas ei olnud sa enne kaunist kül? Kas ei armastanud meie loöle sind südamust? Oh, ja waatset andu ei või ta emam”, jne.

Mõni päew sõbrat sela tulbi ütleni loodku. Südmaga algas jällegi pidu, mille esindajateks aga surnu asemel seotkud paar tõllusoni olid. Need olid mehed, keda mõõb-piiskop jagati privilegium vastast 1239. Südlisse leina-kõinemerestena ja yühtumise-leiretajana kirjeldan, sees ta tussidest need kõige hiljematutaka wabelikkudeks, kes kurju heaks nimetasid ja sarnaid kõigi arvato ja kõlvtavategude eest kiitisivad, mida nend eins kord teinud olid. Need auumetad siis pikkuseni siangi puhel kõlbloesi surmule ja põllulikus waakuse ülepöli neid. Siis kanti surmulahe välja, et teda ühertidle panna. Olli ta mees, siis pandi ta siipe ja põllutühi riistad ta kõrum;

waremessat segadel ei annu sellist lugum kõll, et tu kõljas hõbune ja hoer temaga ühes arapõletati, waid ka, nagu on ülemalgasid tihedasjo, ta armast muine, ja kui ta wirst oli, pidil ka ta nsaldatustw proster ehk waidsebat waiwaki ulemata teda triee ilma saata. Naisule aga aeti tulenidjal ainsalt mästje-mõörristad ümberringi kohja kõrwa. Puid riitas pandi põlema ja tihessonnist hoiakustwad wadjie hoiilega hoiusti lasteks, mis sellega kõppesivad, et nad silmi taeva poole pöörates ja wadmõrstult kinnitasevat, nad nägesid läbikunut töredasti ehitud hobuse seljes. Lükiwase waijariistadega ja suure santskonna keskel läbi piivete teise ilma lätnavat.

Põlemaata jätkasid hooltes lähema tuluga pandi saest mõõduse, mille saamest weli minnesw sastasjal Preisimaal hoiulikudest väljikarvati. Need nõud mueti pidulikult. Keegi loodus kohas maha. Naissugulased saesseisvad surnu riismed kätia püritideni, mebed aga, kõik hoiustate seljas, kuni mõttimürgisgani, mille puhul nad wahetipidamata paljastse mõrkadega ühus wohklesivad ja mõdestivad: „Põgeneg, põrgu unimud, põrgutse põrguseks!“ Homa ligidal sisxisi summas püsti, mille otsu juhu eeld mõni muu hinnalise asi pandi. Kõik ratsanikud ajasid wahemolu. Kellele see õen juhtus rahvukki tabada, näitas lesja žolkaanu teistele ja sai selle läbi aua osaliseks, kui pidu eestwaja, talonuks mõldu matto. Kui kink kubidust oli, pidrid pidub tagasi. Koel aastas aga weli käsivad lapsed ja lähemad sagulased mõuda pandud surnu riisveteel kurtmas.

Põraspoole on naha, et isehartsit Liivimaa, saareid mitte enim ületõidiseid ei põletatud, waid tihti siibut-mahamardi.

Pereha järelejäitus jagati tema laser wahl üheras ära, aga enne kui need seda jagamist ettevõtsetivad, pidivad nad wäädelotidega ehk ohwripreestritega ümbe saama, s. u. mille tublisti kingitasi andma; see oli kord ja kohus, mille afe Pikkoli, allilma jomas, ise waijutusi walwas, nagu mi allpool olna saame.

Ei jättsid surmst lapsi maha, siis hüpataki ta terwe-wairaudse suamise peale ära. Preti pide maha pleva wiletti arga woidumtegudega jse.

X.

Ajaarwamine.

Igaastsetised surmupühaed, mida läbiõet õma surmel omakseb analus pilisiis, kätvad mõne lõunakuks tõenduse vastu. Kogu ei oleks veel konkreetsemalt ajaaarwamist olnud. Tänu on, et me kusagi üllegi ylitse sellest ei ole, et näl õma aastat mõnest hilisest pühnunnast peale oleksinud arwased. Pärast Widewatti ei olnud sellele ümberkujutatud rahuvald mitte jahotund, mis üldöölistelt tähtjas oleks olnud; temaga ei olnud veel esiteks ülelinigaid põli anga, mõneks polnud nad selleks veel kippasid kall, et õna austatud öökülast üratiliseindada. Kui polnud nende vaidlused veel ni targad, et seda väljavarvama hukata, millesest veel miski ainsu polevad, ehk nad ei oskud veel ühakel kall. Et muulma suundimisestuni tõelikaks tulu ja sellist pigist peab õma sognovõsude tulenduda. Igaasust sagi- und nad midagi õma ette tihedat; ta algas, esitas õma kuju ja töötas minna, nagu põnev kalljurdangaste laugelt, linea mund märkti õma olemissuse mahajatumata, kui õnnistust, mida ta tunnab oli ja nende saatevud olevad, kumbeenilikasvangu aasta jälgitgi misamaa emulsiiselt nende aitani ju kõtenisti tantsi.

Nõuhoidi sell ei olnud, sest kindas võts ka see juurde seuduseaudia, siis esendo ñende juurde oltanud olli? Tahesid nad ütke põewi mõmeki ettevõttesks vti nõupidamiseks üratimessada, siis tegi nad seda nende põewade arvuga, mis seniks veel mööblamemeta pidliwad, ning igaoles arwas sii alustanud põewi sõhtrude järele, mida ta iga huumulik õma võtsi siise tegi, ehk ka üllegi järele puu konno sisse. Siiski ollesid nad ka põikse lõiku läbi ühilepannud olewan, sest lewade-pühil pühiseisivid nad õga suuts lewade töödel alguseid, seal ei määritell. Waremine võen aga pesawad tingimata kundkuju muulatusest nende ühilepannomist põhjustanud olema. Nad jagasid nad ka õestat aasta kundeesse ja igale kuule antikuid nad mõno üllegi enus silmapaistva nõtuse järelle tomas õma nime.

Januari nimetasid tulvekuunku, sest et sel kuul Lättemere ülesates mandes kõlm harilikult leidegi kire-

dam ed. Siis siimelt on etelannevad pakased kõlmas juba sure pankosermate kauguselt jaega kinnud ja see tarkustab laeneid õlkes maa stendamast.

Websuurlike seuravad lõunakuid kõlglakas nimeks, kuid see nimi nõtakas mui väljatoid ja uueks sin sepi-sus olema, sest et väga õlased kõlased kõndid ei tundnud, waldi atnikut peegust, ja et katoliklaste kõnnipidew just selleesse kause füngib.

Martsi nimetasid kõusajja ja.

Aprilli mäldakuunku; väljame sai õma õime sellest, et ülelinnis sei ajal kuse oksad tiivi kandu ülearu õlens kerdivat mählik tilgusid, mille pärast paudi-le augutisse peoriti, et nii õna armasmat jooki, kass-mahla-sanda.

Mai nimetasid lehe-

jani fire,

Juli põenakuunku.

Augusti leherakuunku, sest et selle kuu jooksul mardi kõige sageliinimine koerte sese mõldus ja kõige kardekooni on.

Septemberi hõlmi nõmmekuunku, sest siis põisivad varri nõamed põlema, et tulewasid nõgal heidi karjusad saada.

Oktobri nimetasivad nad väimakuunku; kõlge-põenkuunepühad alustat peeti sel kuul.

November oli lõhmu- ja

Detsember hundikuu, sest et siis hõgiste kihu-aja põrast tord kõlk ei jaletud.

Need nimed isoonestest aurut midagi ei tihenda, kuid ka osmida mittevad selle ülga vast ringjond, mida mõõda inimese vaimi riindas, sest kõige harimatud rühmad on nimedesid, mis üleksa kümmeidikule nende üllegist aru-samata olevad, sarnast- kõrjelätsate nimede juuret tagasi põterand. Looduselümismese oskofene, rahuline meelmoestus, leib suurem luiga usjade parues lämaru ülge seisupäiga. Kihu kirjtarloas ja hulguse järele elestab ta teeli, kuid aastatohundate järele näeb ta jallo sellesonale piigale tagasi, kust ta teeli läes. Niis on igu luiga lähetamate usjadega olnud, kui need nimed, nõit, kasvatustega, kostuliste oludega, riigi-aluse-

seadega jne. Igalpool jaab kõrgema, täisemana haridusest tundlikkusest — tingimata tagasitulek looduse hõlma. Mõistagi aga, et tagasituleja põhjusmälestest saajad seda teeb, milleks loodusepöegna instinkti suurib, ja selle vahepärasust siinult ei ole veel paariituvande austusest kõrretilikusse ost töötat mitte kahju.

Kolmas jagu.

Wanade lätlaste usk.

1.

Usu ja preestrite tekkinmisest üleüldse.

Mõne kehalik ilm ukai, ka vaimline ilm awab enjust inimesed eavalt idas ja mõi lääni terve rahvastele, kui üksikute ümnejale näish korkiv pähk kividu-une-nagessi tooma. Kõik see luulekujuhtused — Kadimuse-umainusjuttudest peale kuni Mahometi ja riistuse omadeseni — woolasiinud ülaçoosile Europa ja mõõnasiinud siis pikamisi läände vannuväljusustesse eest jälle tagasi. Iuugi Odas ja Manlio Capra tähendosiwal islamna kui oma endimise hallika ja selle poiga peale, kust neade-ettekaolutustuse ja ilmatustete läinmine tolesta pidu. Ka lätlased esitasid te waga tiltijas olend olema. Kas nendes üksik la sellest teiste uskude hallis tekkis või pidasid nad seda ilmakuut ainult selle pärast uunistamis-vaarilisust, et hilgav plemiivalgustaja iga päev seal poolt omu önnestuvat teekonda algas ja selle tööd seal tema kodu olema paistis, võib waerwale osaldu kindlaks tehtud saada. Wististi oliwad mõlemad põhjused ühe-wirra mõjusid, et Austria-Swissnes, klamaa, nende silmas puhaks sai. See oli vallennus, kuhu nad kõik omu kujunewoima ülanitustega asusid paigutada. Seal istus oon-järvel pähk oma kaasa kuugia, seal oliwad nad mõlemaid omu arvata fulga lapsi, tähted, ülemisteid ja siis nendele eluguljad taotlused ehitamuid; seal sõttasid nende hiljem kindlaid lapsed kuld-, hõbes- ja teemaprist, hõbustel väljas läbi ümber ja riputassid, siingut vahel arva preestrile silmipilguks nahtuvatka saadus, öösist kastet, vähma,

lundi ja hirmustus, uga ja taimeteeramisel maha. Kreivi-diks nimetasirat ja sedje ümber vänlikku ja üngi surna pühade protsesside si oskamid nad kõrgemalt ammine ands, kui arduasem; teis inim kandis siin Kreivit.

Sed ühise algus tervakarne pürol ja nende eest aga taimeteerimisele vähesele viigile millestki nii rea-äristatust ei saanud, kui igalpool Euroopa ja Rooma pimedaid hinnagiwiid ja selle järelt valusa päästetõrume-remi kümber jaan, mis ettevõtteli vahitaval. Ligi mitut aastat ei ole esinevit Läänemere ja ka Skandinaavia omest tekkinud, kull aga üheks osasest läest ja seest-südajest hõlatakut väljakuvaldavat, mida ei galpust ühe-vigusest inimese vaimu jaogust.

Nii pidi kui inimese eesolevi pürolava eluoja-piimandam, enesete välkusega üleviisi vallinud *on*?²³ Ta hoiabid ja nähtav omni amide tõldepeenemal; tegi kõige ügavate-reseptad nende hulgat, mida ta varemasalt lemmi silmitses, linn ei ja sedje värdeleidvõima abi-kasvad paanidel, määrad tömbe raihlapale. Ta unajab, ta lõikub ülemaa, kuid ta pürolid veel vga arusuumine. Sebetas, mida ta utsib, suudab ta poppapepojat üllatada ja kogemusi hõlatakut pürolit anda, kuid üppi läbi ta temale juba varem tarvis nime mõistet - ja on piirklik olek, mida inimese seotud kõne õluksamatuks ei oleks. Mis mõistab tömbe paljude ri woi, eriti nõebas ja selle omna laugusmurdelust. Ta mõob läkumist üles hooldades, ta peab seda ilue tundmuste võlima regu-miseks ja - vaimumoodi on hooldul. Sellist ajast peab ta pürol ja kui armuloodil jaotubid, kes mõistab elamust, ei mõiste õnnistust jagada; selline voodilas püroo, alkoholi-veeliseja kera, kes nõua tundele kätidi püwest?^{23b} käsiti-

Ja Vesi pürooga hõlatakut läinud kõige vaga alapeet sedi seadmne, seadlik, kevadlik ja läinud jaanis õhustikku.

“Ja kõrge, ei kõrgeks osta - ja vooltegi. Hõlatakud on mõõtu väli, ja Aafrika spetsialistid kannavad aga voolte-keskus vahiliseks dramaatiseeritust.

“Tihedaks on täbi, ja pagendus, kui igas välja-koostat, kalg ja kõrge; ühiskond ongi pidi inimel ka püroonide eest ande. Kesk-Euroopa on igas asukohas ülemaa. Toid aga, kes-ka tõevasik, ali igalpool jaotus.

Kuuvretetada elik ühesse asemajasse, ülitöö ka vihaselt välku läbub ja korjalt kbauskõimal taevas lärele. Järd jook-sedad ühe tundmata olleweise tahtmisse järel üle ma, veeakaval wagusalt, kui ta arvutab õle, elik neelavalt kaldal, kui ta vihasust.

Poleks veel üldustest ühingi mõju elik oleku nii al-just hea omju inimese ktektiga peale olust, kui oleksi-vaad vihaselt vihastatud seletuslike jaanide pügale jät-tid, mida nende hajutusvõim nelle piikkus. Nad vökkes-vaad neid ülmistusti hoolimata, nagu mõnda vitsatõegi, vangitõegi, obeklavadi ülik vastas veel voolte-üleoluendustel olevenuste vägeva väljuse üle inimestanud, kuid ülgi poleks seile voolde minnal ümblede mälestustest õigustada, s. n. juurdluse-niistust sisseredad. Tänuaslus, tõmmus tane vidi aga hant, osi luga ümbri kuhjus inimese loo-dud vihasel, et selle mõtla vahel kõrge väljaparevate põhma. Aga pâike, mis üldudes ümber väljelõige mõelduna, kõrvetab nad sõlti ja hõngus, mis ehit ja pika vee põh-waale jooksal alstejärgi põmu, vâlom juu siemeta ebi töö häritust; mis asentas kõrpuks, kõrtes väljapund pun-oga manet ja upatas laevatõitjaid; sedi kerkisimad kallastest ja mästivad oma alla põluni ja aasad jne. Sedu näites ei vähindab abja inimese mõtle selle püro-patalna jända, et ta oma jõemate vâlime pâljud mõeks tõmmistas, ta pidi läinudse mõnde mõelkudat vâlita, pidi läinud heategule erist ülesvaimustada ja nende vâlla vajig-tamiseks vannemisti tegutse. Ta pâlus, paenutus, pâlwi, et otsa palveid ligatutavamaks otsa, ja sii kingusse. Aga neid mõnenormi, mõtkekindlat ja püttidat, kõrtest ja sordides rägematalele mõikapandust mõjel ei voolud vastu, ei vândi; nad seosest muutunud, nagu nad pääsides eduvad. Selle tööni oli siis tarvis neid jumala-tele vâlimistada, neid, mõnda mõtlik, mõnde vârmiseks õhutolluseks muutu, et end mõndele mõadavaks saada. Palutamine, mis lärimata mõtlikule mõnestest juha imme-lige mõistama pidi, oli kõige lõigem alinu vâlles mõtide vâlimiseks tegutseja ja nii alined pâltemise-olveryis hõltagi. Kõlbse kõige esmasalt mõte pâle-tuli nii albed-riks tõestatise komiteega toime panna, kelle pâlved kõige sugidlamine mõjle lõksivad, seda pâluti elik mõels-

tati maksuga ka teise abinaevitajate eest olhverdamaja paham, s. n. ta sai preestriks ja nõlaka, sedt need lõksid seitsm on täies üks. Mõlemate ameti on kõrgemate olevnike peale mõjula, et nad onne vähinti inimese tihimist mõõdu tarvitakriwid, selle piirat leiriise ka kõigi metsikute rahvaste juures ei ole kaks ametit ühes ikka ühtestatud.

Preestrite seisusega ühes tekkis terve jumalate-operustuse, mõisa-tembatustuse ja imeli-sisekõrumust, et lugupidamis-ette vastu kruadu ja mit omna vähese ühingite suurendada, et inimesi omni mõju siiste jumalate peale uskuma panna, pöödida see väljuselikul alati nõlaka, kui oleks tal kõige selgem traditsioon loodudest ja tema õpetuselustallust. Ta luuletas omast peasi teatud kodumälikel oleku jumalateskolele, et kui igavaltte nendele jaotusti omadustest, püstitat ja suuridega, rohikendas nende olevkoste arvu, mit palju kui vaimulik oli, ja paari inimestegu tööde, ette nõutat ja palutse peale paljuvaid reinoid olema. Ta oli sellaga alustanud, et ta tõlgis oma inimestele ja jumalate-rahvel tühis, mõnd aga tundisid ja erinevad omavaheliselt vaimaste kaasutatilas esimesite juures ja mõulum oli tema päralt, et läbi kui ka jumalate mõju elutas.

Seri on tõr, mida eesõe-ni osk ja muu-keskendide iga rahva juures igal ilmsuskäigul kastuvad. Igapäev tekkisid veel ühe-üngustel polgusel ja krewlaitud ühe-üngustega tingimiste all, nad põlvanid selle parast, kui igalpool ülesuguvõeks kujunesid. Igal riwal, olgu ta Iisandi elamik või samojeduline, skandinaaviale või Italiile, oli minu kõrjumul, naga gruusia sel ja romalasedgi, mitte selle parast, et tal vaimase Zeusist miski annu oleks olnud, vaid et tema juures kõu nimasta karkus, nagu seisalgi. Ta olhverdas, sedt see oli kõige kergem viis minu andeid õhuke minuti. Tal olhverd preestrid ja ta lemmik nende abu, sedt igapäeval on inimesi, kes arukandad ja kavalamad on, kui suur hoiuk, ja kõt omadusi, mille positiiv nelitiseid on, selleks tarvitakseid, et vähimale ja rikkusele jõudu. Kõik valie mõlemale vastakat, asetkavade mytoloojate valiel peetub ainult tihedates, mõõdus rahvaste eluväes ja selle ilmasestik loodus, milles nad riwad, põrgust antuvad. Ka lälaste-

õpetus jumalatest peab tingimata umbes nelisamu tundemäärkist ilmastama, mida me igapool muul lejame. Enne aga kui seda arutame alla sõltu, lubatagi mõle silmapilgus selle mõja juures peatuda, mida mitme-jumala teenistust sisinnes seloomu peale avaldama peab. Olek, millesse inimene tema tööd astub, on nii inimlike, et seda valie ürituseni tählepanna mõksul.

II.

Ühe- ja mitme-jumala teenistus.

Inimesed loovad omale jumala ja see jumal loob genidele oma tsükoonu. Nende surimiste tagajärgel algasid ilmas esimaiud tunnistust sellist, mis sed nahtus ilmas on. Kesi esimaiu annulusest saab ja oma sellekolmase mõteküputus valiva juures, kellel keskel ta elab, inimesku panus sundab, vangistab selle rahvalale mõninga osta eile, mida sõbril sastutuhanded ei kostutu. Tõsi on, et hooldeoskusid ümavaimi kõigis enesest osades te sinult vastupainete on sellen, kui seda luuletas, kuid see poiste peegeldab emast ka kõige te auarajate voodmetes. Ahralami jumal sai oma valju, laskuhiilise, mõle seloomu sellist sõjavälikuks, kes seda Arabi kõrgetes kuuulatas; selle töötu salivid ka israelitid, mõ vägtsi neile pealepimedul aidendi garnasest olla, teise muu inimestesse werejätmisteks, leppimata ja kõrgikes waenisteksi. Inimsestegug sealisid oma Taewase Isu mit inimesi-armsastavaid, armurikkal, heategevul ja kantutatud kujul teistele eile, naga ta ise oli, ning tema poolt hõljard olidrad ka isikl tööga garnasest omavärel kastatud pärast tema surma; nad oleksid veel vististi kaerumise selleks pühad, kui ta suite ise neid mõi riitu maanitund ei oleks peale selle wesi õppide rannatutes osida, mis ta isole metšikut jumalat kuchutavasid. Et riistusk Jeesusse poole rajanes, see kõlbvititas tema juhu alusse. —

Avaldab see jumaluse ümbras juba mit suuri usjõe ühe-jumala auusaja peale, kui väljewasid peab ja see veel mõne-jumala auusajasse mõjuma, kellel ta jumalad alati mõi sündisid on. Mõista kinnitatav te ühe-jumala

augustajale: „Jumal on vaim, kes kõigis paigus on“. Ta ei tajuta eneselt nende sõnade ymnes kas mitte mõlagi ette, ehitage ta sisestatud loekõnetustest, tuuma imessustega selle suurepäralise mõtté ees. Järgmisliku ligipädevuse näitlussut veel võimalikud seda elukäsitel kordabid makswaks tunnuslood. „Kes igalpool on, ei ole kusagi ühts“. Olewsole, kes Iirimaa, kes kõige kaugoma tulbe peal üksama ligi, asetsev asjatöö on kui siin, olen ma lõiga tahtusteta, et ta just minuga isolevanlegi tegutset tegevus peaks. Nii üsustab üle-jumala vastaja tohutuma omo sfidome philips, mõistab ümra et ta seda ise alimatköö. Tema püsinlus jääb ta nii külmales, nii vaskvõimustakes, et ta väljakaevatud hoiakut, on siin ülesti nisusugune õesusus ka olema! Ja nii kõrge selligas, et ta emba kumba, kas enese õle hirveataku hoiakut, et ta tema olemust läbi uskuda võib, ehit pikis pesuandurisse ja läbissti kubamian järele trahice tühitaseta, ülenholist vähitluse lehvi, mis siin ta sildmisi, ka silmapilgukski, enam õhustada ei või.²⁾

Kui rõivis on luju inimne-jumala muutusaga! Tere nupre seda omast urtsukust väljavestuvas: pea, mis seda ooma oksalega lastab ja temale painutab jagali, on armatuur jomuluse elupäik ehitatud mõnale põhbanditud. Ta õstatan omad silmad tema lehekapse punote: piikeratub talbe voodri, sest tema elamise on õmavägaste ja meele pärast, ehit agu vähim joodab ta oraseid, sest et ta õharvalitseb! Kas olhvrite ehit tulbir tegutulega armuliseks teda vaidla. „Tuba! niks siist mõlemast talle kahju, mis ei ole see ebatõeline juhtumise, wald nahkhus mõne stili rest, mida tal heaks teha tulbed. Ta kari karvad, sest et sella kaitaja tervale armuline on, ta jõab kangu, selle pärast et ta seda pühendab. Ta vörtsib oma ola, et mettu õituna mõtma: enne uga sunib teda in koolgümna ligi, kes neda ja ta geret ülitundlikult kinnise, atuurkõne-

²⁾ Ma ei saagi selle seega aplooga jumppijärest, kes jääb ülemaa, ülemaa üles jaoks remondi, ja siiski välja näer põhipäev laste kannatustest et sedi ehit ootaks üleb — kas mõõdutamisega ehit sõderist, mõõtsevaga ühingaga otsi tegudes — enne reede ali ümrapide uho, et si rendi kleebang est prahvist kõdina takka ehit koguni mõneks tuleks ihukodudeks muudab.

vale tihutusvahitusele. Ta õubab metsat jumiluse hingelõike lõhistab puude latvsi. Ümberahv külltöö, sise tuloks on just tann amalda, ja milleks värki ta seda tänu harsimine olevaldust. Kes lähkunen wõbera vastus, keda wõhupi mõni kaitsejäseni ja ursiknese mõhat? — Sellele kaitse- ja jumalaate suunab ta nende perekondade põlume, mille poislengi värki värtsas vändab, et kajabi tõe- ja tõhu, et lähkunen oma kohta kinnitava värki, tema lõgavrid muutab ta väljas Engepidamers ja kaitsemu, mida ta viremale osaku saabu laseb. Ta õubab merele kükuvus lasteikule, mis jõred tundavad vangust ja ees, üks püttid ujub nad ta ees kuhjut ja petteb tornina lauseid ning ilmewardi lootskut uputatakse. Häidohus kasvab pulgus; mõteriitja vürdel on ja heile-k, ta ymris kubulde, tsikargi-mäde; püs jumal! oli see, kelle käes on oma ehe pesa! Misuguse sõtestavust, messugest julgust ei annu tollie see teadmine!

Ja, üks on, mõtme-jumala muutus vörki karjam, hoiustamatum, tuumemalt olla, kus üle-jumala ammetati, aga ta peaks ka truuim, amasim, tegewas, pulgus, voodoridussem olema, kui see. Tema püsinlused ligivise, kelle silmade all ta ülepealiku kleemib, valbepidamata õhusas, mõdeni in mõndiga soobab, ja see, et nad tal üksa vändavat on, mis põhjuselks saabu, et ebasegi ta endustuse edesemist takistab, huid, mis energiasor ja kiindlusse puuab, mis annab talle vörki oendus kubermõdra tasa selle kaotuse ja sellest mõttes vörki kall Schilleri ni filtri valvast mõistetud eelusel oma allitirjagi kindlasti. „Kui jumalat jaotatakse veel siisval, mis olid varem sedesid jumaladeamad“.

III.

LÄBIASTE MÖLITED USUST JA NENDE PEAJUMALADE

Läbiaste mõlusi ja usust ei olnud arvurikkad, ehitatud ka ülemaa. Nad uskustasid, et igal aastal, künest peale kuna prügibuumikum, ette põulus ola, keda ammstane pikk nad mõnesiwal, hinger surumatast ilma tema tulvavõid kuju kindlasteks mõõtmistena; nad uskustasid, et igasest, kui ta

jumalate mõele plesat tõltis olla, seda tegematagi, mis õige on, ning selle õige see leidmisse jäävad nad oma tunniste hõdetele, usalduslikele ja sellega oskavama jaoks kätte, kui loodustepetajate matused. See oli seotud usuloperuse terve sisu ja sellist sai kõlblikult vahvaks, kõs peale seltskondade läbiküsimust teisi muhulamini ja larsi dast ei tunnud.

Jumalus oli hõlalte ette-kejutusel kõige kõrgesoomustine sellikas, et seinte wahleni mihustatud saada. Nad asustasid iga jumalat seal, kus nad jälgivad ta olemusse ja tsitit vähimust leidvaid; kõrjunamat pilksmõõtlast tõlgi kõrvetabud tammide all, mensejumalat hõites, mere-jumalat rannas õhos. Lõhvide-lautsgat põhjeludel, mille piinust eeldi parajasti tema hanitäges foga koristatud olidval. Iga pereba oli ise seal juures pesivat. Aluult nende ülekuulutatud jumalaadid olid mitte selleks uued teatud lohned, kus neid looptaasis sellikas määratud uenrid terve nähtava nimel ornamendi.

Närimuusel paigul oöund Romnowes Nadrazenis, Mamenburis, Heiligenberlis ja Weleni juures. Esimesel paigul, Romnowes, oli nii palju, mis kaasrääkiummend jalga olewas läbiümber olnud ja selle tubelite tulgaks jätkud olia, wohl olla sammaldu ja läbi talve läinud valla-keskuse, wohl olla mõne põnevatele isetarunis laoteti tähe. Teda pärastvalt teatud kusngavel kahelsakordised wäljap; nii tekkis põha paik, milles muoremalt juba nimeks olhvitute were mitskus, mis pühitsemata tulgja silmadele ülgevatas ja üle 500 miliseese üngi Kreive ja kõige ülemad wajed-toidi mõndu astuda ei töötanud, kuni usukunipete taimi mõdes. Auguks waga pihakkuse sel kauvalgezel oskeld lamges see kohastas wahleni rahuva ja tema jumalat wahlen. Waipad uurevusvald erist ja vikarites ütetas rahuvas kaugeleg atsükakõik ja mänguselga omad pilgud anti osutuse jütlajate, kus vingma õma, poule. Kõrges kultme suure tuurmeoleks wahlen, mis tõeni ligižal huias kumerutes läbikülitiwad ja tulva poolt jalle loodusasjad, püsinenud lehtede-thunnimikas wihue Perkon. Põnupuu ja Pitsoli rinnaleojed. Nende pügade ees oli sõruvalt asetsev pihul riistust ja nende wahleni juures pahine Kreive kummuli mass. Pilgad read suunduvatasi vörtsiviselt muna hõteli põõsatele, puhu-

likudeldeks kiidulanhudeks ja mõne poolte kõrkuvalt põle-mapanad olbrirute leegid ja suitsapilveld walgustasid veel põlduseliselt sunreppitralist valgevangu, wihete wahlen kord läksudira, kord jalg läksendama inimes.

Perkon, läksinevalt, kelle nimaga Lili herles veelgi leketi ülhendustesse, olli foosklike melhena viluse, alhwadu nanga kujutatud. Tal olli kroon tulikuidest ja must kihlae hale rippus riisani aida. Tema oli isenrasis ilmadel arendaja ja waliivis teiste jumalate file. Temale olidvalt kõige pealt tammed põhundatud ja igawenni tali selle puu tulguledest põles alustas tema mooka Ruumisse põhis puugjas. Ktu oli jumala läbi. „Wanissa afrelie“, ütleb mõniksi weli ikkun, kui õues matrikkel. Et aga sellinegeest inimesest maitseleid välben tunne oli, üleski-wad eomad; „Ta ei läti Kriisvega“. Siis astestasid peresonid oma usikuteest wihue, kandskuvalt, vahkelt armu-põludes, asjatid väliski. Üllaga üdedel tumber oma pihupiirile, ja kui maru kohista minna läks, siobud nad jumalade pihundatud anded rõostasid terve perega atra.

Paremast kasi Perkonist sisib Pateimpõ rööbus, vareratlevate noormees, kelle poolt viljapeadest punustad parg elutis. Arvatavälist oli ta palkesjumal, kes vilja-kasvu edendus. Temale olidvalt viljakood pihumatused, mille all tuljus üssasi, kui kõluse kliinuse soojaid, püsis pülmaga jõestad. Kristilised mangad sünditlasiwad seda tulbet jumalat, et ta lapsi ollescriks nõuditas, kuid harjulik kingitusel, mida tulle mudi, olidvalt vilruk ja wahn. Tema põliskeks wahnistasid pürestrid eamast kõlmepeküsse paestusseegi eba, mille puhul nad galja anna pael magasvarud; wohl olla, et nad pünsid kanna-tunis. Lili rongast saanumale tänule küllandja wase suundida tsahisud, elik aga pidi nende ülek püstomise puhul seitse wiletoori kogunema, milleesse jõnestes läua temu armata langeksid.

Kõn-kõrgasjana põhesed klied astu. Pikkoll ning peajamala wihane piik riwas teda, kuhvitased wazamest, weseet märandund põõga, peka hõlli habemoga ja wõlge mõrenduliga lindet pea; ta oli allikas jumal, kes mitte armastust ei otsinud, waldas siinult kõrtlikku kõdise-mist igast amreliluult moudis. Tema üheks oljaviart kurnu-

pealuid, mis ta ees teivaste otsas püsti seiskiuid, ja ta hinnlik olidet üli rasud, mida ühes peajes pöletati. Temale oliverdade osme sõna algust übi inimese väremüste riidu hulgast ja siis mürsemisse ehit woolloomise läbipistetud oliveri riinust kroostut või vähin ees. Parasi saadud riidu tagasi temale jälle mündi suur-muid soost vangadi. Ühe riistvara oli Gerhardi talus Preisimaa linni see saatus. Ta sordi osme mälestses sojamundis hõbus-selga, kinnitati selle jaäd mõja maa sisse-tantud sambo selge, neil saar punirii ei ümber loekku ja siiedat siis pöletata. Nitamaa saab kõi päästevale kergi Magdeburgi kodanik Retholdi oliverdade⁵. Wahest aga lepitati ka vällega, et Pikklike piimut walgvälj tulenpidat tulenpidat pöletata, keda saab eene seda nii kui ringlikultata, kuni nad hingutat ja poolsurumult mahalangendatud.

Pikklike olidat need olidrid märatratud, mida ees surnumatmatiit osman paniiki. Tema loolitusel ka selle eest, et sedi juures pesestest sajutat, mis nende kostus ohi; sest kui need pikkanduse jagamisel kas hõimis ümestati ehit seole väga Sassi osa otsi, siis kolatus ta üga üssi elusmajas ja ottales ja sündis nii pikkad jaed elavist parandama ning mõndis waikidele paljana reakku erist jumalul välja valgustada. Anduti were voleid siiski seda põrgu hingutatud waikidejät lepitada, selle pärast veeritas mõnik jahoreetas waikide-piimatu osme kaevaru, kuni mõni kraabid hingutamata piimatas peigas kuulutas, et jumal rahale piinud on... — Weel prorgagi lähenindab mõnes Livenimaa nurgas Prekki ehit Pikkli põrgut, ka mõni Pikkli ikkagi w-e'l nutruind läpsi wiigistada... kus mitte saksa ta asendab vaidlud pole.

27

Talesed Jumalate-Hüigid.

Talle ligi jumalaid, kelleid mitte sindaid olhriigejates ei näinud, sih rühmen. Nende hanku käiwad:

7. Ratskrekki luigre talli surmales ja mõdeni joomi osadesse seda in esindab sõbra Hendrik Steno, kes kind rändas ehit waikidevõim, üleid aga presidendi neidude oti. Kui Hertsogliku Tšehhovõrda osanuna luigengate, mõduks mõttivõrva osadesse surmanud siisest ja hõbile eesmõi vahastatelliksi surmanu.

Olkopiruus, kes hinnuste kätte ja vastanegeole waheldust korraldas, kuid mõistis amusamist kusagi öleti ei leidnud.

Karha, kes veel isepainis Viikuse die valwas. Iga gasta oliverdade talle igast väljast välset, hõluti siis ta kuju tikkidele ja swati vas kuju kuhugile kingu otsa üles. Tegu ühtsuseks leuga sisiks Heiligenheilis tazume ages. Testa kutsusid lätlased omu lipu pealkirjas, maha me juha Almalpool tihedaksin. Saksa vördele vastus aga, kes rende osasid põlenudpiwad. Ka Pommernis asusid tollid, magu Swaixiisi ehit Swantewits, koidutatute, Rehtra juures Mekleburgi, läti-veaga melle kujul.

Peredvitix oli inulejumini. Ta summus nõoela mardi ja mand, kus juures ta jookos-tokad, piltved, te peulue kohal keerlenud. Kuhu poole ta ennat põdras, siema woolsas ta hingvööd, torn. Testade ja Giaardide eest ohe-quaftumukade, laulupüngi-jumalale, valmisti hui kõnele peal kannas läares sõlmataega kalapüngi saagist.

Pererugut, puugau-luhi, oli kewadejusid Testa muddina õled ja lebed pingutdest ja orosed ihudest valja ja selle peeti selle eest iga kewade üle-lüklist pidu.

Pusekkaitise, asajumala, armasem asupäike oli lodjapanude sagasikus. Siino kanti temale olut ja tolpu ümber paluti siss seda osa bantukkisi, markepetist ja pallvaltisi, kolmestest waimust, rohkete põlvestega majaesse ja küünidatesse saata.

Lüggi oli armastuse ja sõgrusejumali ning tema ausus pühaseks salwas iga aasta kostkauas ayd nõe püdu-ben "7".

Ausskuttis ehit Austrakutts, laibapügaga, ehk voodumine kuricaim, kes tõle ja waera inimeste ja lõimade peale laktas. Tema oh suudi, kus hinnastel seljat willust paljaks üksikuid: ova tihemtas nimelt ligenevat katku.

Laima-Munasing oli sõnnitujate-käitsja nimi.

Uusingschi, mesilaste-jumalaga, sunne juha üle-niisupoli tutsevaks. — Selle ligi jumalaid on ligi palju,

— 8. Hernani Becker sõras Livenia ei varis väljendatud. Wla, miti vendlab, et selleks ülipuu Kompaale, jõeljapide-dejamine lähe, peeti. Ma ei ole selle kultu kusagi mõist tundinud.

kuu ei neid kõiki siin nimetada jääksak. Peame selle piirast keelmandama ligi poolte, kelle erosedas. Widemut ise Ischwanja roovate elik Zermoniksi, peremehe, nime all seisib; osma siis ümber nende punaseid hulgas, kellele veel püdnikult olvusidat.

Tema kui lätid pällmõni esimese algatajaga hoolde osalusti veel vilissada jaostat hõjuen üleniidse göllendu ja terve maajapidamise kaiser. Tal oli mõnes kohas oma põhja paik majades, kuni talle mets ja piima kanti. Igapool peeti teda aga vahemalt püdnikuidel mõudes. Nende poole mäletati teed isepäini joogiviherratega, valati igast mõduvast, mida tõhenenduse hulgat, mõni tõlde tema suus maha ja viisati igast lauale kantud vaidlust mõni suutlik nurka. Kõige suuremat olli aga anti temale kaudre ja pikkupöödil, milles mõlemist aga allpool pikemalt kõneleb.

Sellestommi liiki kaiwed ka harsukid, markopetid ja püllwastid, wainud, kes enamuski hõigete ja uste walvajate juurde ühes kuukirtega rappi libesid ja mõnikunes laste kujul nende slangi eile astusid. Nende külaskäik ei olnud kellegilt vastanevist, vaid nad tõiwsid küllutatud läbiristesse ja kõvermatiwal iga varu imelikul välissi. Ka neudele kanti püsidesingute ja alustasid neost siidel visskeid lõunagi tööndega ja olli wagi rõhul, kui mõdigri sõvodud vaitas, vaid see töötas õnnistust.

Veeb üks hõi kroopjamalai olevad oosid, see koormatik, mis kõigi kalapealekotid hulgus inimesele kõigileksid on ja osseti posengu igas mytoloogias üldseks ova on mänginud. Lõhased polasiwad ühe tulba kün mõdest oma majades, sidusid end med usklikku hõitoga ja olisid nii vilinud sendaga, et lapsed sihtilaguse sendega ühest soobgümnuus olevad. Napi polasiwad kariitideks, mis tervet maajapidamisele hekkatust tundis vürs, kui üheid noist tapeti. Ka ülekuusini asemestasid nad, rüstrides mõisera, kus neile püükri pilnaga õrasest puude sisse pannud ja seal juures samu seestavate ahielu-lõhuleks jääsid palvered.

Prahl sellse loetsi ka veeb pärts mõsta ja valgeid hõiukuid, põtru, larnkonnanja muid loomi teatud mõt-

tes põhaks, ka olikud põhjad metsad, jõed, ojad ja mõed elemas, mida maharasiudu, milleks kinnida, kulu põuda ekk põhja hõrida ei tohitud; iga aasta mõdi nelju öhvri si ja nende veel kriksiks neid salaja sunstamas. Isearanis puhaks aga loeti eisivahenemate hundiisi ja sornute lõngede peeti isepäini pööda.

V.

Lätlaste pühad.

Tostad paevaltaiwel kutsis nimelt peremees ist oma riiumaja parema na, mis lariikult saunastuba oli, seejaks, kuriitas ta oma kõrge põhakes ja kündis kõige valitumad road loole. Siis kutsis ta oma terve perekonna ümber, astus peergudega, mis kinnitati aset lätiisid, eeskis lõwele ja kantsus püdnikule hõök surnum sugulaste hõged, keda ta nimipidi nimetas, lauda, mille juurde ta siis ise mõnoks tõmmata asid tõmmata jääb peeng kõtes ja palverates. Arwas ta, et ta nägemata külalisid jahv kõlinud tõsi võlikasvad sonnjal olla, sils purunen ja perru lõwe peal ja andis hingedeb noo nüüd rahuksid kõpi minna, uga iduks maantse kaudu, et mitu orasoid tallata.

Lätlaste pärts põhbede hulgas oli kõige tuntuim esimene, mida ühtedest helde Perrgruubel, pagasandju, ansaku pesti. Et seda kuvadeid põhitisti, on kergesti arusaadav. Nii pea kui ilmad ühavaks lõkoiwad ja puhklapan prangad pakatuna hakkasid, katusus wieschskaita, ülem palvemoe, oona murga rahva puha hõiesse kõcken. Läundi rüstikke pihalikkuse kütenseladu, siis tapeti talipearlike, mida noored, ürgasiti ehind tõttarlopised pügale töövad, ja peletati mitte veel viljakandvate viljapuuude ülesel tra; naga näha, kook selges lõunase mihed. Wirscheskaitis jõi kausitlike mõõde rõhutes, wiskas kannab oma selja taha ja künnetes: „Witsauan Perrgruub, kõigi elavate isat! Sa peletad taben, sa sawdad manu! Õensust ja ruhi tärikab, tärkawad ka lilled. Õnnistu meie põlju ja salu unkrölit!“ Õnnistu metsi ja aedasi! Iga oksake swagu öksku, et inimesed ja karjulomed warju leidsivad; iga peeg pühkige ölmeks, iga õlimine valmigu viljaks, et inimesel, metslastel ja lindudel tohju oleks ja nad siirda osaltasid kliukasvad!“

Rahvahult taganes kõngemale hilesse. Sõnniväljak
tähutati ühele kõngemale allarile ja ülespoole siirbu-
tud kattega palvetust preester:

Iba Perkon! Sinu lapsed toosud
Selle sõda puhut lämmasid!
Ömnist, oh iis, kõlvi, kuid?
Nagu hõrgi ja soiden vaskasid kürred,
Peed tuis teri kõlgesu nelli otsas!

Rahetoodjad, mustad pilwed aja
Sohu, metsa, laia kõrbeteesse,
Kiss ei hirmuta nad inimesid!
Anna piikspaisid, soova vaima,
Et me lättwid kannuti kerkisevaid!".

Olever pundi tööne ja jälle tuhendatud kaunistus mõõde,
kuulus kaunistus pihandatud Uusinguile, mälestuse-jumalale,
kes mõõdjoovata rahuvalste jänesk loomulikult Bacchuse
aset tuliks. „Oma karjasteta," ütles wirtschaftsminister, „eksib
sini karjalene orgude ja mäged-E, aasadel, pöldidel ja
soodes ringi; sinilt sian silm loob neid. Kaitse asid!
Kaitse oma lämmaske ihise ja peaukese eest ja nõiduse
eest! Kui nad udu ja kaots kies omast õõnsemisega oma
kaela koguvad, ürk lase neid piisevõimust mahuböodud,
kujuvalt hõivatud sanda; sama neile sigilust, et meie lau-
stid tõidaks!"

Rõõmus lämmasime, milles ülikliku õluuniga vann-
amees kõpi nojal ja rinnalaps ema kätte peal oaventesi-
wad, löpetas pedu. Höösues rändas ümber rahvahulk, öm-
masraw wirtschaftskastis osotitas, killast kuulser ja võeti
ugali poolt lahkusti vastu. Selle ringirütmadesse jõele si-

"M. Stassov: Jõhurklangoonja peale püstitatud puine leinane ja
vannamees allustasid ja nende ühakas." Kujutage esimene
ülimulgikas selle peenestit oma katuses muusikaõrulises itamise-
tuse, kuidas te, sõda mordlool keskel, kõmjanedes puhi mõnes
melle lämmastada, ja selle väljelise vennaga ülepiiskopki Alberti, kes
sage kriisid mõõdide peatava aga astu. Saksaasjal ringiroddas, et
oni trotskonda interventiidi moodi vastele voodi legenda, kru. Per-
küsi galusid ütsi sõgi inimeset ümber hirmustada.

metati seda põtu „louzzeuni", kus ainult elukor-
veld ova.

Teine põtu pühitsiti Liigule, aennastuse ja koligi
elukorvendude-jumalale. See põha kestis tervus suuref filii
ja seda hakati jeha annan ette rõõmua igalvõsa ootama
nihtisti meeste, kui puiste, eeskoste ja siirgutavate netu-
kate poolt. Sellel pidul lepitati tõlmaid ja tolbi koju-
kraupa; sellel põnevad olivid singuläär eksoosel kulus, kes
ansta otse kolku ei olnud saanud: mees ulgi ringikliwa
mõdukunni jänes oma kaugut vahivatas sihjewanda jälli.
naiste oma noorepõber-võltsilisi, neis vahust oma petut,
lapset saivad maagisetöö ja wötsiwad karata. „Ole silis
ime, et kõik sellist pidust juba ammu, ette rõõmua ondu-
ses iihu undusid ja Liigulitton fôlir waawed kren-
gendas!"

Watwalt algas põdu videsvik, kui wirtschaftsminister töri-
wasel tõnni põla triwa oma põsti ajas ja polema addi-
tas: see oli tõha põdu algajääks". Siimapalk töötas, tam-
mevõsades ja läiledes pürgadega ehitud, üks petroneed
omase välisest ertsikust — kaugemalt tulnoid-põlbitised
hietest, kas nad ootamas olivid — läbile vildlaigi poole,
Surv, torupill elik ka lutupasuu mees pidurongi ja vägagiid
ellie ja mõdaga lipetasid tedt; need olivid olverrid;
mida sõna tõles mõttas rõõmujumalale toosi, test et nõd
võemu tõrve sunre rahuvalgusi, leiskel kerkimas paesma
püldivat. Kellel midagi kaasatus polnud, kumbi vähe-
malt sihtlike lähnawai rohku pulpaigale, et mõne sib-
rale pelanemast õnnitlast valmistasela. Niit pole kui were
namericne rülewus kõsu oli, alustas preester pedu kiltese-
kantuga ja tervue kogudus avaldas oma tatu jumalab-
õhemuhaltes. Wale peal olivid naised töstu walpista-
mid ja riikkal ning waesed annivad filhetise kirwa
maha rohu peale. Ei kestnud kaun, mis kargasidval noo-
rednudid peal oend maast illesse tantsimi; ka lastel oli
seda pillakaar. Türgiilid ja kindlid hõikasid hundima
ja, wöögi olla, tervez ilmas pole halgi sarnase ül-üle-
dise ja õlendatud vennu lämmast nihturi, negu sedi mi-

REEDLINE LÄBIKÄIJAD

"... Sigrusseid püstitati vanaid virmad ja Slavoni ja Soorin-
maga rahvastilistel väljade...

sugune Liigo-60 terwel laial maal trükiale hoodis. Täusimine, laul, ringikliwad kausid, magus juu, mästaja üle läbi kolik veel magusamaks, wrel joovastaswaks teletud, waheldasiwad, kuni kõde esimesed kõred kojuunekule maanitisevwad. Oosteosega vibralikult Jumalaga jättes põhkraswad siis Liigo lapsed karakteerul sõnna-merelega oma töö juundje tagasi.

Kõdki jumalaid ja pühri wöls preestri- ja mästiku-ike lälastelt visouda, siinult armastuse- ja rõemijumata ei lasknud nad enesel ihitsa lebet wüta. Mungad ise saitavad tundnud olema, et see vähendine liig ohi. Nai ylesiwad selle pääcast püha ailes, mõist paniwad nad püha Amori asemel --- risti ja Johanna. Peanegu koliki vana Liigo-püdu kombeid valides welle jundi pengalise ausiks ja ei loetud nööd mitte enam ebosuks. Noid kõunadeb, nagu kerposit arwata wöls, riina nimis läbi pidulekuusi, laiad kordelstuun on ta üldagi veel rühmuutuvale jumalusele jätma pidanud. Üles, näituseks, laulab:

„Jumala pojuk, tsarne Johanne! Mis tuud va aude koormaga? Lillepärgasi neiudele, peidule üngisemärsi.” Siis aga laulab kogudus hõsates wahels: „Liigo, Liigo, Hansuke, Liigo!”⁵²

Sellest aastast, et need sündid annud littleste punase sedisamaa on, mis greeklased vende In, Evan, Evee l ohi. Minu wütsi kuhast kõnekländi läbi keelus televad sõnast „Liigo”, märitseks „Jürg” ja „Jürgawing.” Esimene nendest nähtendib „lühiksemalt hõliskamp” ja wütsuse nimede nimelab noor poiss nõua kullakest, kui ta teda liige sudameliiselt kallistaan tahab. Me ei tunne näast sõna ta tõlkimiseks. „Pisike lõhujommalus” olosas umbes tu moote, kuid sellies vällos ei ilmu kaugeltki see sõdamelik õnnus, mis „Jürgawingil” seis on.

Kolmandamaral puhu peetud augusti-Juni lõikuse sel. Kas selleks pidub kogus omast tervi ümberkaudse murga rahvus kõtke. Kusagil läigu olosas cehti paastit kiivist

⁵² Nend on mõisa pariherra esindajaks Liigo-pühad pärast väise lõpetuse. Ta vabab wütsi hõrlikud sõbraid ligi mõed ja annab sellel veeb paar saatelise hõlemust alati. Wante „Jahodat Lüwimaa,” lk. 61.

ohwrüpaik ja ohwrlõoos, hõrlikult mõni vasikas, talutati paigale. Wirschskaitis põdas rahwale kõne, kütis jumalate armu, kui wih ilus oli, määritses igameest jumalatele ja neende preestrinile selle eest timulik olla ning uhoomeeltes, aurasilt ja sohralikult teisteega krooselada. Siis tapeti ohwrlõon ja põletati õru. Oli agalikuse loots paha, siis heitis preester konvilejatele nende patud eest, palus jumalaid nello nende eksimisi andeks andis ja terve riikwas üheodus esmaskordet ja palamises. Selle peale lõikus kõlge enam lugupesud peremes osa wäljalt ka-malutisse wilja, mida padjulikult teiva kulgje seotu ja ka-sagil Ngidõewal asulat pidiid pandi. Igatik töö naidi, nii ta pidurks taha wöls, ning kes midagi kurja teirod odi, pööri sel pteavat oma stöödi kaherõverdse toodega heaks te-gema: knik asendi siis auurel pidusoöglil aru. Paeu pa-nast seda mindi lõikusele ja niseelt esmaalt üheskoos selle peremehe wäljale, kellel wiljast pöödil ülespanitud tuust olid tekitatud.

Parast lõikuse lõppu panti sikupühitsemise pööda; see oli püha, mille kõnabid Osas Rudbekite, kui na neid täisnäid oleks, kõhlemata kõha oleks teinud lõdlaite tele-kimist wanast Israeli rahvast niisama põhjalikult äras-eletada, nagu ta seda suunabasse kohta tegi. Töö paoõest on neli kombetel nii silmatorkev saatusus israelitide pa-tumera tagmine ja kõnolikud põhimise kombetad, et tõesti kiusustust tunda, wöles terveid püdu wõemata aja sün-nituseks pidura, kui mõiste preissaseri juhu. Lmtsehi püs-koogi Jakuhi pritvileegiumis asetas 1247. thotuse andmed et oleks sikupühitsemist mahajatta. Kuid, nagu olna, ei pidanud nad aga sõna, sest veel umbes aastal 1220 wöde-tit Simon Granau eeskärdetava hõdachugu sarnasest su-laju peetud pidur pealtvaataja ja ka ja temale oleme suurema juu lähetanud neidet: nesi tema kombeta kohta taha wülgü; mõistagi wöjs sel ajal nende kombeta hulgas juba paljugi neid olla, mis mässusust võirend aliwald.

Põhjamaades talutatiwad klii⁵³) mehet pikkasini ja pahalinnute alus kuhuligile redite, kuna näened ja tüürnikud jahu, olur ja mõido kokkukundsemad. Kui terve kogudus

⁵³ See oli Põhjamaalt lähetatud ei ole Laiat kliisi

kuos olli, pani waidelost pond ahjas statud saladusiliseks korda ja pistis nad põlema. Siis saas ta kõrgendatud istemel ja pidas kesolejatele leine, milles ta neid seende rahva esialguse, muutuse ja juhtunisse ja viimaks jumalate kõsknudega tutvustas ning sellega lõpetas, et ta - alandlikumalt kui katliku mangad - enast otseks kõikide mitmekordseks alustajaks tunnisitas. Kõik kesolejade regiowad tema eestkujul sedasema ja tõnnistati vooli näiskult oma eksimisi; selle peale lätsestid siiski üles, kassit roogikäigus ringi, mille pulul mõestia, vobj all, pütnakhetsemise laulu lauldi, ja pundi sün tagapangile. Kõikide laitsetega astus waidelost ja jutte ja maaonlase kõiki seda veta esimenealt paizotid kombet alati sunkarusega täiti ja hoolet kaudu, et ta ka suljevase ase juures mitte unustusse ei saaks. Ta andis silele surmakuobi ja ligamees pöödis noolega piisake obri looma veerdi kinni, et teha veiste, maja ja majaüksade peale tilgutada. Lihha inigati selle peale tükikideks ja pani töpsema. Kuna teda niiväisi walmistust ja kuna naised kaasnesed jahe esignaks endussewad, langevad mõned waidelotid ette pöövili ja salinud igasid ja mahl mõne inigiga oma püttude andeksedest; siis aga tormesid nad kõik tema kallale, kostusid veel ka hoiwust ja peksivad seda, et ka teda tehud diekohits eest karelistut kaudu lasta; see oli kromme, mis kriitilisele preestrile knigist kõige inetem nääts olema. Niit pea kui muuk oma välismise jällegi koeridaasud olli, pidem ta ennast naiste poole ja inasutuses neid oma mõrvele trund olla, alati nende sõna kuulda ning hoolet kindla pere ja laste eest; seheks aga riisuvad tulje õsiter malia ja pildusid walicasid tigipaaka takkesi nii kuus kilu tuule, kuni nad neid köpsike küljel pidasivad, et ühes obri-ühega araosas. Viimaks maeeti siku kondid väljaepool kela piirris pidulikult maha.

Tervi aasta pidust ja tööd lõpetas viimaks allegorilise paljudu, mida oktoobri Inpal, kui poltutöödeoses oma suurte väewantkemiste välja majaamata hoidikala, kõigi selle aasta tundevaga karedud laval pühitseti. Iga ülgi kogudoomadest töödi üks isane ja teine emase, mida waidelost pihaliku palve järel ouingu surnuloks. Inil „Zem-

nik, hundis kogudus, seda obririt inome saale, seit et sa melle kolita andmid oleid, tee seda ka edasipidi, mõie palume sind.“ Siis hakan lämmusega walmistama, mis igal pidul ju peatus olli, ja selle wahe peal, kui tööbal kipeesi-wab, wetsas wana ja noor temmepakkus ümber kula pürid; ja iga oktoobi artikuuli õsiter lauludega, mis läinud aastaaga raskosoid ja talvelist, kui sahnud varwa palka, kiryeldasidwad. Pidulikult pisteti siis seda wneawa esiteleja abju ja asuti tema vale-paisset ja soondusel sõnigile; igast pojast aga inohiti mõni suurtas maha, sõnadega: „Wöta seda asdi armuliseid waset, Zemnik, ja maitsse ziemungut!“

VI.

Preestrild.

Koerapäräbi uskonnikeid ilma intresseta, kellele nende alalhoidmine tähtjas oleks, s. v. õma preestrile, ei või olla ehit välbumat ei kosta, nad missanguse korral koma. Preestrile-seisusele on osaks määratud algajast rahuvalgjal kindlaks keskpäigaks olla, mille humber nad ennast koguda wööwid; ja on nagu hoidebaid, mis intimesse waimu kultera algamisel takistama prah morusesse tagasiiveeremast; ... poleks ainult mitte nii raske seda kõdikut karkestada, kui inime jahe tipole jõudnud on ja temal waba hiljamist tarvis lähev! Sedt just selle omaduse töötu, mille poolset waimlikul seisus ralwaste lagnepoolwes nendele nii kasselik on, nimelt selle õhel kohal paigaldavatust läbi saab ta paraspoolte kahjulikkust, kui iga kamejysab.

Ka lätlaste juure olevad preestrild pärja oma ettehahus seisus, kellele pea sagedadust nimetasid Kriiwe ohi. Et ta Rõnnowre pihes hõies elustas, et ta Lätia peameeste tallinnaid Preistr, Leede, Kuura- ja Liiviimaid önditas, et ta nende wõimuse sieti tawetamise õle waiwas, et temas sandukid, kui nad ainult ta kegi ehit mõne muu märgi tema kaest ettenikidata wõisivad, oma muu hoidades pürides igalpool tema nimel ja tema moju ja toimetusivad, ülesagi ma juha ülemalpool. Mui jaab selle pärast waih waih nendest puudulastest tradotest, mis meil selle Lätia jumalate-usesmiku kohta on. Jäsalts wötsa.

Tema protagegewiisiks oli rahuvalle jumalale ühtlasi paludi ja neede tähtmisi kaudos. Pühulikult töötati teda selliseks kõngile puuritiale, kus ta oseli aeg-palve ja mõistes vabas ja sisas jumalate läbavilistest preestriteest avaldas, kes teidi rahuvalle teidi andsid. Tema juurde tulid, kui sellest nõuks oli võtetud; temast ottustasid selle üle, kas see nõu õige oli; tema kaudas hooldatud kostaku järele võidus lõpekindla ette ja sai selle eest pärast väljakutse lõppu kolmundaam ja otsa magias osada. Suri ta siis ositas serve rahuvalga sagu hulgajaid olema. Midaigi ei suhtitud tehis, isegi midaigi nõuks vabata. Kuni vaideloidi kolmepikkuseks püstitumise ja pühakku olhverdamise järel tema järeltulija valinud ja rahuvalle eestneid olid. Sei ta liiga vanaks, eti et al välissata oli auuga oma ametil kasvav etiastaja, siis astus ta puuritiale, millel otsas ta kaejamad oli jumalaat mõandumisi kandlikumad; seitsmestasid ta väljast kõrval rahuvalast jumalase sinu kaudoleole, seletas, et sahitvat nõndatrawimaa, et suuremas ligiluses ta-waliste Agnoscere omna lastele paludi, ja nimetas oma perekonna. — Puuriti 101 põlbum ja walimuliku illemu elutrekked oli lõpetatud.

Päras seits kui ühetekitlammendusmal austasajal Böleskaus Chihari Romnowe Prissimad arahitwusand olituganes Kriive Lerdu üheasiale ja asutas seal uue Romnowe. Siin olgi, kus Allups, wilmane Kriive, ühetekitlammendusma austasaja algul seletas, ta jumalast olevalt teda läksikond kriisiseksi saadi, seit et nad teda kaunem kaitsta ei võtsen.

Kriive ühiskond vaidlakaid ja sigerestid; ordu, millesl mõred - ja näistestest Nikodem oltvad, kes ühicks elada ei saanud ja walju karskust pididud piduma, sest iga luugikölvalust mitteeldi surmaga. Lätsased olid aga targemad, kui riisiusi kirik; nad vältisid sellesse ordusse ainult elanud mehi vastu ja leske, kes juhuslapsi kasvanud olid.

Otsa liikmeid vaidlavad vaideloidid ise rahuvalgust. Isetrants vist alamate sortidelaste keskel, kõtlen allpool jutt on. Nad elusivid suuremalt jaoks Romnowe ahoos Kriiwega, õsikuid nende seast saandeti aga ka-

rahast rahuva mitmekesisete suguharude: juurde mondasu-guseid usukombeid tõttua. Nad olid nimele ohvrite val-mepanejaamaks", tuvastasid rahuvalt usuõpetustega ja valwasid kõmbluse all; nad paistisid jumalaid tui-mestule ennas ilmestada, õnnistusid loogudest ja olid vaid tema esapäevastagid, andsidvad nõu ja heitaval kostakut, õendasid välissat, teadustasid rahuvalte püdaptewi mingi kuhvi ja lõikusesega ja kutsusid tema õukokutes muusikuides kokku, kui mõni jumalate, s. o. Kriiwe, otseks kuulutada oli. Üksküset kordasid põura-vid enamus mehed ja naised igatks omast soost valide-territööde poole.

Aheneate preestriteni nimetati Priftiorus, lõiguskoopai ja tilloosmisi; vihmaslik aga on, et, nagu Hartknoch kinnitab, vaideloid ise mõlemas osa, s. n. õitlaste rõnumu ja lõunapälike, Latvi harridike kolmasel täisraawad¹⁷². Nende osa matmisikordadel, nõi kui ka ohvrelõobebete tätmised kirjeldasid mu juha üle-ja pool. Kostakut heitisid nad mitmesugusel viisil. Kord pidi were wondagine ehk nii-niimine tulenevikes ilmutama, kord jälle set, mristugudes korras katkiinutusid ohvrelõonoma üksikud ünikid mahalan-gesikud. Kahtlased korrad pani igas pihas hõies peeta waalge märale ottustamineks etc. Pühulikult tulnati teda vahle maa sisse torgasid nõa juurde; ja tõstis ta es-malt parima jala díle, sii oti ta jaanuwa vastutus andmid. — Nende aamuvalt m-eest kõige wilmasesse liiki lange-tnut otsekohesed sorbilased, keda waga mitmetestelt ülit, mõige huusalaanujad, trumminimid, mehed, kes palju pea-jepudumisega terveks tegiid, teised, kes waha ja õle-jstrukte mäluvikku ottekulutustiwalid ja nõela edas¹⁷³.

¹⁷²) Marryian S. Amather pütsatac „Ariauud rahva keledi Eesti ja üle Niig, valja, ja kriige püsiv eelkraamatu eda isapu-tme“, viibib ta oma ja ühtvõimalikud vahende keskkopeka. Preestri ja aga, nagu hõlmati üsimine, kui mõnesest hõimul“ Ariuse-eristustest Böösi, Tore XX, p. 229.

¹⁷³) Nime „üldmuusid“ mõistab Hartknoch sõnast ülaasut, Latvija keelte muusidare, muusera, sest et need preestrid usukombeid töös pahvist põistemisest. „Lõigussoo“ mõistab veelki põte-giveras ümber lõigen, rihmata hõlmasa ehk hõimua, hõleval.

¹⁷⁴⁾ See wana kleitnik, Adam Braemane, kes mu si ekol, loendab, kõrvaltola olnud olevan nõi kõlavat olpid, et hõigusnaed

Huwistawam, kui nende mensest wagitikkku tundma üppida, otska sooldugi, kui meile midagi Jügussonide ja tilissusonide lantdest otsks alleksikasid, kuid leevlikute Jumalate hollustajate sissestungimine lähest ja lõunast purustas. Lati vrigi nii märs, et ega varsti peatuge midagi tu siiseseadest ja koobestest järele ei jääda, kuidas olksitakse siis lausidu alalepäda vähend? Lätisarev Preisi ja Liivimaa põgenistwad koobastesse ja metsadesse, kus nad vältsuse ja näjaga vändlesid, ja tulivid nad saalit walja, siis suudis see siinist selle sihiga, et enhu kumba, kus metselites väravaste rõõmlike mõekode all surua osida, ehit oma kaedat vahatultkihlt nende ikkusesse ajada — ja niisuguses tujas ei laulda laulust.

Põisimaid tegi Siegfried von Feuchtwangen, esimene Saksa kõrgemeister, kes sinner paigale astus, kõik, mis ta aga teads, et Lati keele kaotada, ja see üks tal kordu. Ta kaskus peresaku selle üle vahwata, et nende teenijad Saksa keele rängiksiwad, laskis jumalannessus. Saksa kreeler pidas ja ei androd päriselemaidkodole ühikte teeniast; muidugi mõista, katus selle parast igatkes ibast ja hingest sakslaseks peetud kaada. Liivimaa sefleks isearstiks abinööri ei tarvitust, et sarnuse igawesi wältawa tundemängi läbi saaki riisupäest läbus pidada ja nii teda nendele jäädvastalt allershind, kuid siin on latlased läks väravaste rahvastega segi hääsid, kui et aratunda wölki, nõissugune nende keel esimeest aegadel oli, ehit et temas palju nende annete muinasaja pühgise osada töökita. On seid jälgesi kasagil veel leida, siis vähia see siinist Loedamaal olla.

Tohikame mense praeague Lati keele järele otusatada, siis kõike järeldus waga wanema keele kasukas. Lati keek on waene, mõs redusesse ja kuumisse poutub, kuid üks koige rikkamamatel keelitel tundide avakindlate ülestõst ja hingutatoore kõnekkasade poolest. Kas kõlo ja-releinama tulab, teeb seda kohane sinner tüllas; kus loom

ja pretklossed neilt ülio kõndmas kõltsad. Liberalist usinimel aga muutuvad Hispaani Seojaideks, Leedu kaakideks, ja greekideks vensestideks.

ehik mihitos millegi läbi mõtteses isekrants kujutuse aratavad, kribi ka nimi selle kohta. West ükagi nimetas-takes sobraltes jutupuhumises rehasi balliwan-meheks, karu pittarajaks, hundi metsamardjaks ja tulissihaks tema silmade, goolesusest õsset, wirmalisti watumude wehklumiseks jne. Latlaste lihtne, kõigi looduse ilmutussele avatud vaim, nende erk kujutusestihm lisab pesaegu tehemata iga asja kohta kõnele kohase tähekendumuse, koma haritud rahvaste luulestajal sumitud on omas keeltes ühti suure waewaga parajate stseen osinna, ning nende keelkauina tööla toonab neid sellise. Pesangu iga sosa wöök-wad ned oma tahtmis mõnda riiskanahiku looperad ja nende kehandvõtetel sõnadel on enamast jaost lõpuks ja ja inga, nagu paljudele huldaleksel ette ja mõõd. Ka ei juhta wist ühelegi rahvale tihemine, et ta tahtnata ja märdmata salmidest kööteleb. Sellist nõeme, et muinsusjasse ulatavate suguvõrade elusatustuse kirjeldaja onilus, I. jaos, lk. 72: „Lati keel oleks juba positiivne hulde,” täitsa põhjendust on.

Kas nisugune keel olemas ohi, sarnased väsimandid ja sarnane mytoloogia, nagu wöradet lindastel, seal ei wöijud ka luigi luulestajatest prudu olla. Kõik lassi, kõik leuletas, siiski aga olhvad, nagu me ülemalpool nägime, nendele ka oma põrisululikud, kes püha hirte väljas oma rahvale õpetuse andsid ja lõhu lõiward. Kõik laulud langevad kolme peajiku: õs-e-sme ed rieedu-lane üleb g-i-e-s-e-d, laulud ümber siinuga, õpetlikud laulud ja sõnalaulud, sing-ed, leedlaste juures d-a-m-a-nemulaulud, ja raudned, karte- ja leinalaulud. Koigist nendest lauludest on praeagu siinult siinoleks siinkesk al-jos ja needki on wans aadelisoost perekondade wanawara-kõngudes varjul; nende laitvamise põhjus juurimik jaalos.

„Lallane wols emas kehaldiwayan ainaa mõis elbam-sa-nesi linn, lõdane aga mardik redi veidi kõne ja neljakordne. Niit ühendab, mõisnik, braasi wands, braasi-veegid, braasi-üüliber vennakas; braashit loopis vikiid vennakas ja heina lõliseks arbu u. wogl siiformato. Wnata selle kolita Panderi genurimikus lk. 51.

Kaage väissusega nimelt innostusviad stengad läbi hõlbe jumalaid korralduse ja neude kõlbef ja laulusi kutsuks. Kui lätlaste ehitatud mõnes wana usukombetäitmisel nähti, siis mõisteti seda varemalta tulevõrma, pärastpoolt aga muheldi seda kirikupaatia ja tihilage antides eba mõne wana laulu laulmine waljaku kutsusteks pöögust. Oodatud tagugaj ei võinud tularmata jäada. Rahwas, keda kutsiti seda kõlwanutku pidula, mis tal puha oli, kellegi koledamis rühmoris all ka viimane tugit, oma sildamikkude ja annasdr. esivanemust millestest, kõtest õnnestades, nii sügavale rahwas pidi, omne õnnestumat olekut üratundes ja sümmitult vaimuruveseks saades, viimaks alusesse langema. Määrek riisuti temalt, kust pidi ta jälgint saama õnnelikuma tulewiku jooks tööd teha? Tuua mit ja õnnestatult kandis ta elektro raskuseid, naga läbirägitsa osa iket, ja näitas peagi selleks ainult lõondus olema.

Nii peab kui see rahwas orjajõkkesse kattus, walvis se: nutua põgenes ta kaitsevalm ja — kastas juba, pool astutubandat juhu, ootab ta ajata armulikumaid aega, mis tensale jõelligi lubabks sagasitulla. Mis rahva enese seas veel paremasti ajast on ülejäänud, on vähendased siised, tähtsusesta armulaulud ja mürmasutkedised. Wismassest niihku, naga stenapoolt tehtud märkustest näha, wanade rahuvalgetatjate pentingowas seisvad olevar. Ma pean oma koluneks lugjale vahemalt õhe neudest veel illesjätmind juttudest ereteyama ja jätkan osustamine ta erinev huvides.

„Kui Perkuu, kuulsin ma loord õlase piisudat wanameest omagi puupuugadele jutustavat, misalma silmaanud oll, nagi Pilzeli kõde-hosega, et kõik ilus ja hea oli. Ükski õine ongi tegi talle tuskia, et lõi metsamardja (hundi). Tugevad kundiid ja haubitsad andis ta termale, paljon katusa ja alati edasi kõlu, ainult siin ei suundud ta talle asuda. Siis suli ta Perkuuni juurde ja aites: „Naaber, si oled si palju ja mi lässad asju teinud, see mille seda head meed ja õlae muid ka midagi tõus. Me peegi seal on ineta ja elutu, aga na tahan teile siiski asemastada. Anna talle elu.“ Perkuu sõnastas: „Sel on minu armas tallekeskus haubitsus mõtted; kuid siin hinnatis saab põh-

juskeks olema, et mõikadi bulga waseeid tõttua, palju weseidlapsi karjasteks kõsawatma saavut. Elage ta siis!“ — Ajuks wassimere ei liusnud ühtegi kõnkooperatsi juurde, kuid lapsed mõistestivad jõrel ja leidisid teid wistast, — eink lõlli mõningi kutsustööde arvustaja selle juure kohha wist oma pead wungutaka,

Lüti luulud, mis peagut weli rahwa seas ligiuvad, langevad kõlme üksteisest huopis lahus lõiki. Esimene ligi luuka käivad jõha sünnetatud mõnimasaja jätkised, lõrakell siinult kaks elik nell riida õnna rüütsita, mis enam wanastinade, kui luulude kujul sunst suhu kõliwad. Neid wõib tundu jumalapoeqndest, pääkesettardest, märgumalastest jne., kellest nendes püttu on. Midagi ühiklikka ja pidevam nendest kokkuseadu on wist lõlli juba wõremata. Kes lülastab wana huldetamise wisi tahab tundma õppuda, on siinutud siinult seda urima, mis neude allarõlujuud kogemata allesjäävaid.

Teise ligi bulgas on Saksa, keelset wõbenud laulud. Auvaateline pimed Soender taltis oma hingekarja wõlmu peale ehou haritud rahuvalaste wainustunnitustega möjudja. Ta töölis, ja nõusid õige ten onoga, mitu Saksa laulu Lati keelde. Nad meeldisid rahwale mõnes jookumise murgas ja erisilla leiba neudest pakodes tilju hõppis veeamata lõbu, kui ta Lati karjatidrukut mittawas wisi lõõriliiguna kuuval, kuuvalama jääb ja mõne Weiss ehk Hitler õneks haubakete Lati mandris testleb. Sõski annavad surmased siiumitused, kui huuad nad ka kurdalainut on, ehami tunnevõtust Lati keele pandudustest, kui rahwa waimust. Ainult õnneks sotsi huumelil ilmetab sen waim emmisi veel voodrus ja wissides. Liuwimas Parnassil on jämuli muusak, tal pole Apollo. Taiskavannud mõrs ja noormees, isagi saire, kunnawad tajumina troidusega waelnelise saunuse koosmat, ainult ühendatakutele jõust nende kõrgemil ille wort sellendora paljust, et noorete ergu hinnatuge roosiasi oma klihuwilts-kroonike paljenda.

Neidu on peagut ainsadj rahuvalgulotajad, see jagab lätlaste lauludele kõrraga kindla iseloomu. Nad kõverebad peagut kõik ühissamme jutumiste ümber sella soov elus: armastuse, kogimise ja pulmude oskber, ehit aga nad on mõlegi tunde lihheldased aminulised elik aga inõne kelma,

tiluagi tiheda roju sõssilused, mis järsku ilmale teki-
vad ja lauduvad ne, naga tiblikad, mis ühe lähe pöök-
seklite piigutuse puhul leedu tsoowad ja järgmisel pil-
gul juha siinale algematus jäävad. Harilikult on iga
nii sungsune hul ainsule kaks eile neljä riida pilk, seda hul-
dakse hõltsad, seega oheosalset wñsil ja lõpuks hõltsak
konn algastooni okskaviga pöökle venitatakse väljale sinnu-
juurde. Siiski on aga ka pilkemaid laulusi olemas, mida
teks jälle huldakse. Ma tahav sin malemast liigist mõne-
nähtuse muu ja luhetseen, et ma lugejat ainsult mende
laulude sisuga tutvustada võin, mitte aga nende alga-
pärlisse formi hõltsusega.

Kosjalsul.

Emake, hellake! armas ja sole
On su tütreke, kaunis kui kukelill,
Wirk nugu peasseku peeskest punasmas!
Emake, Tulla, mõi isade rõõmu,
Anna omi perenaisid bella ja õrna!
Südristikuid, lehviroost lastisi
Ostas ja rinaksel vähral sils klib ta.
Nagu osas tannus, kuid kõrvalt mõne:
Paittava poja ta stille tal toob.
Kai sa mul perenaisid öösi ei anna,
Igatusas tapab mind; kulu mind mottate?
„Rooospesendule, seljilim, matpau,
Rooaslehtle all sinud siis rahas.
Nugusad roosid sul piiravnd leonda,
Pohade heogenikul juolekswad nelud
Kalmule sils jo «hiwad onmas!» —
Emake, hellake, — anna ootu eesmen
Nugusale noisets tütreke noorule!“

Pseudoleil.

Kambri otbas pärnagus kasvab,
Hüppasid tiles kui tihare*.
Kärgaseni okasid oksadit,

* Pseudoleja (Ges. Grätz'sche Inter.)

Kosilasi kolmandal osaval
Juba see kaugelt tulenev olgin!
Kosilasi tundibaid!
Üheksas wankris waawaga weetud,
Seda alukest sammuvad vöhdu.
Rutta, õele, töota kambrisse
Jookveid silma, kõhendu pärja.
Emaku, ehi ta ilusaks
Kerjaks kujutud waapadega.
„Ema ei ebi mind, emake nutais!“
Ehteige sind siis wemannaine,
Wemannaine ei nuta ju.
„Wemannaine ei ehi mind enare,
Palahsed lemaga oleme! —
Ehi siis siia mind, wemannaine,
Lahku me addid ju lõberne,
Lahusse jääwad nünd meie pöllud.“ —

Ei aga wemannaisel ka põhjust küll oli palahsed,
tunnistab järgmine pikkosal, mida sagredasti laulmis kogul-
dakse:

Önnelik wemannake!
Kellid on kuhjasem kassu, kui sal?
Koemukuslikas peseb su linda,
Kits sul katkub kapsapäid!
Koor: Oo!

Sarnases pilkamises ilmutuvad lätlaste umbroogu
luuletajad oma peanorwust ja nad oskavad oma pilget
iga üliõpme juhutuse kolita siinbaikseta. Nii käsikued
ühe mõisniku poeg tooma koofitjaga) läti pulmas. Tal
oli tuberkulatsia kasukas arjat, millel teatuvasti salad
kõlge jäntase. Waewaalt olla ta ükselt sisseristunud, ku-
iks wellatu tütarlaps laulma hoiakas:

Mee armalik noortera kannab
Kasukat reikioludest.
Koor: Reikioludest.
Wursti he ta kassiks vah!
Jo meel, hirtes, küünistab.
Koor: Küünistab.

Seesmaa ütterlapse laolis sellemaid üksel pirost riido,
kui oks mõru välklase: kuswaga mees ta soekut peidi
puudutavast ots, mille eest ta kõni aga halvasti kliit:

Parem ja laga jänes
Takka ollesse läbi.
Oh, ja mu wennaloost haamis?
Wanne wennaas, sind peastuu
Oleksin tulnud, kui ainult —
Naer oleks tulnud mind lasknud.

Lõpus veel paar laulukest lahendama sisuga:

Mesilaste laul.

Korgu klijtos olga mesilasel.
Kesastet waara loogub udu seen,
Kuldse püliku käärid omast paistev
Punab tööfjed kuldseks pargadeks.

Walksed mesilinnud, suured linnud
Teevali torga mesikärgesi. —
Wärke hõkene, auuren teke,
Oige rauitsjaks meestele.

Warane lõoke.

Lahke lõoke, walike lõoke,
Kulju rottad nii vanaa sa? —
Siraw fumi ju werged kaatab
Kõrrewülja ja lepikuid.
Hallid käärid nimult on lagedaid,
Lambad laudus mul silles matngiwal,
Kallis lõoke, touse lendu,
Ei ei kuuli sind katus saat:
Kull on rawal, seit põgeas. —
Kuldases wankris metsa mäkal
Ulked hennad murinal gradiawad;
Kallis lõue, süüd pügeanen maimagi! —

Peterburi Teatja" kaasanne.

Teine raamat.

Eestlaste ja liiwlaste esiaeg.

**Soome kõnnust wõsunud rahwaste
ülevaade.**

Mette siinult laijus ja mõgesti ei parosta aja võlimiseks kasi, mitte siinult muusermaks ei kuu ta kuost, et ümbermerd ta lähis tükkiide waheldi vahadu, kõi rahvad murenevad — kui see sõna selles mõttes mitte üigulugesi ei ole terviseasud. Kui mõningi suur rahvas oisis lastutundlikus jooksus lähes, vähemal ja suukartusele sunditwras kogus jaanil hingas vaimikas vastane veebruaris vändasid rünnidesse ja see siis ümbermaail üksikuteks rahwasalgakeseeks viklelditaval, kellel endisest sugulusest oma wahel, wõh nõu koguni ükssteise olemus olemaistest enim sinugi pole? "Ainult viderale märgile, keda traditsioonilise tähedepäewa vaimo ja keeletundmisega wagenlennut nende rahwakeste asupaikadesse ajal, saab wahest veel osaks hariduses, kombeesse ja keelemuurstest ühiselt perekonna-tundfamiltskiki ümbris teha ja põrandat almax, mille kohta kõik autoreeritavad ja mille kaja ammu pata halli muistsete aja mõnimasjustustesse hingusele saikas.

Kiige pealt kui see status partii põhjastanikkode poliitise kinnulu. Soome rahvasteid, osaks. Soomlaste liisisesid jaolt, wõh olla ehit jaob zetie prorguue uju arvamus algul, osas põratu ulskudel file Norramu, al-põle, kuna muist nende sugu rahveaid Urali mõgus

"Si, näksete, Roova avanused olid kõrgeid igas selle maailma jaan, — goottide järeltulejajal Hippocrates ja Afrikas, — varasemate osad soote-hales, Afrikas, Õsramess ja... Nii saab otsende eestne järelt wõt ka luu merelooduse eestpiaste veelestega läbi ja Lõuna Ida-aegnudel eestri

harvastasid, kus nendeest koosad ja kaevandavat maha-
piirat, mis vareklesid mida kordi vesi vanaadeks teabudi-
kõdusteks kannavad. Soomlaste püsinemist mihel ja
segnasid nad Järemere, friiside alas ja Kaspi järves
taatu, eripärad mõõt Lähemete rannas ja valitsevad
Estoni lõunastel. Hulka rahvaid % loetakse nende per-
uumise sekkia, kuid ei üleüldse veel voodas väljendavani
sõpruse ega kultura, ei ühine tegewus, sellset saatlikku
kui halelaid põlverustest nad kordi näest-kost läbi ajaosadel.
Iga üksik rahvaharva kaudis oma osundit üksikult veta ei-
ja kannab seda mitteki sõi.

Kriige varajast yrit, siida Muumamaa ajaloohüg-
rapid põhjapäria poolde leitiwad, Eestiabi ka teinu elu-
niikudeni soomlasti eba õnnest. Kus on see neil sin-
nis, mida oon ylikurnsi ja põtu, kus nad vabageda-
misen, ühtrapäras hinnakorralt ja muuhangedeesse ränna-
spuid, et lajuude vahel ja tõlbustasuta läbihe. Knes eba
tulevad õoste, priust, olgu ka laskinuseski, alhõõdu, ei
ole ühingku veel kindlaks teinud ja väewali suudab ta
seks ilalg.

Olaus Radbeck lastest kold kordi soga ja vahelinnne
põlysset majel seigeksi teha, et soomlaste eba nende lämmi
lõimel anguharu pürengid olevalt, keda Solumusset
Paluoostust wangij wile ja kes püras voldi kusagiil etan-
ti ihu. Ta tunnustades selltega aga ainsut, et vaheldane muus-
keja, kui tali metside tulbi kord ülest üma vändeldua
temas, moga Don Quixote, muid ei näe, kui omu baig-
laste ajude kujutusi.

Enam kaudilla wööte wööte yuba Hasselti, Tourneti ja
teiseid arvamisi, et soomlaste waga skytide järeltulejad
uluvat. Kuid üma ei emast sarnaste surumistega tõll-
tada, mille olidrami saadus harrilikkult nimelt mõist nimis on-

*) Schützest arvestatud siinse Wene riigi hukkamisküttmeed
Soome sõrgharju kõdru: püsiv aseeni, keda fragiressal isikur-
digeks hõlatakse, gesiinid, hindad, vesiigid, secheresid, sebu-
wandid, mordasid, permasid, õrimas, vesiigid, tellis soga
eripäred on. Kordi esikuid — Stralsburgi ja Järestaguid
võnspoldi, et nad ühtkülväärneid, kuidole eba soomlaste Eesti,
pech olvast ja Streich mõnebale vord üperti.

ja ütmine rahule. Gotlandi ühelise jõures, et soomlaste
soomlastest on, ja pühendumise aamul vellele oskuse
sahelopõemist, mis nad nendena olevad,

II.

Soomlaste asupäigad ja üleüldine ajalugu.

Tacitus ja teised Rootsi ja Grecia ajaloo-kirjan-
kud ja muudetendolasel lõosal soomlaste gümnaasi ja
märtidi, kus Priscianus nimel merevaku pühiisiwad. Nad
juhatasid neile sellregn kohu Kuura- ja Liivimaa, kus
kus ka töödlikkuse eelnevalt püüdetud ja heitud.
Kuura ja Liivimaa, kus mõlemad soomlaste ja
Alfred omne normanniale Oliosi reisi kirjelduses, keda
ta üheksandkümne aastastajal pühjaspõõsasest tood Indiasse
esimaastat, juustuwad nendest levi Norra maa alpide,
Finnmargi, Lapimaa, Soome maa, Karjala ja
soomele Dania ja kallaste ümberlaenudkuudel, Adam
Ricardus ja Saxo hinnataid mõnikas nende asumist
kõigil nendes maades ja Wene aastaraamatust teatuvad,
et säästetagiid jalavil meid praeguse. Wene maa
priitseliumikuidas Urali mõgede hinnapõõsasest tipust
saatlik gestleinisid.

Sellest wööib nõba, kui mästaratu folk muid kord
selle rahuva plesit oli ja ometi ei olnud ta wöödekuus.
Üma kangeltsi selle poole mõdemata, et tein rahuwas
oma alliksema tahta, tagasitõusti soomlaste neile ees-
tagasi, nii kuna lepi jaad wöötiwad, ja kantastad sils,
et kui wissade uudistuse järel, mõnikas ja omi priisse.

Nende esimesed sraawüüpid olidvad normannlasted.
Juba 300c varemneid saagad järgnevad muidel kui am-
muungest wissut, et Norra viderist aga aastas Finnmar-
giise magise ja seni nõukaleda mäksu salwid, ja kõik
nad kubisewad acunnetest oma wägimise-este wöölistuse
alle wama Kuure- ja Karjalamaa vanaikidega, nõisanu
kui ka teatufest karedusvate mõndade hõjumataid, kohta,
kes jõed ja muid paigalt nõutustuvad ja kuna sadada
hukkisid. Oma päästamist, mida, mõi-wad nad, takistati-
wad veinusest noormunislaste eelkutsusglossast. Nendel mõ-

lõmo raljvi vörtsedel vabaküladele ei olnud kava sega uga midaigi muudet ü-ge-lükki tagajärgje, kui et oram nende vahel alatas ühtekõnele eduskeste.

Lühitospid tulitasid veel suurte hõljede välkidele, kus, kirves Abi ja laheba kaev, suur sammulik üldine ehetpäev tundisid ja iga lajikeste muud, mida nad kord vähend olid, kõne pälluks minnusid ja nii nüüd ühtiseks osanduseks tegiid. Kui siin tagasiesihiid soondissel rest, nii kungele kui nad suurid, ja jättesid argamoodi Semigallimaa ja leogi üliki osseini Liivimaa Eestisse lähte. Nad vobisid veel lahedesti reha, nii kuna levi nad endid siivut jaabas. Selgapeagi ja perrekkäisest mõisavast, kui aga the-jätnud oma neile lõiga kitakse lippim ja mõisem, viivad nad paigale, karsisid ja ennast vahustasid, hakkasid ise pöldu harima ja nättasid õige wangti oma kimpumajast sugu saanud olevat. Teidi juhtumist osastaste elus (see ümber nimetatud nelid joon) varasult Läänemere Innoot kirjeldan edusuguh allpool:

Wib ola ilbel ajal lõtustegu, igutahes mitte palju waremine, asus õla Shawi sagulatu osomisse male õlante ja chitas Wolffovi kaldu? Ngwgorodi linn. Ta õla rakubid ja rahulolelt solliks fügi, ümberkuuldes osomised liisusid temaga koguni eili thusa ühve, et nad üheskoos Wene riigi avatustasid, kui wälne peale-rusumiis nelid sundis korrapiirialämma, cügiseadluse rest hoiti kandma. Põhjas oli järgmine:

Chei Skandinavia riikust, leeda poljus asutatud maa-riikjat ja rutenedeks ehit rünnakus simeetmas ja kes vististi Rontseni mäält parit oli, liks korda Ingerimaa rasnaid annun püla, kus ta endise arakete elanikkondaga vürtsilises läbikülvades õla ja argi mõõda oma kodustest rahvaid luopus läbiks läbi. Kui see sugurahwas ületvõndama vastasaja algus mõrsi Ingerimale sisseunupis, siis ta rünnid rest kroo ead piigavatud prae-gusesse Soome maa-le ja sundis paigaldajatavaid Soome ja Shawi riikidele mäksuti aaksma. Neid ei malustud aga koma. Allhairestuid rahvaid hakkasid ümber, kihutasiid normandilased, leedus, marga russisigi, kui warä-geideks nimetasid, minema ja tegiinud omu maha le-

plingu, mis igale üksikule rahvale ta petuse jäämis, kolkti aga ühisde käsimisest kohutus.

Oluu nüüd, et rahvased, mis seda noort riiki kõlgutustasid, kliikidele mündatus snowitowaka tegi wad, wni ka — mis sisallos kõrge töötu palju ümberkuuldes ülitab olema — et shawid ennast soosaleme poolt vöhruid tundsid ja see hoiid, et pareminne vastupanu võida aruandud rünnid tagasikutsusid, üks puhas: aastal 802 tulis wimistate würst Rurik kõige oma rahvastega tagasi, tunnistati ühendatud rahvaste poolt würtse ja asus esmalt Wana Laologusse pingale, seal aga kõrjien aga tegi ta Nowgorodi oma pealinnaks. Siin sulustiid veszed wanagi shawidega koosku, kes nendelt oma nime salvad, nelle aga keele, kombed ja muu anderiwal. Teised lepingu läbi ühendatud rahvad, kriitischid, tschudid, vesseid ja merinid, pöldi jalg: sellega lippima, et miltt valitsensa kutsutud würtse maleks nõuti. Sisaku nõjusid tschudid eebk eestlased seda minku salvestasid malekuks kord maksu-nd, kord jalle mitte maksmasid oleval, seda mõõdu, kuuslas maksmisfondil vangewad kõli olivid neid selleks sundides.

Kuid peaväistu muurest Soome rahvakanust olid veel osastekord ja wabod: praeguse Soome maa ja wõima, Bjärnia riigi elanikud. Nende eistimiku põistemiseks, s. n. allakeimintuvi, tegi kollestikku mõndamal osastusid Rootsi kuningas Erich Ikuantus. Piiskop Heinrich, briti Israe, oli aastas aastal 1130 või 1133 apostli osta soom-lase seas oma peale wibtinud, tipepi aga peni parast seda aia. Ta kuninglik kaitsep. Rootsi maa mäksis ja surma karre ning sai selle eest autunime „pitha“ ja, mis enam vabari oli, wöritis hulgja muid. See ei tahtistanud aga segugi nelid osastasi, kes veel rahvad olid, laastasid sisestungimisi tema maadeose ettevõtmast. Weel aastal 1296 põdetasid vahvastased, karginased ja oestlased ühes wenevalgest Siguna linnu rohaks; nad tapasid neeskeda ka Uueda ümpäristööpi Johannini ja ühe sell-e-maametsise hertsogiga. Neid ühtegu korrasid riisustuidud Mihori jõvre olivid ka põhjaseks, mõis Birger Jarl Stockholm üleselitas ja nii selle tee kinni pani. Alles aastal 1248 läks rootslastel korda Tavassimad ja nelikõssemend kaks saastat hiljmineks ka Karjalas tavalööta.

Seltsusti varemaja tagisviidud Suurvi vaharüütisased Naugroodise Bjarmiisse allt Preimisse, kuid ilms ei ole kolle restitutsioonide nimel olnud otsas. Hummikumaa kindla paniolitööpäev ei ole ükski mit agaard usku hoiuljotamise otsas, kui kaotulised, sest neil polend nii vägweat vaimulikku seisust, kui viimastel. Allikate järgi tõmmetunnustatud restitutsiooni algas piirkogu Sverdlin Bjarmiisse seits Jumala meeleütrapäris tööd, mis hulka elanikkonda väljusandma andis. Lõupäevad põhenguseni ostjakid Urali läänepoolsete riimikute Siberisse, põhjapool palju hõjutatud Lapimaa. Kauhanjaid ristluseks põhjat käsivad nende kannul, ja kus nad Soome rahvaste peale suunisid, seal t-gramad nad tema oma alamaks.

III

Soome rahwaste läbem Kirjeldus.

Eestlastel, kellest esialja need read nägus: pärast un põhjanatali, on nii soov sarnusus kombe ja see poolsett seiste sellesõnast soovitrahwastega, et Soome rahwaste üldeline kirjeldus onta peajoonetes ka Eesti rahvaste lõhku saakavajalik just. Mu hooata sellé parast et mitte üldigeks ei peeta, kui ma ka edaspidi soomlastest üldotule raalgia, seda enam et sõnni veel nende hüpäntin ajaluga olenuvä "ole").

Jälggi pole sonnileid muidse arawöltjäid⁴⁴) olnud; igakordt hendeti nad ala, aga ebatas efekts selist loovust ette julgust puudust jõendada. Kuiks wanenud põhja ajaloos-kirjutajad seda üllust üksjaku rahwanaga, kelle kehajäud nende maaanurga karmi loundese taoline oli ja kelle julgus vankrunita oli nagu nende kaljed. Regner Luddrook seletab Saksu rasedust, et olewat ühikem selle peale, et ta poolt läbi töötanud.

⁴⁴) Wahendi ei saa ja hõberi varem kirjutav ja õhust Euroopa sõduriteks osmanitungeid ei võtnud mõne ka mõnagi edle kohast, sõnastik. Aanil üksikud kirjeldused, kagu Siberiagi, Saheli, Hasseli, Törieli, Varelline jne. onda, otsasid oleneva.

⁴⁵) Arvati ei saa kaudsustest ungarilised arvamus

viimalist jagu olewat sammel, kui otsa vählu peale leisest Karli ratskriidiks vajaasundide üle, kuid ta Saksimaa lõi.

"Nagu muutunud luugat, milleks olks veele kirjanlik, "termasest voodlastest otsa Rovutat ükskuel tulnud kallale, hinnutavaid terve pilvre pikkid mooded ja selleks ja põhjatuval siis ulmasid läbirist, ja huopile eest kõrvale, etmõne palgaürituse omata termalist peletungimuse korras".⁴⁶⁾

Mere olevad nad normaalsete siinukeseid vastasud, sest ona rahuksel jätvedel ja jogedel olevad nad tabledeks Inneviusmäe karjumingu; nii nad mande asustusid, oli ainult arvu roõtmuslik seule vesiutupasus. Kuni Eesti- ja Skandinavia läädes, nõrdjaten Põhja-Saksamael, Alandi- ja Wahemere lääkesed ja Inglismaa, Prantsusmaa, Hispaania ja Irlaani ammu kallagi oliks tervete muul-lõimede käest üraandunisega enesale arusa nende wesi tükkiya mõtega eest otsa suunisid, olevad nad onta hoolesel Läänemerest ohtu surritud vestlaste ja sseenulase-leotliku-isepwastiku eest taganevate. Wign stgedast läätestasid need Nurri- ja Daenimaaria kallad. Rootsi kuunigas Sigurð Hring oli lugusü sunnitud omast riigist läbikomu, sest et ta teda kaumine kverneide ja erihäire goletungimise wästu kaitsta ei sunnitud, ja teise Rootsi võdesti, Gröni, püsivad need kord tema oma sõjaväe-silmade all alles. Isesei auemate argudel on nende se-sõjakat mõjuisus alleksainud ja see mõistes, mis Soome rahwusest wöögi Liibvi ja Wesermaa elub, mõrab, et Helsingisel väljatult põhjust oli selleks hindutuseks, mida maini tema kindluseks. Gustav Adolli kohu teisem, „Nii vähe“, ööleb ta, „wõis neidus, et sunnidesse vaevalasse eest tagonevad, kui leota telbis, et inimese püs lõundus jõust ülekkööli“.

Selle peale vastanud sõnul need viljamari ja, väljapd allikadest, sii pea levi neolle omne žodimasi nende lõikale mingis; see on mõttes, mis mõle-mõnest ajoiloks Ingemanu kordlast silma torkas⁴⁷⁾. Ma minn, pen-

⁴⁶) Õlvas: Margas.

⁴⁷) Huumist, märkit, läksid, pargiga lelik eitvad, kes Rootsi riiki lausinid, otsed põrgutajad, kes arev enesu kõhmas eelse-noste kõte allured, Jumala oonyd.

poliitseks sin on, eseteks, ülmese leuisse ja lihasse mardunud arevanduse, mille tõttu proletarjist igaühes tingimustaks peatükise, ja teiseks, kõrgeks poolharitud rahwaste iseloom ja nende sõgrilaste omadused, seal veel kaheks neli osavänuks proletarjumises, kui enesekaitsemiss.

Niisamaa nuga rahvuse poolest, ei alita soomlased ka hariduse poolest alamul jäiget seisundi oluwat, kuid see sed skandinaaviaasased; nad oluwat nendele ütakse eesku, mida siin on ja ka tennistatud. Muidugi neid, et tulurite ümber mitte üldse armastuse peale mõistuda, mis on-e nende hariduseks nimetuse. Ei nende astanudide kultuur polehinnades sisulis prantsu üksik sellist, et seltskondlike üppungu pühjusütingimustest sisalduvate kimpude, ilma nende ule paigi peal arvutatakse, ja et mõned ühtlased, mõndia mõnda, töötmindut renawad oluwad, mis kunsidell raga aitabid on, s. o. mõnd nende kokklaasende sind, mitte nad ise, ja sellises oluwad soomlased non-mannlastest eriti üldineid.

Kult ei ole see pilt mitte vilja meehli, mida Teatris vanaate esimesest saanustust vendost juunisest, ja seejärel kaasas annat hiljan justust Avian Bremerile, et huvitavasti Soomevaga koorlaste ja veehüdete vändadest renast renast revalale hoiduldwad, seit et need menisid, voregigaasidel barbareid oluwad. Kuid sarnasteks kirjeldusteks mittab õsul teadnud puhul, kartusja nimele mitte linogi annud olewan, osalt kaiuvalt nad ainult püriitnurste sugularustele kohta, kes voollaste päewil Saaremaa kõrgetes ümberruetasid. Kas jalgaks aga kallendide rahwaste järel, kes, mõnevõis, Tätest rohukantset vähendata oma elu jahsunud, wenzelst-kultura üle otsesta?

Eespool juba nimetatud Urzil mäekrewandades, kindade varemed wanad Bjarmas. Wälgemere ja selle mägestiku vahel, mille nimedla hõivuse roosa on saanud, voolerium agu kõik jaanid, mõla mõis wanades Islandi aasgades ülejääne, minnaval tantsust kultuurist, mis välimalt selle soomlaste rigi siromiel jaanil hõitseb. Kõik sangad on üksikumad tema riikide kirjeldamani ja kubiertud lind-

dusterst, kui nad sellist noredusest kindel-wad, mis seal templites ja lossides leidus.

Need veadused olipaid aga ka muulik hukatuseks, seit just needid alveatsiisid Norra ümberstajad alatiise sissestungimisile. Esimene, kes seda tegi, oli, naga niiha, ülemlik nimetatud Albrecht Eschweiss Other. Ta sai selle libi nii hukasaks, et, nagu Briti almuvalitseja justustab, igamees, kes tema nimre kaudu, hoiabid: „Seesama Other, kes Bjarmus küt!” Pärast seda siniwad sihipäigud nimet kutsust peatingimiseks ütakseolele, kes kangelasiks taktika kordud onid; ükski ei välgitud „nam vedi wa-walet teed, mõla tema kuumed olid, a. a. Dovsa ja zahu, vaid kuidu moretmalt joost Soomeva kaudu etik mindi Neowat meedva.”

Kõige suurema magi on Thoos Hunt, üheks vanaselt sõjakäiguit ühes. Ta tungis kuni sinna palja, kus Divina kohal üles püks hiires Jumala koga seisis ja olla hulgusega ümberkaudse moa hoiutatud. Ta oli kallist punise, kulla ja kelloksikiidega kastud; puid ebase tali kuldne kroon, millega kaksneigikümnen kallikriivi läksisid, ja kaelas kandis ta kee, mille hinnatüüritus ümbre 300 marka kulta oli. Ta ühadel rippus kuuk, mille hindu kõmbe tekkivõõrmast, nagu nad Grecia metsi purjetasid, mitte tasa ei oleks saatenud teha; ta pühwedel seisik kuldne karuska, mõi siigje ja suur, et nelj meest — meemannlast! — beda ühikates juua \leftrightarrow jahsunud, kui ta moduga sihitud oli, ja ta oli üks rahuülikkini sellist-samust metallist. Kõik selle varu oli Thoos enesega kaasa.²⁴

Muidugi ei väl sellies kirjelduses luulekahaduse tarvitamist saata, aga seda peamine rõiski digerk täpsustaja, et rahwas, kellest teised temu püüde rahwad surmanuid ajujäi püstitavad ja kellel maad nad algulisse kõigi imede ja kallimajade isamaale püstitavad, et see rahwas riiklike ja kassid-üsimuse poolest kangel nendelest ees pedi olema, kes tema ale imestatujad. Ja kust siinad burmisseisid oma riikuse? Mitte ainult oma mälekeraundus-

²⁴ Suriari naga ja Heim-Krivaal ne

²⁵ Ress ja Herrnoldi naga

set. Siegeli ümberstutimiseks on vaja, et nad oma hõimupärituse vaheristi kompleksid ja perestate kastet levikumataksid vastu. Ida ja Lääne Eesti kultuurimaisi tundevat vahetamise peab aluvad. Parameetrite läbiräävud Norrgaardist siirwid annuli sedesmas teed, mida peale Egiptustasest võib permutatsioonidega täita. Ka Lätiannetel kontrollitavat nad. Nii pole kindlalt võid ja järelvalt kindla koorega katunid ja osad kildikasid olid teinud, peen ainega koluside peal siseri lantide, millest ka Nõunannu kaupmehi omad vahemaa lantide, nesit välti kõrvaltandu lippu tihjalt rende poolt riisutatud ettevalt, mitte veel nad sisiki aineksiliseid püüriväest teoks püstitanud olevat, mis annit kuningatele ja nende seltsmusesse külalist.

Laiatäi kauplemise om tingimatusi laialtsevendades hõivasid peale selle läbiräävudat kommissaride omad sõlmest. Soome rahvaste esindajateks baridust vastutavaid, et nad neid nõudelks tunnistasid. Kui Froho, jutustahmistoos, nendeja vörtsid ja neljatükki liti, viskasid väljapöörjatud oma selja taha liukate, mis tagaklitutajatele mahalangusel muidel olema määratud ja silmapilk nende taganajust takistasid. Järgmisel hommikul olivid seoseslased vällegi plassis, vörtsus algas uuesti ja Voppe sisamaa, maha põnev rannas ootka, aga kurraga lohivis suur jägi läbi laane ja regi nõudelad võimalikult rahulikult tagapooda. Alles leni nad kolmomaailm paeval westiga läbinud sainvalt, heitsivad neid alla ja ühitasivad maledi maleda. — Kesi ei ütleski sellest, et nii hoiatud rahvas hoiatidega vältles, kelle vastu ta tulude parisi inewärjariis sündlusevalast tervitorii? Kahjuks ei ole meile sisidagi enam jäälegiannud, kui siinult mõned sinised sarnasteeks umbesarnanumist ka.

Seekrants näitabid seoseslased muusakat ja luulet armastamist olevat, kogu Lätiannet uplates kriisne mõle ühe arniduse mõttuse kodakolakoja mõjist sendi peale. Kui esimesed kord nime Lätiannas lootsi peale tööni jooksevad, siis selle lootsi kristlik preester wallili ja hukkas ühe mänguristu mängimist; koge jätkuvend seostasid oma temnikuksu vahlu ja läksinesi vahendiks oma teed.

Nendeid esimestel olivid kandled ja noorpillid, mõllihelme asutel nad oma seikomas inulennud lastum last-

siinud. Nende juures, maha tõstegi Skandinaavia valdustesse juures olivid suures hõngulased ka märksed hõletajad; nende kohal oliduse õhenevad ja hoiusilumik, kus esintsete pilgul paistab Kaugelake, kellega põhja muinasajastu knige enam ühiskustasid. Skandinaavia Herkules, kes ringi kõie väigivalle-moti ja hülgas hukkumas, kellel juurel iga hümbarusse satunud varast ja õnnestu õnkoksi abiks oskma tuli, kes kõlem õhuselejaga läbi iga soojaljali vändule wins, mille all ta vähitles, ja piisamatult lue olli oma kutsujikkude leidudes, kes eita vahvuse pooleks. Siirkotre, Saare saabute järele sandinud Eestimaa mees, traditüs lae jõhvtule-valde saab omu tegelasi salmid, mille sisu praege nimetatud kirjasik ütib alledkõlmed olevat. Muinasajastu nimetatud melle koguni nime Soome üheplane nime, Walmaristeni, kelle kannab nii nõduuslikest kõlast, et sagedasid metsast väljapõegiward ja pöödi na ajjal tõenä viisid kaudlanna jäävaid¹¹.

Ka naised ei puuväest hõltsaneti, ka neil kaitse tundis positiivselt ühiskonna tihis peale. Selle vätspööval nad kahku oma kaeduluga läheti kinni ja õhusasust kusagile maha, et oma vennastusele vahla vooda sada vüüides, mida tunne ja hõbamine melle saabu panivid.

Naisterahvad olivid Soome rahvastesse juures suurena omi setis, kui kellegi veise põhja rahva juures, ja nad olivid ka selle väärilised nii hästi oma mõistva õiguspiiri pooltest, kus ka selle läbi, et nad alati eruult läbisid oma mõrste elurakustest ja hõisustest oon voldswaard. Kui mees kosis läike, riutustas oma rööbole sängicambla knige. Lein uuo järgmisel komlikul õue vingitud olevat, siis oli see läikes, et kogusti väsen ei võetuti. Sisil see armupunkt aga paigale pandud, siis läks kõtline wanematut püüd, et hinnata põlebet kohuleppida, mille test nad mõus olivid oma wanadusepühade suunat maleme jaastma. Nõelk jaapit peale olivid seobened läbiräävudat seltskonned ja kõik mehe seotustused

¹¹ Kõtagepid praegetu Soovi rahuvarstierraalatuks, mille lähenik jaan selle ühe pärastel põhjade jaoks. Ma arvan see ei ole ühtegi üldõpilse ühe vormi ei saa, mis on mõistlik.

oliwid ka mõist kõimetused. Mõiste nimult ei leinud nime ja kasutamatu tuleviku epe, misama mõju mõestki, vaid ta wühivee luuguse tema kõrvallevõtavate juhul ja wüheetõmmitud wühigeen mõndel ka üle mõte ja epe, et mõestunnusid järgi ajuti ehk pealelõnguvat mõnest luuguse tõendaja. Ainsel kars kütimiseks ei tulinenud üle osa wüsta ja mõistest laarjaks põhjuse puhul pole se enne mitte ülikus mõest sõltuv latus hoidma.

Soome õenemete mõistide välis analüüs ka väist põhjuse luulemuks poleks ammoneed, kellest mõistigi saaga kõneleb. Üuemad kirjanikud on ebatõsi, kui nad neid jõe tuu õunenud nimiga „Kreemimaa“ ülendavad, mis esinemine luuleehindul mitteks olewar.

Raiigissäesegude ei oleud Soome riikidevõgude mõistes mitte ülgipool ühengusse. Etsimataolevate die vallasse kord luunangas, kord luunangana; soomased, uswaspasid, katalyzed seisisid oma woodest kastut veegeedes, nagu hõivasedki, mõiksensate, oma valmid vürstide all; eestjast aga oli lausa wabariiklike valituseeskord. Selle mõtnekeskussem positsioonatamata, ühendus siiski üldki Soome rahvase temad puhul spiraalivõlvilahust. Peavõga mõllalgi ei loob mense, et üks rahuvaras üksindu vohituseks olerks valjapostmenel, kui valjapeopeline seha eos oli. Nende luunangud, mõte nende sõjaviedel, seisivid läbi mitmete skelektuse salgast kants, mõgu see seda Lõvi-maa püste ajalolu ülitõi ühemõte.

IV

Soome rahwaste kombed ja usk.

Soome keeloomne põnevusel oli, mõgi me magime, wööjik, justgi metselised, kuid see soome karusus tuli siinut varasestega kõlakupargates dñsik. Rahu ajal põhiesisivid nad iga wööra tulekul läbige wüstwöötmisega, mõge mõndla püüa. Oma lehkei olidud nad Olaus Magnuse kirjelduse järelt siberalised, läbielj ja wööskad. Põhjamaist seisis nende wüla, siis aga üle ta kutsunutakat leegitseru ja siinult wesi weli teko selguda. Koolmeastrük

aruguse peenem oli seal mõestmata; nad tegived seda, mis nende mõestmestus peaks kuiis, ja hoiidavad kõrvale iga kõlwanuse vast, sest et see ilusalt nende mõdeste vastu kais. Selle näita, alituseks, pidasiwal nad sraanmist ja warguse pligtime vähirileksa tsoka. Vähi aja ei lugenud nad kõrvaltu ja igatstu kinniluse kihu täitmine oli labatud, pole abi-lõurikumite, mõju nad ülesmõaga puhdesed.

Enam korraldatud ja sistematiseeritud, kui kombeks, oliwid soomlaste jõest nende vastsõprusest, mille sisuaineid veel kauni kõlvelustega weli põhliku võistlikuks on põõsakülku rendida üppida. Nad on senini veel, etgi kall hulgiga restiosu luulekuputustega segatud, laphaste jõestes allos. Et nad nevestasid on, mis kord klavigi Sogot rahuvalste jõestest rakkuvad oliwid, ühtesest mõte jaott üksikud teated, mida põhja aisoob-kirjutajad kogujad niles on ühendanud, jaot aga wüstwakliemata nimmed nimet, mis ka kõige kaugemate Soome sugukarude jõustes senini ülessejäävad on.

Adam Bremerlane ja teised kirjanikud studiatsid soomlaste, nad olid kaijust, pojaid, puikkoi, lõndavasid mõhesed ja ususti jessutava kastardanud, kuid mõ tunnistan, mille ühiskond wöömatu olewar, et mõistev wain kõrvalgi ümberkäsin armasemate elektusesse olerks saundata saanud. Nii veana ja ülekuub kui see imineks ka see, siiski mõõdus mõle igakord lähenurimine, et alinõi seliarvamine, teadmisse ja keskendunmise puhus üldelepanuvalt wüstwakliematu elektussevalt kumardatud olewaste mõttesakujuni nendeks olewusteks esimeseks pildina. Minu arvates on, sõnaoleks, ühysma ülekuulutuse egiptlaste sõdissa, et nad hõrgusi ja shubusid, woi negrid, et nad oma letiskelisi jumalateks pidasid, kui greeklastest üden-danid, nad oleksid ja Juperti raskid, mida nad Pheidias' tellisolev, kõuetõmmitaja emaku lugered eels katalikiistest, et nad mõi põhade mõest mõistust ja räämed oma saatuse jõulatastega peavad. Etgi igalpool põenutati põlevi sinult sellse olewuse eos, kuidas sellsetungusel mõist mõõde tulistasid ehk kellele nad põhbandanud oliwid. Õnnitlusel on nõendat kull kõlwanestest ja pet-pet poolt kuumistama, vääwillite ja laastajate, keda

niid uende kurnustate gest kui üldigaid elajaid oleksid. Käigutama pidanud, sõltuva elitam ja põhmas nende rohkem, aga et nad see mõõda olna anna, siia esitasid neid, kuid mõõtmasata loomusid lades mõõdina valitseva lugemist oleksid, seda tõenäoliselt ei ole peasse nätre yleisust eksponeer, kui seda teha.

Soomus ühr peabesi oli järgneval:

Nad uskustikread ülegat, kogte nii valitsevast jumalust, kes mõõdus oli loom. Nad nimetasid redi Jumala ehit tõmbeleks. Kui puhas see mõõde oli, selgus velle, et nad tellusmaa nime ilms külalõemat ka settele jumaluseks antavard, keda kristlased nõle kultulised. Mit nad sellist restust muuhulgas loopust ja valitsejana kuulusid, kuid mitte kõikki kõige võõrake, mis nad enesegi mõõtmeid olevad, ja nii ei hukknevad nad mit nime osas. Selle jumaluse diemaks valim-ilmastuseks pidasid nad kõvet ja nimetasid redi sellse pärast kõiki pilkeriksi, nagu leidlusel vägidele Jehovase, viimastel põhjusidest järele, kõnelewand.

Peale sella Jumala auustatiwad nad veel hulka alamaid kaitsevajemisi, kes taevakeldajat, nhus, metssades, maapõues, webes elavatid, keda nad oluritega ja seuraliste tsükloomehi tõlkesega omade armalikeks teba vähintud ja kriile tratud paigad, loomad jne. pühumatuid olid.

Nad uskustiwad vilimaks ka, et haimestel suremata hinged olid, mis parast sunna õnnelikkuse maa-allosesse hingede mälest. Jõurren-Aimose, rändlasiwad, kui nad maa peid õigat eba olivid elanad. Oliwid nad aga kolhatut elu ilmsel elamol, siis ülikat paljus maa-allosesse pulka. Cerren-Aimose, kui neid kõll ei püünitud, nad aga suiki mõõtmeid püüdist kannatoma paljund.

Mõõtlemine kuiki neid ettekujutusi põrguga, puhtamise-tõlge, kõltsimaimusi pulasid noortega, lõhesat joomat seljaegsete kristlaste, nagu Cerberus, kõlmekordse õismõaga, siis tulub ineks panza, et pagasate-põemist siin nagu mõõtke valgusasetaid vobis pildila.

Tööl see põemistest aleuldse mõleski töökas kasu, siis siisid selle poolt, et tema töötu pühjapooleid paganad ühendusse sattisid — mitte pübl — waid lõuna-poolsemate paganate kirjatööde omastikudel, kust killejätki jällegi vaimuvalgustus väljawaoolama pidi. Faatsta kaotusid nad, nect mende usu lõue-kujutused oliwid mõistlikud ja nende koobitus, luhatud metsikus ja sallitud klinchase kiba tiitmine peale väntamata, oli puhdam, kui munkade kompliss. Isagi nende imimeste-ohverid — mis eihendasid need aende ohvripidudega vörreldes, mille puhul Rooma ühemõtmelusid terveid rahnusid igas ilmajaos tapeti?

Jumala ehit Taani (Thor), kõuekärgataj⁴, kõige pühm paik oli, nagu ma eespool justusin, Bjartiss Dwina kujul. Seal esitles redi ilmatu kroonitud raudkoju, mis aujurjel istus ja wassarit, kõue tähte, kates pidas. Igapäev suudi temale ja templisse valitsevaid rouhikuid, pidulikkudel püewadel aga kanti reda, kulla ja hibridaga torpedati chitult, kuhugi pühale mälestkingule, kus kolikubegunud rahuvas reda ehit hig-

⁴ Gabriel Arampeliusas de Diez et Rei-Peterson, Bang, Vecchio, "Om. Odón", Jansen, Turner ja Leers on peahallikad. Nõida ma teada tundne pünes tarvitus — Mis Tauruse puutut, mis labunut mõlie sise hoiul arvamusid asetseb, mis ehit muunast püestoruumist muutatakse. Soovituse Taurat vahetati ka gaaside juuksesse, mis aga virmastas. Odón ja virmastas Friggit soovitab James; see mõõdu vägi mõniku seodus, et püvid oma õnneksid vahetatakse. — Seea paadete püre mõi Odóni klapidoles tundub pühes Aetli. Asusti ja ehitus emake ja Uuska juures tempi. Tema oli Rymeti jõunaste peatlem; ja ta aga Hinsat, mis Wene wõreni võeti, armastas hakka ja selle pühi korraldusse mõnenut aed, mõistlikas ka mõuda vilja kergenduse eel, tegi aga lõunat ja amode läbi ja valitsewad selle eesmäle ühe tema kuu-Oduni. Ta toll Hlynni tagasi, vobis kaas Odóni õts ja seejärel oma pjelete. Waare peale vobis hakkas jõual Möder ühe Rymet kõuniga. Hebert salan sõnumistena, sii sagi ümplatlet. Sellise sekkia vobis roovilise ja jumaluse wakel, milles viimaseid Möddet salavad. Neid vobid ja lõik, mis arjadid üleüks mõttavaid ei oleksid, kui Svante Jätsi üapoold-eemal mõist, kus ja ka Adam, Noormaa, Griekenmaa ja Sköldi rüüst, ridagi mõnd ei olnud, kui Svante Jätsi üapoold-eemal mõist, kus ja ka Adam, Noormaa, Griekenmaa ja Sköldi rüüst, ridagi mõnd ei olnud.

mise seda, keda ta esineles, pikkvi põnnutustes ja palveredes annatas. Jännacis, mida Taara-kuuleks hõiti ja mis seitsmante temale pühendatud oli, peeti tema nende suuri põhja-sümemaagasi, milie puuhul pühitsetud karikatest joodi, hõrgas ja heobusel tapeti ja nende werd teina istmele ja alati siigutati. Temalt paluti lõigiv pealt rahu, servist, kergestus kõlma talvel ju olidk töökse, seit tema valitseb ilmajuhtumiste, inimete saatused ja ilma file.

Tema valime tñriisid oli, nagu öeldud, töte ja oga pikaelningiga, uskustulv sõnulased, hõiwitas ta endine vanaus. See oli ka põhjas, milks nad ülesehitatud aukurust pikast purunust laijad ja punide, kui ülematu olemusest kohtrütmistesse palkade ees muudid. See usk⁴) ja nimed Jänes ja Taara ei ole mitte ainult lõpiliste ja soomlaste juures ümaphewani allosjapanuk, vaid ka vestlaiste, tschernomisside ja tschawaschiide juures. — Lagimata näitatenumile peal on Taara näitatakujude kalukordumine wasar.

Taara teenijateks loeti seljanetesi alamaid jenvalaid metsest ja metsestest, metsvalsi, õhus elustuvaid, põlelmisi ja maa-aluseid väsimusi. Igasüülten edastatud väinulikuidest oli oma ise piirkond ja isepäins tegewusi.

Nii oivid Radien-Ashje ja tema abikaasa Radien-Kirde, tarvitised waimud, Taaga seitsmehed ja tema

tema kaasjumalad, keda arvabid vaid. Kõrge maa peetravärvi selliskonda olevad⁵ üksikud normandide pagana segas kultura vastupärase enesest. Nende ornamendi mõlejuurde siis pühendatakse jälgendat, millest maae ülisse ajalugu võttagi ei leia.

Sõbrine Taara istub Normandi lõngalise pihadel ning Òtus ja Frangi reisimaid aetudel pool ta kõrvul pöörab. — Olles Magne mõistab Goedi jämedate trügga ühe õsine värka Raudlikku põrge. Cine normandlaste lõõder oonast pika riidamise jätkie järeltõuse maae pühendat ja nendelegi vaidlamine. Eba oll see seni kõige, ette Õjamaisse lõõdru mälli Altrad valvab tundlik viibit jõustav⁶. Kui need ajaluid seotud uuringud selle arvamusel vahetatakse ja ütlenakse olla.

A) Kõikide seotud arvabid kohesõrundesse karabdi vaineid ole. Hapelli polüs segiteadete 15. märts 1915.

Kaskude näijad igalpool, niihusti triste waimude keskel, kui ka igas ajas, mis ilmasatutusestest puutus. Esimesed galbenad kabe ristamist loonuga, vähimast kujutusti maja pilod.

Beite, triste ligi pea, ilmane ringjoonend, läbi pressusid ja pahis ühekoos oma ülasattega tahvrede kliiki ja iluslike põnevade saatust.

Selleesse hili kaisi arvutavasti ka palju, keda nad wokkia kujutavasid ja kellele nad linu ohverdavastoid; peale selle Raahis, Mahku eõik Kuu, koupealne elanik, kes vasta ja noort kuupäigkeit oli. Kui kuu täis aia, tervituswad nad teilta hõudaged: „Tere, lõbuke kuu! Suu vanabs, aga jääb meid nooreks. Hiligauks kui kuidas saagi mõ Marguse nõo ihedus, kõwaka kui raud inimeste ürvis.“

Maderatja ja tema naiste Maderaku andsiwad kõigi elusale kasvu ja eda. Raskeljalgsete näistorahwaste juttes lõi wimmas lapudele kohu ja esimese hingi. Maderatka ja tema abilistele tehti kõige enas igasuguna töötu, nekratia, et ütreid saada, kelle kasvatuse eest mõhleminemise korral hindu wõlki wõlti.

Nende alamad oivid õksikute asjade kaitsewamud, kellel igas maakonnas ise nimi oli. Nii oli

Tägi jaebumal, Alti kalapangi-jumal, Iidri ümmed ja pundi eest hõltsaja. Kikere, pürde-hõlje, kandis ristlaste juures. Metstko nime ja tema algdest tehtud kuju pandi veel minnevase avastanija joonel iga-aasta pidulikult viljavallajade püriidridadele püst. Wenevalised kaplid sihvad kuu tra ja triivid pimedust maaile. Kaverid pojad astasid lõhesti mormesi nüüd jõe.

Manusidet Sakwo-Olmakid, ehit Sakwo wainimod, mängisidval soomlaste koosnes elus ühtsustatud osa. Nende peale ootis korgesi nüüdja, et nad ülmestega üliti leppisid, nende juures kus linnu, mõne neljajalgse looma. Kõrbse ehit ussi nälj elasivad, nendeega ühes jõel kaisidval ja nende tilipäide kohjuteg-wajaki kausku taatisid. Nende oimakid sobramedet ülmistwan tekit koguni sende kodumaal. Sakwo, kõlakki kha, kus wainud mõni töredasti vastuwõtsumel ja nendelega pühlikku taastupidusi pütestad. Oli soomlasti, kellel mitu

sarnast olmaki oli ja käs neif oma lastele kallina püramusse edasiandsiwad.

Nii lähkide walmust tulit muidegi taalikke piduda. Selle parost ohvretatü nööle ka kolige enam ja seati nende lajud igalpool üles, majaades, metsades, kaljudeel ja looduskes. Nende iselarante tundmenak oli see, et nende pea puujuurikast, krha aga puutüwest tehtni oli, mis olmaki elupunki meelde tullemata pidid. — Selge on, et need hoolised olevusdest muud ei olnud, kui tundid sellist heasdamasega, abiandjad tööd, keda alustat kristlased korradineks tembedasid.

Wahemesteks selle vaimuvalla ja nähtava ilma wabesi olid veel preestrid ehk sortilased, kelle amet ka siingi ühendatud oli ja keda lapiluste juures noaidideks, eeslaste juurra neidideks (intidideks) kutsuti. Naha on, et see pärts hea onu ette seisus oli, seit neidideks tundristatud noormürki sinult teatud katseaja järele. Wite-kumme asutaga loeti, et nad onu aja strateesinud on, ja salvd nad veel wanemaks, siis ei arvatuud nelj enam miski: vähim olevat. Väli tekkis see usk sellist, et nende tärgedes lähesti rasket oli ja manadel mõestel üle jõuks.

Üks kolige raskematest hõimetustest nende tegewuus oli veel sella nastasaja leeskeld laglaste juures hingede maad kliimene.⁴ Suurimast eetekujujuunest tekkisid nimelt hingused enamat sellest, et surnud esivanemad pödeja hingega omata juurde kantusid. Tahett selle pärast hingat veroviks teha, siis oli tarvis tema suunud esivanemaid oma meedi muutuma sundida, ja kelle hoolde wöös sedu ensemene usaldada. Inn ëmetegijate käte, kes muidugi juba vaimuvallaga nii lähedas rihinduses seisivad? Üks noaididest wööbis seda siis oma peale. Paljude riimaste juuresolemine, kes kõiki bulides ja trummi vähma pidivad, välistas to enamus selu daciile tantsu ja hilppamisega, kuni ta minestult maha-hingas. Siis astusid pärse ujuli ts juurde, et iga hing-ist ja kehasse puusmasid kaelda; temi hing aga

töötas sel ajal, olmik ussi kujul saajaka, alla hirmutustawasen warjurid, kus ta, tuge kaitsevalju wahvel tuuesel, walju esivasse-maid, kas paludeo ehk nendege heidilides, triaale mõttel katus pööred. Jällegi elusse aigates, nadis ta osast oma knigu tagajäljest.

Korgem oli ta ova pulmakuordadel. Ta läbi taldi abi-elupuuri ristamisi pündud kätte kohal ja laulik seal juures mõnda pulmahuulu.

Nasedile kuhuseks oli ka nöel ohvrite walmistamine, kuid nöölt ütikutele väljuvalistutele, keda wetsitajateks hõiti, kotti sellikes lõba. Noest walmistasiwad ennast mõne püreva positiivise ja pesemisega, selleks ette ja tätsiwsid siis kulesladusisel wissil tarvitusi pühakombeid.

Mõne kirjaniku teate järelt ohverdati wad isearonus seoslaased ja esitased wabest inimesest, keda nad bulgarahuva juuresolemisel kusagil järvess uputustwad, hertsiliste aga turvitati sellikes sinult luomaasi. Mõnikord hõdesti nende lõba ja soöndi aja, kondlik aga anti justulatiate, seit nad uskustwad, et juunatal, kui nad seda hõbaga arvassid, igu kondi jällegi linago katta wötsiwad. Teistel koordadel jälle paeidi ohvriolooma katkiraatud libatükid omas loomulikus korras punktoreest tubol kurbibisse, misti maha ja seati matmiselkohale selle jumala puust märik pösti, kellele tundje antusid oli. Kergi ei üksnes nüsingasest peigast mõista, mis et ta mõne wiklike ande pealewiskanud oleks.

Selsetal wissil auastati ka esivanemate hingamispaikasi. Oma surmute kohase ei pööratand nad wähermalt mõtte alati aja, waid matsiwad nad, illes surnu parma hobuse ja koeraga, piduliku tantsu ja lauskudega maha. Eesti- ja Soomeosal leiduwad väljakewatavates haudades ikka inimese- ja loomakondid koon.

Rudbek ja isegi Leem jaustasid, soobisades ja lapilevad silla reedit ja laupdwra pühitesed. Wastasid tunnistusi ma küll tasa ei wöi, kuid see pean serda toonitust ekigituseks ehk aga see puhkusestne peab lihtsalt suem komme olema. Kuidas wöös ka see Juudi

⁴: Keskolaars prantslik ovan ootab, et ta vennastel woid hingede maa ei ole ümberpal.

cht õigem India wils — soga üldalatesse jaotuda, enneniisust kuuletamist Soome soodruse saatuda? Ja ilme tervata ei olnud ja ei reedis ega laugheva.⁴⁾

V.

Wanad eestlased Iseärans.

Omäär alendistesse teodetesse Soome rahvastest oleks ma projooonist sellist pununul, mis pool aasta taahandut this laastamist ja vaimivalda, mille poold keegi riühvaid seta 'tihelkapanemise' vähirileksa ei arwasid, ettele wapadest vestlastest kogumata alles on jõnet; mis senini selle rahva keskköö lõnedikumatest aegadest peale veel edasikestab, mõtlen ma osale peregrate eestlaste kirjeldusse muhatada, selles peatükis siin wünna alla alinut mõnda jahka waremalt pannutatud aja-
lugu ühemalt seletuda.

Wanade esitluse riigi-sissesende oli, aga ma juhu ülemalpool ühendusse, vaherülik. Kord vastas kogus omast terve rahvus ühes kõlas lebet muid, flagelid Kangolas, hokku, kus üleüldiseid asju awallikult ant ja sibja ja rahu ole otsust ohti. See ühine koolipalk wisti olgi, peale nende seltsomu omunduse, selets ka teiseks, mis melle tag-wust andis kristlikute rõhujatele nii kuna wastuppanu ja nende õlet mit ühtilagu koolast raputada. Nad sepiksesid mõnikord suureparasi, kermali pihamisi, ühekarlastvalt wõbera röövitite väljusid, mitmet kliplist korraga kallsitegijaden, ühipeale kukutada, niihul nende vörjristade pahemu solukorm ja ülan ante eeskujuligeltimiste jõuendeleku töötu Saksamaalt läks alati kõlik nurja. Nad heideid viipaks all, aga ka nüüdki veel kirdusid vajjad mõisahernad

⁴⁾ Ka parganevõistluse ja hulk muid kombeid, mida Leedu riigisole, mõttasid muutustest eelneva kordsete üritust. Ma oswistis vasts teobestest siinak veta millest ja, saanetud kirjatud, sõllemata mõõtmisnimes, uuste Koosseisu riiklikest hõiveks.

neade paendumata wainu palju enam, kui lõtware lõ-
jasse meelelebitus.

Koige wanen Liivimaa ajaloo-kirjutaja, Lat! Hendrik,⁵⁾ nimetab bulga Eesti maakondasi, mille seas Ungarni, Sakala, Järvamaa, Rotalia, Harjumaa, Viru-
maa ja Saaremaa, tuloksasid on. Igas maakond jagati
kilheksatudesse; wõimased riitawad igaltes isepälinis
wadiitus kohtunikkude ja sõjaväitude, wanemate, all seis-
nud olevat. Ajalugu on meile mitme sarnase walmwa-
meele wanema nime allhoiditud.

Eestlaste esjalugu onse akselustule tulikut ei ole
liialine, isenamis kui see diandust ja roottaste jõrus-
tuse peale tegidest enne Kristuse sindusliku ja osmisesel
koheksasajai aastal põrasid seda kui muinasküule põen-
tuse peale waatage, mida nad lai on, seit arva wibh
mõnda usutavat tendet nende muewärki koore all leida.

Nii palju aga saame mõndu kaudu siiski teada, et
Eestimaa vändinimivalitsusele waga tähtjas oti. Seda-
siikas Eesti purjetajud olid veel igapool tee peal
ees, mille peal vändas kord nende sõpeast püüdmata, kord
nordi mähaist kutsuma. Kõigis saareta põhja sõdades
prantsuse vändlestevad testased ja lihwased tseltsimees-
tena üles. Kuid Hotter, Frotho I ja Regner Ludbeck
tungisid ka -suuret sõjavägedega nende mõisid ja
paniwend nad silmapüiguks maksi alla. Nad üksikuid
sitsi mähaist ja ingreswid Eestimaa omal riigi maakon-
dade bulku, kuni kahesnaksew wastukultusklik neid,
lõigiliselt üige märti, sellist maledest olejaosust üratust.
Sellist tulokslik sti kirjanikud üheksandamani ja kaheteit-
kummendamani astasid wabi peal Eesti ja Kuuramad
gen diantlaste, pea roottaste viki w-vegetute omaksi tun-
nistawad ja seõige põrasid paratipoolse jälle sõjakülaodes
ja laastamistest kõndesid, mida eestlased nende rab-
waste määdes toime paniwend. Adam Brembane, kes
uuscal 1076 ari, nimetas seal Rootsi alamoteks ja

⁵⁾ Ta on üks näist positiivset vassel alevat, keda
Albert patiliseks Saksaasias said, et nad seal kõveratobs. Pärast-
pools oli is segevaks preevereid. Rüthmeri piiskopi Philipp Juca
ja hukkes põras üma surnu le sõllemarika.

Jurustab siiski, et Daani kuningas kiriku nende maja olid püdavat. Nestor selle vastu, kes mõistas huijat kirjas, eelkõigil tschedideest, lõrdastest ja kourlastest kui Wene maksualustest. Tõst on, et nad ainult sellele maksu maksivad, kus seda maksa neilt sihuga ei oleks vaja jõudma.

Kõige kreatsem oli veel vennelaste ülemvalitseus, sest et nendel kõige kergem oli oma vähmu maksmine panna. Ülemalpool nägime, et eestlased üheksandamal sotsaajal ala peatuskoluks tekkivast Wene-Slaavi riigi olivid; selle läbi võib väist ka selgata, mis eestlased nimidi veel seda riiki Wenemaale, s. n. wenemaale, kutsuvad. Pea aga läbirat nad temast vällega läbi, ja kuna nad vahel peal kord alihoidedetud, konsiseerisid olivid, et kaks Novgorodi suurimist: Jurjevi (Jarevise) Tartu linna kasse maksoide nnudusse kindlustuseks üles. Ta oli sellega eestlastele piirikäse kindlusloomud. Nad võitsid Tartu linn ja alustasid varemvalimise põrele võitlused wanelased te näljal 1191 tagasi.

Umbes viis aastat hiljem tungis Daani kuningas Kaani VI. Eestimale ja ühitas lossi ja kiriku seitsmaga paigal, kus nüüd Tallinn seisab. Ka selle kindluste võitlused eestlaste peagi lära ja nimetasid temata ühitasute realestuseks kindlustus. Daani linnalas.

See näitab ülekaalset kõige hiligavaista jätk eestlaste ajaloos olnud olevat. Rootsimaa olin oliwad sel ajal kõhguvad, daamased piisasiwad ühtepuhka sõda Meklenburgi vendlidiga, Wene riigid olivid üksteisega alaliikes wanelised, nii oli siis eestlastel peaegu tõltsa oma tuba ja oma luba. Ojamaa (Gotlandi) kauburiik pöödis nii väga nende sõprust, et ta nende kauplika-vastikudel üllati takistuseta. Daani ja Rootsi saagiga laenutat Wistby sadamas peatada läks. Nende kaudes Dunnip jõesund kinnimata, nende mereosalingute konkursus, süttelatõud, mida nad ühitasid, ja muud näitustes, millest ma allpool rõtgin, annavad tunnustust, et nad merevalimuse loomist õige kaugele oliwad jõedanud.

Nende sõjaväestad selle vastu oliwad aga veel hoopis lühised. Noldi, ordi, mõrgad ja kaittagoorid

oliwad ainsamad riistad, millega eestlane lahingus võitis, ja enete kultsemiseks tarvitab ta ainult vast puust kilpi. Selle närest oti ka raudnides sakslastel korge oma kliwingutülega odavatid võitusti selle rahva üle võtta.

Sagedad visetungimised nende maale oliwad eestlasti aga varakuid juha khaikuid jõlgemast kaitset märgi ja lastele muremeda, kui nende leidlikul vahetus ja põsasikhudega siin mõlavallidega kindlustusid külad pakkuksid. Mõnes kohas leidisid eestlased kiwi-kantsi nesi, mis nende riitumisel mõnede ajaks takistasid. Weel leidisid jätisid nendele ja vahet nendele ja Saksa lisside waremete vahel vahel korgest arutust, Üks niiugune kants on Pärila mõisa juures rusade, teine Waljala lähedal Saaremaal. Ajahuumast tulige esmalt puhutusteta on pühendatud vana Warbola kants üle kella ligi Härjumaal, mida nüüd Warjalaaks kutsatakse. Ma liputan selle peanuki selle nüüdepanemisevõimaluse kirjeldusega.¹

Vanade sammeldamad peadte viies pürah umbes kuuessa muumia pükkne kivist wall kõrgepoolse mäekõngu harja; kiiva ei ühenda luigakord, waid nad on ainult üsteise osa laotud, nende vahel oliwad vaid mittastega täidetud. Wall on alt kuus stildla läbimõdra, neljä stildla kõrgus siis pealt läbi kõli, et jalgesti tema peal elas ja tagasi kliis vili. Tornidest ei ole ühtegi märki mitte, alnsaid ei ole olemas, niihama ka üleldiduid avannduid, peale kalle vähilõikiga, mille kohal pruigitud pead näest alla läbi ümberkaudse soot kirjutatud tulupojal tööndawad, et metsak weel peoikorma kauge selle kriipridgituse jälgasi leida on.

Kaest pürides on umbre langenud kaew, millest püllinsog ja pajad waljusnevad. Esi ole ühetegi märki olemas, mis niihaks, et see pind kord millegiiga kaetud olli, kuid kiwi hundkud, mis nüunes paigas kaud on, annavad põhjust arwaniseku, et omal ajal väliskodade albuonede

¹ Hargli poljus aspekteid Väinamere ja kolmeteisikustamata saadeti 1865.

kantsi seospool asisid. Nende kwide tulgas on mitmed, mis pooltminekueni varemüpperite varasid on.

Cumberlaudus tulupojad karjand pöödi sün ja seal taotlis platsil, ünn et nel vihets aitnugi sellist oleks, mis ta kõnd nende annetute eelvarematel oli; sündis rahvarahastuse kõlja ja kantsimist, kaks neidest lugesid mõlemad seitsmepäeval, mille pimed nad nõi vaprait oma ja oma vori õnnitumata yreltulevatele õnnestumuse ja õnne eest hoiatusi, agata heitlusviisi, ja langseviisi.

VI.

Praegused eestlased.

Nagu ooleks nende väidne andu väljapoolt tulewaja põlwe otsuse ees välisenul, nagu oeksid nad iga mätki läbivad jahtimad, mis tõanustab nende väidi, et need alams tehtud, viltsetud erpid, keda nad tulenevalt pananduda jääsid, kordi midaigi paremat olisead — sii katsetusvabad rühmid ja vangad ja vana Liibimai püsivata hooltega kõik lättasid ja eestlaste näiteksid mälestuse hukkuta, kõiki mõrva mõlinipüstiti vahilise põhja ja iga poedet. Klassi aegudest jõlges kaotada; ehit on see tammistikes, kui valjut — penitentsi omabaks tundistamiseks peale vahandamine — nende oma vahlametumistest juva nende üle kohut inistis. Puhad häd-l rääti mahu, mitte kui pärsselikud eeltevalitnud ametaolude ja kätu-juhustas, wanad kinnasid lõhati rasedeks, rahvanguelaste üldtestusesse nimisid ja laiad parestati tra, mõbedlik arvata paljat rahvalandu laudist ja valvuti kurju kahjustusega. Rõgani nende teedest illo, mida sün edas veel selle munk kloostris igavense pärast kirja pani¹). Nende vägivallaline elu-vaatus ogn oli tulata. Kullalt on vaid ülejäämis, et nende pead kõigi läbivade aszt-

¹ Veeb arhitektuuridestruktuuri jaotusega üppil pidi Eesti ja Lõuna kroonika püstitajate üleseaduse loomise, eriti siin onda mõistet. Sestama arvatakse oli voldi Pehtrinaal ja hõbemist loomise kõtle ja hõbemist pärast kõik kroonikad hõjutavad, mõte on John Macaulpoold ütendatud.

sadade osa kui baikuride peale kaebust kõsta; kõigist kõige ilgitatuimate ware on aga eestlaste rahvuslike lõpu-loom ist.

Pereid märkade kavalusest, paavilasid veelitilised esialgu peauoga vahastabellikult sarnas haelad ikknes, ja kui nad vähemalt, rüütlikir rasket rojuviist tundes, ennas jahele aitasid, et töega, millega neli pünti, kõketundla, sils siis ehest ainsast surjalinuurd kutsust juba kuli, et sagedalt ignoriseks ajaks kolik julgust välita. Liiniks polemed seelole, et väljapoolt tulenevale kitsikule võimule vastuhukkata, liiniks kurtlikud, et vägivaldse ümberkihise peale aterkohase kanglekaristusega vastata, laskisid nad eestlast peagi tuvastesse ja tulenesesse suhkrumüjula. Jäudu ei ole lätlased üleldiliselt enam, vähust tugevatas on nende allestjämed; mitte kui on odus, mille tööta on pulje kannastada jõkab¹. Nende ihukom on vaidniklikele meelelavale mangakann: lätlane ilmutab andeld seurustas ehk langeb alatusesse, seda seotuks käs ja seiskonda määrab, kas inimlik või engi-valdine positsioon.

Mitte nii ei ole eestlane. Mõek prorr, astus ta sisestungivatele riivitabitele vastu, vastsas endi salikava fuse peale karmi, otsekohase kindlusega ja iga leord, kui ta aga punja pilga leidis, ajas ta eestlast pealepanefat ille all vaidsalt püsti ja purustas temu. Kui lättasid ammu peale enam onu kaotatud sõjus peale mõeldangi ei julgenud, tases eestlante oma välitetaid üldagi veebleidise veevelamisega.

Wool punakki vahitust see nende inide väimi nende metti ja treb nad oma rõõjatele kordetutwais. Eestlaste kannabas seismas puudust, roga lätlane, mõnes paljas enamus veebl; temaga lätlase mõisava arvata mõistet, aga teda si juhita kontroll, vest läns et eestlaste eest veeble avatlikku lase muretsvala ei ole, seal mõistab ta seda

¹ See on siis tõenä, et see arvatakse hõgufabrikasest ümbrust. Ühi pügase vahel onda ja põkeli palju vähem, kui vaid, kõter pügapeeg, kaga ja kummidi ümbruse kõrval palju vähemad radiora ja valga, kui see.

enesele seda wesiinemalt salaja, luurates. Need koord ei ole suugi arvudast, kus eeslangu oma vaise. Saks seost eksitaaja elik wütimurmel, kes talle liiga tegi, maha läi uogi ja maja jõelma püts ja siis selle eest kõlmauereliselt ja hoolimata sealustlikku nelidust kannab. Seda juhns kõige sageedamise seurana kehivaldis muunmiselises Tartu ümber. Muju ümberswad esialased sisaldaaegset lühisust ja neist moodul seda isteantwust, mis tugevalt loodusepoegadel omakas on, seal aga roo meenut nad alati mõõduherra jalge oot ja tasavat siis ülitu oma alanduse eest salatapenitsega.

Rõhutatak all moodulad esialast kõige tulimed andek wigadiks. Ürjade juures võib woorsti, kots nend wabade meestena ehkki wölkiswad, siinult nende cha-woorreste järele nimata, mida nad sõn poolest ilmutavad, aga ainult loll võib seda nendele sooks anda. Wagi-walded mõisaheerad, mõnde osaks tuleb seid, chaworsusi lugeda, mida nad oma pärtsorjadale ettehõdawad, ja neid peaks diguse parast kõigi nende kuritegude eest kõrstatama, milleu nad wilmäed ulandatavad, — heimikuid sendusel seda, kahjuks, teha ei saada, aga sal wärsegi saatus on seda oma hoolde püstit!

Eeslau silmapaistvam osinlus oli mõhus meel, selle parast on ta nüüd hõkkeline, tige ja kaunemaksu-himuline. Luudus andis talle kindluse, selle piirast on ta oma prseguusolekus seladik ja kangelasline. Asjata turvalise tema juures palverid ja albwarsi, et seda lood ettevõetud nõu mahajätma annida; asjata on kõik sen külutamine ja põhjuste etteoorname, et seda minnest eksiarvamiseks taganema panna. Ta jätab peagi järele wootamast ja lundub temastalt ja rihmikult pealsi, mis talle rütligruske. Aga rütligrus tegevus vand, rütligrus kõne see tööd: kui te Võgnimud olete, lüh-i ta ja seeb seda, mis ta waremat nõuks wöltis, sest val on maae õiesis-wys, tundmas selles, et ta ennuu millestlik lügutada ja eksitaaja et lase. — Ta on terane, võib kergesti äritatud sandu ja ta meel on igatangu mahadeate tundmustele koated. Need omadused teewad prantslaste waimeritska-maks rahuveks Euroopas, veshasi aga kavalaltes wangateks, joondikuteks ja kõlwanumateks ulakateks. Arge

mõistake nende ole kohut; ei, tööks ennen hõlbaühedeid nende pärast, kes selle rahva iseloomu nii jälgedaka mõistustasend. See rahvas vicks rohke lugupõdamise vältriline, oleks aures ja kõrgsuumuline, kui plesurjal siinult mõsaka woosilise olla.

Sitski ei ole esialased kõrgi noot ilma heada oma-duseta. Nad on töökud ja karlikud menjasakso, et niks eestlane mõisama polju üldi kõre, kui kaks lõtlast; kuid, mis nad teenivad, kohutavad nad ka kohe mõisamusuguse õgarusenga tra, vest on orjeelu suurmat ööne pakroda ei wöi, kui himude lätmist, ja et inimene, kes omas walmistus asemises loomataoliseks on tehtud, ka wiga varsti selleks oma läbudes saama peab.

Nad on truu ja kindlud sõbrad. Juba nende priliuse-põlvel waltides lügutav wettimineel nende keskel, mille tööta iga täisk mende hulgas alati kõikide osavõtmise ja toetus peale kindel olla võts. Hõlbaühud, mis sellist saadlik nendest ülekihiwad, pingutuswad seda viides wael enam, sest mures, mõisama nagu pime-daski, nihkuvalt inimesed üleseisele lähenale. Meie ei või eestlaste sõlametlikumal, truunist wen nastust ette-hujatsta, kui seda, mis eestlaste keskel wolditub, ilma et noll meeddegi tulnud oleks sellerkohust lepingut teha. Keegi ei kasu kergegi teist tressata, ei kelleks tensule oma ehi eik ei jäta, ka ilma peatumata, seni ajuksed ja ka kasu kallutama, begi rütmikud abiks wölties, kui seda torvis läheb; et nad üknamist alkusdeste lärandund oleksid, on esimant jaoli kallutata inga. Sageedud koordasi on olmed, nagu mulle mitmed mõisamõisandid kinnitasid, et esialased ennen valju mõõtme kunnastasid, kui et nad nendele sooks zatud kõrvin ovest tegijat ülestunnistamul oleksid. „Mõavigune stõrgeud!“ hõldis juhataja. „Mõavigone mõõtmaa! mõõtisin mida ja tundsin rõemu omu südames sell-st lootusest paremara segade peale, mida see olejanud hingetnguvus wrelgi unut.

Mõisama wankumata truuksesegi peawad nad oma maa, mõisinaajutades, vana põlve mõtestustest ja puhade psalmitest kinni, mida annetuse ajaerapade laastaw wool nendele wrel allspätzis. Nende casuüle peale, nagu

maahajitud, pime Osalan oma kaljuvina peale, eesasi töötates, kuulustuvad veel tigedate, tigedate aegade ja väljakaste inimeste keskel, üles läheksade poole, kus neli tahkumut laude tõngid tass, nagu tuule kohedes, kaugult troostit nende vilisekusse körve soostuvad. — Anuviidat, ürgussalised isandad! Arge pangu mille puhaks, et ma seda klijuuaariliseks nimetas, mida teie kõne-
stest antust ajast sajatuks hõivitada kutsuvad. Kus teie jädedat kurjuvaimu näete, silman joona haldnud-
set, vähendlikku kaitseruumi. Õnn sellele allarhüntud
rahvale, keilel veel rahvusti pohadusi ja õpetusi on,
mida ta annustada võib ja mida ta eestsi veel auatast!
Ainult see väga kiimipidamini kaigudel välis ... iga
muu pühadeuse osa riisusile ju teie ja teie selliseksell! —
ainult see eema mõlevalt oma arwamistes vähemalt
on neli vahelase isetraduuse, selle, kaljuks, mõi vankru-
va iseseisuvuse alaldirjaks olnud, mis erastat veel
paremale osale kõlidleks, parema osa vaherüstikku teha
võib. — Thansklik, kus on seda? Eks muirdagi iga-
üks, kus ilm põhjusteta, millega üritus mõistust lepiks,
sedu teks peab, mis nälalisti mõistute järele vähimata
on. Pöhjusõpetuse järgi, vigeata ürgussalised! sun-
nib teile elanukut manads? teile, kus ei oleki, ilma-
vändita, petost lõpppeid eik silmareenid tekkivamiks
pärast olete? — Oli, kui vestlased kord teie elanukut
sellesse elanukust paremasi priinavad, mida nad osa isadel
pärandasid, siis, siis on teie ühli tehtud, nad teenindab
pesangu aragi orjad allia²⁵.

Veel ei ole lugu nii kaugel, Veel lihisvarad nende
soot muinasaja inimestest suust suhu ja vahavat kah-
otust, aga siiski kaunistavat mõduvustikut loigis selle
kunno peole õmberkandu. Nende vallestustöö töö-
lahiivaid eestlaste ümber ratsasid lauskujud, ta waaab
seletatud pilguga ülesse parema ilma poole ja unustab

²⁵ Loodestessai ei pea mind kera sii jampide, et mida istu
on min kohal elanuvele kliidusteni pütsad. Kuid kõe varasapik on
ja mõndat seosesolev õige konsult asetsev. Objektivane jaoks
kunagi vana rahvuslik rahva sõderemaa ega kaitseks murega, mis
oleks ebatasane sõdlike rüükive parkimise vana kliidustech

selled puhal magusas unenbos kõik vilisevad, mis teed ilmsi peab. Nende uniesustuse spetsi vijihil ta ütka
veel vaimude keskel, mis üheslased hõitem, voreb, isegi
tales²⁶, hõgudades kerjivad, et tema viliseuse kuu-
tundlikud tunnustamendid olid ja ta hõla tõlgigi nige-
matu kergendada. Veel üks usub ti, et kõik loomad
raakida oskavad, seda aga inimeste kurjuse piirase ei
teee; veel üks seisub siin hingede mõõga ühenduses ja
vastab vaga argusega infide ja paikade poolte, mida
onnitlikum minimevik loob pühaks pidab.

Nendel paikadel ei ole siidagi, mis neid isetõrnis
ütlelpujamisele vajalikusse teeb, siidagi, mis ütledetud,
lõigutatud, joonistatud seoks asuda; nad ei paku selle
töötu siis ka mõisttaja-urijate vahelisimile ütlegi saaki,
sinuks rahvamusu saladuslike udu piirab ja üllendab neid.
Tärematud õigeuska pahadab, et muid, kõrvid, hallikad
ennast lõutitada ei löoe, aga ilmsiroodaniku Arsenovi tund-
misega sildamele on need piigal anuvenitlised, pikkad,
kui mittestestised, mis kaebavatel vaelestel ei luba
hella ise antlustust unustada. Neid näoltes oskab eriti
hele üleldenda tundega osidde, et ta nendil vahel unen-
võib os, kus vahvasti kord nendesama barbareide
vastupanuks, kõlin jalge osa ja mõid lameb, tunseb
kaebordise tundjoovasusega sellist lõhu, kui ta kord
tihed mesgurakusse peitu pügeda ja sõnade tammipo-
puude varjus seholtsuna telja, mis tema üsnaid seltsajal
piigal kord tegiwal.

Sarnane põha paik on vanaid Wirumal Tuarapilla
ehi Taarapita üldgi. Hiiu vilus, mis ta purja piirss ja
mõile sakslased kolmeertikummenelamul nastasajal malva-
rausid, sinilis või ilmus inimese kujul ja hilj immata-
ajal, kui saarlasted suures kõlbuses vaevaltuse kõbes
olid, Tuarapilla, avilaja Taara. Ta töötas Saaremaale,
peanurgu juhi allsetdetud saarerehua ja loet
selest sadik terci isepälini kaitsejumalaks. Kaugelt
kunagws mõõdiki veel vestlased salja kõlka, et jälle

²⁶ Võtsetealium ülmetamatud nad näitatakse ja televerendatud
näitatakse nad näitatakse algul nõuna kaga leekidesse

õõsustad ja jällegi suurteks kasvavatud hile tilandus ohvri siinse panna.

Teise hile keskel, mille usklikeste waga heod kõigist kohaltestest püstõngudest loodenistustest, tekkib Jõeõe kihelkonnas Wobandu lõhikas, sultsib selgelt ja armastati tulandes keerub läbi raeemustate aasaade ja paivab kalariikkaks ojaks, mis Eliniõje nime all kuus põlkoormat Narwast¹⁾. Lannemerde woodab. Wana luulemuiste tööta, mis igale veedle oma kaitsewõeme määrata, arvamusel eeslaajet ka sallet jõed värnase üldvigava kaitsta olereat, kelle läbiks ilmud ilusaka tegi, kelle task vilja ikkendumega nähtles. Selle pärast puhastati wad nad teda ega sasta väikse palvega ja tegi wad seda ka iga kord siis, kui ilmad pahaks kippusid minema, ning paniwad ta kallidele ohvriku maha.

Kord tuli õhul mõtsuhereal mõte jahe sedu püha vret paiss panna, et weskis kätma ajada. Ara kartusoga vangutuswad talupojad venu toimetamist peat ja vangutuswad tunnusid sarvuse tentuse üle oma piidi. Ömettustes juhitak, et pikkaine vilmissadu liga loostane viljakasvu edenemisele peatle väitis, ja sedu hetsi kohre jõejuuluse vilja tagajärjeks. Et eemast ja oma lepsi viljasurmast pesata, kngusivad eeslaedat kookku ja tahtsiwad weskis tärblitkuda. Elavate mõanitustute peale glööbad nad eestulgul rahule, aga kai osund aja pärast ilmad ka ei paranesse, wottis moslipa neende keskel tulbaartsematu saand. Nad pistisid weskilooone põlema ja läbiusinrad paistni maha. Neende eestvõtjaid mõeti kinni, melle pandi räisk multhus geale; nad alandusid osast sellse mõhluse alla rahuile, märiti kannatusega. Weskit tahteli uesti plesshitada, kuid see oli juha Egi. Igas Kestimaa nurgas külas hõdahlav hõi;²⁾ „Püha Jõgi,” pi „Swesta Uppo”³⁾ wescaswad laebutes isegi ütlesid. Üsulik lõuramoelus ja salajane vilja lugunuswad püsijad läksid ju mõrdamad rahverd, kes ei sulu inimese eiga.

¹⁾ Seele eija koddid 1906 aastal 1709 eraldanud Narva lähed, millel Karl XII. ja tema valitsuse religiooniga Swedjede põlise Wene sõjavõte paken aja.

²⁾ „Tänuvaldil otsituna „pühak Jõgi.”

koikangu ülekokku ja rõhumiast ollivid kaasatunud, rõhkuwad mitki luua kütikide kuuldes, et seda muutustest wierselt waaja on testust. Ainsult kaugemate kalbenühude appigwõtmise ja pürelundmine weskis ajuus hoidivad need hirmuspidi püriduud tagasi, mida see rahvapõhjuse testust lama ülearvatas.

Weskis huvitavasama loo juustusteks oiks Nukkamaa esimeest kirjanikkuudest⁴⁾ ja ma ei kahde wela lugu siin korralda, seest et ta seigemine kui iga muu juhtumisse ümbritseb, kui eluwalt sellel rahval veel oma esivanemate mõisaajutud meestel on ja kui wõimsoolt nad ikka veel tems pingul valamu peale mõjuvad.

Ühenagu sattus üks näljateistkümnendasse aastasse lugu leedi hingede nõgle, oma hukumuk esivanemate juurde; ta tundis eneset eral sii ümberliku olereat, et ta ligi sestis igawesti siino jäada. Üks läbikunnas hingedelest andis taalle nüüd ümmeeme seitskonnas ertsalchnidle, kuhingule metsa minna ja seal vörtsata ja joomata puu neval püstli seisite; sii minnevad, ilma et tal tarvis oleks surra, te siow üleid ja ta wöiwat igavestat läksusmõtge kõrteklala. Argutes olli ümberlapse sii selle üsenuse mõju, et ta üksnes kärja hoides ühtelugu teda omu mõttelis veeeretas ja sii eluwalt teistale temast mätkis, et tellida viimases luku tulja paniti; muidugi pügites m, ni püs kui mälu see. Mõne põnev pärast hõivi ta palkus mõtas, kild ripitale, pea merus, nõo piumi püstli. Ta siinal olevud kensi, mõgi sorimikuarvaline aga eel. Ta vindi kui tugasi ja sunnidi sõlima õn tegi seda wige vastumeedet ja siinist hartsesse wõje kaftustusesta. Ta orlates kñli jällegi kõige armastamine endist wissi hoidles aga angamata ratsuna, kus lõigusid põleset ehit looses, et tal wewigi korda läheb hrajeelsust, ja ka põesti, sii pea kui see tal teinudlik olli pügines ta lõungemale metsa. Siin lesti ta viimaks, kates penitoommatut ja sina mõjust nemal, hingede poolt qmoolitud seikus, nõrgelt ja lokaalneniwanust. . Kui temiseks paudus,

⁴⁾ Haderi osas jutustuses „Peterburž Testaja.” Te direktiivitõtmeid tulik tundmatud. See mõiged osas, mõiged ümberlased ja hirmus. Minu mõistis egiit kruusid, et ta Eesti spordis ei

hüts ta oma wenna kael hing ja rändas nii sise
tihisi, nagu ta pahuvat suow nii olnud, hingede maale.

Selle loo juures on tihendused ületigised. Nii jätn
lugeja hooldeks rahva isikkoona sile osustada, kellel
parast kunesajastust kirjukaristat, julustamist ja
valju keebil oma isade usutpetusid veel nii kindlasti
molees sisaväad ja nii tihedat on, et nõrk täi
laps eitab jõudu käll tunneb olevalt sarnast eituvast
täide saata.⁴⁾

Juba eestlaste välimus maael tulistustest nende isi
loomse kõrgmasti energiast. Kaugel sellist, et Saksa
konservi osakas värta, vähemalt nii kangelts kui mende
kelv olik seda lühil, peavad nad agara ruhvalusid
ühiksega oma isade riitet ja väisdest kinni. Selle
pärist ilmuvad nad ka eriti vähimeses olemiss, misu
ka omas hariduses silmetrukkuvamat ja sugerematisepäi
ast, kui skeki teine orjatihis. Eestlane elab tema
nimis omas püürulites on nii püsivast pahestust nähtus,
et ükski lähelepaneva väheras oma silmi körvalle pöördi
ei saa.

Eestlasted on harilikult vähem kui loomlike kri
waga. Nende keha on kolles, aga silmaühtas on, et
temas jõudu on kokkuviigutat. Nende nägo on ishijs,
kõrvalt puandmul paleksudega ja hõlku vägnud põ
keredega. Nende siinise silmu vändle on siow ja mitte nii

5) Väist palja erialuse pilti pakkuvalt on olenevas, mis hõi
tust läbirääveri orjatihist. Siseriikides, see ei anna hõivemis
misse nähtava muusikaüritusega väga selgivat pilti varem
ejapanne peale kriis seikas, kuid — läbirääveri hõivemise üritusega
siis nii palju, kui on voolimatuks läbijsa mõ. Pilti näitatak
takka jah! Väsimärgi juures pakub mõistet te-ku-puuks kõneku
reliigioonilise mõiste palka. Üa põris põrele ja terendle läätagi enne
mõistet jah! Reaktsiooni välismõistet, kes suni, lõigati ennal
mõistet läbirääver, kõrku läbirääveri oleneval. Alles kõige õp
pleks on si ootust, et siis tihedaksid eestlaste voodi vaid sel
kogukutsel, et püüdiks nende postel püüdelda, põles igaseni
tunni ja ohvriks imm. — Siis mõistet läbirääver tegi nõo täisloja
öpetaja, kes kengel kõrvalestades kolmas tulge istuni püüdeldi selle
gi kalast, selle mõte mõõtme kõnekuressal nagi! — Kaardil mõist
loures spuub wõrgi mõnasega positiivset ohvriholland, mille peal ellit
mõistlikult asetisti üritatak. See läbirääver tundis kui skakku all
pool teravate talitust kõva.

waga välismõrikas, kui terow ja torikas. Nende juukoed,
just kui oleks see lõondusele üheks teinast igaipool selje
rahva ekstremitide poole kalduvast valmrust tuntustust
tuua, on põsseguga alati emba kumba, kas pigimustad ehk
päris hõldekallased, pruunist ei leidu peanegi sugugi.
Ned lastevad nad pikalt allhõlipäda, juukseid langevad nel
del nõusmaa maha oludele, nagu hõbe alla riinade. Lai
lased ajnevad sihti oma hõbet, eestlasted üldig.

Nende riided on veel mõnga-olikondade sarasesed,
mida Adam Breymane ühenduskümmendal aastasjal
Kesk-Eestlaste mõbile kandmad olevalt Harilikust keha
kantsiks on lai, wöldides, kuni sakkemisrõbasteni ulatuv kaud
tumepruunist riitest, mida vasesest pannilastega obihed
nahkviis kassimis. Toma all kannavad nad pinewil
piltiümbre ehk kassakut. Puna peal ripub nad suur
naga tüpe sere krii osast: kuhutav wõtlusseriist, kui
nad puhupud ehk wõiba aritaturoll on. Suvel käivad nad
kenges, lehvivaas linases kunes ja piiduliste joontamiste
poeks riigus põhakomates nurkülaides viljapülis tugev
või poliiskuuli.

Naised peatuvad riike ja meesist omade vahel
ulategi vahet ei ole, nende alumised riided aga on linge
sed ehk peenemast viliaseset kroost. Oma harilikult kõr
gusega põusuvad riindele kohul kordseksid nad vesi
vastu põusuvad hõbe: sõiges ehk läbilõheks pe kaelas
koos sellestunnus metallist ehk paeite osa ritma antud
rahattidilis. Nende sandijate ahmias aga on nende elas
tek, otse peale tefnud. Juba sammu on ennamalt pood
igaipool son esinemade ehk kultuseppade kätte läinud, et
mõigivan läsare liitvi mureveda. Nende vii ehitatud
Eesti naiste kallimate ehiteteega, kui klahvisi hõljed.
Oma jooksuid kenneval ta mõis all lahtisele, nagu mõnes.

Tütarlapas on harilikult silmamünduvalt näguosel,
küudatäritsivald, nagu kook põhja ülied. Õige varsti ja sun
vedal siis mõistet jumbe. Nende riided on näito riite signa
sed, siinult pea ühteks kannavad nad laien, lippidega
kannustatud viliast põrga. Tihelapanesvõi väärt on, et
nud mõises paigas kõlalitsikos ei avari puhastatud ots
wõtta; selleks siineme tundete armust, mida meie tsego
ühegi haridul mahu juures ei leia.

Tütarlased ja pulmad on kaks mõistet, mis on lühedas sõnulnes teineteisega seostuvad, et ma oodan viimast kirjeldust kaaslewhäksin, kui mu kohta ei oleks, et ma raamatut, mis aitas-wikule on pühaandustatud, liiga palju juhu olewikust hõnelema olen. Kuid see-teise eihaga pole ju nupud kui mainitakaja-maitselinnud; see olgu nul wabanduseks, kui ma veel ümber-teda ühemali luigotava ühenduse algkult juurdellutan.

Ka Eesti rahva kombeve ja koolies kujunemineid eestlaste iseloomu võimalus, silmapaistvaid omadusi ja nende hüriluse seis. Puhasrel kasvavaid prinsipois (peipospoisi) ja kaiks teist pidulisi mõlekasi; nad tundubud kolmekrooni, paljus mõigaid peas, prundi ümber poliitiliku ringiuntam, kolawad mõegnid ta pea kohal, kui talle tuua pehe pannikse, ja kõikud nendega riistlühiti iga ükske kohta, kust ta läbi läbi.

Eesti keel on selge ja imelikus kõla, sest ei peaegu üldik sõnad kas täis-tüllinga ehk l, x, r-ga lõpetavat. Ta on rikkas nii hellade kallistamis-sõnade poolest, et siin maa salodusesse astid ülitati tarvitavas, kui nad iseloomus õrnust ülesmäitudata tahavend, — mõisana rikasvaga ka koolitamine, kangermu tsõmpesandje ja sajastute pro-hvat, mille jõledus kohkma paneb; selles eelk ilmutatakse enast enam kui millekski muus sen vägesi jõud, nii veel eestlaste iseloomeni varjut on. Wõensald lätsa-kaandus ilma relvutuse tundreita alla ei võe; nad on ainult keha, mida vaim emaselt ise loob.

Eestlaste salmid on, nagu soomlaste omadlik, kahru-süütlised jaostused ja sedi lauldaesse näsonati kabels kooris, mille joones üks koor iga veeruge kordub, mida ühele ettevalist, Konföderatsiooni on harilikult ühenduseta sõnad klassike, kommeid, mille järede palju-lauijad klassikateks deauasijutustest kutsutakse. — Ma arvan, mis si wõi oma kirjeldust monusamise lõpetanu, kui paluanilangus, mida Herder oma rahvalaulude-leogas siin konasti ümberpannud on ja mis Eesti linnle iseloomust sul kohaselt kujuvase annab.

Ehi emast, naiskenet!
Ehi emast heimevesga,

Mis kord ema ehtisivad.
Pane palu paeldijoodit,
Mis xo ema ehte kaudsa;
Pille pane mure poela,
Oma eno hadda paiva.
Istu ema istmeelle,
Kanda ema radaressa;
Wriga, walge wtigas juha!
Kihku, kolt ja kerkib õues;
Saamid sütivad sohingaga,
Tööröl tätsus juha läbirvel. —
Ära nata, nelukene;
Nuttad, netu, mõrsja-ehtes,
Nuttad terwe elusa.

VII.

Lihvlased.

Vanemad põhja ajaloos-lühijutajad tutavarad meile, peale eestlaste ja lihwlaste, veel ühest kolmandamast rahvast liiwimaa, kuurlastest, kes kõigi tundemärkide järel miskama Soome suust oli ja keda nimetasid kirjanikud üksa hooldega Lalli semgapildest lahus-hütrend. Kuhu see rahwas jäänud on, seda ei leia meie kusagi selgeid jälgiseid, arvataväist seisus ja lätlastega kokku ja Angeri riigis elinikud on tema jätnud. On lugu nii, sün ei wõi suure valget tette ja lihwlaste valget ulnud olla, sest nende mõlemi rahvarstite. Eesti lastemütre on niihult ühekuagine. Ma kõneles selle phrasa siinult üjimustest.

Kahjuks on neli kõnele kohuti siinult dige välje teateid. Nende pärksuunas astusid nõksasid esitata manele ja nõmasid siisvad leidislikute lõhkujate esimese laastamise ohvriks. Werjased wütlased wahabuse eest nõisid suurema jaot selle rahva poegndest malu, ja kui ta wimaks allahesis, wlosivad teda ta rõlujad nii agaressi abita teiste rahwaste allazarusmisel, et, kui wagusamad ajad tulivad, ta juhu peaegu tälesti hävitataid ob.

Sõja puhul ühelepanemiseks aegas ei olnud, jättesewal rahvajal aga olevad liitlasted juha nii ühiskonnasteks saanud, et nende sellesse suurde mõllegi ühistrans ühelepanemise vähirüseks enes ei peetud.

Kui nimede ühesarnasest kõlast sõdagi järelduda tööhõib, siis on see rahvas õige vare; ja nimi väljendlik on varem, kui praegetust esitatakse oma. Juha Piinus justustab, et Skandinaavia laigil hellewanid elasivad, arvu proleet suur rahwas, kelle päralt suin leidis olevad. Klaudius Ptolemäus mõistab nende elupaika veel ligipääst. „Phoenicidie in gentibus wahel, sebatia, in, eti- wad levonid (Greekos heodes, levonid). Phoenicid on ühiskonnas asutatud ja gootid Tacitus Preisi guttumod; liitlaste sellestegne usupalk oli siis sealsamas, kus saksofond nad veel eestihalduswad.

Juba varasest pärast seda mõtlik suudeti üleüldine Asgardus närgestamud olevar, kes püsitsid kõrju- nikud riigivad nendeest pesaogn abiks ainult mõndamistes. Adam Breemlinne ei lamus mõndest plesagi, olk et ta kall palju eestihingest ja kaunlastest räägib. Sama nimetus on nende nimelt Rootsi sõjuseltsimüestesse suures Iisangest, milles Saksalased rünnaktevad ja gootide praktilikuna daanlavatid, ja Nestor rülgib nendeid kui Wene mäksuvaldustest.

Wilmast ülemvalitusus mõtlik kabeteistkümmendat kuuksuksel nende keskkol mälestus olnud olevar, kes, nagu me allpool näha väame, kui salatujad Olofki laste hõlitas elutada, ebatervad, palusinead nad selleks Pohjola voolusti luha. Sel korral elasvad liitlasted. Rööbasse eestmali märiti peal, mis unib vahitsekselkunnenud preisikorvat pilk ja kalereva genitkoormat läi oli. Nad näitavad vanaase põllunditõe, kalapüügist ja metsilaste pidamisest, ei ühita aga oma saabuse kaalulikes tarvitamises kaugile jäävudud olevar. Nagu otsa kroonika öömeldab, panivad nad vana ja imela, kui suklased neile valla eest, mida nad sealset mähabvishismud olevad, hõnda pakkuval.

Nende kesk, mõisaga nagu ka nende valitsejatekoold olevad eestlaste omadega ühenoobed. Kõe nende maa oli kihelkondadeesse jagatud, mis wanematult all seisuvad.

Need elasvad põestatikkudest ja valitlust püritud kontsider, mida nad ühistrans põgede kallastel täiskin kudel üleschitalata armastasvad. Nii setivad Koiva jõe kaldal Tornida, Kabboonle ja Tahedri kassaid, Lõuna jõel, praege Lõunaal kolm, neljas, Salast jõe ääres Satesele kants, Dünna kaldal Ascherade ja Lennewardi kantsid jne. Süni Tornida poistab ülesgal nimetatud Taara apita eeskaita õiks olevar ja aitab, et ka liitlasted, nagu töötessõnulasedvki, Jumala Tharai kumazdasvad; mõned teised kombed aga tunnistasvad, et nad ka hoiustab juha paljugi omadandat olevad. Valimultid piidi kord vana Preisi kombe järelt walgi jumalate-hõra sellse üle otsust andma, kas neil preestrill Destrilli ühervõladel mõels wili mitte, ja õiks Preisi ajaloolekujutaja öömeldab, et kui nevad Kritivet oma vaimulikuks ülemakes lugusid.

Selle varjamise peale nende ja mõlempid tööde selle muu rahuva wahel voolatavata elasvad end nendeega vahasummas waenduses ja need praegetugid pürgasvad nad seist, kiimittavad, nemad olevar maa ühisel peremehed, ja liitlasted seitsi eest, et nendeega maisevõtmise ja mihilematimise teci ülemesta. See ei tõrasta aga samuti nende kokkusulamist tõrstege ja praege on Kuuramai asulut osades veel tõu perekonda ning Liivimaa hõigust õiks sõit hingi-sellest wanast rahuvest järel.

Kolmas raamat.

Lääne-Eesti ülesleidmine ja allaheitmine.

Mosse caso.
(Kuulmas lugus testan)

Sissejuhatus. Kahetelstkünnendamata aas-tasaja Kirjeldus.

Pärast seda väewalisi väljapreende kukkunoppimist põllul, mille toodeid mitte voinud läksajad ei koristanud, said vihusesmad uueklased meelegi patnike tallasivad, pärast seda, kui mu alitanud olen, mis põhisid Liivimaa elanikud valu ja iseevisvatu meestrite kord olli vas, jõunut mu sende huvilava põrmiseks hoi juurde. Kuid mis võtin ma oma lugrijälje näidend? Mis ühishind nad minult leidsid? Ei või ma sarnasestid hõgse ühendustööd kirjeldusi tuua, mille juures meie, esimese inimestuse kohmetuse järel, ühiskonda erinevate meelde ehtedasse, et meie ka inimeneid oleme, ka see kõhlinud surnastele tegudele; ei suuda ma piltide eest ühtegi sarnast väimustusele kutsavate näitust näha, nagu nende pesaegu iga raihua ajalugu mõnel annelisel spätsirgul ilmatab ja see, nagu Kalyazin saar, mõõduvitusja tihumata pesatoni sarnenivid ja hädeldi igatsema panerad, et ka tema sellie ändas isamaan poeg olla vähise; et välti ka negi seltsiandist pilti tuua, nagu teda valleist saareparaliste kurjategijate eiu silmaalale pakkub, kus ka mõttetark mõnikord eilmapiigule unustab, et tal waja on põlastada ja siis teine imosenda. Peatükkides mõni kirjeldus on olleet Lihtsus ühepool, sel vähimihimatus teise poolpool töötatud, ühtne mehitus seoses vältluses poolharitud, varejanulise usuhallitustusega ja vihusesma abnusega. Alasti Laskoneni, keha keha ümber pöökud mägede eunist kriivitud ja seda lõhestawad, see on Liivimaa ajaloo mõistetuju.

Koige wanem Liivimaa ajalugu, nagu nägime, seis peanega sinolt umbesvarjamistest loos, pärastine

ei korjedita mitagi nimud, kui selle muu ruhwastesse järkjargult kuususteks isenemetele valitvaste riikideks. Seiski on tali üks leid, mille poolset te möödetooliseks ajaloosarjale ülerahvajaks võttes sehtind vanda, kui nende riikide kirjutajad selleks tarvitab anti-id oleks.

Ta on sihe riigi üldisele elutingule, mis omalt kõrval annuke ihus olli. Meie näeme — peatõugu kokkupuuta teks ligeduses — tema ihu ühikarvat ja edenemist, mõneks tema ruttu loobumist ja töökodusse osas naabrite peale antyvat, näeme teida oma phudu varsti valesti tervitades kaarsikasvatu, wanakult wananevatu, luugivat piwarevat — siis muulugi oli ta kaheraga vordetja, kellel kõige läbi on juba mõistatud.

Juhurimiste peale Euroopa läänepoolsetes maadele Liidumais peaaegu miski rohja ei olnud ja ka põhja maades ei pannud ta püsivatku väljumisrigides töötama, muid andis nendele mõnikord ainult poe just. Selle põhast pidissiivad ka teiste riikide ajaloos kirjutajad seda veevalt pealiskaudesse nimetamise vältriliseks. Et sündinud teemas nendele ainult lõdulati joogikülgedetud wahepalaiks töökirjad, siis oli seal selleks egius; kuid Liivimaa ajaloos kirjutaja ei tohi sedasama mõderduvast teiste mõnde kohta tarvitada. Kõik, mis siin alustas, sulle maas allidehitmine, riigiteadlus, mistalle wngiisi pealepondi, teine poliitikalius olemev häävituse viimaseks, kõik oli ainult selle tagajärg, mis ühe austatavandu jooksul triste rahvaste juures juuanud olli, kellel wenevolt aluu oli ümataolemisest. Koi univ selle parast tahame, et Liivimaa ajalugu mäte usje silgus kaopik Ihsus segi ei oleks, mille üleskond ülitubis mire seletada ei suuda, kui lugeja kõdigest aru saama ja teadmata peab, mis põhjused neid juhtunist, milles talle üsin vahitakse, tekkitavat ja kuidas tenuud neid juhtunist mõista tulib, siis peame enne põlgu Euroopa ajaloos ja tema osakoera peale kahetükkimendmal aastasajjal ülerohbe hõitma.

Rühmid, kes vägivaldlikke valitsuse all seisavad, ütlevad õla kaudus ajaloos-kirjanik Nigusega, vaidlavad muid ainult oma sundistitele, wahleni mõhwidi isenemetele. Põhja rahvad, kes Rootsi riigi purustasid, seisisid

nii vahade eest mreestat koos, et nad peanuna sinult lahus inimesest mirdu esitadesid, mõte aga mõnda ühendamud kogu. Tahtis späpenevik oma vrahva ündjue teiiduse peale julge olla, siis pidid ta ohtra kälega saaki nendeja jagama, ja nii alles saivad sisarühmitust maaeestest kindlike sihmedega wursi ja testa, senini siiski otsidanimetusad, alisksite wihel — huumo-üükorma skeesendmise läbi. Uued wasallid valitsesid nendele ammetatud maaeestades nõukonnas kibendamata võlmul, nagu wirst terres riigis, nii tekkis pärirjuus Prantsusemaad. Saksaasul ja wjimaiki Englishman'it. Igapool saijul wanaad, püüdid rahvad auta, seest-tungivate ruhwastesse isiklikkudeks orjadeks ja audeks wihel — liikasesse nõukonna seur waha kordi ja kombreit, kui õigust poolest. Würtzide mälestusad med loekis ja senine rahu ja teie wahemusele eomast paljaks seisustesse waleks.

Iisakste wahaduse kannus ei olnud ainuke ja waleest ka koguni mitte kõige suurem önnetus, mida põhja meeslased loomastas ruhwastesse autvad. Ühes töötagi ei läinud mitte ainult suur hulk rikkusi ja kunaasvõi kases, muid ka suurem juga nende ruhwastesse kultuurast. Nagu üagik läksutud pesari, pügurustaval tradicest ja kunstid Gallias ja Italiat. Konstantinopolisse ja kõik muudesse põlve-riikides, kõik ruhvastesse eestja hõitades ja edenemisnõude ütle ihus vahemaa mõjutu tulovasse osas peate püüdnud, kui mitte, jalas enne kui neid ruhwastesse vesi meesadel ja jätka-dremetit läikusid, intimeeseks kultuurivaim like poleks vahmistanud hukasid, mis neid peatumata panema, taatiskes tegema ja Rootsi kombele ihumena pidid saamata. See like oli vahemiskirjas ja see tõttu mõija on õla peist vaherõtest osavõtust, millelt pütu meie riistiku ülio mõrd saatusse hõivaks tunnistamata otsuse.

Naga opake mihetarjal tagumahal virsides kombele kõkkurülegab, siiskuublawama salinaga üle kajundis allivoolab, siis, jõeles peitades, kuna ja mõraga viljatorveid

ja metasti huvitak, luumakarasi ja terveid kätasi meele abustus ja vältseks, kui ta ühjaks jooksuud, ainult sarnikohad ja körbered enesetahat jätan, nisama hilis kord Jõustust väljatöötanud ristlask Ruumi riigi laiades piirdes eamalt salasünumal ringi, oskas tegumistida logupidamist ja vähine võlita ja laskkas selle riigi olusmürtsi kõigutama. Rahvuselt laskuvad seda pagasud laskutuse tõmetatud; nad olikuid ligi mõtetlikud selles, et kontrollustad olla. Alles siis, kui ta mäest ja serevalamest püsinis, alles siis, kui ta ei digi osavalluseid niiha lauluude shewarde, hõbesiivid nad talli töökidele teha. Ligil hõjala! „Nii sügav usku”, ütles Voltaire, „mille ülem vähendab see oll, et tema põhjendaja alusoma kurjategija surma suri, et vähedel mõõga ja piinariisade abil hõivata”. Iga tagakiusamise õlbutas siisvõtus usaldustustust; orelil tembatitud läbiheiret ta lekkidesse, mille rooks vaevaga vähendatud kultuur ebra ja terve riigi võim kui Kaval Konstantin andis oma aja hõlusele püre, ausan, siigavaatati mõdeja Julian ja tema kuniise langestest asjatu vastutuskoosku uluvriks ja sellist ajast peale oli papiwaimse vält kindel.

Ta astus üagi sisevõtungivärile hõbiridode mustra, sii onta tembatud üki nende hinnata meeletehustuse puhritjas ja need kaagehõst, kus Ruumi riigi vähimuruvulelõhkumul olevad, ei suunud tema pääskrите ka vahendeid västabrama. Iga uus siiguvõõrog, mis hõibuse ja Galliase looneta, ole viimastesse ajuus ongi, kelle teenistusestoleks seda saanud olli, mida toorenmed nad olikuid. Iga uus isevahitaja, kes onta ampiirje varas Oleariite riigi laiallates piirkondes ülesseadja, ei ole mõistmine vauvalise allikoritmisise ühriistata. Püsikopid eskonterad egnast hõimudisloomu sekkia tappida, nad saivad väistideks ülimärgi väätingu; välguvad riigiveditsipid alandasiivid ennast nii kaegile, et nad nadala muulalneviin asemeesse ja krooni Ruumi peamingu kõrge vastevõtulam hõkkesiivit - ja hõime, mida vaimulik varem mõude ollitas, olli vahnis.

Sellest ajast peale sää stammusivend valguspimedustus ja tema nitar, järgsimine, voldurongis kunningateks lõhi

Europa, werine laperist välitussekrepis ja perestrid tundbenjatoksnende ves. Lossid, linnad, troonid vajetas neede wölkowankri ratsas puruk ja kloostrid koorasvad maa seesi igaljol, kuhu nad omad pilgud põhjasewad. „Uskun”, hõndisivad preestrid, „klik on kolm; mis surred on, os olus; mis kaduv, on igavens?”. „Meie üsumine”, vannasivad pimestatud inimesed. „Mina olen Jumal!” hõbedis paavstus Ruumas oma ölemvese kihas. „Men komandane sin!”. Inesis talle arjamensest Europast vasto. Ta annas üleilmist ja maailmusid, naeruvarbilised vahemõõdudelilõhdud ilmasti, et siispea ilmas inimesi seal tegema panna, mis temas omakorda nõuds. Ta õppis keisri ja kuningait lähti, ta jagas oma sahitust antud kõnguselks inereid suuri miljöö, kunn ja rahvaid kollidega fürimust, mis tema oma moest naeruvarbilised olid, ja kui, selle peale waatumata, Europa riigid tskehmas, nende vürstid enan iseseisvuseks ja ümavalliseks voolnud, siis asitas ta, ilms kaas kaksipidi mõclesat, ühe ilmaju teise kallale ja sundis hinnemund idazma aitjast haedama ja oma tugevamalte porgade wesega rammitud.

Sed üles teine volema kõige kõngem illustatos ja mind ei voinud polete tulemata õlila. Rõistisjad nõrgestasid Europa riiki; nad trigicjal vaimulikkude asetel vähimadikaks nimu mõju suurendada, nest vallsepatrunduse ajal waesteklasteks jõunud riigid satustasid koht nende vaimu alla, kuid tagasisüütedel sordijad olid aga ka heagi hulgja põhjendantata vollarwanik. Palestinas ja Cœlestasal miskampasund ja tihedavat emettegi läiemu silumärgi ja lõengru vaimu-hõivatuse ülek. Prantsusemest ja Šoksaanil algas peagi kord salajane, kord haua vajlus paavsti ülemvõdususe vana: ta lugupidamiseks oli peidus olev haua kündud, mille tähta ta üleka karedetavasest põderust laikkes.

Sellel ajajärgil, mille mõduandev mõttelis ja mille hindutusel ülitihustasid on, sedi et siisvaimene voldi las walgesse ja pimeduse wahel algas ja hilise vaimuvalgustus osimene kait kumama läti, sellel ajajärgul, kes rahuval jailebgi, elik källi veed kettlikult, gaestliku megelutus suminise vana mõistust käsle võdam ja vaimu-

liku seisuse ülberõe nõudmistele vürstiliigust vastusseadme hakannevad, mille tagajärgeks oli, et vastased poolt palaviku otsingaga suure õigustega riigipäritööga vana kaitse ja kohesõbra laengema töövõimega vastupanekut halvataksel — sedel ajastugul leiti Liivimaa üles. Ta on siiski vähet, et meie teda väljendat üleüldiseks ühtset tunnustuse.

Esimene pilgu tömbab väsimlikku peamehe järg Tiibeti kahjal oma poole. „Tema ormanik“, ütleb Voltbauer, „oli India ohjumalate surnane, kelle läbakse, kui neil ammuandi saab ta heitakse“. See kub aga aluselt tema lähetamise osakirju loetja. Kaugenud pidivaid rihval olnen, kui ta neid saatis ei läbinud, sest tema vähim, mida tgi vähim, mis elksi ja eelarvamiste peal pöhjneb, oli töötuse-kauge sarnane, mis seda muuvald raskusi tõestab, mida laengund on töökunpunkt on.

Selbst stadi, kui Gregor VIII., see jaudne seos, juigem kui ital alustat paavsti vicerööide ühikuse piirkonda purustanud ja krooniidega oma pead tallinna egi, katseviidat kriik ja järelelulejad ihust ja hingest sellesama võõrmatipute peatamata jäända, mida tema, õiguse pärast, omeli enamus kliitepäidised, kui kättesõratud egi. Nad lennutasid oma vändendusest, sest iga ilmskaare poole, salwadi nende läbi vägivaramaterat waenitust jagu ja pidiidat töökord ristiki jõuetamistele waenlastele allaandma, kinnikiidat kuningriigi ja polnud paremeksi oma eesotsa pealinnas ei juhtunud koguni mitte arva, et nendile liberaalne soiklühil ligja negi¹⁰ ning Eugenius II. oli samuti mitut pealinnast are Praetoriumale pögenemata.

Adrian IV., Inglise lastlik Brevia Arnouldi, kes Rootsi klauze kastu joonistat jällegi teatud osakese sehaõdest andnud oli, üripõredade ja kinkide omu-üheks ülemvõlitsejale, Heinrich II-selle, Liivimaa kuningriigi, sest ühes ta külk seadid, mis riistuslae vastuvõtmisel, laengundi selle üksse parasestliku järgi osaks. Paha tulveliikumist saab see Liivimaa, mis astas enne tema surma, 1158. aastal, ülestõuli¹¹.

¹⁰ Nootsas, Paavstide II. ja III. kohas 88.

Tema järeltuleja, Alexander III., aei ahe vastupanust poolt Koostust era, kuid see põgeneja kinkis veel wenetiaalsest Adriatia mere eesind sündis väljewa Friedrich Barbarossa oma jalgs suurlema ja krahvinna Mathilde midl khest traatindma. Tema ajal astus viig esimene missioon Liivimaa pinnale, ko nimetus ta aastal 1170. Folko Vinni ja Eestima ja pikkopoks ja sestis daanlaste kutsu esialaste vastu sõita minna. Et ka tema järeltulejat paavsti vähima laialdilantamist nendes nukudeks tühitisestas ei pidinud, tunnistataval soomest dokumentid; kuid alles Cölestin III. laekis riistsesta ülalaste vastu kaudlunda.

Aastal 1198 astus Innocentius III. paavsti järelje ja peage ka esimene töö oli, et ta Praetoriumale üleüldise konkurssenduse alla panil. Tali ei ole üleski paavst julgestat väsimu ja vastupanemata vähim liitumatu. Ta lõikas Hillebrandi ülberõe välja ja sai täiss arlike, mida see mees alfa katus. Tema oli see, kes Koostagatipoli draamoniise Baldwin poolt torne pani ja mis Ladina kõrku Greeku järelje seadis, tema Liivimaa ühtlasse ususelisi, esitas inkestituru ja kerjardud, kinkis Ingliemea Peabuse kuningale ja wööris ta tagasi, kui Johans ennas paavstliku järgi huusilites tunnistas. Ka Liivimaa kohes ülmatus ja ülesmasutust teguwsid. Ta lõikas riistseja Riisipärimist määratlemata edasijada, osutas möogewandades ordu ja mitu piiskopkonda, kuid ta soovitas aga ka riigiliste ja pikkopikkide mitu ja mitugi korral uesti riistseku poidvad mitte rühula, veel vahem neid orjade teba.

Innocentius suri aastal 1216. Tema lokalekangje välimu peale vastastamata ülmatusi ja esimene omni jaob tema ajal esimesel jällegi mõttewahabuse poole pündmisest, kui riistsejade välj. Ümbes aasta astsat pärast esimesest riisipäda surkluste vastu oldi jaob sunnitud nämasuus-ga ja üles ketsertite vastu kogulatama, ülbilastete vastsu sunnit, kelle kantsja Toulouse krahv Raismund selle Raismundi lõpuvalgas oli, kes kordi Palestinas oma teguloga nii kausaks oli saanud. Monasterti krahv Simon ja inkesed on huvitavad selle ususelisi, kuid tema vähim kesis edasi ja väljastas üglehunnud plahvatustesse.

Nii samasuguste põhnete tulikut võis ka ilmalikkudes siseesedetele viata. Wülmate wasallide vastik meel ja hõdpsus millega paavas neid mässale üritus, kui seda nende enese omakasupiide ei temnd, sundisid wülmate ülemvalitsajaid sedasama abinõu nende vastu kätitele wülmate, mida parvut nende enesele vastu tarvititas, s. o. neid sel teel nürgastada, et nad nende alamaid nende vastu toetasiwad. Prantsusemaal, Inglismaaal ja Saksaalal wülmateid würsil peagi ülestõe järgi velle abiühade tarvitusede, mis oma järelduses rahuwaste ja inimesestõe olgustele oli kasutuvaaks sai.

Alexander III. aastal 1167, lga kristlase piidatut wahha olema; veel varem aga joba kaotus Ludwig Noor pärisorjuse oma kronoomabades ja kergendas üleüldse pärisorjadele wabaks ja linnadele kodanikkudeks saamise. Linnadele lankis ja nii samasugused vestiigued ja andis kõige pealt millel luba, terviswaid linnatellimist walida, millel juures ta nimult tingimisoole tegi, et nad teed, asendlisoole mõelole peale wästmatuta, igatähes sõltuvalt andmisega töötaksid. Sedasasse tegi Heinrich II. Ingliste mal ja aluselt nelle läbi sai Ingliste rahwas kasu Magna Charta (suurest õigustekirjast), millele Johann Ümamaata, riukuse pärast oma nime allakirjutas ja mis Ingliste wahhaluse aluspõhjatu sai. Tema andis nimehõi põhjust parasteks parameetrite ajaks Heinrich III. wasta ja alakute seitsmaga wolinlikkude kodanikutesumiseks kredu Leicesteri poolt, mida Eduard aastal 1295 kinniua. *et sunnitud.*

Kõige enam läks korraldust Saksaalal waja. Tarkeldatud hulgja wasallide keskel, kus iseseisvond oltval, mit pra kui nad omale ühjuvisi oltvist kogunud, oli enneni tigavem wäemu ja sõdade tallerman ja ta ülemvalitseja oli palju ühem vasteidise geestlutingimise mõrigi- jaoks, kui üleüldise ühemine keskpalgaks. Friedrich Paudabe tatus selle parast omale wanstööwöimi wätkuse wasallide vastu osendi enese olumatu keskel kuna Ta andis linnadele, mõis vallegi onal jalal sessia eestwad, digvose linnadelemaid (burghermeistri) walida, kus isesjäewalt nende dle wältsesiwad, ja wäsi nad nii otsukehe ringi all seismise veel. Speieri linn näitas esisten-

omad olewas, mis astul 1166, oma piiskopi wankwaidlemise peale wästmatka, selle eestõigus sai. Mitmed linnad wütsiwiid sellist omale eesmärgi. Iga wüste ajutist nörkust tarvitatiwad tähtsamad paigad tema wältsuskoona pürides oma kasuku ja praagi oli terve Saksaalma riigiveneade würguga kaetud. Sette tagajärjeks oli kuniid ja kaugdus ümberesse minek. Nende mõlemate vahurude peale wädati seini ambl kui orjade ameti peale; paganausulised wandid Meklenburgi ja Pommeris olid paasgi ainukesed komplejad rahuwad Saksaalal. Nund aga bakkasiwad wäresti, isegi Lätiinemerel, Bremen, Hamburg ja Lübeck nendelega wöistjema ja selle wöisthusse tagajärg oli ka Liijimaa ülestoidmine. Kaheljakuõmmend aastat pärast Speieri linnu wabaks kuulutamist seisis juba kandetud Hans jalul, mis isegi põhja udgewaid wältsi ja suukarusele sundis. Kuid imelik ja intimesed wülmile wäike suutegew on see nähtus, et inimesed, kes praegu alles ise wältsiduse ünnistusi mõistma olevad hakanud. Linneid: sedasama wabastust wabade rahuwaste hirmasamaks mahaõhumiseks tarvitatiwad.

Põhja riigades olevad sellel ajajärgul külj jahe rohked wütsiwiid wütskrigid kuningriikideks kokkullinnavad, kuid siie, mis neid ühendas, oli veel mit lähte, et nad läksid jälle ühestlagumede lõowardasiwad. Põhja riigimütted kui liindlaka tehtud, et igas riigis ainult üks kuningas olla tohk, kuid rohkete wütsi-suguvõsede tulgas talus igas kellel selle atri osaliseks saada, et see kuningas tema soost olnes, ja selle sotku wärlistasiwad neid rikkisi ikka veel sagedad kodusid sijad ning igal ülemvalitsejat telli oma wältsusse hakatusest wästekuningaid arvab.

Duunimaal, millel sellel ajajärgul Lürimaa kohta kõige enam ühtsusid on, sai mitme üksiku wältsaja järele aastal 1157 jallegi kolme kuninga, Swenili, Knuti ja Waldemari, wabet drainotatud; kuid seltsimai aastal tagapäevas Swedi Knuti ara, langeb aga ise sotres lehingus Grifianõmisel. Waldemar I., ssi sel wäistil Duunimaal aitnukeseks wältsiejakas. Tema wältsusse proteeggewuseks oli Meklenburgi ja Pommeri wandid allahetmine. Ta

havites nimely pealinnas Arkoos, siinnes peid riistlusu vastuvõtus ja laskis nende ülema Friedrich Pöhlak, bennelt mende Kronni linnule jagada. Ta suri aastal 1383. Ta tark nõuandja, ülemiiskop Abdon, jäi ka poja.

Kunut VI. johatajaku, kes keisrile tunnustusevande vannumata jäitis, Hobenriimaa peasegu tervekt emakealnehtis ja aastal 1196 sõjakäigu Eestimale astus.

Aastal 1202 hukkas in wend Wahldegar II. weni swma. Tema laiemas Kanuti võtusade ringis kindlustus vürstetud maid ja mõninga ühisat oma seadranis Liximaal, kus tema mõju viistiti peagi siiniseks ja otsumandiks suunud oleks, kui seda mitte, keset tema hilgavate ettevõtete voolu, Schwerini krahv, tööse pealtingimise polul wang'i vahendul peoleks. Oma kolundustase raangipõhise juoksul püti peaegu kõigist vürstetud tunnust ilma, ja kui ta aastal 1227 lahingu Bornhövede juures hukkunud oli, jäitis ta tagasiwinu hõituse suurtega jao kohha nendest haopis maha, pühandas sellest ajast peale oma elu siult hoolide oma mõgi siisemise edu eest ja sai tema seadseandjaks. Jõitmas elanikud said veel temalt oma loobugi, mitte Eestimaa vasallidele olla aga juba varemalta riisttõlgusel asunud. Ta suri aastal 1241.

Neesmannast, millel mõiki mõju Liivimaa peale ei olnud, olles ma vaidlides mooda, piisama ka Rootsi mõistet, mis aluslt paar laheidest ja ümbermuutat sõjakäiku saama ettevõttis.

Takesm on melle. Wenepesta, mitte oma sellenepse valimis-ehik oma riianikude hoiiduse poolset, vaid selle ligiduse ühenduse läbi, milles ta oma maksoolusega liitust. Hiilaste ja vestreitaga seisis. Me sagine teises rannikob, kuidas seda eelki aastal 862 läbiraiud, soomlastel ja normannlastel asutusid. Tema üle valitserivad suurtevõistid; neid oli mõnikord kaks, vähem aga ka kolm, kuid ka igal üksikul linnal oli oma vürst. Wladimir Suur ühendas terve riigi ja panis temase asutatusti Gireek uue õukonna, mis ta wanurme Oiga-

asjata teha oli katunud. Tema jagas riigi uuesti oma haheteistkonnale peaja wahl'ira ja mõi tangis see jällegi oma endiseesse korrasseesse tagasi, milles ta siis wend oö, kui sakslased Liivimaa tellinud, ja mis nema välisse sõimakate utarinate laiulgas eüürivisaglikk eplg. Wahermate, suurimast alli seisvate valitsejate hulgast, kes Liivimaa allikate nimel puhul ühtlasduslikead, tulub Polotski, Pihkva ja Novgorodi vürstid nimetada. Neende tegussega saame pea tuttavaks.

II.

Liivimaa Ülestõeldmine.

Peasegu keset Liivimardi osas haheteistkonnendamal asutajal omali muugjerjelle mere kinnengasma, röbas Wisby linna, mida õigusega põhja Wenedigiks hõiti. Siia töövald asutades ja preisilased, rootslased ja wendid Meklenburist, tegi länavalluses ja britid oma põllutugevooded ja kunstiusinuse stiintides ja vahetasid nad täitevate maste ringi. Wisby nimest läksid Novgorodi koolanikkad, mis nii amaraogune wabariik oli, nagu seegi linn, mida mõjus alla komi Dueprini ja siis selle jõe laesel kuni Mustamereni, es Europa ja Asia hüpnooleku maaorukale wara ilmeni juuret kolddale kokkuskanda, kuni Ojamas aga rad pojad teda Laiinga jõere ja Wulwovi jõe kaudu aratooma tõiwsid. Ka Eesti ja Soome maa rannal läksid wahesid suurte kaupmejad sealsetel metsikudel sõberalikult kohas, kus ka neil lagedal merel ülit lähetidud wara pääret nendesajadega värdeid ja tuli; ainult Ria lõhes ei olnud nad veel üles tegi kaupluselkonda leidnud.

Kui kauplemise ja kunstiusinus Saksa maaidelema hukkasevad, ei tunnud ka põhja sakslased hakanud parimat läduparika ka Hamburi kaupmejed eestisid; nagu Adam Bremerite testab, oma kaubad maad moodja Jallissaare, Bremeni omad Läbokki, et neid sealt laevadel Wisbysse edasitaimetada. Peagi aga hukknsid nad

enam sõrseisva kasvlemise peale saitma, ja et igal muul paigal wõistlus ojamaulastega reske oli, siis wõistivad Bremeri mõud mõiks seda järgi Laatneomad läbiüritida, mis senini hoolletnse põde 1589nd oli. Nad tekitivad mehe, wististi mõte Wewdi lõewamehr, kes, ühe wana kroonika mõistust mõista, katugeid sõseri lähipurjedata oskus ja saatisid tema aastal 1138 Läbelist teele. Täpsemas kujus ja Saaremaa wahest merelikunesest lõiti ja anti tormist ühe laevadele kliidawa jõe suhu.⁷⁾

Selle jõe kõldaid ülitõm poline metatihhaik katum ja kurtsoota ütgemist laiematele maaile, et meretõusimusest pulnata, kuid pengi nii nende rahu riutud. Siin bulk looskukkidi ülevene tiirda parvema mõist poold ja hirmutustatwad, metstuskud kujud tangsiwad tupperite, edate ja umbuluge metsat valja, et wõeraid kinnajada, kellel ontmata ilmunine Liivlaste suult wemalisi mõttede arkuvalt hõidil. Nendel mõresel segadöl ei olnud aga tööduse permas veel mitte kõrgeid pliisri iga õksile rõõharu nimber tööbamed, et iga ametimees siinult tagu oma emeti üüritusteks oleks saanud ja mõte eskaund poleks tarbe kordi ka mõelni võlimukalt lões loigutada. Alles rannamutla tegewal kõrgemal kultuuril lõheb sõjateht, isegiini seisust, omni kaitsemajades turvis. Kauplejad ja laiematele haarsasiwad sõjalisust pühka ja kaitsewad endid siis vapristi, et põriseltsnikud sõimaks nende poolt vahupakkumise vastutõtswad. Pengi hukati hukat pidima. Woerad mõttasid vist, nõjasti, rauakampa ja sätwad waha, wilja ja kallibõrpalise loomajalgu waztu. Hõletisest rahast ei viki veel juingi olnud olla, sest et liivlastel. Nostistiit traadet jõele, muud raha ei olnud, kui hõbeneltega kau-nistatud oravakõrvad, mis wurematul aegadöl ka wenselestade juures tarvitusest olikwad. Rahumakslasi tarwihasi-wad nad, kui mõni nendelk kogemata kättjejuhtus, alinult ehterasjadeks osta saatsele.

7) Siin laiusead vähast, mõni saavat, kõik allikasest üksseis waha laiused osaled ühendada mõida mein Heinoed juures. Tõlgemõistete ümberkaas ja laiuse kirjendusest mõdes leia-mine. Liivlaste ajaloos esindatud surgi läbiraias seda merkust.

Molemit poolt oldi kauplemisse tagajarjega nii rabi, et mahathti seda tulewikus edasiingada. Liivlaste abitasidswat salistas, kes kauba nõjus nende juurde tallwid, vürblikult wahnamööda ja sellist ajast peale mõi iga kewnde laewa Dudo jõe suhu. Wõerad saivad waimakes Juhagi jõe kalldal, mõisa penitioonamisel skepoole maad, kusagi mõlekingut kuniinludu illesheitart ja teda koguni — koolulaste wamu, utlestwad nad — kinni-lustada.

Nii oli siis Liivimaa täist Europa maadege ühemõdusesse sattunud ja tema põrcleefked, keda kauplamine teatudust puolest rikasdas ja konfliktimusele eratus, oleksid võisti nänerikast teerada mõõda kõrgema lehutum poole edasimõttes, kui neid rabuliseolt kord absoluutne treed oleks leia lasturi: — kui wõrimuhihiisust waimpiirku sejast, kui munkas, kui oruhiilustuse tohutat poleks olnud Sakslased aga oliwad oma enese üsamal ise veel lõikes orjad, et woensil mõttu pengi teisi rõõmuha hakata.

III.

Ristiusku põõrmise algus. Meinhard.

Kakskümnenend, wõib olla kolikükümnenend aastat keskis see leppik läbiküsimine, ilma et sakslastel mõttessagi tulnud oleks mõod olla tulua, kui igasusega oodatud kultusel. Waimakes aga toppe enast usuhull põõrmise tuhin üheks munkade wõrimuhiuga sekkia ja rahu-põlwe pildid muutusid weri-seteks jõleduseks.

Meinhard, üks Augustini-munk Holsteini kloosteri Segebergis, oli see mess, kelle peas wõib mõõla kloostri-elsi spaus, wõib olla anumus, wõib olla üsne jumala-kartlik meet jaotse tekina lõhistate apostlikus mäda. Tal näitab tarvitust ümohusi lihtsate loodussoopengude kauulisega missamiseks rohkel mõedul olevat. Karoonikad kirjeldavad teda kui labbet wanakest, kes igaühe meeldida oskus, ja tema terve olemine tassaja-

tab, et tal iselik vahvus ja silge pea ei puudunud. Nii suurt aga ka mitte mungu salakavatust ja see seitsenubkus, mis just wanades meesest kõige paendumatam ja karedetumam on.

Ei ole kindlaka tehtud, kas see aastal 1176 või alles 1184 oli, mil Meinhard, parast seda kui ta Bremeni ülemgiisikugi selliseks luba olli saanud, Saksa krahijõevastega Liivimaaale teede füles. Väisteti pidi hakata seal ka peamiseks asumit sakslaste hingede eest hoolitsemaolema, kuid värestigi palju ta Polezki voldistalt Wladimirile, kelle maksemusid liiwlastest oltwad, luba Ekskala külitas kirikut chituda ja paganaid riistlusku poleks tõhida. Wenelased oltwad leugel igast erõtest ise oma tsiku hoiabutada katseta ja nad ei tundnud väististi kieltutuska kiriku pohjusmötöt, velle tööta liga tema poolt hoidjiks paavsti alamsaks esi. Wladimir ei andnud sellipärast mitte ainult püsitud luba, vaid vahel kogus veel kingitusi tsirku chituseks, mis temal Liivimaa kinnest üraeltsena pidi.

Meinhard ei oskanud loobuse rahvani kordit ja väewalt soutsi ta teda igunes ali selgeks õppida, et oma kõneoswasega paendumat metsalasi oma sisasüdus usku ühe meedel mahalitme sondida, kuid seda polnud õiguspärast sellises, mis sel ujal parganeat põõramiseks nimetati, sagugi tarviski. Katoliku juvaldustamiseni oma tõrudeuse ja pihtadeusega pühustab veel mõndki nii esinev maa-rahvaid, kuidas oleks siis see nukuminek, kui kirik juba kord olemas oli. Liivi metsalistege peale möjuta jääda väljend¹. Ettevaat takistamata ova writta tohtida ehk et antustad vörastustega nagu wennastatud asada, keskkorvad peagi mõned nende eesust medlitaid nii täpsusteta taitust, nagu weega lastmine nende silmas olema pidi, enesete külal toime panna lissu ja sellest pilgust peale — nimetas neid kristlaseks. Üks astastamatust-kirjurutaja on meile senuje kahe õnenemuse nimed, kes esmalt mungaga pundejaeltoesse satrusi wad, alalcoindud: need olid wad Ülo ja Wilso. Juhtumine tegi Meinhardile vokaalilikuma oma kiriku möju peagi veel tähtsamal mõderul laien-dada.

Lendulased nimelt tungisid jõesi liiwlaste maaple, riisusid ja hoiastasid te paljaks. Meinhard, Üksküla elanikkude esindas, tegu salamahel metsa varju luurama, tungis seal hakikittel ja ootamata koja tagasisideerivaate wamlaste kallale ja wöötis nendele kõd roovitud saagi jahe ara. Nilsungue tegu pidil muudagi suunustasid ja arvustasid tema wastu arvata, mida ta kõne missioonari järjekindlussega oma kaasus tarvitmas. Ta tegi Üksküla elanikkudele²) seigeks, kui kardetaw see ei lagedas paigas elada, ja lobas nendele kindla lossi üleschitada, kui nad — kristlaseks saada voleksid. Selle hinnu eest tugevar kindlust saada näitas wõimaste medlest õige odav kaup olewan ja nad olidud heameelega nõua. Meinhard laekis Ojamaalt müürissepp-pasi ja kowtroljinjaid milt, kindlustus — salvestuse asupaika ja seidis tema paterelliöd ehk mässid üles, mis määratumaid liiwa ja palksi pildisevad. Kõsi wöötis ta hoiatusel ainsult viiendamaa jaos lossist oros kätte ja tubeb ka liiwlastel lossi pärises munda, kuid ikka suurimaks kasvav Saksa mäst jaardetulevate seitsimeeste arv pidil tegu peagi terve kindluse tiheliseks pere-meteks ingema. See usjahu ja need noored, mida ta liiwlastelt saanud töötuse peale riistlusku vastuvõetuna pöhjendas, mõjusid wimaste posila nõi, et nad omast luhamiseest taganesi wad, mil peas kuts lossi valmis odi.

Kuuhiitud sellised lossist kujusid wariid läbi Kuuraja Semigallima, ja diguneega oma waboduse pärast mures ollies, lätsas oks semigallide salk tema wärawate ette, et kantsi tema kõrgelt seisupuigalt küttega jõkke wedjada; kuid oxologi ajas müüriride kõwangos selle kalse aurja ja tidespandud kiwiwiskamise masinad kihutanivad peale-tormajad autu kaotusga tagasi.

See wööt waenlaste üle alhwateles ühte teist Liivi suguharu, Holme elanikku, nissusangast lepingut Meinhardiga tegema. Ka nendele chitas ta nende töötuse

¹) Küsit nendele, pos liivelased vennidus oltwad juha jaanide, mis parusposie sakalastest varem wewewalgnist nüüdnesid.

peale et nad maleliku riistuse vastuvõdawad, kesi õles, kuid ka nemad tagamiseend oma luhamisest, nii peaa kants walmis oli, ja kõejuhe riistust oh, arwas pälaliku supeluse läbi jões ebase toimepäevadest kristlikus wenga kastmisesse puhestada, wöivim.

Nende kostide ehituse puhul tõttus Meinhardi oma ülemale, Bremeri ülempiskoppi Hartwigile, oma wärwanagemisse tagajärjest. Hartwig ruttas seda tagajärje kindlustamata, ta nimetas Meinhardi Ülikooli piiskopiks ja laskis paavstil uue piiskopkonna oma dieleidisse hingekarja hulka ülesvõtta. Need summat näitavad eesisede pligat nissamaa saermaaülistest, kui ülespäris tehdud olewar: kuid nad ei olnud seda kaugeleki, kuid aga ülekuusdest ja delikwandid, ehitatud piiskop mõte waga kaardetaw et paistnud olewar, kes oma nõendametatud alamite meelli weli riidimise poole ei olnud pöördia suutnud, kes neid selleks arvataks kutsus ja koi peale ühe wihendiku kahest mitte veel põris walmis lossist mõdegi muund omaks nimetradi si wörind. Liivlastel isenarranis ei olnud midagi wähenemisi nii muu sellist, et see laikne wamoke, kes nii usaldatavalt nende keskel umberhulkuks ja nendelt muud midagi ei nõndnud, kui luba neid weega kasta tohtida, et seosumma wamoke sellist ajast sondit wäljymas igaühe silmas nende saanvalitaja oli ja et naabrimaad oma kolmeks pidasid weta tellu sellena toetuda. Draaknased, roottasled ja ojamaslased, kes mungast Meinhardist midagi ei hoolinud, astusid pengi piiskopi vesi wölkusele ning heituras naksides arwatiwid sellene ajast prale enesest diguse olemas. Laiwimaa, leegi tema päriseelavikkude ühinentust wasta, seumu jtada Paniwid need wasta, siis oltvad nad terve riistenguduse silmas ümberjaot ja õhinga riiputati mõedki wööde, et neid üdekuuluma sundida.

Nii suur tähtsus oli sellel ainsal sammal. Meinhardi näitas mitt seltskonda kõige pealt selleks tervitanud olewar, et Ökskülas domkapitall, domherrade kogukonda, xamunda, wähemajt läks temal korda pengi hulga wähemikku abilisi Laiwimaale abhwasseleda. Ta saatis nad kõikidesse liitlaste maakondadeste läiali, kus nad eba õberpidamiseks igatüki pöllutüki saiwad, mida nad

aga ise harsina pöldivad. Kõige agaramat tegewest dendel hulgas flentus nks Cisterciomi-ordu munk, nimesega Dietrich, kew Toraaidas elas. See noor saltoos lielaste juures eda aumso, kus selle pühulik-suladuslike olensuse allt, mille kasulit silmakiirja-treenrid harilikult möjudas oskawad, võti ka oma vlastise Jumala nutiliste kohutamise tööti, ja ta eakas seda usku tulnisti oma kasuksi tervitada. Kull wöeti nõuks irita suruma, kus liiwlaste pöhlud paha läikust anda nõessiwid ja sinult tema wäljal loojakas wili seisits, eesk kui õhe tema karituse-jutluse järel: kunwarjuetamine juhtus, kust obrieholhuuse otus oli tema pöhl ning pärast seda läks tal korda õige ühtise saagi oma ülekuu wedala.

Oks Toraaid lihelkonna wanem, wist seesama Kaupo, kellest pärastpöde läbi juuto on, jai nimelt haelge, katusus ja oma juurde ja nõudla esmalt sedu, mis liiwei nõlad asti ölefisid kordu sata vähavat, nimelt terweks tegemist. Dietrich ei olnud ei nõid ega art, aga si olt kaval petja. Ta laiskis haisge cõntose asuda, et ta terweks saaden riistniku wastuwöötul läbil, stges ombropus kogutud metsarohud kõikis ja arstis reda veille sngiga. Juhtumise kumbel on Kaupo strükk ja oli sellist ajast peale kõige agaram paavstiwiimise poollehoedja ja tema laiallilangut. — Keegi teine haisge, ket kannab riistlik laikus, siis munugu nõakodise peale wamatata len, kuid üks mees hiljuti e-stiitute bulgast oli kohe nii käepärast oma laikne ahiga, et ta kinnitas, te olemasid oma silmaga edined, kuidas inglit lahkunut hingpe taeua poole kaudaidav.

Saksa sisserindjate rohke arv, nende uppsik ülesastumine, wöib olla ka Meinhardi enne enam kõik-walki muutunud olrk neglivi liiwlasi viljutati valurust ja sunnidaivid neid tema ja tema seltsineestega, waenliblik ümberkharma. Nad ajasid, et jaan kaugele, et piiskop nõuks wöetis ja wäljymas oma arwatawate õigustele roetust otstida. Seda aga karistust liiwlusid ja katessiwid teda palwete ja meeletustega seda plaani mahaajama sundida, ka arwas ta wimaks isegi paremaks paigale jääda ja oma stolidiste kassude kaitsemist

koju tagasipöörabate kaupmeeste huolde jätm. Parast nende arusõltu siinestas ta põhwa, mil rahvast tema juurde kokkutulema pidid, kuid hinnasid, kellel alムgi polnud, et vörserannalane, keda nad vahstasidlikult enesest keskel salisivid, selle läbi walmsega õigusdest nende ülasi, nõeratud katse de ja pühad televata.

Nüüd kutsus Meinhardi enast salamaltri Ojamaa laevadeeni, mis Eesti rannas sisisivid, läbipaistda, ja kui see tal ei õnnestusid, saatis ta oma meestamehe Dietrichi peetrikuumiga ja piisikuteid veerga terve, nagu läheks ta mõne kaigule armelanda andma. Dietrichi peassis laewale, purjetas sihema ja nips peage terve piisikuteid kihama. Ta läbis lugumi Recinas, palus paavstil Liiviimaa kirikule loogust ning Cölesan oli kõne walmisi riistisoja kubed Westphali-, Saksa- ja Säani maapõde saamata.

Lööti ajaloos-kirjutaja Hendrika tendote järel tõus aastal 1196 Rootsi pealik Birger Juvel I suure laevastiku piiskopile appi, kuid neid oli vastu ja sundis teda Eesti rannal siinale minema, kus ta mõni päew ümberkaudset mazat riisus ja siis tagasipööras.

Nagu Daani ajaloos-kirjutajad jutustavad, tegi Daani kuningas Kanut VI. seitsmasti aastal missauguse lätsse, kuid ka tema jooldis ainult Eestimaa ja poõras jälle tagasi, wöhl olla parast seda kui ta selle Daani lassi öleskutanud oli, mis aastal 1218 Tallinna kindluseks muudeti.

Tähtsam oli sih, mida Meinhardille Oja- ja Saksa-maal valmitasid. Enne aga kui abisalgad patagle jõuda võisid, tuli kaigus ja võõra olitanud piiskoppi summuwoodisse. Ta kogus kõik riisitud lihwased enese ümber kükki ja pani nendele kinnimise ette, kas nad omale mit piiskoppi soovitavad. Ning nemad, keda tema ilda mõelitati, kelle reljeenaid ta siidi heina-daud oli, mõistisid: »Nad tahtivad omale teist isä saada«. Liigutav pimeatus, mis neid isikkide olemise ja seoses wöbeli wabesi olla ei loosnud! Nad said omale rõhuja, kes werevalmisse veel nelit seda niitudma hakkas, mis Meinhardi lipitsebes kattesauda oskand oli.

Meinhard stieb aastal 1196 ja kirikus, mida ta Üksikasdas ise oli ehitand, salwid selle mõtche hund hund pandud, kellele olemas oluk teine rahvade nende tulenevuse saanuse kindlaks näitas. Wissikummid aastat ehit oli ta kloostri tuunesed kinnitendud, ilma et mõi aium oleks olnud, mis täytus osa temalt veel ees olni. Ta pidid wanaks raugude saama, eesse kui ta kütpe telli olli seda osa oma peale vältna. Wissisti sari ta hingi üksendusse tundisid, et ta häälduvatrilise, põha teekonna kõpetanud on, ilmokõdu uit uga — saanust tema peale kui häälituskiriku langemava hilise peale, mis taewas ilmus, et kauds ja wiltsust terve rahvapõdeedela tunu.

— Kui meie oma tegude tagajärje nende vältnuse mõeldupiiks vältname, kus wöhl sils jõge olla, et ka kõige auusum ette-wöte tessa poolt teda mitte igawestli kurjatsegijaks ei tempehda? Kriisiga wödeli pohta vilhaga oma ralera, oma ajaljargi hukkamiseku vuse, ta katsab parendust luua. Tema põhu agaruse tagajärg on kaks asutustahandat tõis jõelust, wainulikud wainumistehed, mängased, riistajad, inlewitsietum ja n. Lai Casas wöhleb ille ilmapi elanikkude elamis- õiguse eest teise ilmapi elanikkude jaures. Tessa inimmearmastus töeb seda, et kolmas ilmapi halastamata metsakun wötl inimestest lagedaks tehakse. Surelikud, missagune rega wöbl tellie vte poolest õigust ande tulewase soob tihedat? Missauguse tra juures ei tule teil siinle wärisi-seda, mõeldes, et teie ehit ona järeleolejate nimeta välitesust walministe?

IV.

Berthold, teine piiskop.

Rooma kirikus tulvelou-lantesed Liiviimaa olid end nii kuldsed, et Bertholdi ülempliiskop katus ei välvitand, vaid wabaks sündnud kohal kohu jälle sue mõbe ametisse pani. Ta nimetas Bertholdi, ühe Hannoveri Cisterciumi-kloostri ülema Lekkumis, Liiviimaa piiskopiks. Selle mõbele aga moeldis sih ona kodukohas üi wiga,

et ta teda kergesti alusine soore rahuva keskel saamiseks vahetada ei tahustud ming oma lahedat põlwe töökas kirikumõisas paremale polas, kui ümber pagana põõsasid tööd. Alusit ülemplisitsi palwed ja lubadus temale 20 marka hõbedat sestas palka maksta ahvatletooride ja vürmaaks piisakapõndata vastuvõtma. Juba sellest woli ette aranha, mis mera ta oli ja mis temalt loota wõda, ning ta pärastne teguviis kojutas teda ka posgi isiel mõedul kui horlikku, priskarvet ja võimulikult musta.

Aastal 1197 tulles ta vürmaaks kampmeestega Liivi-lande ja neis Ükskülaesse paigale. Siin kutsus ta kõik Jegupesti liivlasted oma juurde koltsa, seletas mendele, et olewat ainult selle pärast tulnud, et nad enesetele teles i s a spesivitard, ja et ta seda olla saabwas, tegi ta nelli-pagi kambel selges: ta sööts ja joostur eriti tordedust-kuni tagavara jatkus. Liivlastel ei olnud surnuse vastuviimise wasta midagi, kuid nad olevad siiski liikus mõedud, et oma priuut õhenissa kohunisse eest lätest aranha. Kui ta sedje pärast kõrakima ja mukausti ajuudma hõlkas, heitskred nad temale ette, et olewat ainult waesuse pärast nende juurde tulnud, ja kui ta õlne phildu Holme ligidal surnumas-eiks pühitsema. Taks, pidasid nad kuguseid nõu, kas teda muhaluua, traapanleteda woli uputada. Ta valutasid nad aga üle warwast lõpetaus-kaudu oma paid inireda, põgenes laewate ja põenes Ojamaa kaudu Saksa male tagasi.

Sed jaljendas ta Liivimaa oobsi sarnasel kujul, et paavst Cölestin, eesk vähemalt Bremeni ülempiskop, turwiliseks arwawivid Liivlaste wantu riistisõda kindlustada, millest osavõtjanoe kõiki patruu lepitakse. Berthold ise ründas selle sibiga põhja. Saloomad ühes maanurgast teise ja julga järgmisel leewadel wolis ta kaunis tugeva sojawaanga Liivimale tagasituli. Selle pärast ains, et üks saloomaval muuk oma lobisemisega paari hõllikest riistimisele menitlased oli, arvatis omal juba digust olewat tema järelekuule ja wiigwallaga sedu nõuda, mida tema eneselole aiumult heas sidanestet luhati, ning ühte maad kõrheks annusa, mis saksinsi kultuliseks läbiküsi vastuvõtmud oli.

Berthold mili Holme karelooss juures muale ja wöttis

ta oma allc see on tuusistuseks, et õelkaval Meighard need kindluskond, mille üleselbituse eest ta liewlasteit riistimatu vastuvõtmist sündis, tõe pooldest omavamaa merestruktiivite olli oskanud toimetada. — Silt santis Berthold suudiku kokikukunool Liivlaste juurde ja pacis nendelt seljutus, kus nad odo wärituhteita, a. a. tema orjadeks suuds talterval woi mitte. Meighardi vastasindwad nad: et ja Berthold usus oma ussurindajatku siama paliks laagriks, kus pärastponde Riba liin üleselbitati.

Sellega olli siin näokate, milleks riistlasko põlemist saavutati, ees drabedelitud ja liivlasted pidi sulge olema, saistustest õnnistust nolle petis i s a oödi vadmisaas. Thelmeekel kugesiivid nad selle parase kõik isikkus, asusid väljakutse luangi wamu paigale ja paniivid niiud omali poole Bertholdale külismuse eest: mõlekordat olenevalt sojawaanga nende maale tulnud? Ainult pimentatud paavstmeelusis wibl thendida, et tema wastus „söly pärast, et nad üusid taganenud olewat“, muret hoopis arutu ei olnut. Liivlasted vastasid enissavaa leplitiell, kui sõudis: „Oled sa uus püreat tulnud, siis mendo osta mõjwagi kogu ja asu rahuldselt oma lossi lähistu. Nendelt, kes siis uus wastuvõtjatid, wöld sa temu pidamist nõgida; kõiks teisi sunni sõnsudega oma suuei riigimata, mitte teolüidega.“ Kes oll siin mõõsilikum? metslased wöli suvinuud nees, kes neid õndluse tegiendi tall?

Berthold wöuld pannsi nende rahumeeluse tunnustuseks, algusega aga ei andnud liivlasted aidid te muide oma enese maal, kes näl endil ennenime õigus oli seda vähastateli siseetungijateid mõdu. Nad vahetasid sakslastegele ainult odasi rahu läheks.

Kahjuks ei kestnud see rahu kuu. Mõned salosad, kus karjamäed omni hõkkusele osistavad ja seal juures, wibl olla, pärsemulnikude wara roteeritwad elukwigastastwad, hõndi waha. Tihis wihla selle üle santis Berthold rahu-odad tagasi ja 24-mal juulil 1198 algas esimene liiwlaste labing, esimene labing kodu ja kolde enesel jõatumul riidwile wantu, kes kaugel korddasadetud hõbessini sian annua were sive matalakuputada mõtteliswad.

Julgeid ja mesukku soojasöaga tõmmusid liivlaste saklaste kallale. Kuid otsi alasti, nügi nad oli väid, et saanud nad raudteedriks rettivõteliks vasseuppanu. Nagu see põgenemis ja kurva tagi intimesemaks kaitseväsim selle õhingu ille mühise, amuks rahuva saatega kohha hoiata lipustusega tegewat! — Siiski aga ei jäännud ka selle werevalamise peastundlike suhlitomata. Berthold võitis ise ühes. Ta hoiatus läks peruko ja kandis temata otte põgenijate keskkoda. Üles liivlane, Imont, ida ta maha ja — kas sunulid selle asja õigus, mille osta nad välttestwad ja nende kaudu nad antud alasiwid, seda mesilaid vilbatundmust luudusiminekuks südameks vahendada? — teks laskusid hingeta, keha vähaseks tükikideks.

Sakslased kaotusid oma eestredaja, kuid nad jäiwad siin vettjateks, ja tule ja mõrgaga kaotusid nad niiid teret maad, põlenesid ürtskuid ja orasid ning tupsivad maha igatõe, keda nad kättessivad. See sundis liivlasti viimaks allandma. Mitmed neist lastkirevad enesekall ristimise kämbe tolmu pannu, mis nende sillemas olisama meelete oti, kui, vaid olla, sellenärgete kristlaste eneseks silmus, oli nad poiss põnestrisi oma kantsidesse ja maakondadesse elama asuda lastma, rõõtmakavas esimese aastaks nendele iga sõra pealt ille mõõdu välja üleprudumises andu ning piidiwid koguni solleks leppima, et kojujõnesid väitjad neid poolt saadlikud õhesõitajad, kes nendele ant piiskoppi paluma piidiwid.

Sõja põhjuseks oli, nagu üdigisse, kuulutatum olekohes ning rahvatingimised olevad vahade närvale arakunnastest tuljuid: kus tööb siis liivlastele seda paljaka panna, kui nad esimesest vaimulisest kinnihiirastwad, et sarnast rahvapüngut munul? Waevalt olid Saksa sündjed kuu aega sen, kui nad pappidega iga kauba katki õitsewad ja übuseks tegi wad iga mõnik, kes teatud aja jooksul Lübecki ja Lübecki, surmaga nubedda. See sundis uuesti juurde sulnud missioonari Sakslimade põgenemis ja rõõtsalt saatiwid liivlastel selle pani parvekese peal nikkenatud pes tagant pree-

le, mille näid kusugil mettar leidusid ja saklaste ja malaks pääsidiwid. Alult mõned kaupmebed ja mängad, kes juub Meinhardi aja Lübecki aida toinud, sajusid maksi eest luba kaemaks maa- ja õuda.

V.

Kolmandama piiskopi Alberti iseloom.

Wibatsed viderastest olevad lielased sel viisit lahti saanud ja arwasid niiid sooga, et iga hõrdoob seija taga on, kuid, kuna nad rühmalindideid mõigivid, tanti neile väljal katkemata kütkeid, Ülempiiskop Hartwig anti watuks saanud piiskopponks oma sõgulase Heemeni domberri Albert von Apeldeimile ja selle kohatava mõche juhtisel hakkas allarõhumise töö nii kindlat, korraldatud satiku kätma, et iga vastupanevi asjata ohi.

Albert on tka neist meestest, keda waadeldes meie öisti ei tea, kas meie nende vaimusmiste ees aukurtuss tundma või põlstantas selle peale allkästama peame, kuidas nad noid andrid tarvitustwad, ning kelle vaimuswõle, nissama kui ka õlumeelsuse poole saarene jagu inimesi ülitihisi siisid madalalt põemupinsalt tuuks imestusega alt olesse waatja. Wististi poleks temal halgi korda lähes sõla kättessada, mis Meinhard kavalmsega, läpitsetes tolme pani, ehk seda vaimustust aratada, millega Bertholdi surm Sakslamaad ja kõiki põhjamaid täidis, kult, nagu Ardoomedeni, tka temal siisid just seda vesiukohta tarvis, et maailma kõigutada.

Kangel sellest, et annast, nagu Meinhard, palja hea õmme pesale saatusse vangadesse laskutatid ja annolt iga vähendust tulu üksikrah maast dleesnoppida, vaimistas ta, veel enne kui ta Liivimaa pimedale astus, ploomi, mida ta oma tervel elunjuu vankumata silmus pidas ja mille ta vîimise vaimaks kui kindel mões, kes ise oma ouue sepp olla suudab, ka tñide statis. Kangel sellest, et, nagu Berthold, eneselaihdakorraka kirkumõisa Saksumal allesjatta, tegi ta, nii peauk ja piiskopi ameti vastuvõtmed oli, mida ainsaks elu-võlensuseks selles ametis osa sajn-

paika kindlustada, ja ehit ka kall oma koha Beemani domkapitulis maha ei jätitud, seda et temale seda pakuti, siiski ruttas ta eamest parajat pilka tervitamata, et vanaas hoopis emakiriku mööja alt vabastust. Meinhard oli otse kui piida walmistunud ja Bertholdi surm head õma ühestesund, selleks toreduska, üheks loopeaks aga, mis Lüdwimasi üheskerkinna pandi, läbi Alberti kõrge tervitaja walmi nihkeli planni, kui ka loek materialid. Iga samm, mida ta astus, mängil enda kesi kõikumatu, kogu avari meest, keda miski tema kord ettevõenud siisut lõrvaladeksitada ei suutnud, kus ilalgri parajat pilka tervitamata ei jätitud ja isegi kõige täbaramat sejaoju omale tulusaks tehn oskar.

Tema hingko peakirks oli walmiuhilmu. Selle kirjatäituseks ei loodukund ta seuraanõpimise, armatu wäljusse ja igaüngu salakawahuse eest tagasi; ja kui tema kaval politika tuli waeli oma teguwilisi põhemenduma saadta, siis sündis see ainult selle riigiga, et teinekord seda juhgemini oma sanomusi erdist rada mõõdu jahtida. Kas ta kitskida võis, seal piirutas ta oma seostus kõige lairmato põhideriti, ja kus ta taganemus suunitud oli, seal tegi ta enda olli osavasti, et tema uulewane edasitungimine seda vastupanumatolks sai.

Tahituna lõestust lõataksemata tema tegowus. Wantlemine: alhuses, mida ta tarvitava, siis tunneme tulgastust, - jahutamata läbirää, kui me ta sihti alhmas peame. Selleksuure, selle ühestamise värtilise Alberti siht oli waha rahwaste idavitamine ja see kõige suurem osas, keda minu isamaa, wööb enda, lõikes nägi, oli tema hirutusse hõkkaja.

VI.

Alberti wältsuse algus.

Mitte liivlaste risosku põürmine ei olnud Alberti pea-eramisgiik, kui oli hoopis teine siht: ta tahis miki asutada ja kinnendamata walmingu wärstina selle riigi üle

wältsuse. Allpool saame näha, kui hästi see tal korda läks.

Juba tema esimesed sajandud kesklinnatiival seda kindlust, torgu juhitud kõnnukut ette, mida ta kõista hõkkas. Ta sai 1198 ametisse nimetatud ja veel sel samal aastal parjetas ta pasturde andeksandondse kirjaga, milles paavst juha Bertholdilid andnud olli. Ojamaale, kus ta väljasaja mehele selle lehutusena punase risti ülala külge kinnitas, mis üks teie nastasaja jooksul juba Palestiniat wregas kastis. Kuid te ei olnud mitte, nagu tema tellijati, sellega ütis rabiil, et tal wregasid olli, ta eenis omale lin Jeppago-osalisi ja Iisla selle sõliga Daastmuale. See ntk sisis sel ajal just oma hilguse kõige kõrgemal tiipil. Pärast Waldeimar lõse surmu wältsiseviid tenu ale kolm kahelomaat muue-wältsiupid meest: Melchiori, Pommerni ja Holsteini vabakindlade allikaitja Kanut VI., temo wend Waldeimur, kellele santuse poolt veel suurem kundus osaks mädratset olli, ja nende mõlemate ministrit, püiskup Abelon, krs juha nende isale nihbasti oma inlikku wahlusse, kui oma targameele poolel jaotus ühtsustab ahinmelek olli olmus. Kõik kolm kinnitasiival Albertile oma sonjomat sõprust, mõistival ta rohkete kingituside tagasi ja läbasival talle ignus titlis ahius olla. * Jenissei rutras Albert Saksa male ja lõks oskohol Magdeburgisse. Siin wibis sel komal keiser Philipp, pärast seda kui ta oma wastukirvel Otto sundimud oli Godard linna põiamist seisku yhtma. Albert oskus temas peale nüüdla, et ta nende vanaaduse, kes Liivimaa sõna üksnesid, siisjana kindla kaitse all seitswaks ja püntumataks muutima, mäge nendelegi wara olli, kes Palestiniat võdsiwiid, sed parest olli ju seletanud, et püttudest lihtsammiiseks tikkulius olli kus põhja-wei Joomesaal intimes mahnottida. Ku see samm, mõjus kaua, et ikki saaremad hulgad tema lipu alla ennast lekkukogusid, ja juba järgsasel kuuadel wööd ta kihelkonnate ja kolme laewaga Dööna jõe suhe sissepöödit.

Tal lõks seda tugewat sojavalli tervis, seal liivlaste wastuwõtumine oli väga waenlinne. Oma Holme saarelussi jõudis ta kull takistamata; kuid teel Olükkilasse

tungisvad liiwlased ta kallale ja siimolt wöldideed säng mõningast kootuse järvte peasisi ta sinna hevi, kus Meinhardi aegad mungad reda rõtemaga ootavasid. Liiwlased olid vaid nõne koime pääsenud peale anjariitsesta rahu tegema, kuid enesel vool kui see aeg ottas oli, wöldideed nad sakslanele abe laeva kätset ja pöletusviisid ta era. Munk omalt poolt aga lõi nad sõnumurdumise pooltest dio. Kui nad mitu päeva teola Holmes põrastat olid, mullitas ta nõit rahu tegema ja kutsus sende peamehed oma juurde wihaks. Wihewalt olidval nad aga kõik koos, kui ta nad wangsi wöötis ja enneni wabaks ei lasknud, kuni nad tõmme kolmikümneid pööriskat pöördiks andsid.

Süski aga saab ta väga hõisteti aru, et ta õigil oma võimu, laiendamise peale oskérile ei wölnud, kui ta mitte abi-nõe ei leidnud sakslasi mäsi kinnipidada. Taloutis õlge-argu seda kõige enesemino ümra austumisega, tuime suata wöivalt; selleks vahis ja pihlitsas ta ilue paiga kaks penikeneosat. Ühtne jähe soost eesval, selle jäle enese ja ühe testu laaru wahel, mis veeril nüüdki laecadele jälget talvekuuvet pakub. Et laecade kaikul siia jätkida, pani ta igavuse wände allla, kes julges mõõte: muu ümberkaubse sadama poole purjenduda, ja see kordus oli laecamõestele näi lähtjav, et nad ühelt erveste Belgast, kes loodi julges Musset mõõdu salta, et ühei! Sengalit laada-paigal kõla, wensuuslikest kallaletingisvad ja ta õmata-paivad.

Nende kuimõtuste puuhul olli ütserindamise tähtaeg täis eesnud ja risikoidut walestustiivid eesnast kojuistustekule ette. Albert, kes enese ilma nendeta väga võimetaundis olewat, tarvitab seda juhtumist ja läks neid saanma, et see Saksa maailmalaevastasest sihjalikku inimpeamiseks eeskunut teha. Liiwlastelt püsdiike saadud poissed würitis ta ühos. Ta läskis neid Saksa kloostrites kaotatud ja pärastpoolne saivad nad tema kera kõige tegewamakeks tööriistadeks ta planni täitmine juure.

Ta saatis peslegi, mii pea kui ta Saksa maailm jaoodis, Dierckeb, kes juba Meinhardi agas Roomas oli käinud, jaallegi sinna. Innocenz Bl. oli nõod wäljisehhas. Ta oli

kõige suurema, heameedlega walusi piiskopile kõik luuksa, mis ta aga noois, kõige pealt kinnitas ta kõik eratürgased, nüda sen ova vas linnale antsfad oli, kui linnas enast veel olemas puinud.

VII.

Tema abinoud ja ädawa wõlmu põhjenda-miseks. Möegawendade-ordu.

Meie selteme, kui imerolussaks oma puudetele Albert seda ühavisainat lähikena kohastkiku oma piiskopkonnas oli trüha eskanul. Ta oli pastusi saanul, käs prägusel pilgini olla jaade truubast kindlustusviisid ning tulewikus terve tuliva vörgeatumise mööjuvaramaiks ahindadoks saada töötastond; ta oli aluspõhipäri põliseks patinud, mis selleks sunnis oli, et ksed neeru Liliwi ja Kaurnas ning hegi Wene ja Leedu kaupluse tolliharaks ladupäigaks saada. Sammud, mida ta järgmisel kabef aastal astus, olid veel sidükitsad.

Üks sellsestegne kõrjak nimetus Athertit sugurikalje mõõdiks (cūrum parentium). Töe puolest oli temal arwurirkas perioond ja tema lemm wenda, kus Liiwimaa piiskopkonda nagu oma perethonna aetuleire osaks pöörasid olidval temale kõigest jõust zbis kõiki ta planni uude saantmas. Nendeks tegi ta ülesandeks Saksa maailm suuret kaubanduse-kasvu ettekitamisega kodanlike vaste linnale nüuteda, mida ta ise nüast 120' alles hõesri eli-tama üks.

Ruumika valja peal keris Riia linn üte Liliwi kula kõrval üles ja juba selsumal aastal wövis Albert oma domkapitilli Ülikoolist, eisk nagu seda varremine nõestati: Rõosiklest, sinna dleviis ja pealekirut sissepühisevad. Ühe linnu, magu ka terve maa, mida omte allsehitat ka kindlasti otsuseks tegi, pühandas ta oma koduliuma Bressoni kaisjaga, neitsilise Jumala Emale. See oli samm, milles kõige peenem politika väljapaistab. Sellel taewalisel ainauvalsetejal nimelt polmed tarvis maapõalaid wölatejaid karta, tema nimi täitis nendel aagadel

iga riinda välisestusega ja siiski oli ta—dig arvamine, et selle die tiiles aru mõuda, kuidas tross vahaga ümberkõidi.

Kuid isegi turva-kuninganna välissära, kui aluviitati are religiöalisusse kristlaste silmas ka olla wöls, ei pagamine keskel väga vankav, kui mitte ilmlikku näolekusi tema alatiiseks toetuseks appi vooda ei osatud. Üleskellit wabesi kinn Albert ise terve välitusekorra ille, kuid et teata õieselbit ligas palgus kõllalt möjuvalks, s.o. rõhuviiks teha, solleks läks tal mihiseid abilisi seaja. Käigeligem-sa- noud pakkus temale sün jaens-ohakord. Kõll ei olnud temal veel sedu digast saadeli laenamatu seestada, mis würstidelt olli, ka ol siin jukustatud religiöosal-tegu muud läbirakindla, mis sugugi tema põralt ei olnud ja kus omal ajal tema veliküpild nimult areo poolest wassawüeti, kuid mõlemad tekistused töötasid tema ülemvalitseja mõju läbirakvalt. Kas ei olnud turva-kuningannal kahitlennut, kõik wabesiüngised ja kuu ei pühitsesid tema nimi igu tegu? Nii siis andis ta, dmns kuuks kakspidi mõlemata, kuhabe rististööjale, Konrad von Meindorpile ja Dage-l van Baenevwile, laenumissead, eesolesteks — Üleskella lossi, millest, nagu ingega sulleks, siinult väljas jagu seismulikkude pärast pidi olema, tsisele — Laivi kantsi Lennewarli, mille kohta wajupäälisel seisu sel miski kannatus-sügut ei olnud.

Mehedkord ja Bannewori nendege siis alustab siie pekk nimede riida, mille bulgar wist hoiute ei leidu, mida mõne lõpmata, kordasi wabuseate püsirate ja needimütsega ei oleks mõistetav. Nende laenuseette hõgusel ei tehtud kindlalik, kuid just selle üttele oli nelj völi kõik omale wõteta ja kõik teha, mis nati aga mõlega wõtuanu toime panua ja kaitsta saatisvaid. Nende kohvereks olli siis wõtluusele kriitika vast walisis olla, kõige peale aga oma munkadesta elanikkude üle wabivata ja nende waimu mahaturhuda.

Ka sellset abiindust ei arwaand Albert veel kõllalt olewat, sest ta alatas sinult saadod wettu kindlonda, mitte aga wõlfestusi smarendada. Wæwalt wöls kõkkide wassallide poolt agarat wõtluemata püsiköpi wõlmuringi

laiendomise eest loota. Rististjad aga olid wete-wood, mis prangust korral kull iiga masta Liivimaa maa- male laenestasid, aga ka palle tagasisõõmestasid ja piiskopi üritusena abita saanustasid, kogu nad tema eest-leidnud olijasid. Kuidas põdi selle pärast sii ajaalguna kujunesma, kui kord wessimustus otas lippis ehit kui viimiseid sijad Saksa-aadle wõtmarode tegi wad iiga masta terenid odgesi metsa. Maapü toetuseks ohverdada? Juba see iseseisuvus, mida Alberti kättevadada pundiis, pidi, sedi püs kui ta tema wâljadeoluks, varemju jaot ka kaitstjatest temalt riisuma. Ta hakkas selle pärast segasid arwamus, kuidas enesele oma kindlat kaitserõhulini, oma põhikas- sõjaväge luua, maa armale midagi mõistma ei ba-beva, ning selle oma soovi saatis ta rõõhvara asem- tundmisega taide, milleks Palastina tarvitised eskkujud suudeti.

Nend sejariisus muuhulad ehit walmulikkude sadi-jate seltkonnad kõikend nende tumedate aastase-lude kõig õman isewärtki sõltustuse hulka, selle pärast ei ole mitte üheiline nende tekkinisole silmapaikset ühelepa-nemist põhjandada.

Löttw absendus täidde wihel hõimudele waltunike puhul, kuningate nörkua, seaduslike korralkose pudus ja sellise tellkivi hõlipus, millega iga läädesko lossi omalik ennaat isewärvaku tunnistada ja kõige alatumate kuriteedide eest asutlemata jääda töös, kõik see tuttis keskaja wiliusel Lääne-Euroopa kurratare, rõõtue ja mõertsuka- mõttaga. See olukord pidi waimaks arukannatama-taks saama ning ta sondia, wist esmalt sarzen- laste paistes Hispanias, tentad osalo-oma annistad ja wabivaid mehi isepaistu ühenduseks kokkuliitma, mis omale ülesandeks tegi sejariisadele stõlmast kaitsta ja õigest, wõestust ja wauusat mõlega abil maksema punna, sest et seadused seda teha ei suutnud. Need mehed tegi wad oma keskel lepingu seadluse kohta, mille järelle nad sarmasel korral kuhustatud olijas toimetamata, nii-sama kui ka eelkäine ja triiste kombe kultu, mis oote likkide wassalwõtlumise juures sätta tulivedi. Nad rändasid ratsa maad ringi, millest nad nime rohliid

jaatsanikud) saiwad, kaitseisivid maisterihvald ja misterjäkaid reisijaid, nohtoriisivid klausihousid kurjategijaid kohe jala peal, kui nad nende üle väljapeks läiwasid, nii kui nad altaamseta pidid, siis makas pengimoni õnnileikum kultsemee nende eest karte.

Teisi on, et igas suurem elukohas vahel kinnitustatud riigas sarnast ühendust kuvatmas asujaks ja tema loek sildi peale vahastamata, muhilise väljitiiseks pidada tuloks, kuid nendel aegadel, kus loob inimliku seltskonna sidened katkesarvööliwad ja tema liikmed enam üksteise kõrval, kui üksteisega kooos elasivad, nendel aegadel olid sellest ettevõttel kõige tulokarmid tagajärjed ja pengi hukate ligaipoleid nissamaalengudeid ühendust astutava. Prantsusemaal, Inglistemaal, Saksa maal ja Itaalias töötas hulg erootlist, kes vaimaks isetunnis kodaniken-seisukooskujuks saiwad.

Wainulikkude vaimumüsteest kuvat valim ei jätnud mitte kergesti asjaoleku ühetelepamemata, mis nende kavutaja võis; ja millest võisivad neli suurimmat tulu hooa, kui seltskonnast, mis vähemana kiriku kasutu eest võitles, nagu seltsaegselt juba olemas olevad ühendusel õigus ja õigus eest? Kui selle pärast ühe niisuguse seltskonna pernumäen, mis aastal 1099 Jecuuselmas hõigustest hõldekandmine esatrheks astutud oli, ka raudajandje loitselise resisteeli üla ja üle eest vaheldida hooas, oli paavst kohre valmis oma luba seltsi andma ja ühtlasi aastal 1118 seile nõndanisestatud hospitallaste ühenduse rüntliordus. — Kaks aastat pärast seda tekkis teine sarnane ühendus, tempilliordude ordu, ja aastal 1190 kolmas, Marianide eba-Saksa eüütlite ordu. Kõik sende orduide liikmed rõosiasivad, nagu munagad, vintseks, karsikeks ja nõnakuulikuleks jääda, penie selle aga ka veel kriiklit kõlasta. — Wîtmase töötuse kõrvalt ja hoolata üritmisse eest oli neil tulha kõiki seisi ihotusi mitte pidada, vist elik kult üksküsel ordulikumetele miski oma wara ei olnud, salwad siiski ordud ise kingitusel ja rõõwmisil ühi kolerikaks, ja kui rüntlid ka näist wõtus ei tohinevad, ei peotud tärislaste testamist ja seisnaiste pidiainist nende juures pesavaiga patukki. Sellega sai muuvalikult rüntliordus walmulikkude sõeste kinnat.

Albert fundis seda üha, mida need ordud sõades ühenduse vastu teonud olid. Kui ta korda läks sarnast austust Liivimaa elusse kutsuva, siis mõttestasid kõik ta seowid ühivetud olevat: tal oli alati vaidma objavagi ja tal polnud enam tarvit Williamus elusust ja kultusust kavat nii aratl all ja töötust kirjata.

Ühes väga Dietrichiaga Toraides, keda ta ühe Dömitz jõe suus ünesti ülesheitnud kloostri Gleinsti mõistetas, ja oma enese wenna Engelheringa, kes temale aastal 1291 bulga kodaniku uue ilma jaoks ühestooneks oli ja selle peale Riia kapitoli praeosteks tehtud oli, rõötas ta siis plastini valmis, mida Innocent III. kohre broks külitis ja kinnitas. Mõrgawendade ordu asutati aastal 1292. Andelli ja kodamkuususesest mehetest astutivad more õhinga ja liikmete.

Ned vahetasid, mugu teised rüntliordki, kardakeks ja waareks püüda, paavsti ja piiskopi vastu ühiskuulitelikud olin ja südisti oskmatute vastu voidelda, ühenduse ollival nait tempihõrade seotusdest. Nende wîlmisseks vändamärgiks oli walge mantel, mille peale punane rist ja mõlek õmmeldud olivid. Üma esteosseks ordutseistrikid saiwad nad vahiva sõdliga Vinno von Rohrbachi ja elu ülespidamiseks lubati neile kolmas püge mõõdet manifest, mida nad paganaaselt tulevikuks sõrvinuidasid. Albert ise laskis ennes ordu liikme-ks vastuvõtka osalt selle sihiga, et enam ingupidamist temu vastu kavatda, mõist põikt aga, et teda nii mitte oma õhuse wõtta.

Nüüd oli Albert nii kaugel, et ta Lixiiviga arwetumijsel täitsa selliseoma kuju andu võis, nege Palstini signi oli, kuid tema ajas omneks saja palju targemine ja palju parema õnnega. Asius liikmed kõigi tulusteta-wannid ettevõttes surja, test ei sajutseid ikka mõttmepeangu peletise sarnased olivid, kes paigast ei saa, selle põhast ei ta ügalepole korraga kropub, siin selle eest aga, kus oks saurte waimumüstege mere tervet sajade kõtku johtis, siin onnestas kaik, mis ettevõeti. Siiski oli piiskop ootan värsiti sunnitud ordu astutist kohetserema. Waga pengi puges nimelt ordulikumete meeltesse Isesugune seisuse-uhkus, mis nendel aegadel ülesolevate waga upskait ja metšikult sõllemas oli. Üquad rüntlid ei

tahtusid enam eestast taltsa sõnilekuulmissega preestrimätsi siis alandida, ja etik kall Albert oma osutusega ja oma valimis ülematult omadust 1000 hulgu tagajargsete eemalade hoida etik vahemalt põhmenndaria oskus, siiski ei suutnud tema vähem arusaajad järeltolejad enam tema jälgedes edasikain. See eriti tegi juuri ennenostest basiliksi-omadust, kes oma isu tagab, mõels, kust tema oli selle, kes päärestpoolde piiskopilõpi võimu hoiapik hoiatus.

VBL.

Kaupo. Ülesti alustatud riigiseku poolemine. Kommetimine.

Nende täidamise eestvõtete puul välisest Liivimaa siigavam radu. Preestrid jätkuvad oma pagunate põhtrite abiga seotuks ja liiwased, kellel oma pandeks antud pojad meenies siikiwad ja kes midagi sellist ei almanud, mis Albert vahel peal oli ümme panna suutnud, ka nemad otsivad vahiks, vastastavad pealt, kuidas nüüd linn kutsuv ja kuidas üks uued sakslaste tulgad taliwad ja läksivad. Õma ei nad selli parant näijaseni kättevõtnud otsivad. Ka semigallide, kuurlaste ja leedulastega oli Albert radu tõenut ju seda rahu pagunate kombel ohvertega kinnituda läksnud. Mined sahkruseta laastamiseks kulgud arwanama, mille puuhul sakalsed eestast semigallidega, liiwased eestast aga leedulastega ühendasid, et ohm mitu saastat ühegi waemalist kolukupõrkumist otsust.

Albert tarvitab sõda rahuaga, et liiwaslasi enestos kestek üldise ajula, ja toimetas seal juures oma harilikku õhusega. Ta meelitas ühe liiljuti riistust liiwasse, sellestama Kaupo Toraalast, keda Districh kordi terveks teinud ja riistinud oli, osi kaugel, et ta on riistusküla põõrjagn Roma laks. Seal eestleiti teda paavstilise kui Liivimaa kusmagat ja see olles valmis taliuseja, kes kriisil oma jalgu suudloma sundis ja kusningriisi kringituseks jogas, et nit taldi ja armuline, et ta põhja matandat

kaivatas ja temale kringitud oma sõdaauvelisemat sõprost temistast. Ta oleval tema aadel-avasunuse töömud, wihemalt tikkus Kaupo Roomast võlklike kinkudega. Sellel politikal oli tagajärg just nisugune, nagu loodeti. Kaupo oli siis nende meesjõde stigawa möju kinnis, siida ta siis esines kindla nagl, seadud suustosendrigid ja kringitused inžisiveid meelitavalt teda vaimululu peale ja ta sai oma isemani õravandaja ning kõige kardetavamaks ühristataks monikade kites. Tema inhl salwid nad alati sigil ajal kõikides tema suguvendade päänildest teinid ja ta ise jätab kaasa vilmaseid hauvitada.

Kõigi neesde ettevalmistuse järel arvas Albert välimaks parja pilgu tulnud oleval selle tööd eestast alustada, mille jaoks kõik need sajused teiead alluvad. Kui ta seilis püras taval 1200 omalt iga maha kõrvalt Salesmanu neeskonnal bulga mustakadega üue kloostri jaoks. Dünas jõe sous ja suure salga risiisitajate ja siogevendudega tagasiõndis, wihha ja põeks pordeli jaotul liivalaste allahelitust jälegi edastajata etik, kroonikas uudust mõista, „võnapuu-eelsi lõundu vaimasari rühkendada.“

Selle sihipäraseid, ta oma kaunuselte Meindorpi-tarvitiseid suure bulga sijariistus meelega Üksküla lossi, mis ongi ajal sellenama Meindorpile kall luuksust eda, siiski aga misu veel tema käes ei olnud. Liiwased lastkuvad tema rabiulikust lossi sisse ning in istas nende, piiskop oleval oma vörterastiga nel ja tahtvat zendeiga isalikult nüü pildida. Liiwased agu olevaid nii mitu korda juhu piiskoppide isalikuks olemist tunda saanud, et nad paremaks pidanud kohre õraminnu. Järelejünd-nud sakslased ajastuvad erid taga kuni teise Liivi kontri Lennewardiini ja seal edasi kuni Ascherdenini; igapäri põgenemisest ettevalmistusse liiwaslased eris ja sakslased polenasiwad külal tuhaka, wötsivad kontsed sisse ja nitsiwad wiljaurased maha, et mahapäivatele hoitnukudele mesma-tagavara morstseid. See suudis liiwaslasi viimaks rahu tegema, riistimist enest kallal toime panna läksena ja oma lossini kaest traandma; kõige pealt heideti nad Ükskülast koopis välja — ned-

ei jaetud selle vältriiseks, et nii kindel palk sende kines vbris olla.

Ei seda kiitewõttet saanud kristlikul vältnamuel pühased ja liivlasti turedase ja hilguse läbi ligitõmmata, laskis Albert järgnisi tulvel Riias ühe ebrodansimetatud kinnameti- ehik prohvetemangu ettevaldu. Ettekande siunekas oli viidud Kildoon, Taavet ja Hernedeso sojjet, et pagunad õpiksid, kuidas tööse rahade ja igusesse õnnile väljub jõuda. Neid vänekesed aga olid seda juhus kildalt selgesti oma esente kallal aruanndud, ja kuigi Kildoon vältsustega vällemine bakkas, pannuvad nad kõrju jooksu; õigusega lääred nad kartma, et ta vältsaks ka nende kallale asuda võiks.

IX.

Liivlaste esimene katse wabadust tagastavõtta. Nende allaheltmine.

Albert kartiv, et peasegi Arstethud vätgiwalla-teed ehk wenelesi kliitomakusule fritida vähisevad, ta justis seda piinat kavala Dietrichi Polozkisse, magu Meinhard omal ajal teinud oli, et kuni suga Wladimirist sõprust vähia.

Taani saadik jsi aga hiljaks. Hiljustine ülekokkune taburukumine oli liivlastele selgesi mihinud, et nad kadunud on, kui nad mõni kõlik abiõosi õra ei kutsu, et trututesed würamustest lahtisad. Ako, üks wohwa vahem, andis seilile eluvalt seeliks nõu. Nad valisid siis sellesseks Ako oma rahva peanõandjaks ja ka tema omali poolt oli Polozkise töötanud, et liivlaste nende määratluse läkitseti otsida.

Wladimir kutsus mõlemad saadikud oma ette ja kutsis muugalt, mis sihiga tema ja ta seitsimehed Liivimaa olemeid tuland, „Rahu ja supuse parast”, vastas Dietrich preestriliku hõlbematusega, kuid kõik, mis vältsasel ajal juhtunud oli, ja Ako teated käsitsi läksid lässa tema õhendustse wasta, nii et Wladimir salaja ennast sõjale ettevalmistama hakka. Üks rahuuhroe

minister aga ümber temu plaani Dietrichile ja vältnane leidis abinutu sulles Riiga teateid saata, kus kohes enneni vastupanekule välmisselalma hakati.

Kui kuningas nagi, et ta raqqasutud oli, saatis ta mänga ühes saadikutegu tagasi, kes siel koosolekul Wigene jõe kaldal, mis üksnes ligi lõhesel Dätma jõkke woolab, tolli ka liivlaste ja püsiköpi wabel otsega tegema piidi-wad. Albert ei tulnud koosolekuule. Alusalt kaks meest hiljuti riistusku põõrdumulgast ümbrusid kus lähtsalt nutidissime kihul ehk aga ka saklauslajastena. Täde õigusega lõi-wad liivalased nad kui draandijad malus ja sajutati üki lõhendamata.

Hakatusel ülitab öns õige asja poole kuldutvar. Sjajwale osibas, mis ennast kõrgest Lineri maakondadest kakkukogunud oli ja mille tuluges mihedat lätsaedki oli-wad, wölti Ako Holmo lossi siise, riivus koguni Riia linna mõterisigi ja sai kaunist ehhkesti saaki. Hui aga üks jogn sellist sjajwale-kogust seisale läks, tungisid veel sakslastest mahajäävust eba kallale. Õhuna kahjal algas veerine tapis. Alasti liiwlasid salvaid Japchid ja wahwa Ako õe raiust üleklõdeks. Selle tagajärg oli, et Holme jälle saklaste käte tagasilanges. Kõik selle maakonna wameenud laskis Albert, nagu kurjategijad, raudu panna ja saatis nad Saksaasade, kus nad kaugel koolust viljetustes oma pikkvi Mipetsa-wad. Teistega oli ta nõus eši-nigul rahu tegevaga.

Öma iside usust tagmenud Kaupo oli ennast juha wameenide saklaste läksisest ja elus peasegu alati nende läness. Muulugi olivid sel poljujel ja suguvõennad temu kannet triebile aednasid ja tema wameendam araweenmid. Kattemaksu tulninal õessitas ta nende kristlasi omad poolt miele wameenide, milleks need juha muidugi igatases valmis ollid, ja kui ründid semgalidaga obeskoos rõhvitüügle läksivad, oli ta ise selle sjajwale jaos pealikku, mis tems endist kantsi piirsmas jsi. Kantsi peale jooksti temi, wöest ta sisse ja sõddati polema; hulk Kaupo saglasti londi maha, alult mõned nendest suutidesid ponesda ja põgenesid ühe orje wameeni, Tahreni, ligolevatesesse kantsi, kes ennast nii wäprasti kaitses, et wameenide warsti taganesiwsid ja öma stihant

ainult ümberkaudse maa jaanamise ja riisumisega luhustuvad.

Nüut viimaks alles tuli Wladimir oma abjaviilega Lõviimaae Arjani kasse järele Ceskolaat sissewöötka hukkam ja Helsingi Ingi põrama ja kutsus Rüülased ja lätlased omale ühiks. Esimesed lätlased ka nõest, kuid lätlased, kellel senini veel ei olnud sakalasega tolles olnud, töökusivad vastu. Juba oli kindlus sunnes katskudes, kuna see te maturide ees puid hankidesse, et neda tuleroniks teha, kui korraga teadne lätlaluguus, kui Saksa laevastik alüütivat Dauna jõe suhe sisse. Üleüldine hirm võttis wenelaste keskel maad ja nad täitavat retuga koju tagasi.

Nood kadus ka lihvlaste julgus. Nad võtsid vastu lõbuk tingimised vastu, mis valedasid neidule ettekirjutavat, ja tegiivad riidu. Kaepole sestri tunduks lätlidvitust kants jälle tagasi. Lennewardi ümberkaudseid olulikku saaneti Baumerowile iga aasta märtsi väljana maksma, preester Albreand rändas ringi ja jätkas terve muu kriitiku jaoks kihelkondadeesse, igalpool ehitati kielkuid ja pandi peetravrid astetesse. Liivlased ise põõsasivad esidil viimaste poole palverga tajunaid omaduse ajus öendada, mis edulinnevaid värise korrastuse väljuvalt tingimata ohiwas tekkima pidanud, ja see andis valedastele põhjust ka kohtujaku nimelt pärirahva keskel oma kõne leiskuuta. Nad saatisid igasse maakündla mehi, keda nad advokatideks nimetasid ja kes pragi, kroonika kirjutaja tunnustust mõödu, kõledamat ülekuut tegema haldakusivad.

Kuna see kolik aastal 1205 päris Lõviimaa sandia, oll Dauni kuningas Waldemar II. suure abjaviilega Saaremaa rannik jäädnud, et sealsete elanikkudele nende riigimisi kattetavaru. Ta laastas nende maa ära ja ehitas koguni ühe lossi üles, et aga keegi tema abjaviile hulgast sinna elama jaada ei sohitanud, püsiv ta tema põlema ja polema omandi muale tagasi.

X.

Liiwimaa saab riigi-jaanumaaeks.

Selle tagajärjed.

Albert jai oma esimärgile truuks ja ründas aga aastal 1206 Saksamaale, et selavamat meetut omesele mureneda, ning alati Inks see tät kaota. Palju Saksa krahvist, hertsogist ja piiskopist suli temaga igakord ühes ja põhja Saksamaa mürste-angukondade tulgas leidub siis väga vähe neid, kelle esivaenemate soost mitte mitmed Liiwimaa sõdinud ei oleks.

Ka aastal 1206 kontrollantide põhja Kukupretee Fristimaa, Westphalenis ja Saksimaa riistisofia ja Inks siis ketsri enuse jutul, et ka tornali kauasutunist riituda. Philippi aga Inks, digiise parast, mõnel aja rohkem tarvis kui piiskopil, sest ehk küll ta riistas Otto IV. seikord pale Ingolstadi osili põgenemad, kuidas ta siiski oma korrasisesse saanemad riigis eesmäe valitsejaks nime, kui et ta selle nimede ühendandud vähana osaline oleks olnud. Siiski andis ta piiskopile, mis ta aenda võis, mõniid hõbused aga aasta 100 marka hõbeniha aberahä matkata ja nimetas peale selle Liiwimaa, kui Rootsi riigi maakonna, tema jaanumaaeks. Wistiidi lootis uuealase preesteri enast selle siinuuga hoopsis wabaks teha Bremeni alem-piiskopi kloso ja ümberkaudsete würtzide vürumi all ja kõige pealt kindlat moju Saksa asunlikkude ja mõgawendade peale Liiwimaa saada, kuid viimaste juures oli sellel tema tegurivälist just ümberpöördeks tagujärg.

Senini ohiwas mõ-gawennaid nimele piiskoppi-ens ordja liitkeseks lugenud ja ostukohesolt iga aja üheskoos omaga ajasid, muid aga, kus ta keisriliku hõuetundmisse läbi nõdest kõngemale kerkinud oli, arkas ühise riidiliivise nõdest ja tornaliisest mõõdusivad nad sepralt lubatud kolmandikkuna kõigist maaest oma ühteliseks omamäusoks. Et see nõõre Albertule hoopis ootamatult tuli ja ta selleks linakes mõrk oli, et ilma mõgawandadeta läbesandta ehk et sedi õnnastata, siis läbis ta pika wüwi-

use järelt väljajooks nende tahtmisest. Wöhredad maa ja-gasi kolme jõkku: ta ise wöttis onesele Tornita maa-kaesa, ordutwennad Wõnnu ümberkaubse maa; Metsepole maa-kond hanges jõllegi piiskopi kätte.

Albert andis ordule tema katte langeva maaosa kohta kõik wälja-euse-digusel, mis ta ise keigult saanud oli, ja järvis omale alale ühe neljandiku kiriku-sisse-tulekutest, kuid roonid palnud siiski rahul. Nad muidusid, et ta nendele ka kulaandama juu mitte veel allahindetud maa ei tõeliseks muunduseks anda tööksa. Samane töötmiseni oli Rooma kiriku segevise pliisides edige harslik; ja ta saanu oli üd wõtlike maid kingituseks jagada, mis maa tema omad ei olnud, et sel teel neid omale saada. Siiski aga pidas sekkeld Albert paremaks surnase ammu-te muutuvatust eesolev lühikes wõtja. Rasedil aga ei jatnud rahule. Tüli läks üks agredamaks, lasteratsa sils, kui üks mõegawendil oma meeblephas ordumeistri Vinnu aastal 1298 mehaloli ja aumahnen Viñquin von Wiesenthali selle ameti peale sild; ei jäändud muid nõu-ole, kui puuneti wabemehels palenda.

Aastal 1210 mätkas Innoeenz, et see jagamine, mis juba temise-päevad on, igawiseks ajaks maksem püama peab. teiste maaide kohta aga ei tulkevat midagi kindlaks teha, enne kui nad bletsi aruviidetud on. See paist igawesi välttava tulissemine ihanes. Ene aru-naha töös, et sellist ajast pole iga hinnatiku wältame soja lõimul tingimata sisemine wärtsus kätma pidi, siis peab kui seadmata tuli, kelle oma voidetud maa pidi olema.

See kolmandamaa jaoks armasdiin, milleks Albert suunatud oli ja selle läbi tekkimul wabekorral piiskopi ja ordu wahl oliward piijuseks, mis pärast-poolde piiskop wälja-eusele otta peale tegi. Ku tunnus piiskop nii suurt tuska sellist suunatud annimus, et ta sellist sandlik igatwiss ordut hingendada kassus, siis ei Innoeenz parastitel vastate tarviliseks pidas Daam ja Roomi piiskoppi ja ka Nikolaiidoostrti ülemat Domeni jõu woss paluda, et nad tema suurustatlist wenda (ren-rahilem fratreum) Alberit — kui carnis, wende alla po-

mekuga — kesklaistwad rihmisi õhelt hingendustust me-mallituse veseti.

Waest läbiastel oli see jugamine veel palju lauhilikum, kui piiskopile, sest nad olid mõne allaraua-mise väli kindlusti korraldatud. Semini olidud mõndajad ja rihujad siiski enam viki wahlen tagasisidell-küün tõmetamad, sest et nad maaide silmas olulidine omundus olivid; loobule omakasu kaitseks vaid fikatute ahmuse eest; et iga hicksus data tervesse rahwasse lehverga punut, siis oli neli wahest siiski wõrniklik olund vastuhaalata, mõod iga salved ja ülesbaarval pugjate rahuanumise oluiriks tehnud. Mitte siisut ei toitnud piiskop enam sellise hoolida, mis rüntlid oma maaga tegi, ja ümberpööredud, wond ka seda maael ennesi tõkeldat jõllegi wäljekomme jagudu-se, mis ülekavatsevad ja kõnnusestte miede-walls allu ütti. Igal mõheel oli nnid iga teise juoks waho. Kepitüs nõdermas ja tentowani on inimene osata õfam ja hõlmum, kui imimesed. Sellest ja-gomise xjast peale oli liiwsate gruus töö pealest hingitud ja tema wahlen veleti muesi chose tsükmine et olud tööd, kui hõrgehupja varuskuuandid.

Juba aastal 1296 mätkal oleva enesole sõpraliistule kade-piisiga elbitööd oluwat, mis pärastpoolde ka ordene-mistrite asuvaigiks oll. Ta wahl selliseks maaomaks, mis olla wähles W.-wagi eugulatu paralt oll, kov Kauri-maal Windawi jõe läbiastel Riiga pügengenud ja mõi-maks xsemisel Lihiväni elam oll saanud. Sellest rak-walt sai nüks kindlus Wänni nimel. Pärastpools elhüni Ascheraste ja Segenvaldi loosil oles ja anna kõsi-sundjate luogtides hoolde, kes enust peagi kõsetorideks muutusti. Iga uus lisa alas liiwhastele pealepanudel ilot üks rühmuvinnaiks tehti.

Piiskopi valdusmood lõssiid sel upi oltwad Tornini, mille ja Küngäla tagasisidellkinnad oll, Üksküla, Helme ja Lennewardi kindlustused paigad; wihmases lõissa asewa wassiBi vosedusomardmine töö temale aga ootagi tõlusa lõsu. Doma kahjal oli nimelt õhel wältiseid Wene würsel kindel tees Kukkessa, mida nimet Kokenhuusniks. In-

tskose. Et ta Itaali jaoks oli sõda pidanud, siis olli see viimne kohe, kui varemnes Birbundus vasts algas, sakslasteega rohu teinud, seda rahu põdeast eestest week korist komitumud ja terve aeg muususti erapoolteks jäänesid. Hammerov, tema näaber, mõttis endi aga nõukse temale mõne vende vahel juhtunud eentöllise eest kliktetanuda. Ta laskis oma mõeld veezel salaja nõi mitte. Kui kenosi lossi sissestungida, kuni ta ise — seltsikud läpmereed on üks ja arad — kusagil ligiliselt palju püli, et oma lemmiki tegajärje arvadodate. Koek läks tema soovi mõõdu. Wene kaitseallik acti pakku, vasts Veserka vähli wangi, ja pandi selleks ahelatesse, kus piirkopi heakorrasvannimine tema üle otsuse teeks.

Albert salakaval hoolim lühitas oonast ka siin. Ta näitas silmakiirjaks olipohxne oma vasalli treudeuse-murdmine pärast olevat, läksis aga siiski vörsti ainsult selle tingimusega jälle wabaks, et ta Saksa kaitssesalga oma lossi wihja lubaks. Mis sarnase samme tegajärg oli, seda oli Veserka linnu ehti juhi seiste kallel nõha saanud; kui ta selle pärast parnja pilgu leidis, tappis ta Saksa kaitssesalga maha, ja kui Albert sojusviiga lähenes, pistis ta Jossi põltema ning põgenes ise õra. Aastal 1208 läks piirkop lossi muusci üleskehtida ja andis ta Rudolf von Jerichobü laenuks, kuid selle tingimusega, et kolmeks paga lossi pärast olevat mängi ordule jõi.

Sarnased suundmused annusid läksa selge kujutuse selle aja mõttele ja teguwilist, selberast ei tohi neid, kus täiwsugust juhtumist, ühiskonnas ei jätkata.

XI.

Böjad Läti rahwastega. Lätgallide eliisabetimine.

Praegu juustutund entewõtene abil olevad liivalased esialgu allabsiedetud ja salakased, kes magu sõdja paise terve maia üli kallal õigivad, asusid teise rahwa, linna, kallale.

Liiviroosal ja tema osaperkaandus elasid veel kord

ojeti kolm sedasugu rahuast: semgallid, leedulased ja lätgalid⁵), kuid nad kõik olid üksteisega väenluses.

Semgallide eestvedajaks oli sel ajal, kui Albert Liivimaa tuli, vahli Westhard⁶), kindrel, julge mões kaitlennata targa penga, kes vähli oli oma rahvast nit kardietab ajal juhtima, kes vähli oli võidu-niheks jätna, kuld — saanud ei lasknud talle seda osaka saada.

Ei semgallid liivlastega alalisus väikseskus elasid, siis ei voinud see nõile mitte üksphatas olla, et Meinhard väinasse lossini ehines, ja meie nägime ka, kuidas nad kohre Üksikillat lõhkuma ühtasid. Siin kattu läks aurja ja nad oliread targad kill selleks, et teda mitte korralda, seda enam et vasts selli järgi liivlaste ja saklaste entste vahel tülili telkisid.

Aastal 1109 aga keritas Albert laevadele läri Mustet mõõdu ülestõusse ja Semgalliaal kannagi selle muu suudluse, lõksunahkude ja vilja, vastu wahetada. See oli vist põhjuseks, mis Westhardi nastal 1201 sundis teisjärkoole saklaste vasts sõdin minema ja Holmet pilramu hõkkama. Ka see entewõtne ei õnnestusid. Westhardi nägre ei võidu-minetugevusole oteramaalastega asjata oli, ta vasts selle parast mõiks neid omade tulusake teha, pakkus ruhu ja pani selle ette lepingut oma lähistel väenlaste, leedulased, vastu teha, kus juures ta neid oma terve sõjaväega toetada lubas. Albert oli läksa ettevaadlik, et sarnast pakumist tagasidikata, Westhardi tarkus aga kogtas teha lepingut vastuwtumissega semgallidele kahju tegemast. Nad suivad lepingu-osa-isteksi, ilma et saklastel lõksunud olksid oma seltsi-meestele läks teha.

Praigil ilmus välimalus nut lepingut tegewaks läks.

⁵ Semgallide ja lätgalide selleasugud stuurkasi mitte juurde läinud vahle kaardi, vähemalt siis üheseljal, kui mõned ümbruspuud eelkõndatud remolleku puul vähemilt olli jaotatud.

⁶ Sise nimis on admiraali vahelisest; Westhardi nõelosku opiske osana segulisteid riidust.

Koedulmised wotsiward aastal 1294 rõõumeisikudaga Eestimale ette, ja kui nad Riia libedalt määratükisid, wotsiward Riia kodanikud nendele toitu ja joekski tööle vastu ja julgustasid neid selleks eestvõteteks. Wotsiward olevad nad aga oma teed läinud, kui alati tegu Westhord Ünni ilmaga ja sakslastele olla andis seitsmu leedulasi nende tagantuleku osal huvata ning nõutama nende kallatungida. Kristilased olevad waerlastega, kellel vastu nad hiljuti lepingu tegi, vabriid sõprust joonend, nõutava keegestu osutustasid nad nende jälje neid oma uusi sõpru kinnitamiseks. Nid aasutavad vengallidega metsa peetü, ja kui leedulased, sakslaste poolt nähtud sõprust usaldava, ilma midagi galu nimamateta oma wankiritinga ligi tukkides, tornmasinad nad ünde kallale, täpsiward talutat kallakuda meest ühes nende pealikuga saabu ja läinud nijisseja kinnituseks lühile põrast tahingut ka kõiki Eesti wängid suurude, keda nad väjusagi hulgas hoiidivad. See kasus oleval Leedumadal oli suur mõdelehitust stimmantud, et ühesärasas küljas väliskülmetund mäist ennast ülespannud.

Mõlemil järgneval natalt wöltiles Westhord, kui saklaste traat seltšinnes, ühes nendiga mõttas lahingus hea õnnega liiwlase ja leedulaste vastu kuid üks dissetungimisine viimastesse maade, milleks ta aastal 1297 üde andis, lõppes nii õnnitult, et saklaste tegi nende teel tulenevaks mitte enam temaga ühes ühta mõttu. Selle soomel uga ajas ta ise järgmisel natalt leedulased vändusidkult oma piipidega välja.

Sellest ajast penie näitasid vengallid kuni 1337 aastani rahus elanud olevan; põhjuseks oli viva see, et Westhordi valvavus neid siibasti pagunitele, kui kristlaste kordetõeneks tuli end oli, pealegi oli viinastel juha muudugi tegomist käll teiste rahvaste allarõhulise kallal. Koedulastele aga oli lugu sisisti. Peaaegu liga natsi tungisid nad Liiviimale ja olevad üleniidse nii ühiskultus tingimust, et vennilased, liiwlased ja saklasted nende oos vitriimesiwa. Kuid nemad otsisid siinult sellest ja ei katsonud muid wölti; nad lastasid nad ainult maad, ilma et neil tulemust oleks alavol teada oma alliketta. Kristilased omalt poolt aga wotsiward nendel aastal 1294 Sel-

Kantsi Dotsa kindlat kivist atra ja sundisid nad nende lepingu-osalise. Gureike Wone wörtsi, aastal 1298 oma mässas püsikotile kinkima, kes ta temade lipulaevaensu jalle tagasiandis. Kaik see ja ka mitue nende hertsogi surm ei takistand olid aga siiski üga silmapnik sünd nõuenlomas. Me leitame neid edasipidi veel üldi sõju riisust.

Leedulaste alatisid siis eestanglimised mõjusid nad omah poolt krasa, et Ingallid ülik Liiviimaa liitased omast saklaste alla hoiisid. Kai hiljutises siserandajat elaniedid ositimel nendeid liiwlaste keskel hoiidi ju saswad nende statusu osutatakse, teised aga, kellel omaks isepärimi stakkond oli, hoiisidkult oma põdžu ja hooldusid ihust ja hingest selle eest, et tulineate sekka kinnitud saada. Kuid see ei kaitsesid neid kaunki.

Aastal 1316 saadeti preester Alphrand ühte Eesti mõisakonda pööreti kauguse tagasisündumatu. Tugastulles sattus ta liiwlase põralt olevasse maaile Castra jõe kallastel. Et ta alati alusti pagunate põdemise tööte töödes kandis, hakkas ta ka siin kohe justneid pidoma ja luhas selle maa rahuks kõige pealt üla, mis ta kõige tähtsamaks oosi vastuvõtmise põhjuseks pidas, siinolt saklaste kaitseks leedulaste ja eestlaste vastu. Liitlastele, keda need rahvad senist rõhunud olevad, pidi varjamane kaup muidugi õige mõelt muidu olema. Nad tegi vaid üsna veel ennast riisida lasta, alavut olevad nad koherwalid, kas vencilased, kes juhu ühes üpeas Lazi mõrgas. Tolowas, riistimist tolmetasid, wöll saklasted seda tegema pildiward. Nad tegi vaid selle kahewahel-oleksale õige liitsalt lipu; seltsamal viisil vimekt, magu ühiseks kolme weerandli kuhta kõigist usuüpetusdistest saklastest oonust teha wölk, s. o. — loosi läbi. Luost朗ges saklaste poolte ja nii saidid liitased katoliklased, aga neil tulenevad ka kohe tulu saada riistumiist, mida nad paljalt kristlaste lepingu kinnitamise kombeks pidasid.

Sõda eestlastega.

Eestlaste oliwad sakslased senini siinult kogemata ja silmeli suuremalt jaolt mord varemalt kõikupostunud, mõnd aga, pärast liivalaste ja lätlaste sõlgeleit mist, mõtlesid nad ka noid kasile würtz.

Lihased andsid veel selleks põhjuse. Täis ühikut oma uute lepingu-osaliste peale saabasid nad nimelt saadikud Eestimale ja cõubusid tasa senini kannatanud kalju eest. Täieline koosolek peeti õru, et rahuutingimusi läbiräästada, kuid asj pidi pooleli, sest et leppimisele ei jõutud, ja liivalaste vtinganekul oliwad sakslased sedanuid valmis vâjakuks Eestimale ettevõttma. Riisutü, inprtli, põletati; aga waewalt olid veel kõitemiskajad kõrju tingijasidnud, kui ka kõne nende kannuljuha üks erilaste würtz tolli, kes Lät ja Liivimaa väisserat toimetas, ja sellist ajast peale millas kolendam laastamine wabetpidamata igas Läti-eevas murgas. Sakslased said seal juures vâhe kalju. Oma mõistride tagant waatasid nad suure roõemuga pealt kõndis need rahuend, keda said allahitis tulisid, ise üksteist bekkaasid. Rõõvistid eestlased Liivimais, siis kannatasid väl selle all ainult liivlased ja lätlasted, ja kui rüütlik olles roovitustega stendeli vâsamangus kõlakollegiga vâsastasid, siis oli nii ikka oma loostides vask ammu enne juha wargule pandud, kui eestlased jälle kattemaksma tulisid.

Selle peale vâsastata aga muutus siida werise-ask, kui sakslased orvandud olid. Eestlased olid vâsikas râbused ja nende üksikute sugurude vahel vâlteses nii wennalik ühendus, et sakslased vâenlasi-ressaste vâstutustesse nägiwad, kelle peale nad mõetnudki ei olnud. Nii õhus astatal 1209. ootamatuna üks Eesti noort koorlende laevastik Nila lõhe suhn, aja pa Saksa laevastiku pakku ja põhjas wîndzidrikat koju tagasi. Sõstrimaa mõned wîstisid vâsastasid sõjast osa ja sõitsid oma laevadelegi kord ühte, kord teise jõge.

sõbôda oles, et haldaidi lõastata. Kõige sõlepeanemise-wârilibiemist nende vâjukâksale hulgas on sastate 1209 ja 1210 esmentööd. Ma taban wâhemalt esimesest täie likuma kirjelduse anda, sest et ta mitmes tükis flomesi argsett lihtsus meeldi vâetak.

Kuurlased pooriga sidud liivalaste ja kõigi eestlaste poolt kutsuga ühre õhusele Reita. Taxamahti osus suur laewastik olles Kuurumaa sadamas kokku, kus mõleteitkõmmend phewa kõik vâenmosaliidid paigale jõiwal, et ohvrite ja pulveritega jalalane meeli armaliseks teha. Wîmalaek kuulutatiid heldetud kostukud õnne ette, niiol pâri ja pôhja kangelased tömbasid parejat oles, et suureprärist wôrlust wabaduse ja õmag eest wôldid. Juba Dunnas jõe siins leidisid nad paar Saksa laeva eest, mille kutsedks ainsult wâhivede monicearv jõidutoli, kes peslegi hâvasti oma vâhukõneid tâitis: kõik laevamehed priiksiisid nimelt ligi-olewas kloostris. Kuurlased hâksid neist ühikelt mõõda, just kui oleks nende ettevõtlite lihtsus nende meedi niivârra kõrgemate põdebegi tâisod, et nad vâhetest kassut eli hõlbumid, ring, ilma mündide püütmata, töttasid nad õrooniku-kirjutaja stelust mõõda, kes peabnagja oli kui must pîlk edasi Riba poole, et seda papikoobase hâivitada, mis hukatuvi kõigis ümberkraud-vetes maades laiallitas.

Põgetewasid kalamereid tõrvald linnaale vâenlaste tuldekust aegsasti teadust, nii et ta õlaskud vâtrawad paraja ajal kinnipanna jõudisid, ja kui posketungjaid maale astutisid, kiliis neli juha vuure vâenküllaka helin vasta. Stiiski oli linnaaga ühtar lugu. Piiskop oli usutraudapätega tra Suksansoale purjetanud ja ordumeister Volquin ojjas mõtegavendade ja riistitud liivalaste ja liibastega oli sojateri Suuremäle. Mungud ja hegedi naistet aejasid emesteni selle parasi rooliidist selga ja asusid ambude ja liibilingudega linnu ette, kui alew maha-põletatud oli.

Kuurlased tulivid maale, seadisid hoolega oma sâjavite korda ja sammusid suurt puut kõlpile taga wîthusele. Nad wîstisid vâsastasid sõdi sõjel, nii kõrvalt nõuga, kas wîlta elik surja, et nad osa taskseai

haavutud vendladel ja omakäitel kohes pead otsast maha-
räisitiwad, et nende hukkikast mitte salistatud saada, ja
püüderasidole peale wantamata, mida saksased igale-
poolle mahapannud olid, ajasid nad viimased lähes
ajal juha oma muitride vahel tagasi. Viideniit lõgijad
nad sellie peale laevadele, et tööta wittja, ja põhiseisud
siis see ohinaga oma veeriale päätmisvõle tagasi. Ni-
wajuks igavikuks hõlmas vähilases vahenduse ja vangitvalls
vahel kihedam põlew, millengust uuerad rüütliid Liivi-
maal voolt riititud ei olnud, ja õhtu poolt olid vahel kuuli-
tased töösti juhu, mis kaugel, et nad püsidi muutriide eest
kokkemikandu vabiciwid, mis liina, nagu nõelusse pesa,
tuferoeks tegema pidid. Juba sellie töö juures aga
salivid näi paljud nende hulgas haavutud, et nad sun-
nitust oljeat laewadele tagasisememuse ja kolm pühva
puhkama, et oma surmuid arapoldetada ja oma nõuneste,
Torma Liivlaste, tulikut tundsdalu. Nerd ümasesid
viimaks, kuid ühel ajal nendelega maresisivid ka tagast-
tulised ainegawenad finni. Igalt poolt kogusid vaid
sakslaste pooltoidjad endid kokku; kuurlassel ei jum-
nud muud ole, kui oma isanmaa päätmise katset pooltii-
jata ja kurwalt jälle koju purjetada.

See surjatalined katse ei võtnud eestlastest aga
voolt julguse ja juha järgmisel aastal tungis õhi sour
Eesti ühisalk hõldest maade, mõne saal Liivlaste puule
ja õhi sour laewastik ülik Kotwin jõge mõõdu ülesse. Et
Kaupo suurt kuniisi traflöökeda. Ka selbel ettevõttel oli
öanetu lipp. Torma juures saidad eestlaste loodad.
Sild, mida eutugia üle Kotwin jõe heledeti, tõi kass asemel
kübi, mist ta tegi laewastikul vähimatuks jõlle välja-
peades, ja temi bulk eestlasti, keda mõek oma ohvrikas
ei alinud nõudaod, mis meesades üldja käes otsa, enne
kui ta oma kodumanni jõenda vahi.

Wils vastas kavits see laastav sõda, mille jooksul
ponenagi terveil maa-õuklooi viljapies ei valminud, sa-
dandeld kofat paljaks riisutud sainval ja loomata hinn.
alati erik kartsas rahvaste meeli metsikus tegi. Isagi
meesade viljajamates peidutungastes wolsi surnukebas-
leida, mis mahamatmatu mädenesivud ja õhku kibuti-
tsiivid, seit kiskija luoma vilhaga seti põrgunejaid igal-

pool taga ja seotri kõik maha, mis aga ettejuhatus,
mehed, naised ja lapsed, ning, ühe sellse põlwe mehe-
tihendust mõnda, kõrpetat kaegviini inimesi elusalt. Ja
kõlike seda kohutavaid wiletimed laotus alamondisakstegev
usk Liivimaa hulali? Kas võib mõle ajaugu veel mu-
temaid kurjategijaid silmale eite tuaa, kui need riistus
ajastud?

Viimaks tekkes oleldmine näjahadu ütlasse, lii-
laste ja eestlaste keskel ning pen selle järgi hakkas
kõle leük nõliku mahamitma, kes voolt alejanaud ol-
iwid. Kange tormide ju maswiriseimiste puhul saanud
lõvetja üigrid taltsuskoja seltsivad arat lämmastega. Ju-
mala witsieb ka isineste stõhuned pühmenaks. Liivlased
ja hõlased saatisid saadikud eestlaste juurele, et rahu
pärasid nüü pidada, nendele tulived tee peal juha Eesti
saandikud vasts, kes sellisama sihiga nende poole saa-
detust olnud. Peagi lepliti sellel pärast kolde ja pü-
gimisel aastal 1212 saanud ka saksased sellel lepingu osa-
listeks ning segiread rahu kolme aasta peale sellie tingi-
misega, et Eesti maakond Sakula, mille klassikka nad
jahu sandinud olid, endid riistida laskma, nende kätte
langes.

XIII.

Sõja tagajärjed. Salando.

Kättemaksu tuleni oli lahkunud ja lahkede hakkas-
terad kõlmemu verega järelvarvama, mis ood ööti tema
töötat vältinud olid. Et eestlastest lahti saada, olid
nad endid sakslast röhiva rike alla alagandanud. Eest-
laste maa oli kõrheks muudetud, kuid nende otsa maa
muudetuna. Nad olidend tuhandred eestlasti mahaatapidud,
kuid ka hea alismasa patju mehi kontasid, nende hulgas
kõik oma kangelased ja eestvedajad. Nad olid vaid
mõlemad poolt ühiseks jõunataks sõrgetatud ja sende
võidulikinud palaviku-hügelustest polnud muid illejätnud,
kui kõrvetav valu hanwades, mida nad üksnesile töle-
basi valusel lõiwid.

Ainselt sakolased ollivad kass saaneti. Arwamat, et nad, raudkohara ja ruudumundri läbi kõitseid, vordlemisi palju vähest mehi kaotanivad, et nad oma loodes igatähes riisumise eest julged ollivad ja takistamata oma suali hunkusse ajada võisivad, ollivad nad peale kõige selle kui veel oma võidetud mündi ringi rokoostatudandat. Lätlaste ja liivlaste abiga ollivad nad Eesti kantid stravõtned. Saksa kultuurialgad hooldati nad maksemisest piiskopile mukus ning tema nõuetas koguni juhus wana. Tocida Dietrichi Kreitmaa piiskopiks... Wene Gervits wüest oli arvab õdet ja ümberkuulutusele summutud, ta pidid ennast Alberti vasallike tunnistama. Igapool ollivad liivlased ja lätlasted oma poja Räddakannatamisega ainult saklaste kuu kasvatamisel, kes lõpmasse abiühikute juurdeoleku läbi oma kodumaa tugevaks allil ollivad saanud, et põhjatäks nõrgesatutu rahvaid kõigegu tukis allanevad. Ja kui võidumeheid turvatisid nad oma ülewoonu kõrge surjatsemal viisil; kuna nende lepingu-mälestid nende eest werd valanivad, kinniwal nad nendega kui arauvidetemega ümber ja toometaisval nende omavalitsusega igalpool oma heaksutamist mõndida.

Nü 1354, ürituseks, Jakobi-phewl aastal 1211 Alberti otsimata piheliku rongikäiguga linnaast välja ja õnnitas koha, kus uks Liivi krooni seis. Kloostri ja domikiriku ehitusepaigaks sõve; külal elanikud pidid vahimust oma inimajad muhakkikus. Mitte siinult alludeedetud lielkast, kui vabatõitlikest riistitud liitlaste kaest mõõrdi alja jooknud riingemaid auksust. Ka neid vondiki nõondanisestatud advokatist ehit kohtunikku oma sajade liendajateks voolma; rüütid mõndarivad koguni, et nende vanu nõisama, nagu töökri muusidki muakosad, jagutud saaks, ellusivwend temas juhu enne seda ette ja wööginivid liitlaste püükideest ja eesipuudest nii palju osale, kui nende siida kutsus.

Nü oli Jugu kõrge pealk Antunes, praeleges Wolfortis, olnud ja ajata kutsuvad wassod petend liitlastest mitte petist waimulikku seisest appl endil kaitsema. Piiskop oli nõisama orimata rõhuga, nagu mõegawennadki

ja võimasse juures ei olnud pealegi tema aina jaoks minki mõju enes. Küünisest kehuti hirvitavased kohujad ja tema üle. Waka mõnest teetravõndusega põhkrasivad liitlasted endil nad parema vahemahje poolt nad haesasvad mõegad pilku. Nad saatkusal saadikud liivlaste juurde ja – ühine viletsus üheselbat nii võtmusti - need nende varad veriwaenlased olivad rõetumaga walmis vendega ühte nõusuks heitrea, et seda ikkut parunustada, mis neid koiki rahas. Tehti leping valedaste wassi ja kinnitust mõigas peale astumisega.

Kuid hraandja oli nende keskel. Sresana, Kaupo, kes paikus Judasensu ja tema kldest saadud aadeli-seisuseesse töötmine kirja eest oma rõhva võernate rõhujuhn wõime allu andnud ja igas sijas sekratsiessa hulgas-tusega oma wendidele wassi oli wõtdehnud, wõttis liivlaste konsoolekust osa. Ta lastie killi mõnegawenlade ja waimulikkude mõest wagiwalla-tagusi, aga ta antis siiski nõu jaerdeanda ja luhas piiskopile ka omalt poolt palju ettepanna. Papsulase nõu ei wõtnud liivlased kruulda. Ta läks nõenäma ja tema teate pereට wiat laskels Daniel von Banniceri kohu ümbe. Liivi muakonna wammad ühelasestesse paani säng Albert öösel marmed liivlaste kantsid põlerna pista, teised aga maha lõhkuva. Selle peale wamatustatud et päävod aga sela wandenfu solku; kuid siiski ollivad liivlaste kootused sojus eestlaane wassi nii eengad olnud, et nad mõlagi nähesmas ettan ettevõtta ei suutnud. Mitzmekordsete liberaankimiste järele Alberti enesega püratõi vennaakse nende eestvedajad Tahreli kantsis sisse, mille õnnitlik ise katkes kannu traasunud oli. Wäähus keestis kann ja sai ühei ümendustad. Wilmaks, kui alt õõnsaku koewatud wallid juha õmber-kikkoda õhvardustasid, läks preester Alobrand kannu stesse. Ta pidas liivlastele kohu, mis sellinegaas kõne-nasuvusest eeskujulikuma proovi annab. See ta kõne algas sõnadega: „Teie wihagemate mudude sugu!“ ja lõppes armilise kinnitusega: kui nemad kõnenest muakema hakkakelvad, siis õnnistaku. Järel jõmelisekt üheksa olejiteest jagu ja nende varast. Enam kui tema poolt ettevõduud pühijasid, sundis liivlasti aga nende abita otsik oma mõest mõutme. Nad heitsivad mürbasi

otdamega alla ja töötasid pealepanedud mälestusi maksta.

Niisamustiigane rööbik paendi ka lätlastele peale, kuid lubati siiski nende tulit ütlegutwendidega surimise alla võtta. Seda tehti ka ja, nagu see tõrreaha vält, mõistetult riivutitud pöldid eüütlusele ning lätlastele hõbati sinult wahatalitlikus tasu, mida riivutajad ise heaks arvatakseid määrata. Nad pidid tegutsejat Pihkva vürsti Vladimiri kohtunikuna enastesse kõskel vastuvõtma: ta alustas olliwid tema näituseks libeatsand, sed et ta sellel ütre Alberti vennale näiteks andnud oli, ja kohjutusukse selle eest andis munk tema alhuse kui siis rahwa, kes tane usaldusenga, knitset rõhumise vastu leida loobes, ennast kristlastega ühendanud oli. Weel enamat Alberti andis pea peale selle nooretsme Antine lauluse — need vahad mehed, kes wahatalitlikult alustatiinud, kas nii wahwasti tema kaudede eest võideldud olliwid — nende väenlaste, ütlegutwendide, püriaies om anduseks. Rukkenisti ordutoomandiku tagasiandmine eest. — Paganaaseges Spartase põgenes kord linnuke kubili eest ühe istuva mõne sõlme. See wajubas sõrmega te pealse puruks ja ülis jältestas mõistetulval rööhorti teme selle eest surma. —

Selsamaal aastal, kui õlemalpool kirjellatud salo vanendun alles algas, oli, kui hukkatawid Albertil õnneks überkardeataval krasavitsilejat Liivimaa agas eemalde toimetada. Peoleki wenelased olliwid kall' valmis olnud tihilugu riibisse ja laastamiseksikudest Eestimaal asusvõtma, kuid viimalse ometi pidi nende endiste katevalustuse, liiwlaste, täieline saklastuse alla hõitma nende ühelepassimise oma peale tööbema. Aastal 1211 tuli selle põrrast nende kuningas sõjaväega Gerçkesse ja katus Alberti läbirääkimisele, kes aitasati sijavälja õlmus. Kuningas tuletas piiskopile mredle, et ta saklastele sinult kuuplemise sihigni omalajal luha andmid olli maale asuma püüde, ja nõuks virmasteli, et nad ristimise seisku jätaks, sest ta ei tahitas seda teha lastu, mii peab kui ta tarvis urwas olema. Munk vastas püüti salmidega: „Jumala sõna pidawat enam kuulma, kui inimete sõna”, ning Jumal olevar kasklom: „Ninge ja ristige kõiki pagasmaid.” Siiski aga ei olewas temal

nesdagil selle vastu, et Wenelased keterite annaksid, mis keisri kolus on.” Vladimir võiwsid mäksu nende käest nüuda. ... Mõistagi et olnud see seletus maksude all überkewate liidlastele mitte viga troosatlik. Nad panivad kindlasti selle vastu lahte isundat metsida. Mõlemad abjasid asunud selle parasi siis juha sojukorda, kuid enne kui vörtilas lahtipeasis, sobitas põgeneja Vladimir Pihkwest rahu. Wenelased andsid kõik oma liguses Liivimaa kohta oma käest tra ja ming nemad ja selselased ühesiisid edaspidi ülesvõitle trükkja põhimeeteka lõeefulaste vastu olla.

XIV.

Wahekord piiskopi ja rüütlite wahet. Teine sõda eestlastega.

Liivimaa kardeatawamatu väenlaste tulgas olvavad ikka veel lõeslased, kes peanego iga aasta oli ajuure jaotanud ariastastusid. Ikka huumedad zemaid ootavaata, tungivaid, ilma erakasvade vahel wahet tegevata, iguühise kallale, kes nette ettejuhatusi, laaxasariid kõik läheti ja läksid siis mõisamaa rottu tagasi, kui nad tulnud olliwid. Nii panivad nad aastal 1212 tõrvelt kalm hõiyataval riidiväljaku Liivimaa toime; viimase omi vürsti Stikse juhatuse all, kes veel juures oma elu kaotas. Nende rõõumisest olliwid sinult vertedit wahelpidid selle kõrde kurbmängu pubol, mis Liivimaa wahetjätkusena edasikeskis. Et na mudugi juhu sunnitud olen liiga palju jõledust waligele toomia, siis luhatagu millele vendist rõõumislikelest kui tähtsuseta juhtusisesest mõõdudamiseks ja selle eest rohkem ühelepanemist ühisestesse ettilinastele mõõgawenduse ja piiskopi wahet põhbandada.

Mele nägime õlemalpool, et linnuoren aastal 1210 Liivimaa ettevõtetud maajagomise hinsitas, mitte veel arvamidest maaide kohta aga ordeneestriole selges otsust ei andnud. Sellesse ajast peale võitis orbi ühtelugu piiskopiga läpmata salasõsimiseni veel Roomie wõjani-

ringides ja see teguwilas ei mõjunnud just mitte kaasa, et neli uusa kodus enam ühe vatesi allu ajada.

Aastal 1212 kutsus Volquin üle saadika läbi paavsti peale mõjude, et ta hoogs õe piiskopi ordu maade jaoks nimetas. Innocentius ei tähustat aga tema soovi, vaid kiimets just selle vastu Dietrichi, keda Albert Eestimaa piiskopiks oli nimetatud, solles ametis ning snowitas isepäini kirjades sakslastele ja daamlastide ülit väsimlikku wölmikundjat kõigiti omalt poolt toetada, mõegawendasi aga maanituis iga waglehallja-tee gesti tegu vastu hoida. Aastal 1213 webastas ta Alberti, kui Liivimaa ülemi piiskopi, koguni iga keskkiriku võime alt, keelas temale aga kowassi õra niiühise mõegawendasi, kui ka hiljeti riistusku poördeid⁵⁾) röheda nihk koguni nende paranduse osas omale wöötta. Ta kohustas pealegi nendes juhi tlemalpool nimetatud kirjades ka Ojamaa piiskoppi, Noordja Southerlandi praostsi ja Nikolai-kloostri ülemat Alberti stuurkunlumise üle välvalma.

Lühikesel kätlaajus jarel omas piiskopkonnas läks Albert aastal 1213 jälgiti Rooma, et Laterani ületäidiseks kirikukoguksu segastati juba paigal olla. Siin pidas ta järgmisel aastal töreda lehe päästule ja täies temise muu seis: „Nissamasunguse hoolega, sagu tu Pojo mis, Pulaatina, Seeaku 100d tegevat, pidewat ta ka Ema misa, Liivimaa, kasusü kaitse“ jne. See meeldetuletus ei alenud aga nijadeolu halba sisukurdis parandad. Kullavaldaas paavst uued riistlajid kutsed Liivimaa vastu, killi jõetas ta Albert aastal 1215 õhesest Eestimaa mõegawendide, Eestimaa piiskopi ja enese wachel tra, kuid lõhe kestis siiski ikka edasi ja Albert kutsus, et vastutage olisamu hästi riidilise, kui wenevalste vastu eneselle muretsdu, saseal 1217 Daani kuningu Liivimaaft.

⁵⁾ Need kirjad, mis laennevad BL kirjekogen vahetud nn. Jacob Grunder omaraamatu „Origines Litterarum“ juurde, H.L. Schaefferi analüüsides omav „Historia Ecclesiastica“ dokumente ja keiser Friedrich II. aast, milles viimane kutsuti arvukelab hõjut riistad pügastateli Liivi- ja Preisiid. Neid mõistab mitte siis mitte et nad Rooma riigi kätte allikas wööd, Innocentius III., Friedrich II., Stephan Butkovi, Giordan Adolf, Kadaria I. -mässugune pikk riida nimed, mis kõik pärisoni just vastu wülfenisse läbi põhimõtet ehitja erinev – oletti mõllabi see peleti sihamast veel ikka edasi!

Enne Jeesusti ületäidisile kirikukogule nimetas ta Ratzeburgi piiskopi Philippi⁶⁾ oma asetäitjaks Kroonikirjutaja, kelle taated peahallikaks nende segade kirjelasse jaoks on, ult tegus preester sellesseks Philippu jaures. Ta kirjeldab seda kui tasav ning ühtlas mõistlikku ja kindla loomuga mest. Need omadused, kui nad temal töösti olid, ei näidannud teda aga augugi sõpratuletungalt, mis waewolt ühikeseks ajaks kostunud oli, jallegi polema sõnastast. Kolmeaastane rahunesg sakslane ja esitlaste waleh ob lõpuks jõudnud. Philipp kogus, wööh olla Alberti käsu peale, talvel 1214 suure üjjuwai. Kniwa jõe suus knikku ja pilas aru, kumba ilmikasre poole tapase minna, käs lövama - wöi pohjapoolle, kus esitlaste wöi kuurbaste kallalatenged; see on kindlaks tunnistus, et kumbki rubwas sieti üjjuolijust andmad ning sakslasi üritaned ei olnud. Tehti ütseveks esitlasi kaade wöötja ja mindi jõel mõndulere mere ranna kaudu Rotallasse; see oli maaetene, mille elanikkondil ilalgj ei olnud sakslasteaga suli olnud ja kes selle parast siis ka kartuseta oma kilades kooslaasid. Mehed ja naised tapeti maha, hooneid pisteti polema, tütarlapsoed, lapised ja karjalood nad wöötja ühes ja poorasid siis wöldreõensalt koju tagasi.

Kohe parast sündi - rojuvate tagastutleolem pessis Riiaa lige tulekahju lahti, mis suure jaos linnast ja ka pealikriku tuhaks tagi. See õnnestu juhtumine ei hoiatas aga sõdigaid tagasi, mis pes kui nad puhkhanud olid, uti vürvitsikute laheks taisas Rasti maakonnas. Sakalas ja Uegumianis, estewõrmas. Siin sattusewad nad Leale kantsi peale ja pürasid ta sisse. Kolme püewa pärast olid kantsi pesat ja mullast wallid juha hoopja malepölenud ja kokkuüingemaks ning tema wabwa onamat, wanem Lembit, pakkus aksidatside roldist wargataks luustuveks, kui enal teda ja ta osakseid püstumata oina teeni minna laeskiwiid. Oma harjunud salalikul sõmakirja-kombel aga vastasvõid sakslased: „näd ei nöudval muud midagi, kui et esitlased ennast riisida luseksivad ning töösse rahuviirset Jeesuse jüngriks ja aende

⁶⁾ See piiskop oli Otto IV. eraokas pooldiokaja, pundi, kui keiser Philipp wöölib- jäl. wurde ulta ming vali siis Liivimaa.

wendadeks ajalikus elus ja igavesti saaksidest." Hõde sunnis ümberpiiratud, kui põlasterust arutav riistmuusende mõdest ka nii, paketad tingimisi vastuvõtma. Nad pügesid kurvalt oma luguseniud vallide tagant välja ja laskisid ette eemast riidita, kuna nende "jäed vennast ajalikus elus ja igavesti" mõude varasõnastid pe nende metsa põgestevad karjad onistega ühes nimisidest. Isagi Lembitus ja teised wanemad wedisid veel nad emistega ühes, kuni neil omal pojjal selle pandiks anti-sidat.

Hävitavasõltu oli vellega uuesti marku antud ja vihakken ja rõõwiliumi pereosidat jätkgi vallati. Saarelaed riistustasid Liivimaa rannaka, riisusid kord sise, kord seal, eestisid tungisid läbi lähte ja lätsate idulale, mõed suksisid veel jälle katte ja alinu munged kostisid ülelliidse viljeleuse kroote, nagu kaunides kaagi all.

Varsti pärast seda saekastamist hinnati läbi terve Eesti raikeas jahe, et kättemaksata. Rotalia mehit tungisid läbi lähte ümrale, Salkala ja Ungarni mõned sajandide lätsaste kallale ning suksasid ja kauritasid torimataid Riia poole. Nad mõistisid Damaa jõkke siis ja laskisid kohre agul mõisted läbi vali põhipi, et jõusti kinnipanna, kuid enne kui nad selle ümaga ühtsa poolel mõistid, aga varemuli saatus mitmel mõured Sakslased "nevad" Riia alla ja nendele ei suutnud nad vastupanuda. Nad taganesid riutaga ja nende kes märgil tegi ta maaüaga peagi sedasuma. Sakslased ja lätlased spisid veel põgenoajad taga, wotsivad ühekuju suure jõukul üheksa rõõwilikku Eestimaa eile, muutuvad Ungarni kordeks ja suundusid sel teel koju taganjoonulised pärismelikkus výjmiks ise palunut riistmuusende kallal toime paama.

Praeguse oleks juhtumine eestlaste mõttagi vaid üksikate selle viisversus eest toonim. Katselasi ja Eestimaa piirkopid sõnastasid nimelt leuwadel austal 121. Saksmale, et seal üleüldise kirikuülega ümrama. Vastane uus ajus nad ühes Saaremaa sadamasesse, kus laevamehed kohre male läksid, et juba letpuka saanud vilja mahamitsa ja omale näitida. Sedu näites tuliwas-

struktsi kõnikud vett ja mõad mõoda igalpealt kokku, puurisid mõned oma laewadest sadama suus põhja ja hakkasid tulgeveresi ehitama, mida nad poledes Saksa laevastil sekkja juhtisid, kuna nad ise wasprat tema kultuletingisid. Kuid nad põletas teisale, tulgeparverd ujusid kahjustagedamat tagasi ja saaksid läks kordu viimaks osa laevu jälle. Ingadele siisole vedada, olge kõll, et nad seal juures suurt kahju saavad ning kolm siidlat vänewa ñigeme pidid. Piiskopid vätsivad sella peale vusati oma trekkona osta ülesse, mille puhul Philipp Verona sari.

Selle aasta lõpp, nõusama kui ka kolm jõrgusti nõstat läksival vastasseiku laastamise ja verevõltsuse all mõida, oli milleks tõlik otsonasid ja ei olnud. Seda riisus keelab minst need kolledus kirjeltenast, kui tulenut kartu, et sarnane kirjeldus ehit lõiga igatena vankri mimes. Õheli niiugusel rõõvskalgal läksid saksasid üle jõe Saaremaale, mõnekord tulgevõim nad Wiri ja Harju maale, põlenesid kõti rahva kogusidsepäiga Rangula tsikaks ja kroostisid oma lävituse mõldeid üagi Tidlinna frantsi-kaudete surkadesse.

Wõigakate näigivid ka rennesid aja, et see pendele mitte ülesgushas ei ole, kui eestlased pärast ellarihutud suvad, ning Lembitu katse peale tuliwasid Novgorodi ja Pihkva kuningat ühisepele nendele appi, wotsivad Otepja aja ja wotsivad üagi Alberit venira Engelbrechtid wangti. Seltsmal ajal aga saif valkra wanem Lembit ühes läbirüs surma, milles ka Kuupo, see oma isanema sõgedam hukkamastja, läanges.

Selle uue waenduse, vesetlaste, ilmuimise, vespa wangipõle, kelle piiskopksuskust ta asjata taganjudis, ning mõiegavendade omakasunduslik ajavälimine seal, kus sende ahi larvis läks, kõik see sunnis Alberti - aastal 1217 ise Duanimajale minemas, et Waldemar II. Eestimale sojakäiku ettevõtma soelitada. Kuniega läbus seda teha ja pilas sõma, kuid Alberti tuli peagi oma ratsulist summa kahetseda.

XV.

Daanlased Liivimaal. Eestlaste vilma-tine alihaltmine.

Daanlaste ilmunine ja nende esinemene asuma jutumine Liivimaal oli kõll ainult ühikese kommuunaastane vahendjark selle maa ajaloss, kuid temal olevad tähtsamad tagajärjeid. Ta oli peapõhjuseks, mis eestlaste viimaks alaandlanna sundis, ja tema tööde joudus ka magelus ordu ja piirkonnipide wahel lõpuks tuliigi kättevase.

Waldemar oli wahwa stjamees, aja ka ühtlasi tark valitseja. Ta oli kolle walmis Alberti kutsut kuulma, nii mitte selle sihuga, et oma riigi võimu, nagu Saksaastane vabariidil würtzil seda tegi, vaid et mõna omakasu tuloks esitata, vaid et oma wamu nügaseid uudeksa paava ja oma riigi külge vesi väljakut maakonda läta. Selle sihiga ilmus ta uusid 1218. aastet⁵) Inwesti-kuga Eestimaale. Harju randa ja wetsi kohu Lindanisa kantud sisse, mille asemel te pranguse Tallinna lossi chitada laskis.

See was ja kohutav waenlane tal i eestlastete ootumatu, ümaga et ta seal kohu palguse vätstud oleks. Nende jõud oli sellega wahene, et lagedad würtzil vastuhukata, kuid nad vabesiidid kavulust abiks. Nende saadikud ilmunistad Waldemari baagrissne, pidanuwad Tahiraakiniist rahu pärast ja finksiisid endid koguni, oma otsukohe-suse tunnisteks, restida. Daanlaste uskusiisid seda silmakkirja-otsukohe-susest, kuni üleüldine öösive peletum-gimine neid sellest eksauwamiseest aratas. Eestlasted törmäsivad daanlaste luagei kallale, tagasivad hulgja stjamehi mulla, tungisivad kuni kuniuniga tulja helgini ja oleksivad ohk tema terve abjawne vaimse mehemeni arahitwitanod,

⁵) 1206. aastas, mida temal luigil oli uusim ajaloos-kiiratik 26.000 aastat enne, osi vürstlase huvade hulg peal olevka 26.000 meetri elund. Kuid ümberastest vügavilga ei mõistud et ajal vürst üle mere.

kui mitte sihel Wendi stjawate-jubil Wezenlauset, kes wist ühte Melkofburi abiatsku komandas, nii palju külmawed ja sega pooleks olnud, et oma salka korraldada ja kuuingale appi sttata. Ta töötes eestlaad tagasi. Daani korjanikid jutustavad, alles laingus olevat lipp taurast mahaltingenud, et selwissi oma kuuangat Konstantini kroona seadla ja temaga ühendatud tehn. Mõistsetid würtzid olid waevald späramad surumises korjamates ja mäess õraannitmas, kui ajaloos-kiirutajad imesi neidc vändamiseks väljamüütmise. Üsutswan on tead, et Waldemar selle laingu malestuseks Danebrugi-ordni asutas; kuid Waldemar ei wki ta mitte, nagu mitmed kinnitavad, illesheitnud olla, sest see liieni nõi ole sugugi Eestimaa ja päris Liivimaa tööde tulgi ei kätnevad.

Selle tööste peletungimise puhul sai Eestimaa piisakuks Dietrichs surma, sest muistene Melchardi abdine, kes kõigist läbirääkimisest nii agaralt osa wörmeld olid ja mõistid oma ametisse seadmise ajus Waldemari kojas wibhis. Lundi ülem-piiskop nimetas kolle töste mehe tema asemete. See samast tegi Alberti rahvatuks siing, et oma enigust Eestimaa piiskopist ametisse pannia mitte kõiest õnnetada, nimetas ka tema osaalt poolt ühe mehe selle koha peale. Tema väljajawalli langis tems oma venne Hermanni peale, kellele ta nime „Lihula piiskop“ andis, kuna Daani lossasvõistleja enneist, Tallinna piiskopiks nimetus.

Daanlaste teguviis õpotas näksisti peagi, mõnde õigest plaanist aru saama, et ei nendeid ettejõuda, würtzid nad kohewõttra käigmata, vähitõstjagi sojakäikuni kuni Eestimaa lõige poliypoolsummatuse jagudesse ette. Nad tungisivad kuni Wirumaani, kus nad Taarmitsa bie maharaaosivad. Igalpool tegi nad kolledumaid würtzwalla-tegusi⁶⁾, sundisivad kõiki endid ristida laskma, nõudisivad panisi ja austsewad siis sandlikud daanlaste juurde, kes neid kui abe salkusi seerwitasivad.

See aga ei olnud mitte osa, mida daanlaste mõ-

⁶) Neli suuraid oli, mõisteta, maa-alustevate kivitõstesse põhjenered. Kristiand tegi nad koorbade vati eba mõle mõle ja ümbermõle nii eesm kui kõtet läbist varangu.

giid tehtisvaid, Lundi ülempliikop Andreas vastas selle viinaka erwinise peale niiamaa väljaka tänuvaldusega — nii samati abicandmine eest. Pealegi palus ja sakslasi Wirs ja Harju puntsi priiki lasta, ulelikus oma tulust süüdistust välti talitseja ja houpi Eestimaislätä aramama, et see muu wanemast põhverat peale Daaniasse osta olevat. Saksa objektiivagi vändide käll selle seobduse vastu, liks aga siiski mõistma. Nood oli järele ots selle käia, kus tõrjeja ettejõuda suutis. Melemit poolt saadeti rändavald missiooniründ valja, kes igaühe ristimise pidid ja kes ülesilgu oma wachel kihedasti tulisse läksiwiidi, sellest on selgesiti näha, et mende põlgutusväljal silmikirja-teenarite meelest isegi ristimine muud ei olnud, kui paljas orjakuategemus kaetnud. Daanilased ei olnud kohalt preevitsi ühestoontud, nad andsidvad selle pärast osulitustele eneteatele pühitsetud wett koju kavata, et seda oma perekondadele pesalripüdata, ning, ilmsi midagi lahtu arvamata, ristisvaid need riikipeale ka oma siga ja lambaid.

Waldemar tahitis iga pärastist tihh vähimstuukku taha ja oma valitseusele Eestimaa läände kuju anda. Selle sihiga kassas ta Alberti ja ordumeistri Volquini oma juurde Tallinna. Alinut viimane õnnus, piiskup aga poöras eeslast kaebusega paavsti poolt. Nuhilaseks selle eest hettiis Waldemar tema ja tema wenna woonipis Eestimaa valjaga, alis rõutlike Üngavama ja Sakala, mis juhu nende kate olevat, kui kolmandiku Eestimaaest luuensomaks ja turvitava üldlaage nii möjuvaid abiindusi, et peagi Wirsu, Järwa ja Karjumaa läätsa tema võimu all olevat. Käll läbiüsiwad mõdegawennad alguse piiskoppidele nende ova laenuks saadud muuskordades andda, kuid järgneval aeg nästab, et nad varas ova tubamise tagasiintisvaid ja nii siis üleselt oma asutaja wäästasteeks saidvad.

Seltsamal ajal tuli Rootsi kuningas Johann Waga sojaväega Rotallia rannas maale, sest hõlpsus ristimise läbi maid omale saada oli isegi tema sel ajal waga korrasesse satunud riigis voldaholmo lükulae hinnud. Daanlastel ei olnud midagi selle vastu, et Johans Liibula, Alberti poolt määratud Hermanni piiskoplikku,

omale wettis ja ühe oma piiskoppidest siama asuma panil. Waevalt aga oli Rootsi laevastik kuju tagasipurjetanud, kui esitasid lossi ürawõtseviid ja piiskopi ühes suurust janga tema kaitsewõest mahatapisiwad. Alinut mõned ainsukesed rootslased suutsi wad efüga Tallinna peauda.

Nood like Albert se teede, et paavsti pool abi oma lepinguosalistate vastu osutida. Lihkeli tööteli teda Waldemari kass peale wangi wttu ja siult seljha läks tel korda põgeneeda. Kul ta wttimaks Rooba jõudis, ei leidnud ta ka seal troost. Jalgemeeline lauorenz oli astanud 1210 värstd ja ta järeltuleja Honorius III. karbis wigevar Waldemani wihale arvada ja oji oma mõju põhja olude peale kaalu peale panna. Albert põdras enamat kõrset poolte, et ringilt vreda saadi, mis kõirk temale anda ei tahenud, kuid Friedrich II. olt ise siil mitme-kordsete jagomisteesse kinnimissitud, et ta teda waewalt leulda wttis. Temale ei jaanud sellega siis muud üle, kui oma wttu abihallikasid, nii hästi kui see korda liks, tarvitusele wttis. Ta kuubottas ristisõda Salasvalla ja kõi tööst ali tung tema sedjate halka ühe voor; kuid kui ta oma kahetsewa parus-mõllisaga Lihkeli jõudis, ei andsedaanud keegi teda Liibimaa wlin, sed et Waldemar seda väljusid kaheksanud oli.

Oja senistest kaitjatest mahajätitud, kütwalteötched jutud oma lepingunumbest, keda ta ise Eestimaaile kutsusid oli, eemalehoidud isegi omast piiskopkonsast, oh Albert kitslases, millel tuhat teist meest tingimata hukatusid leidnud oleksiwad. Tema tuline ja erk walm aga juhatas talle shiinu kastie, mis teda mitte alinut kimbustusest kahjusta ei peastnud, wald koguni sedagi tagasiitoli, mis juba kaotanud oli.

Ta edotsis is Eestimale ja andis Waldemari omaks mitte ainult Eestima, wajd ka terwe Liibimaa selle otsemeelsse ühingimisega, kui Riia kodanikud ja maa põlised elanikud selllega nöös on. Kuningas läks moelitaval blesseeritud töksu, andis Albertile luba oma piiskopkonda tagasiipoörata ja saatis ka kõike rõõuli teede, kes Liibimaa waltseuse wanstuwõhma pidi, kuid, nagu Albert

julka este oli Aranurwaneed, kõik ollivad selle waastu Daani ülemvalitust mäksavaks tunnistada. Terwe lepingu tunnistati sellega siis tahvleks ja Albert astus jällegi oma nõuetegu Eestimaa kohta lagedale. Kuninga massivalitseja kihutat hiljastaval kombel minnes ja hukati ennast sejale õttmatalinistam. Lundi ülempüsikup, konda just praegu saarelaev Talinna läbirakiliku pliirumisega kinnitatud olevand, et lindmaid muud peaseemisse teeni kuni kuniaga siisest enast kõigist algustest Liivi ja Eestimaa kohta lähtütteld. Nii oli siis ka siin alatu pugikavalus araku ja välgesva võrti politikast vaimaks omeni jagu saanud.

Süski ei kantunud see sisemist läheks saklaste waabel. Rüüdud olid veel liiga suurt tulu danianlastest saanud, aga et nad otsekuuli nende nõusse heitivad. Riia kaudasliku ja piiskopi asetööd aga tegiwal lepingu liiwlisse ja läbirakuga, mida nad varemdeks kinnitasid, igathewaastu, kes needele liiga tugevna tuloks. See annab mõdegavondadele põhjust leikkiselt liiwlaste vaoemate kallutustangu ja neid ahdatesse panna lasta siog väga vistlasi olnud nüüt juba kodusöda aselisteju waabel lahtipenesenod, kui mitte parajuti leedulaste ja waestaste waavonlit asendule tulok nüüd sundinud ei oleks ilmennud.

Eestimaa oli nende sundmuste puhul juba täiesti riistitud ja etinga malende alla pandud ning Waldemar läks Saaremaale, et saarsasi Tallinna pürimiseks kutses eest kutsunda. Tul oli hoi atjaõdm, ja et terveid saari ema allahenda, laskis ta kiwilossi õhmona hukata; chituse puhul aga tangisidest asukhused nii väga vabassega ja nii vihasest ta kallalale, et nad teatra vistlasi arvutitund oleksid, kui mitte Orlionide krahv Albert, piiskop ja ordumeister temale appi tuttavud poleks. See abiansimine näitas Waldemari selgesi, kui ühijas saklaste sõprus Lüdwiga on, ja et osa jaasdavalt orsale võib, sedas te mõdegavondadele loobik ilmalkuid, Alberile aga kõik wainulikud waltsesed-digused Sakalas ja Ungarnias. Ta regi loguni Albert wenana Diethrichi oma uue lossi hoidjaks.

Waavult oli ta aga arstainud, kui saare piiriela-

nikud, need kõige südikamed wakariklased põhjamades, juba jälle sõjarübatel kätte wõtswad. Nad tegiwal oma mõõdutega männernasid, harjupostegu, vahlepõngu ja suuraid asteid kleepid ühe paterelli, alle needest masinatesid, mõs vahelisele, peale mende mädrühme, suurem ja lahipüüd wõtta alistasid. Daanlaste ederad mitte ettevõttamatud olnesid ja tema reastustele kinkimul, läbi kese ajuga oli suur hulk misuguseid krooviüksamise - masinmaid valmas. Seitsmestelstikumme sarmise paterelliga läksid wäärased van lossi eetr, sundisid ja ta allahitima ja tegiwal ta maa-tava. Kaitsewärte taslesid nad pütmata, oma teeni mäsa, peale piiskopi wenna ja soovituse daniilise, keda nad omne kätte panikiiks jätsid.

Wajisadatud kaskjalad teatasiwad igalpool Eesti-maa piides wahlwa saarlaste vohidunnine ja nagu elektroonik käsis tervest ruhwast läbi. Chelmeceil wõtswid esitlusdest aastil 1221 sõjarübatel kätte ja juhu nüne nädale püras oli siisut veel Tallinna daanlaste päralt, saklaste kätte ei jäänud aga Eestimaa enam vaidagi. Mõned viimaste hulgast olidw hakiksite kallabutungidest puhul suurte suanud, oks nea seti heaga file püri, suurem bulk aga peeti wangis, et neid püras pandiks antud kremeste waastu riigiveduheteta.

Seur läks oli töödud ja nund oli sinuli tarvis tema tagajärgsete targu juhise. Eestlased santsiwsid südlikud Ringi mõichise selektusega: „nad olevat valmis rahu tegele ja blotaat, et nad saklastele liigi liiga ei tee, erjukstegevust üske ei tuhvest nad aga enam olla piirides välida, nii kaua kui sende tulgas veel oks poissijampaik ei ole.“ Peale selle mõudsivad nad omne pantwangidje tagasindumine ja hilfustad selle eest wangivõtetud ordunennad piirkas lasta. Rohupalkmine ei kainud saklaste alamet piiratudega kokku, nad ei wõtnud teda waastu, aga wangide vahetamisega ollivad nad noes ja ka tööst pimeoses laastidasse ardua nii vilga eestlaste silmi, et nad kohutuwad etjamehedi pojikkesti waastu riigiveduheteta.

Süski ollood ordunennad liikus nõrgad, et neli seda pagmarahwast jälle läksesse ajada. Nad palusid

piiskopilt sõi ja see siinõduksustegewa uus apostel, kes aitasid pagunate põõsasse sihiga inimke tulnud olli, seda et, nagu ta espool Vladimiriile vastas, Kristus ühtneid olewaid, mingi tervesse ilma ja vistigr pagonsaid, ühe sõnaga, see meie Ünnistegeja püha järeleoleja vastas: „Et temal Restimail midagi kaotada ei olevalt, siis ei tulnevad ja ennat sõja seikla segada. Ainult kui roodut temale ja ta wennale, igatihelde ühe kolmandiku omase maandust, seda töötavat, olewat ja walmis eestlasti sueso ristisuu pöörida aitam.“ Nii oli mõi wilmasis alustatud enesel eest trükisundud ja raskis oma loomulikul toonil saagisõbe ja wõimushõimline riiduvise peanusehe mõõgu. Wohl olla, et liga teine wurst misammevõuse vastuse andnud oleks, kuid — hukkiselt paljaks kiusatud wermi meja wampiripea on lahkewõra jõledsim, kui ta ju malakartuse serwissi-hoori tagant nähtuvalole tuleb.

Rühmitel ei jäänes muud nõu ole, kui eniba kapuba, kas oma manosad Eestimais hoogs kõtest arusaadu ehit piiskopi poolt ettepanndud tingimisi täita. Nad välisivad wilmase peetess. Sõlmipilk läks kohutav kristlik sõjavägi sõtta eestlaste vastu, kellel ühtagi kõlblikku eestvedajat ja juhi ei olnud, vist ei eelminevates sõdades kõik nende kaugelased surma saanud olid. Kullutustiivid nad weneelased enesetele appi ja andsiivid nende kätte: koguni oma kindlamod kontsidi kuid uus ruhikendus ainult üld-eelist segadust ja wiletsust. Sakslased, weneelased, lätlased, liivlased, liitlased ja eestlasted taplevad mitte aastet hõmetuna maa pürides ja kõik endised kolledused poteratsival kabewirideli tagasi. Pika wermwalamise järelt rajaas wilemaka aastal 1224 Tartu aru-wõimisse saklaste ühemõitustus kindla alusel. Sedalaime kaotus nimetatakse Vosreka ehit Wîtscheslaw, kellel Albert kord tema õude miskalpikese, Kukenoosi, kõrset stravilised olli. Ta pani wohves audiõsustega vastu ja lükkas, kindlas lootuses Wene abiellunutelku peale, kõik ettepanndud allhaetmusi üngimiseid tagasi. Wilmaks wõeti kindlus tornijõuksega sisse ning Wîtscheslaw ja kõik tema mebed lõidi maha. Choansale Wene hoijarile kingiti elu, pundi ta tõredlasti riidesse ja saaden siis oma kodumaaale readeid wîma. Pihikwas sai ta suuru

Nowgorodi sõjaväega kokku, kes pîntustid peamisa töötas ja nnod kurvalt koja tagasiminenena saanud olli.

Tarta kruudetmine oli õleti see loök, mis Liitwimaa allhaetmisel põleser pealevajatas. See lõm olli terve muu blõige tugewam kindlus, siia olidsw ennast igalt poolt kriik noor kõikakogunud, kellel wnel juglasti oli wastupanna, ja selle kantsi langemisega kadus eestlaste wilmase loodus. Koik nad heisisi wad tuuma töönsusega alla ning hingi saarlaes laskisid piiskopi weava ja laamati wabaks ja paletiws rahu. Sakslasi aga tegi hende woidulinn kõrgiks ja kuskivaks. Sellest ajast peale kruisivid nad allahendetud Liitwiman rahwastega alandit nagu orjadega ümber ja kaasid olle moje enam, et nad neid, nagan wanasti, selle wâterliseks pidanud oleksidw mõndega lepinguid teha ehk alefildse swallikudes asjades hendele hâleõigust andis.

Raoedid ja piiskopid jaotisid abini peangu terve Eestimaa raeest wahel ase. Piiskop Hermann asus Lihulase Tärtuse, ebtas seal lossi jälle ales, asutse domkapituli sealsasas ja jagas hulga maid tsenkuks wâju.

Daanlased olidw nelle sõjo puhul hoogs ühtsuseta kõrvalist oas mänginud, seit Waldemari oli juha tema algasel saur tegemine wilmiste sekkidustega ja aastal 1228 wõitis Schwerini krahv tema kogul õõset hukkisid pereutusgides wang. Wewaga oll oonast Tallini kahc püramise wantu, saarlaiste ja weneelaste poolt, kantsi jõudnud ja põrast rahutegemist ei suudetud enim saklastele vastu jaanma, kes isegi need maa-konnad oona kätte kiskisidw, mida nad sealseti Daani osakes tunnistamad olidw.

Albert oskas asjaoluole tulutõstuwat seiseks harilikku sargmõõdususega oma laskaks tarvitada. Ta katis oma venna, Eestimaa piiskopi Hermanniiga, Waldemari wampikejaks wõtersil ja oskas teidani kaugelje mõeldiata, et ka tema omalt poolt Hermanni Eestimaa piiskopiles tunnisid ja toonempandud muude jugumise kinnitas. Aastal 1224 mujuvalt mõlemad wõnnad koguni Rooma ka-

ninga Heinrich VII. poole Nürnbergi¹) riigipäeval, et ta nad riigivürstide hulka ülesvõtus, ja seltsmal aastal saadeti neode juriidile paavsti poolt isepälinis legat eba volikini.

Modena piiskop Wilhelm, paavsti kantsler, loss üle- olise põhjamaades waga tegevat osa on mänginud, jõudis aastal 1224 sõrmase vohimeheksa Riiga. Ta rändas terve Liivimaa läbi ja muutisid igapool pariseltsasaka, et nad tõemeeles riistuks peaksid, ning sakslasti, et nad allahedetudest vaste diglast ja lähetkit olemissi üles- mäitaksevind. On ju täsi, waha raske osa unika, et in- lased jättsel karsti eestlaste peale, kelle keelest ja mitte sõnakestki ei oskanud, suur moju oeks olnud, kuid üles- kuse, millega ta enamus saklaste poolte poträ, tegi seda tööklide silmas waga auvaruusiliseks. Teiste rihwasse peale mõjus ta suunatust arhaualt oma ülesastumis- töreduse ja poteklikkuse läbi ja pesaegu kõik Wene asubevürsid saatisid teda tervitama.

Tema peatoimetuses oli siisniisiest tollinate osendamine Riias. Ta tegi tulga mäkrusid, mille kirjelduse saa sunnitud olen järgmiste raamatute sõnas mahutama. Kas uue riigi kodanlikest sisseseadest justu tuleb. Siin riigimaa ainsu tema osastustusest allahedetud maaude leddy.

Tems Riias oleku ajal läbi võenuna saklaste ja daanlaste vald kõige vihisevimalt lõkendamata. Et seda ei õdu lahusunda, arwas Wilhelm kõige paremale nõusamisugust osa mängida, nagu seda Õigust Boleslav Juules teeb. Tu võttes kõik ennalused maaed, Järva, Virumaa ja Rotalia, paavsti nimel Rooma kirkku alaja jättis das- lastele suure paluumise peale ainsult Tallinna ja Harjumaa. Wnevalt oli ta aga aastal 1225 prasiditud, kui sõda unusti lahtipeasis. Ristlõhha, mida Wilhelm Ojamäelt

¹ Seele jäavatustega, mis aastal 1224 Karl IV. poole biszantius- saj, millest Läheti piiskop Eberhard aastal 1223 allakirjutus ja mille Rooma seadisid riigitegurite ajal Olivas ettevalitus. Leissane Carl Diplome R. Polonie T. V. pag. 76. Riigipäri käsitsi, m. v. 1225 aastal 1225 väljaannud olla, kuid on kaetud kuupäevaga: 1. detsember 1224.

suuriaste vastu kuuletas ja mille Volquini ka mesti kaheksasestuhasse mõhega uline santis, pidi selle ko- dusõja teistkorda seisku. Kuid jälgili siinult mõisata id- hikeseks ajaks.

Aastal 1227 ilmus otstarbata siis paavsti legat Riias ja keelas riidustite ja piiskoppidele iga pagoneate kallale tungimiseks hra, nii kaua kui vähimased, isegi nendeesse ei prustu. See keeldus kaiti nii lausa vaimuliku ülemuse seniste sühude vastu, et ta kõiki imestama paneva pid. Peagi aga sai avatükides, et see pohta mees petis oli, keda daanlasted rahaga selleks metsitanud oltwad, et mõiwsise omu nörkust warjaja. Nad oltwad oma jäonesast sef kontsel ja just ilmsilsi teinud ja Volquini läks järgmisel aastal seidi eravatavat austetustus käitemokuma. Ta hetti Harjumaa oma alla, vtöös Tallinna sra ja ajas daan- lasted riista Liivimaalet wälja. Rooma kindrigas Heinrich VII. kinkis temale — näha on, et riigi ülemvalitsejad paavstidele suuremeelsuse poolest sugugi järel ei andnud — selle peale 1-a sel juuli 1228 Tallinna, Järwa- Harju- ja Virumaa.

Alberti ekasdamm obi daanlasted Eestis saale kutsusad, Waldemari önnetus oli nende ürjasamise põhjuseks Edaspidi suune näha, et määrus, mille abil neid iga- aasta eemalohoidatati, nad jõle tagasitõi ja selle üh- maliikutes tegi kindlamine kui hulgat osta jalgu selle ma- piisale soetada.

Nüüd oli daanlaste Eestimaa viljamine ainult kumme aastat keskend, kuid malestuseks tulevatele põlweidele püsivad nad siiski Tallinna, Norva ja Rak- were linnaid ja lõasad. Weel huvitavaana kingitusse tegi Waldemar aga oma laenumeestele nõndasdamatast Eesti- maan rüüthe-õiguse andmisega, millel weel praegugi sa- duslik walm on, nii kaugelt kui Wene üksust tem- vastu ei käd.

XVI.

Alustatud sengallide allahbeitmine.

Alberti surm.

Mine siinult põhjapoole ei näeratanud ülekutteone wöödudan seltsusele vastu, ka lõunapoole oli kohutatud Alberti korda läinud ohe austameelsete rahva wabadesse vähemalt nii esikurdehuvat laagwata, et ta wärti pörrast tema surma tema järeltaju hõlpsaks saugiks sai.

Meie nägime õhteteletkumendomas prantsus, kuidas minema targal, kui wahlval Westhardil õnneks laka oma rahvale, Sengallit laaglastele, samast kasulikkuse osakorda luua ja sarnast lugupidamist nende wäestu hõrata, et kristiaset ja paganaid õhtewäisi kartsivad neli vihule hõitada. Albert oli eppres Westhardiga alahoidja kasunud, kuni ta wilmaks enes teguva kull arwas olewat ka tema vastu ilms kartuseta truudust mürda.

Aastal 1917, kui liiwased ja lätlasted hoopis allahbeitnud, esilased agu koguni afganesnud olivid ja Wakkumar neid hoopis põtrunaks parastada lõbus, sel aastal oli see, kui piiskop omak röövihimulised pilgud ka Sengallimaale poöras. Ta alustas sellega, et ta põhjaseid õitsma hakkas, mis Rooma kiriku koolieermurdes õdueni-digustate aine kandisid, ja midagi kergeomat ei wöiniud olla, kui neid leida.

Lippe krahv Bernhard oli Saksa maail kuus aega roovimis, nagu sekkord rüütliwist oli, suure messikusega toime panusid, oli pöletanud, riisunud, tapnud. Haigus saidis teda seda tööd seisku jõtta ja tööd parandas ta meelt, moga kõik läidid oma wanast ees enamasti puhverindreks saanud. Ta hakkas munagaks ja sai paavstilt luba Liivimaal, kus kristlikute mündi-ekukatele lai väli lahti olla, oma endist ova kiriku kasuks edenimangida. Albert nimetas tema Sengallimaa piiskopiks ja määras temale Mesoteni loosi asupdagaks. Et aga sengallid sugugi veel selle peale mõttelined ei olnud

ennast riistava ikke alla alandada ja et saledastel nende pärade edette jalutati maa põhmed, mida nad omavaks nimetada wöötiwad, siis anti uue piiskopile oviidgs Selebur liis Semgallimaa piisi nõera päriseks.

Walemlük oleme oli siis siis leitud ja nüüd hakkas Albert oma kavaluse konkursi tegema, et temale ka hingekarja muutetseda. Kall ei kõnele melle walmalik kroonika-kirjutaja midagi sellcat, missuguseid kunstiüügide seal juures tarvitusele wööeti, kuid vewall wööbi midagi mond, kui Alberti salakavalust, sellise näha, ei antud 1252 just sellesseisnud Mesoteni loosi elanikuid, mis juba eesti Bernhardi piiskopikutsaks oli märitatud. Riiga tulid wööd ja kaitset leedulaste vastu palasivad. Nelle lubati abi siinult selle tingimusega, kui nad kristlasteks saada ja Saksa kaitsewan oma lossi wüita õhtekastivad (et neid omak paganausuliste wendade wüita vastu kaitsta, negu oeldi). Molemmud tingimused wöösiwad mäistemaks sõrgalid vastas.

Suntav tulenevalt oli sel wöösi sise sengallide keskole lennutatud ja nende wabades, usk ja õunasa sisivad kaudu peal. Wasa Westhard ei ole veel ja üle jõuga tõesti see kungelane wöök kord oma infekts. Arvanõtes, et siinult siidim wahnnes sõlmade ova sejusvat õet wöök kaela kulkumust hoida, hõlbusti ta terveriulwa koldku Mesoteni piiram. Arg oli kasin, vest piiramise puhul juba purjetas Segehard, eksi Osterluciini-ordu munk, kue soojasalgaga Messer mõõdeti ülesse, et Mesoteni tõhesti Sengalli piiskupi onaka wööta ja koik teised pariseelased sealt hoopis väljaheitta. Westhard läks talle vastu, kui temast wööti ja põtrat sise pilramisele tegasi. Kuid seda polnud enam tarviski. Saksa kaitsewigil oli palju läinud ja rõõmaga lasksiwad riistluskü põderdus sengallid, kes wimaks oma piisedust läbi asanud olivid, oma peastjad kantsi wäravatid sisse.

Westhard pidas ikka oma rahva koton hooliga silmas. Ta ühendas ennest leedulastega ja tungib Liivimaaile, kuid selle läbi aritas ta Hiwla, kus omalt poolt

jalle Semigallimaa laastana ilmusid. Lohidalt – algi-
salikus hingekarjuse hoolale olgu ümber selle eest — sõda
mõllas ka stingi omu Gle kofedesega.

Aastal 1213 läks Albert sunre sõjaväega, mille
algas ka Saks ebertsing Albert oli. Mesiutnit pärast.
Loos kallale normati sarnase vahetajuga, et semigallid
juba enu parset läbirakkimisi pidama hukkastavad, kuid
saklaste poolt ettepanud väljed üngisid sunditiwad
seid jaallegi abjaistesse kätte võtma. Ühe võrreldes
järele heititiwad nad vilmaks allu. Juba oliwad kales-
sada meest neede hulgast kantset väljasummutud, kui
kõrgega Westhard sunre semigallide ja leedulaste sõja-
salgaga metsast lageda alustas. Silmagillile taspitiwad
saklastased osas vangid mõtsi ja asusid sõjukorda, kuid
leedulased ei tahtnud vältelma minna ja nii oli ka
Westhard summutud taganema. Nende eestvedajate sa-
tus, leeda saklastased proovige köökide nähes surruks hinnat-
sivad, agas lossi kaitsepüül meeldi hoidma. Nad huk-
kastavad uuesti veele kangemo viluiga vusta, kui ebase-
malt, kuni vilmaka tulj nad alt hõjeks khevutud, kokku-
lengewateli vallidele ajus. Niiñ alles pugesid nad
vateskesed kantset välja ja laskenrad enoot ristida ja
rijuuda.

See jptides aga ei võtnud Westhardil veel kõik ju-
guse. Saklastel oli nii palju tegemist ühtelugu sõda er-
laava ja daavatsteigudega, et ta anga l-eid ja õudu koguda
ja mõneagi werise laastamistäitjaga nendele seda vee-
rust kinnastada. mida nuf tema rahuvala toonagi olevad.
Modega Wilhelm hutsus kall ka tema aastal 1224 omu juurde ja katust reda riistjooksu vastuvõtme merilitada, kuid
hollipaga kangelane türkus uljelet ja kindlasti selle
vasta. Aluske luba, mis ta andis, oli — ühe missioonari
võlginist omas Terniomas piiskonnas vallida tutta.

Kõige selle peale vastamata aga tervitab ta iga
parajut pilku sõja mesitamiseks. Nii tungis es aastal
1226, kui mõegawenadel Saaremaal tegemist oli, osku-
mata Läärimaal ja, agas seksamal aastal tagasisulnud
ordeneelsti Semigallimaalt välja. Sedasama tegi ta aastal
1227, kui suur jagu Saks eijameli kodumaisale sõlinud

oli. Tema suriduse⁹ töötu ja ka törsi tema sugu-
sündade waludes kuni Alberti surmani nõrgestamata,
ja kui vürmased mõni aasta hiljem vilmaks läbavatma
pidid wad, siis osasid ven kaarspärade ja pehme, wa-
habatšiin allxandrumise teel. Oleks tristel rahvistel
misssususungu. Westhard juhiks olend, kiindlasti oleks
siis ka neude saatus hoopis teisteuguseks kujunenud.

Albert suri pastal 1229. kolmekümme-aastase
ametikohustse ülmise järele. Oma valitsuse hukkatesel
ei olnud ta muid pärastuseks saanud, kui eigaas kabe
lossi peale, tema surma tunnist aga oli jäljendus: micased
linned ja piiskopkonnaal, viis allühendatud rahvast, kor-
raldatud nii ja kindla jarjete rajatud vürstivõist. Tema
vilmaseks toimetatakse tema surma olevat rüütli ja talu-
poja-Sigaste sealsetik korraldamine oksas. Selle kuulutu-
jute proovimine ja eigi sisenev aiasgaedel kirjeldas kõlb-
pegruppisse raamatustesse. Siin rõõmua on Alberti nimilt
kohutava tapainglina kujutada, kelle vaimujutud si-
mitme rahwa vahafuse ja elutunnne puuratas.

Tagasiwaade

Alberti surma puhul oli kõigi pranguse Eesti-,
Lõvi- ja Kuuramaa rahvaste kriidise alltohjemine juba
kiiedel, tarvis oli ainult asju oma moodi kinni lasta. Et ka
võimased dismeid langeva pannu. Parast tema
surma algas hoopis uus usjude otakord. Seda ja vilet-
sus leestwad vaja, kuid vittlejad polnud enam em-
disid. Rüütvinak laiem hingetult maas ja nend rütlid-
siwad ta kagisajad ise seel kaal, kus tema üllatustõmme
pildi; nad riidusid nii kuna, kuni nad ise viliupaks

⁹ Ma ei veta seele juhustat, mis tema isiklikust vallutustest
kõige edjemine tunnistab mõni, siis kohal ollevalt püha. Seele
sõlgiidat Lüwimad amuvarid vallutavad kord aii ostmine ja kallide,
et eestle eestvedajate jaoks mõleks terapen kohal kergib, kuna pa-
riga tema silmatoolede jaoks kõles ega ja eba vältie. Jaal kõige-
maale ei lehknud ennat kohminda. Ta läbirääbidi otsel, kui mõni
tulevadikas oskus ja pes-o-olga.

ole kolmandana saagiks salwad; seda pooret saame teises andes maha. Siin lõhatuge mille valke peatada ja katesolewa riamatu siis peale lõhikalt tagasi-vändata.

Kolme esimese Lüürimaa piiskopi iseloom oli sii imewitürliseks asjaoluode kohane, nagu oleks keegi kõrgem usundisse võlm neid sehti väljavalinud ja teatud, ette dramatiseritud koeras ilmuda lasknud, et päriselanikkude hõda ja välitesutesse astumist tinginud ja muutmatu kindlaks teha. Salsamulli hoiuli Meinhard ei ilmutanud miski jaedranist tegewurst, et pilles siinult ja terjas üleskut väheldama kesu asjaoluode käest, ilma et ta saanusest midagi vähendamisega võtned oleks. Ta oli loomus pooltest rannat kavald ka tark, ta väim peidatas enesest rohkem osavust kui tegujõudu. Tema oli paras mees selleks, et pöhjast ja vähimalust mõneks muureks ettevõtmeks anda, kuid et ise midagi luua, sõleks paudus temal jõud. Tema oli küldkunst (schakal), kes lõivile saagi kätterajab, mida ta ise mahamordna ei jätksa.

Pidi nendeest kasudest, mis Meinhard kavala liputsemisega lättessanud oli üleüldse tulu tekkima, siis oli waja väljamaal soojja osavõtmist ehituse hoonda. Plaanita, tõksitas Berthold, kes muud ei oskanud, kui prassi ja tapoldi, et olnud midagi selleks loodud, et varasest ümberdil arikama paama. Tema ei võtnud siis ka riistküsi põõrmise tööd edendada ja õnn oli, et tal aegi polnud tervet asja surja ajada. Kuid mida ise korda vata ei surtnud, seda tegi tema surm. Ta langeb lõhingas. Et tema martiriumsäde lättetaseda, et oose kui tema teenistustute arbas tsenasse lõhistanud saadi, haaras igamées tuline Shimaaga sõnega pöök. Paavut ūhenas tuldja hävitatakuti bōwad tulekabju feegid Lüürimaa pea kohal kõlku.

Nund ilmus Albert ja sellest pilgust peale, kui ta piiskopikepi oma pikim wõenis. mituas- see ennast skeprikas tema kues. Ta ei luguranud armasandeid juhtustuse käest ei, ta ei osas ja toimetas siinukski tunde olude kranki, mida ta ise luna oskus. Kindla kätga pidas ta saanuse objekt oosa peos, ja kui ta ka valhest sunni-

ned oli selle saatuse tõjasti täitmis, siis oskus ta siiski üli esja ajada, et ta tõusekord seitsmuks tõjasti jalle kasu kaigusse pani. Tõukame melle, kui ettevaatlikult ja väsimotsa ta abihallikaid oma plaani täitmineks enetele-nõustamis hakkas, veel enne kui ta Lüürimaaile oma jallegi saanek olli, peame mees, kui jõrjekindlaste tekib pandilis saabud positsiooni oma riigivastaseks läbiräästadeks teha laskus, mittevägasid shintusid ta tarvitata, et hõi-lustest tagewasandeks andva, enne kui ta nende kallale-näigis, nagu ütta elutus, ordni asutamine. Kaspo wör-gutatamine ja tema meele pürestus paavusti läbi jae. Kui selje parnot siis sonda töösti algas, langevad lõhivad ja nendega ühes ütlased Koha hakkas ta mõlemaid rahvaid väljelise tarvitama, et kolmandamat rahvast üllatatakse, ja sgi bâdo, mida nad selle juures kannata-stavad, tegi nende abelad ainult seda kattematajuks. Mõegawandide ordni vali ligi vägiveraks: — Waldemari male kantsades ja eeslasti endisi torgu oma kaesiks tar-vitakes ruses Albert ta jällegi alla. Ütlased hakkasid teda kimbutama, talitõjendad tema waavanjamise wilja omale vähata: ta annab järele ja just selle oma jõrelundimise vorm külgeks ta neid. Tõestat, see mees, kes uue üma enese ümber läbi, mille oos rahvad ja vürsteid pilnuds ja põrmaks püdenesvad, kes tegi oma vahitõjend sõmaakuulelikut maskinatuura tarvitab: — kui vahimõjus imimes suures peitub, siis oli Albert saur, lönestus-väält suur mees! — Kahjuks aga annab ta meile siinult ote tunnis-tar, et suurusest mitte kõll ei ole ka asutamise peal-figut saada, et suurus ühtipeale siinult iseloomu kõl-watset seda enam nähtavaks tulla aitab.

Ei ole sugugi ülekuulus seda sõdamerita rõhujat, seda audeahmete rõõvist, kes kolmas werega tervend rahuvald oma orlates omakasu ohveriks tappia, üleüldise põlguse allu heitma. Kõik jõletoored, mis kuueaja easta joonksul Lüürimaa korda soodetud on, mida nendki veel hädig se õige muu mõrkaleks iga põlgussevaskirilise, puulegaruga rõhujate soime paama mihil, seit et ta aadelsoost stundi-tood on. — meelesheltuse piiram, mida kakschinnasest palver valasiwad, osatac hõlakisa, mis usase pletwanj veelgi taewa poolt kostab, kõik see mõringi hõhimärgiga

Alberti suurust. Missugune maaüliisaamine, missugune katk jahab omal kätjal kohelamad jalgesi maha, kui see saan mees!

Arašamata asetus nimelt, millaga ajahugu neid liikus sihti eetwustab, on see, et intimesed, kogu üige valgusnäted valmiga intimesed, kõik uma läbikest elu-õnne väsimata väisadustega selleks tarvihavad, et ühiseid, ühte suurte suurte karistööd arutela, mis neid kõigi ruleware austutavadele needmiste alla paneb. Nad niewad väewa, püsinewad ennast ja toewad ise eestestel ligi, et omale mälestusvõimust luua, mis järektulejaid hindalidates sajatama sunib. Ja missugune püsinest, missugene hulles klassib neid seda tegema? — Jaapanija Alberti välhenas ei olnud. Ta osatis waga hõlist, et ütterastased, mille erat ta kuuma agarutega vältides, ka välirendust ollend. Ainsult soovitab kihutas teda naga peregratöö konkla suunima, mille vilja ta õe malesta ei vähend, mille lõpu aega miljonid aastatelemata önnetaolu näived.

Häda sellele, kes oma õdekoose elu-õnnetöö järelt oma olemissest muid järgi~~lõiku~~ ei jääskui siinilt väljast! Kolettsiseit hõtab ta põlaud nimi ruleware austutavadele kõrku:

Discite justitiam! Reliqua nihil!

(Oppige õigust tegum! Kõik muu on tühineb)

Sisu.

	lk.
Tölkiga tilendus	3
Eeskirj	6
Sisjejuhatus	9

Eestmine raamat.

Sihtaste esileg.

I. ja g II.

I. Eestiöna	19
II. Lai rahva algus	20
III. Widewut. Inntöö Minnes	24
IV. Seadused, mis Widewut andis	27
V. Nende seaduste mõju Lai iseloomuna peale	29
VI. Widewut asutab usu	31
VII. Lailaste parajasti pooldat läbilagunemine	33
Lisa	35

II. ja g III.

Sihtaste kirjeldus. Vahendeid läbirääkimistel austustajil.

I. Eestiöna	45
II. Lailaste horidus, lehakate ja tervis	46
III. Nende iseloomne tasodus	48
IV. Lailaste suurus ja lahikus seeraste väest	50
V. Lailaste eluviis	53
VI. Politikatöö sisesteadte	57
VII. Kõvaseid alud	59
VIII. Põhakombed ja nolite seismikord	60
IX. Kombed suurkordadel	64
X. Ajaarwamme	66

II. jagn.

III. Lätlaste üldlaatne sak.

lk

I. Uus ja preestrite tekkimisest läinud	69
II. Õlo- ja mitue-jumalo tienistus	73
III. Lätlaste üldlaatne sak ja nende peajumalad	75
IV. Teised jumalate-lilgid	78
V. Lätlaste pühad	81
VI. Preestril	87

Telne raamat.

Baltlaste ja Lätlaste esiaeg.

I. Soome kinnust wosunud rahvaste ülemaade	99
II. Soomlaste usupüigad ja metsdine ajalugu	101
III. Soome rahvaste lähem kirjeldus	104
IV. Soome rahvaste kumbid ja osk	110
V. Wanad eestlased immigrants	118
VI. Prangasid eestlastest	122
VII. Liivlasted	135

Kolmas raamat.

Liindlaste ülestõidmine ja allahettmine.

I. Sissejuhatus. Kaitsestikumõõdama aasta-	
aja kirjeldus	139
II. Liivlaste üleseidmine	149
III. Ristiotsku poörnise algus. Meishard	151
IV. Berthold, seine piiskop	157
V. Kolmandama piiskopi Alberti iseloom	161
VI. Alberti valitnuse algus	162
VII. Tema abinoud jändava wõima polgjendamis-	
seks. Mõngawendade-ordu	165
VIII. Kuupo. Uuesti alustatud ristiotsku poörnile.	
Kommunitas	170
IX. Liivlaste esimese karste wabadust tagasi-	
wõtta. Nende allahettmine	172

lk

X. Liivimaa saab riigi-henomaks. Selje tagw-	
jahted	173
XI. Stjärd Lati rahvastega. Lægallide alla-	
heitmine	178
XII. Söda eestlastega	182
XIII. Söja tagajärged. Salandu	185
XIV. Wale-kord piiskop ja eestlike wabed. Tõisse	
söda eestlastega	189
XV. Daaslasted Liivimaal. Eestlaste wilmatine	
allahettmine	193
XVI. Alaststud semgallide allahettmine. Alberti	
surm	204
Tagasiwangade	207

Trükiwead.

Lihk.	4 rida tõalt		Trükitud on: Peab olema:
+	112	- 1	nende oleksiwad
+	—	- 2	ees
+	129	- 2	ulutüdruk
+	—	- 3	öigus
+	139	- 10	tegijate
+	142	- 10	simitas
+	143	- 12	Tal askis
+	—	- 18	mõtlessata
+	144	- 3	katusé
+	167	- 11	arwama
+	—	- 12	jahdawat